

2

VIII

→ 377.109 (Lyn) 64

Росвийскому Ойцви Минфамви

Текмофви Тохосевской Франсее

з возмисето за ремиг у веоати

с. Саломеид ралтз

Либл, дая 15 ревлаз 1935.

==== П Р А Ц І ====

БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ

ВИХОДЯТЬ ПІД ПРОВОДОМ О. ПРОФ. ДР. ЙОС. СЛІПОГО

OPERA SOCIETATIS THEOLOGICAE
UCRAINORUM LEOPOLI

IN LUCEM PRODEUNT SUB DIRECTIONE PROF. DR. J. SLIPYI

Том

VII—VIII

Vol.

ДР. САЛОМІЯ ЦЬОРОХ, ЧСВВ.

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ ТА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
СС. ВАСИЛІЯНОК

DR. SALOMEA CIOROCH, OSBM.

CONSPECTUS HISTORIAE ET OPERAE PAEDAGOGICAE
SORORUM ORDINIS SANCTI BASILII MAGNI

ЛЬВІВ

1934

LEOPOLI

06 10
ДР. САЛОМІЯ ЦЬОРОХ, ЧСВВ.

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ ТА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СС. ВАСИЛІЯНОК

З ІЛЮСТРАЦІЯМИ

~~19.237.~~

Василиянок.
См. 1-й ж.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ЛЬВІВ

1934

НАКЛАДОМ БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

Ч. 4289/К.

Позволяється печатати.

Від гр.-кат. Митрополичого Ординаріату

Львів, дня 3. квітня 1934.

† АНДРЕЙ
Митрополит.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

7/26

ВСТУП.

В історії народів відіграли монаші чини і згромадження немалу роль. Із дослідів над їх діяльністю бачимо, що вони були огнищами просвіти й культури та джерелом життя й посіву християнських чеснот. Їх можна дійсно назвати замкненими городами, де зпоза монаших крат виринають найкращі цвіти прикладів посвяти й жертви для Бога і ближнього.

Багато харитативних заведень, як напр. для опущених сиріт, недужих, завдячує світ монастирям. Багато з монаших осіб жертвується на найтяжчі труди в краю чи в далеких землях, щоби злагодити людські терпіння, принести поміч потребуючим, зм'якшити затверділі в гріхах серця та вчинити їх податними на прийняття божої благодати.

Слушно каже св. Василій Великий про монаші душі, що вони „віддали себе за церкву в самих ділах, достойних Бога“ (прав. LXXX, 19). Він зове їх божими помічниками, що мають помагати в спасенню душ і продовжувати те, що розпочав Спаситель, живучи на землі. Вони мають причинятися до цього діла не тільки словом, але й молитвою, жертвою та терпінням, згідно зі словами Апостола: „Доповняю те в моїм тілі, що недостає терпінням Христа за його тіло, котрим є церква“ (Кол. 1, 24), або „Я дуже радо жертвуватиму і сам пожертвуюся за ваші душі“ (II Кор. 12, 15). За словами духовних письменників, монаші душі є тими агнцями, що з Христом і на його взір посвячуються за спасення душ, як каже Псальмопівець: „Бо задля тебе умиртвляємося кожного дня; ми стали неначе вівці, що призначені на заклання“ (Пс. 43, 22).

У противенстві до латинських жіночих монастирів, а навіть і багатших літературою мужеських василіянських монастирів, василіянки не мають систематично зібраних вісток про історію або діяльність своїх монастирів. Досі хоч і писалося про василіянок, то або роблено це принагідно (як напр. Коссак при розгляді історії василіянських монастирів у провінції Спасителя, чи Хотковський в історії жіночих монастирів у Галичині, чи автори за-

гальних курсів історії церкви на Україні), або видавано окремі причинки, або висвітлювано окремі моменти з історії василіянок (як напр. справа Макрини Мечиславської й ін.), або обмежувалося тільки якоюсь частиною території (напр. праця Волинська обмежена тільки до монастирів під російською владою), але цілоти ніяка праця не охоплювала.

Завданням отсієї праці — подати історичний нарис жіночих василіянських монастирів, зокремаж висвітлити їх діяльність на педагогічній ділянці. Маючи намір опрацювати педагогічну діяльність василіянок, треба було зайнятися їх історією. В історичній перспективі краще видно їх працю та яркіше виступають ті чинники, що вплинули на їх розвиток чи організацію, напр. як вплинула на них унія з Римом, відродження монашого життя по уставу св. Василя Великого внаслідок реформи великого митрополита Рутського 1617 р., дальше рішення заможського синоду 1720 р., а вкінці віднова жіночих монастирів заходами митрополита Кир Андрія і при допомозі василіян.

Що торкається самої теми праці, то вийшла вона на львівському університеті зі семинара історії освіти й шкільництва під проводом проф. Дра Станислава Лемпівського.

ЛІТЕРАТУРА Й ДЖЕРЕЛА.

- Акты Западной Россіи, т. IV. Санктпетербургъ 1851. — Скорочення: АЗР.
- Акти монастиря василіянок у Словіті. — Скорочення: Словітські акти.
- Акти монастиря василіянок у Яворові. — Скорочення: Яворівські акти.
- Бантиш-Каменський — Н. Бантышъ-Каменскій: Историческое извѣстіе о возникшей въ Польшѣ уніи. 2-е изд. Вильно 1866.
- Барановський А. — A. Baranowski: Szkolnictwo ludowe w Galicyi. Lwów 1910. — Скорочення: Народнє шкільництво.
- Барановський М. — M. Baranowski: Materiały do historyi szkolnictwa galicyjskiego. Szkoły lwowskie w r. 1786. — Скорочення: Львівські школи.
- Вайс — K. Weiss: Die Erziehungslehre der drei Kappadozier. Strassburg 1903.
- Василія Великого, св. Отця нашого, Аскетичні твори. Переклав митр. Андрей Шептицький. „Праці Богословського Наукового Товариства і гр.-кат. Богословської Академії, т. IV—V“. Львів 1929. — Скорочення: Аскетичні твори.
- Пять бесѣдъ аскетичныхъ. Перекладъ Андрея, митроп. Жовква 1910. — Скорочення: Пять бесід.
- Вытягъ зъ правилъ (уложеный для инокинь Й. В. Рутскимъ). Перекладъ Андрея, митроп. Жовква 1909. — Скорочення: Правила.
- Вильман — Dr. O. Willmann: Aus Hörsaal und Schulstube (позд. Des hl. Thomas Aquino Untersuchung — De magistro). Freiburg 1912.
- Віц і Боман — J. K. Wietz i Bohmann: Rys historyczny zgromadzeń zakonnych. Przekł. ks. Benjamina, Zgr. OO. Kapucynów. T. I—II. Warszawa 1848.
- Волиняк — Wołyniak: Z przeszłości Zakonu Bazylińskiego na Litwie i Rusi. „Przewodnik naukowy i literacki“ 1904, roczn. 32.

- Гаймбухер — Dr. M. Heimbucher: Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. Paderborn 1896.
- Ган — Gr. Ida Hahn: Die Väter der Wüste. Regensburg.
- Гелєніюш — Eug. Heleniusz: Wspomnienia lat minionych, t. I. Kraków 1876.
- Голубець — М. Голубець: Матеріяли до каталогу василіянських монастирів у Галичині. „Analecta O.S.B.M., т. III“. Жовква 1928.
- Голубинський — Е. Голубинский: История Русской Церкви. Москва 1904.
- Гольцварт — Holzwarth: Weltgeschichte.
- Грушевський — М. Грушевський: Історія України-Руси, т. VI—VII. Львів 1907, 1909.
- Гепен — Ks. A. Guepin: Żywot św. Jozafata Kuncewicza. Lwów 1885.
- Діло — „Діло“, часопис: 1882, ч. 61, 75; 1883, ч. 76, 147; 1884, ч. 24; 1885, ч. 78; 1886, ч. 11; 1887, ч. 141; 1888, ч. 22, 157; 1889, ч. 199; 1915, ч. 126; 1917, ч. 38.
- Дольницький — о. Іс. Дольницький: Служба М. Макринѣ. Філадельфія.
- Жілієн — O. Julien S. J.: Podróż po pustyni wśród niższej Tebaidy. „Misje Katolickie 1885“.
- Звіт — Дирекції приватної гімназії СС. Василіянок у Львові за шк. р. 1908/9, 1909/10, 1910/11, 1911/12, 1912/13, 1913/14, 1915/16, 1916/17, 1917/18 — 1924/25, 1925/26.
— Дирекції приватної жіночої семінарії СС. Василіянок у Станиславові за 1912/13.
- Карбовяк — Dr. Antoni Karbowski: Dzieje wychowania i szkół w Polsce, cz. I. Petersburg 1898.
- Коллонтай — Ks. Hugo Kołłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach Augusta III. Warszawa 1905.
- Коссаk — М. Коссаkъ: Короткій поглядъ на монастири и монашество руске. „Шематизмъ ЧСВВ. 1867“.
- Крипякевич — Др. І. Крипякевич: Історичні проходи по Львові. Львів 1932.
— Середньовічні монастирі в Галичині. „Analecta OSBM, т. II“. Жовква 1926.
- Лаба — Др. В. Лаба: Патрольоґія. Життя, письма і наука Отців Церкви, т. II. „Праці гр.-кат. Богословської Академії, т. X“. Львів 1932.
- Липинський — W. Lipiński: Z dziejów Ukrainy. Kraków 1912.

- Ліковський — Ks. E. Likowski: Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w., т. I—II. Warszawa 1906.
- Лозинський — Й. Лозинский: Монастырь черницъ ЧСВВ въ Яворовѣ. „Перемышляниѣ 1855“.
- Лукашевич — J. Łukaszewicz: Historia szkół w Koronie i W. Xięstwie Litewskiem, т. II. Poznań 1850.
- Луцик — И. Я. Луцыкъ: Илюстровани житія Святыхъ. Львѡвъ 1907.
- Менніті — X. P. Menniti, Szkoła bazylikańska, zamykająca nauki dla dobrego wychowania Nowicyuszów i Profesów ZSBW. Wilno 1764.
- Мінь — Migne: Patrologiae cursus compeletus, series graeca. — Скорочення: MSG.
— Patrologiae cursus completus, series latina. — Скорочення: MSL.
- Пелеш — Dr. J. Pelesz: Geschichte der Union, т. II. Wien 1880.
- Петров — Н. Петровъ: Очеркъ исторіи базиліанскаго ордена въ бывшей Польшѣ. „Труды Кіевской Духовной Академіи, т. IV, I“. Кієвъ 1870, 1872.
- Петрушевич — А. Петрушевичъ: Сводная галицко-русская лѣтопись. Львѡвъ 1874. Скорочення: Збірний літопис.
— Словицкій женскій монастырь ЧСВВ и его дѣвичье воспиталище. „Зоря Галицкая“ 1851, ч. 14, 15. — Скорочення: Словітський монастир.
- Площанський — В. Площанскій: Бускъ. „Литературный Сборникъ Галицко-Русской Матицы“ 1871.
- Рівієр — J. Riviere: La vie et l'oeuvre de Saint Basile (вступ до видання творів св. Василя Вел.). Paris 1925.
- Руський Сіон — „Русскій Сіонъ“ 1872, ч. 7.
- Савич — А. Савич: Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі XVI—XVIII вв. Київ 1929.
- Сборник — Сборникъ матеріаловъ исторіи просвѣщенія въ Росіи, т. I.
- Скрутень — о. Й. Скрутень ЧСВВ.: „Візита“ дубенського монастиря СС. Василянѡк 1818 р. „Analecta OSBM, т. II.“ Жовква 1927.
— Під хвилю пропамятних роковин. „Нива“ 1921
- Слово — „Слово“, часопис: 1878, ч. 71, 95; 1880, ч. 72; 1883, ч. 83; 1884, ч. 35, 36; 1885, ч. 73, 78; 1886, ч. 73.
- Стебельський — Ks. Ign. Stebelski: Dwa wielkie światła na horyzoncie połockim, т. I—II. 2-wyd. Lwów 1866—67.
- Сулімєрський — Sulimierski: Słownik geograficzny, т. II. Warszawa 1881.

- Теодорович — о. П. Теодорович ЧСБВ.: Святий Отець Василій Великий. „Analecta OSBM“, т. I. Жовква 1924.
- Толочко — о. В. Толочко: Причинки до історії СС. Василян на Литві й Білорусі. „Analecta OSBM“, т. III. Жовква 1925.
- Томашівський — С. Томашівський: Матеріали до історії галицького шкільництва XVIII й XIX в. „Українсько-руський Архів“, т. IV. Львів 1909.
- Урбан — Ks. J. Urban T. J.: Makryna Mieczysławska w świetle prawdy. Kraków 1923.
- Учитель — „Учитель“, часопис: 1871, ч. 37; 1872, ч. 50.
- Філярет — Філяретъ, архієп. черниг.: Історія Русской Церкви, т. IV. Черниговъ 1862.
- Ходинецький — I. Chodyniecki: Historia miasta Lwowa. 2. wyd. Lwów 1865.
- Хотковський — Ks. Wł. Chotkowski: Dzieje zniweczenia św. Unii na Białorusi i Litwie w świetle pamiętników Siemaszki. Kraków 1898. — Скорочення: Знищення унії.
— Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicyi 1773—1848. Kraków 1905. — Скорочення: Історія монастирів.
— Historia polityczna kościoła w Galicyi za rządów Maryi Teresy, т. I—II. Kraków 1909. — Скорочення: Історія політ. церкви.
- Хроніка — Монастиря СС. Василян у Львові (Зибликевича).
— СС. Василян у Перемишлі.
— Монастиря СС. Василян у Словіті.
— Монастиря СС. Василян у Станиславові.
— Монастиря СС. Василян у Яворові (опрацювала до 1903 р. м. Ем. Полошинович, до 1911 р. м. Олена Лянґевич).
- Церковний Восток — „Церковный Востокъ“, часопис: 1912, ч. I. Стаття „Народный Домъ“ во Львовѣ и львовскія Василянки“.
- Червона Русь — „Червона Русь“, часопис 1889, ч. 179.
- Шадурський — Nicolaus Szadurski: Visitatio Generalis Monasterii Słowitensis Monialium OSBM. D. 12-mo Mensis Maji 1763.
- Щербицький — Н. Щербицький: Виленскій свято-троицькій монастирь. Вильно 1886.
- Щурат — Др. В. Щурат: Листи митр. Михайла Левицького до еп. Івана Снігурського. „Український Архів“, т. XII. Львів 1924.
- Єленська — Konstancya Jeleńska: Instrukcyja albo Nauka duchowna wyjęta z księgi nazw. Didaterio Basiliano przez x. P. Menniti ZSBW. Wilno 1742 (рукопис).
- Яцковський — Ks. H. Jackowski: Bazylianie i reforma dobromilska. Kraków 1884.

ЧАСТИНА І.

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ СС. ВАСИЛІЯНОК

І. ЗАКОНОДАВЕЦЬ І ОСНОВОПОЛОЖНИЦЯ МОНАСТИРІВ — СВ. ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ І СВ. МАКРИНА.

Заки перейдемо до властивої теми, слід короткими словами пригадати життя й діяльність основоположників та законодавців монастирів — св. Василія Великого і св. Макрини.

Св. Василій Великий є не лише патріархом василіянських монастирів, але й першим справжнім законодавцем монашого життя на сході.

Ще за життя названо його Великим. Церква одобрила цю назву й зачислила його між своїх вселенських учителів і отців церкви.

Батьки св. Василія і його сестри, св. Макрини, мали великі маєтки в Кападокії, Понті й Вірменії. Родини батька й матери обоїх святих належали до найвизначніших у краю. Обі родини мали у своїх предках людей, що займали найвищі горожанські становища.

Рід св. Василія яснів також християнськими чеснотами й виявив велику постійність у св. вірі. Макрина старша, прамати роду св. Василія В., походила з Нової Кесарії в Понті, де єпископ св. Григорій Чудотворець у ранній молодості був її учителем у св. вірі. Вона була одружена з чоловіком, що був до неї дарами природи й ласки цілком подібний.

Жорстоке переслідування за Діоклетиана й Максиміліана було тяжким ударом для християн і для молодого подружжя. Ограблені з майна, мусіли вони втікати і скитатися сім літ у диких понтійських горах. А що дід св. Василія, Григорій, був визначним мисливим-ловцем, тож удержував себе й жінку, а до того ще й громаду християн. Св. Григорій Назіянський приписує перетривання й пережиття цього тяжкого часу досвідчувань лише чудові божого провидіння¹⁾. Спокій і погода духа, з якими вони зносили терпіння, скріплювали християн у вірі і зєднували їм пошану, а Макрині назву святої.

¹⁾ Слово 43, 5—8 (MSG 36, 501—504).

Вкінці настали погідні дні для християн. Переслідуваням за віру звернено їхні маєтки. Макрина зі своїм чоловіком вертає до свого майна, де, не зважаючи на багатства, обоє ведуть життя повне

чеснот. Одинокий їх син, Василій (батько св. Василя Вел.), був вихований дуже дбайливо. Вже як юнак заяснів він незвичайним блиском науки й чесноти та дійшов до такої досконалости, що церква зачислила його між святих. Бог дав йому не менше святу подругу й вінець зі святих дітей. Дружина св. Василя називалася Емелія. Її задушевною мрією було колись чернече життя, але тодішні умовини, чи радше Провидіння, покерували йнакше: у ранній молодости вона стала сиротою. Її батько був мучеником за св. віру: він став жертвою жорстокости цісаря Ліцинія, а мати з журби й болю померла. Незвичайна краса Емелії й велике майно зєднували їй багато женихів, що булиб не допустили її до того, чого бажала.

Св. Василій і св. Макрина.

У християнській родині рідко можна стрінути стільки святих: бабка, мати, батько й п'ятеро дітей. Із цих останніх чотири сини: св. Василій Великий, архієпископ Кесарії Кападокійської, св. Григорій, єпископ Нісси,

св. Петро, єпископ Севасти, св. Навкратій і дочка — св. Макрина.

Св. Василій Великий уродився в 329 або 330 році в Кесарії Кападокійській. Вихований дуже дбайливо, він одержав ще і все-сторонню освіту. Його бабу, вище згадана Макрина, мала великий вплив на його релігійність. Сам св. Василій згадує про це¹). В неменшій мірі завдячує він християнське виховання й матері²).

Після скінчення науки в родинній Кесарії, де його батько був визначним ретором, виїхав Василій до Царгороду. З природи талановитий і бистроумний, іще в Кесарії мав він славу совершенного ретора, як про це свідчить св. Григорій Назіянський³).

У 352 році поїхав Василій до Атен, де між ним і св. Григорієм Назіянським зав'язується сердечна дружба. Яке життя провадили оба приятелі, про це свідчать слова св. Григорія: „Для нас були відомі лише дві дороги: одна провадила до церкви, а друга до школи“⁴).

У 356 році вертає св. Василій із Атен до Понту, до родини, з багатими засобами знання. Немов корабель, наладований багатими скарбами, так ум його був украшений усіми скарбами науки. Слава його мудрости й незвичайно глибокого розуму була така широка, що місто Нова Кесарія жертвувало йому начальний провід у всіх наукових заведеннях. Із цим проханням вийшло населення міста йому на зустріч. Але Василій вибрав на місце своєї праці родинну Кесарію, а щойно пізніше перейшов до Нової Кесарії.

Під впливом своєї сестри Макрини і її зворушуючих слів постановив Василій усунутися від слави й суєти цього світа в тихе монаше життя. В його думках і почуваннях, як свідчить його брат Григорій, настала чудесна зміна⁵). Василій ніби пробудився з глибокого сну, як пізніше сам писав: „Я читав євангеліє і пізнав, що нема кращого засобу дійти до совершенства, як продати все, що маю“⁶).

У правдивому світлі Христової науки він пізнав марности хочби й найбільшої світської слави й мудрости. Він рушив у дорогу, щоби пізнати божу мудрість великих аскетів, яких тоді

¹) Лист 204, 6 (MSG 32, 752—753).

²) „Те поняття про Бога, яке я набув у молодості від блаженої моєї матери й бабки Макрини, остало в мені й донині“ — лист 223, 3 (MSG 32, 825).

³) Слово 43, 13 (MSG 36, 512).

⁴) Слово 43, 21 (MSG 36, 524).

⁵) Св. Григорія Нісського, Життя св. Макрини (MSG 46, 965).

⁶) Лист 223, 2 (MSG 32, 824).

було багато на широких рівнинах Сирії й Мезопотамії, у Палестині та на великій єгипетській пустині¹⁾.

У Єгипті розвивалося монаше життя спершу в формі анахоретизму (пустиножителства). Молитва, розважання, покутні вправи й ручна праця були заняттям пустинників. Їх поживою були корінці або лісові овочі, а мешканням нужденні печери²⁾.

Єгипетська пустиня була славна помершим уже Антонієм († 356), патріархом анахоретів, що своїми руками похоронив родоначальника всіх пустинників, св. Павла з Тебаїди³⁾. Вже св. Антоній був організував пустинне життя, але св. Пахомій († 346) поставив його на вищому ступні. В 318 р. збудував він у Тебаїді, на правому березі Нілю, будинок, оточив його муром і назвав монастирем (*κονίβριον*, *claustrum*). Був це перший монастир зі спільним життям⁴⁾. Пізніше зложив св. Пахомій іще 8 мужеських і 2 жіночі монастирі та уложив для них правило. Таким чином став він творцем монашого життя.

Повернувши із подорожі, осів Василій як пустинник у горах над рікою Іріс у Понті. В листі до св. Григорія описує він чудовий краєвид, який бачив зі своєї келії, і спокій, якого не дало йому ніяке місце на землі⁵⁾.

Св. Василій жив у монастирі доти, доки не покликав його на свого помічника Евсейї, єпископ Кесарії. Бог кличе його до священничого стану й до тяжкої праці у своїй винниці, тому св. Василій покидає улюблену самоту і спішить туди, куди кличе його божий голос. „Не може укритися місто положене на горі. Ані не засвічують світильника і ставлять його під посудину, а на свічнику і світить усім, хто в хаті“ (Мат. 5, 14—15). Господь

¹⁾ Теодорович, ст. 27.

²⁾ Віц і Боман I, 1.

³⁾ О. Жілієн (ст. 343, 377) описує свою гостину в монастирі св. Антонія із його спису слід би навести таке про монастир: Перші мури монастиря мали бути збудовані 315 р. недалеко гори і його келії. Цей монастир є оточений муром, високим на 12—15, а довгим до 300 метрів. Подібно як і монастир св. Павла, не мав він дверей, а втягано до нього ливкою або шнуром.

⁴⁾ Забудування монастиря св. Пахомія складалися з багатьох келій, із яких кожна була призначена для трьох людей, та з одної кухні і їдальні. Посередині стояла церква, до якої монахи сходилися на молитву. Мешкання ділилися на 24 відділи, означені грецькими буквами. Їх значіння розуміли лише настоятелі, напр. відділ для остріших постників і т. д. За плащ служив короткий лебітон без рукавів і біла шкіра з кози (пор. Віц і Боман I, 20). Тебайці творили великий збір, що числив до 50 тисяч монахів. Палядії подає число монахів у 395 р. біля 76 тис., а монахинь 20 тисяч (пор. Ган, ст. 509).

⁵⁾ Лист 14 (MSG 32, 276).

у своєму провидінню зарядив, щоби цей великий подвижник, цей свічник, що ясніє чеснотами, цей стовп, що горить огнем божої любови¹⁾, — розпалював зимні серця й потягав їх до Бога.

У 370 році вмирає еп. Евсевій. Василій стає його наслідником, а рівночасно й митрополитом цілої Кападокії. На цьому становищу, крім душпастирської праці, виявляє Василій живу гуманітарну діяльність. Він будує так багато добродійних інституцій, що, за словами св. Григорія, повстає на передмісті Кесарії нове місто (назване в честь свого основника *Vasiliac*), де всякого роду нуждарі, зокремаж прокажені, находять приміщення. Нераз сам Василій із монахами послугував цим нещасним.

Св. Василій є ревним оборонцем єдності церкви у слові й ділі. Показалося це в часі боротьби церкви з єресю аріянізму, яка находила опору в тодішнього цисаря Валенса. Він сміливо відповідає цисарському відпоручникові Модестові, а самому Валенсові відмовляє св. Причастя в соборній церкві в Кесарії²⁾.

З уваги на його організаційний і практичний дух названо св. Василія римлянинов поміж греками.

Смерть 1 січня 379 р. перетяла недовге, але повне заслуг і трудів життя св. Василія. Глибока наука прекрасно гармонізувала з великою святістю життя, про яку співається у стихирах: „Усіх святих ти зібрав (у собі) чесноти, отче наш Василіє, Мойсеєву лагідність і Ілліну ревність, Петрове визнання, Іванову богословію...“ Великий дух св. Василія відзеркалюється і в його творах. Із них є нам відомі твори догматичні й аскетичні, 24 слова (бесіди), гомілії й листи та два твори в обороні єдності: „Проти Евномія“ і „Про Св. Духа“. Його літургія відправляється десять разів у році.

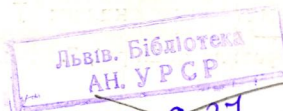
Аскетика св. Василія стала кодексом для пізніших богословів і підставою усіх монаших законодавств³⁾. Із неї можуть користати так само добре сучасні монаші громади, як користали колись палестинські й кападокійські. По лінії монашого ідеалу св. Антонія, а також під впливом життя і творів св. Макарія Єгипетського, Макарія Олександрійського й Палядія — було виробилося поняття, що монаше життя утотожнювало з пустельницьким. Хоч св. Пахомій зібрав монахів у монастир, то всежтаки ця спільнота була більше зовнішня, ніж внутрішня. Св. Василій дає ширші і глибші поняття про пустельницьке життя⁴⁾. Спільне життя, на думку

¹⁾ Св. Єфрем мав бачити у сні горючий стовп і чути слова: „Ось такий є Василій“.

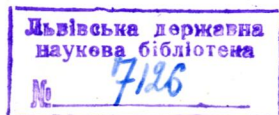
²⁾ Лаб а II, 54.

³⁾ Аскетичні твори, ст. VIII.

⁴⁾ Аскетичні твори, ст. IX.

19.237

св. Василя, дає спромогу сповнювати всі чесноти, а зокрема чесноту християнської любови ближнього. „Ціль такого життя,

Св. Василій, Григорій і Макрина (із церкви Василіян у Гротаферрата).

пише у своїх правилах ¹⁾), слава божа по заповідям Господа нашого Ісуса Христа, що сказав: Так нехай світить ваше світло перед

¹⁾ Правила обширні, 7.

людьми, щоби бачили ваші добрі діла і прославляли Отця вашого, що на небі“ (Мат. 5, 16).

До аскетичних творів належать також ширші й коротші правила, написані в формі питань і відповідей. Коротші містять 313, а довші 55 розділів. Цими правилами користувалися так мужеські як і жіночі монастирі.

Св. Венедикт, великий законодавець монашого життя на заході в VI ст., згадує правила св. Василія Великого. Він поручає їх монахам, що хочуть пізнати дорогу звершеного життя, й каже так: „Nec non et collationes Patrum et instituta et vita eorum; sed et regula Sancti Patris nostri Basilii quid aliud sint, nisi bene viventium et oboedientium monachorum instrumenta virtutum“ ¹⁾. Крім св. Венедикта опиралися на них св. Августин, св. Франциск, св. Домінік і інші основники монаших чинів.

Сестрою св. Василія й найстаршою в рідні була св. Макрина, народжена 328 р.²⁾ Старанне виховання дали їй мати й бабка. З природи була Макрина багато обдарована: була духом сильна, глибока, прониклива; відзначалася такими духовними дарами, що її брати, стовпи церкви, знаходили в ній заохоту до совершенного життя. Вона мала ніжне, але притому мужнє серце, що управляло цілою ріднею. Також зовнішня краса й поведінка з людьми прегарно гармонізували з внутрішньою красою її душі. Емелія, мати Макрини, була для неї чуйним і дбалим ангелом-хоронителем, а рівночасно й учителькою. Мати не дозволяла, щоби дитина займалася фантазійними казками світових письменників; вона старалася подавати молоденькій душі здорову поживу, себто відповідні й приступні для дитячого віку уступи св. письма. Макрина радо і з великою легкістю вивчилася напам'ять стихів із книг Премудрости і Псалмів та підчас занять, а зокрема ручних жіночих робіт, у яких була мистцем, співала вона вивчені стихи.

У такій побожній атмосфері скоро розвивався й дозрівав дух Макрини і її краса. У дванацятому році життя заручив її батько з визначним молодцем, але він небаром помер. Макрина вважала це за особливе зарядження Провидіння і вказівку, щоби лишитися в дівцтві. Отже відкидала всіх інших женихів, кажучи, що життя є лише короткою подорожжю до вічності і що вона мусить зберегти вірність помершому. Від цього часу Макрина жила душею в небі, сповняючи точно й ревно усі свої обов'язки. Після

¹⁾ Sti Benedicti Regula, cap. 73 (MSL 68, 930).

²⁾ За життєписом св. Макрини, долученим св. Григорієм Нісським до його листа до монаха Олімпія, (MSG 46, 959—999).

смерти батька приняла вона на себе управу великого майна, яке було розсіяне у трьох провінціях, а рівночасно й виховання молодшої рідні. Емелія булаб упала під тягарем журби, якщо її доня не піддержувалаб її силою свого духа, ніжністю, любовю й розумом, що переростав її молоді літа (мала лише чотирнадцять літ). Макрина звернула особливу увагу на виховання наймолодшого брата — Петра. З пістунки стала його вчителькою, навчаючи його молитви, розважання, читання св. письма й умертвлення¹⁾. Другий брат, любимець Макрини, св. Навкратій, дуже освічений, під її впливом посвятився у 21-му році життя Богові. Він перший із родини зрікається батьківщини, роздає її між убогих, а сам бере лук і відходить над ріку Іріс, де у підніжжю гори уладжує собі печеру та віддається аскетичним вправам.

Його товаришем був слуга Хризаф, якого ніякі труди не могли розлучити з любим паном. Бажаючи більших трудів, Навкратій узяв до печери кількох недужих старців, щоби їх доглядати і старатися про їх прожиток. Але недовго прожив так Навкратій: по п'ятих роках погиб несподівано, враз зі слугою, під час ловів²⁾.

У тому часі, коли Василій подорожував, Макрина вже строго й ревно вправлялася в самовідреченню. Всі її сестри вже були одружені, а брати в школах, і тому Макрина піддає своїй матері гадку завязати чернечу громаду та цілком посвятитися на службу Господеві. Емелія радо погодилася на те. Вона заснувала монастир в одній зі своїх посілостей, а саме в чудовій околиці, в Аннезі Понті на березі ріки Іріс, недалеко Нової Кесарії й гори Івори, де пізніше поселився і св. Василій.

Недалеко монастиря стояла церква, посвячена 40 мученикам, до якої Емелія веліла перенести мощі цих святих.

Те, що світ цінить високо, а саме славу і значіння в людей, багатство, визначний рід, молодість, красу, — цим усім погордила Макрина з любови до того, що „замість радости, що була перед ним, витерпів хрест“ (Євр. 12, 2). Св. Макрина добре зрозуміла слова: „І кожний, хто покине братів або сестри або батька або матір... або дім задля мого імени, всотеро прийме й життя вічне наслідить“ (Мат. 19, 29). Задля вбожества вона зреклася земних дібр, памятаючи Христові слова, сказані до багатого молодця: „Якщо хочеш бути звершеним, іди, продай, що маєш, і дай убогим, і матимеш скарб на небі; і прийди та йди за мною“ (Мат.

¹⁾ MSG 46, 972.

²⁾ MSG 46, 968.

19, 21). Задля чистоти жертвувала вона своє серце небесному Обручникові, як пише св. Іван про душі дівственні: „Ці йдуть за Агнцем, кудинебудь він іде... І я бачив: і це Агнець стояв на горі Сіоні, а за ним сто сорок чотири тисячі, що мали його ім'я й ім'я його Отця виписане на своїх чолах... І співали неначе нову пісню перед престолом... і ніхто не міг вивчитися пісні, тільки тих сто сорок і чотири тисячі, що викуплені із землі“ (Об'явл. 14, 4, 1, 3). Обітуючи послух, вона жертвувала Богові найцінніше, що мала, а саме свою волю, наслідуючи в тому Христа, що „себе умалив, прийнявши вид слуги... понизив себе, ставши послухним аж до смерти, а смерти хрестної“ (Фил. 2, 7—8).

Вдячним серцем співала Макрина псалми, яких навчилася в дитинстві: „Одного просив я у Господа й того бажаю: жити в домі Господнім всі дні життя мого, бачити мені красу Господню й посіщати церкву святу його“ (Пс. 26, 4).

Оттак Макрина зі своєю матір'ю, з побожними дівчатами і вдовицями, переважно з визначних родин із Кападокії й Понту, а також із кількома служницями, розпочала ангельське життя, в якому була провідницею й наставницею.

Спершу жили вони згідно з євангельськими радами і це їм вистарчало. Пізніше дістали вони правила св. Василя. Святий, при укладі правил, брав під увагу й жіночі монастирі. Бачимо це з 5-го слова: „Тому що є не лише мужеські, але й жіночі монастирі, всі правила монашого життя обов'язують так само іноків, як інокінь“¹⁾. Життя цих інокінь описує св. Григорій Богослов ось так: „Не було в цьому монастирі ніякої різниці щодо страв і напиту. Всі мали однакові келії й однакову вбогу одіж. Нерівність роду, становища у світі, значіння, майна — все це не мало тут ніякої ваги. Життя, яке вони провадили, було таке святе, совершенство таке високе, що не вмію того описати. Їх точність у денному й нічному богослуженню відповідала цілком ревности, якою горіли. Їх можна було порівняти з тими блаженними душами, що, вийшовши з оков тіла, летять у небо. Їх серця були такі очищені від усього земського, що вони, можна сказати, жили неначе ангели. Не можна було в них завважити гніву, зависти чи ненависти. Вони відкинули від себе всю світову суєту — бажання почестей, розголосу, блиску. Їх осолодою була повздержність, славою — забуття, багатством — убогість, силою — неміч. Усе світське струсили зі себе, як порошок; кожную хвилину, якщо вона була вжита на щось байдуже, вважали за

¹⁾ Пять бесід, ст. 44.

втрачену. Їх заняттям була молитва і співання псалмів, що не вмовкало ні вдень, ні вночі⁴⁾.

У 375 р. померла Емелія, мати Макрини. Провидіння заощадило їй болю з приводу смерти св. Василя, що вневдовзі наступила. Наймолодший брат, Петро, настоятель сусіднього мужеського монастиря, недавно рукоположений на священника, подавав сестрі потіху у братній любові. Третього брата, св. Григорія, єпископа Нісси, не бачила Макрина вже від 8-ох літ. Буря аріянізму прогнала його далеко на заслання.

З кінцем 379 р. Макрина смертельно занедужала. Саме тоді в Антіохії відбувався собор, де між єпископами находився і її брат Григорій. На соборі поручено йому звітувати Понт і привернути там єдність. Користаючи з нагоди, постановив Григорій відвідати свою сестру.

Він оповідає, що день перед прибуттям до монастиря мав видіння. Здавалося йому, що в руках тримає мошні мучеників і від них бє промінна ясність. Три рази вночі повторилося це видіння. Не знав святий єпископ, що це має значити, але, як сам пише, відчував на душі великий смуток. Як прибув до монастирської церкви й дав інокіяам благословення, завважив, що між ними не було їх провідниці, його сестри Макрини. Довідавшись про її тяжку недугу, просив завести себе до її келії і щойно тоді зрозумів значіння нічної яви. У келії побачив зворушливу картину. Його сестра лежала на землі на дошці, покритій вовняним накривалом. Пеньок дерева служив їй за подушку. Це вбоге ліжко було звернене до сходу, щоби вона могла молитися. Недужа хотіла насилу підвестися, щоби віддати своєму братові честь, як єпископові. Вид брата, що довгі літа в далекій країні терпів за єдність, радував її.

Вона з вдячності піднесла до неба руки і сказала: „Дякую тобі, Господи Боже мій, що ти сповнив моє бажання й позволив братові відвідати слугу твою“. Щоби зменшити братові смуток, старалася всміхатися і скривати важкий віддих. Вони розмовляли про смерть Василя: Григорій із великим смутком, а Макрина ніби дух, що вже підноситься до прославлення.

Прегарно говорила Макрина про святу божу волю, про його любов, яка нам посилає терпіння. Говорила про високе достоїнство й безсмертність душі, за котру Христос умер, про щастя вічного життя і про вдячність за добродійства, якими Го-

⁴⁾ Св. Григорій Назіянзький, Слово в честь Емелії (пор. Луцки, ст. 353).

сподь наділив їх родину. А як св. Григорій переповідав свої терпіння на вигнанню, наминала його кажучи: „Нічим є всі прикраси в порівнанню з ласками й добродійствами, якими Бог обдарував тебе, обдарував більше, як твоїх батьків. Наш батько був славний між своїми земляками, але його ім'я не перейшло границь Понту. Твоєж ім'я відоме широко, так що церкви просять тебе завести в них лад. Пізнай із того божу любов і наслідок молитов наших батьків“.

Другого дня, як сонце стало клонитися до заходу, перестала говорити з братом і присутніми. Зложила руки навхрест і тихо молилася, так що з трудом можна було почути її слова: „Господи, Господи, ти віддалив від нас страх смерти, бо з кінця нашого дочасного життя робиш початок життя вічного! Ти сном смерти не надовго успокоїш наші тіла і знову пробудиш їх трубою ангела. Неначе який скарб віддаєш наші тіла землі й домагатисямеш їх колись знову, і смертне й безобразне наше тіло заміниш у безсмертне і прегарне. Ти висвободив нас від гріха й погибелі. Ти знищив ворота ада, силу смерти й отворив нам дорогу до воскресення.

Господи, Боже вічний, до котрого я привязалася від дитинства, котрого я полюбила всіми силами душі, пішли мені ангела світлості, щоби довів мене до місця спокою, до життя святих. Ти простив одному з розбійників, що висіли на хрестах, як лише звернувся до тебе. Згадай і мене у царстві твоїм. Нехай вічна мряка не віддавить мене від твоїх вибраних, нехай щезнуть перед тобою гріхи мої. Ти прощаєш смертним, прости й мені гріхи, яких я допустилася з безсильности природи — словом, думкою, щоби, покидаючи отсе тіло, я стала вільною від усякого бруду, щоби ти прийняв душу мою, як кадило перед тобою“¹⁾.

Після молитви перехрестила очі, уста й серце. Просила ще, щоби могла при світлі відчитати всеночне, а помолившись з глибоким зідхненням віддала свою душу Господеві (379 р.).

Як вода, довго здержувана запорою, так рознісся голосний плач монахинь: „Погасло світло очей наших, віднято світло, що йшло перед нами, впала підпора немічних, пропала охорона слабих“ — такі слова було чути враз із риданнями, так що св. Григорієві ледви вдалося їх заспокоїти.

Померша лежала в тій одежі, що й за життя: в волосінниці і в подертій рясі. „Вона не мала нічого, крім своєї вбогої рясі“ — сказала Вестіяна, вдова, сенаторка; в цілому монастирі

¹⁾ MSG 46, 984.

не можна було знайти нічого, у що би гідно вбрати тіло святої. Тоді Григорій положив свій єпископський плащ на тлінні останки й узяв собі залізний перстень, який Макрина носила на грудях і в якому була частинка дерева з хреста Господнього. А залізний хрест забрала собі Вестіяна.

Після відправи, як при мучениках, св. Григорій із другим єпископом та духовенством зі свічками, при великому здвизі народу, відпровадили мощі святої до церкви 40 мучеників. Там зложено їх у родинній гробівниці побіч матери

На гробі святої написано такі слова: „Ось памятник знаменитої діви. Ти, що будеш отсе читати, певно чув про Макрину, старшу дочку славної Емелії. Вона скривалася перед кожним мужчиною. Тепер усі її прославляють і її слава лунає широко“.

Ще за життя Бог обдарував її ласками чудес. Одній дівчині, що перебувала в монастирі, уздоровила поцілунком сліпе око. В часі голоду помножила пшеницю для бідних. Мала також дар проганяння нечистих духів. Як Макрині була отворилася рана на грудях і мати хотіла спровадити лікарів, Макрина цілу ніч молилася і прикладала до рани пісок, змішаний зі сльозами. Потім казала матері себе перехрестити, і рана зникла. Творила св. Макрина й багато інших чуд, як пише її брат св. Григорій.

Св. Макрині посвячений день 19 липня (1 серпня). Вона є основницею існуючих донині жіночих василіянських монастирів. Тисячі душ, заохочених геройськими чеснотами святої діви, спішать у її слід.

Приведутся царю дѣвы въ слѣдъ єя,
Искреннія єя приведутся тебѣ,
Приведутся въ веселіи и радованіи,
Введутся въ храмъ царевъ.

II. ПОШИРЕННЯ ВАСИЛІЯНСЬКИХ ЖІНОЧИХ МОНАСТИРІВ ПО СВІТУ І В НАС.

Василіянські монастирі починають вкривати густою сіткою християнський світ ще за життя святого. Дуже вчасно бачимо монаші обителі, побудовані на правилах св. Василія В., не лише в околицях найближчих його батьківщині, отже на сході, та в тих, де пануючою була мова й культура грецька, отже у т. зв. „Великій Греції“ (південна Італія) та на Сицилії, але і в країнах латинського заходу: в Галії, Еспанії й Африці, ба навіть, пізніше, бачимо їх поза Дунаєм.

Цьому розвиткові й поширенню василіянських монастирів пособляла знаменитість Василієвої ідеї організації спільного монашого життя, шкоре потвердження його правил та конституцій того життя папами Ліберієм (363), Дамазом (373) та Львом I Вел. (456), а в країнах латинської мови та культури на заході ще й дуже ранній переклад їх на латинську мову, довершений Руфіном біля 400 р. Сталося так, що у свій час Василієве уняття спільного монашого життя було одиноким пануючим у церкві, як про це свідчить Августин Любін: „*Primus prodeat Ordo S. Basilii, qui et in Asia origine, et in Italia invectione caeteris omnibus antiquior*“¹⁾...

Із василіянських монастирів вийшло не лише багато святих папів, патріархів, єпископів, мучеників, ісповідників, але й безліч святих дів. Передбачив це і св. Василій, що так висловився в першому слові: „Бо й жіночий рід воює у Христа; вчислений між воїнів завдяки духовій мужности, не відкинений з причини слабости тіла. Багато жінок відзначилося в цій службі не менше від мужчин. Є й такі, що вдостоїлися більшої слави. До них належать і ті, що вчислені до лику дів, і ті, що відзначилися смілим визнанням віри або засяли славою мучеництва. Не лише мужчини, але й жінки товаришили Христові в часі його перебування на світі. Оба поли служили Спасителеві“²⁾.

¹⁾ Менніті, ст. 365.

²⁾ Пять бесід, ст. 7.

Поміж жінками й дівчатами різних станів, що вступили до монастиря слідами св. Макрини, можна бачити і дочок цісарських, як св. Пульхерія, Сопатра, Антуза, і сенаторських, як св. Евфрасія, Синклітика, Патриція, та й інших станів, як св. Теоктіста з Лесбу, Евфрозинія Олександрійська, Палядія й Целідонія.

Не лише Схід, але й Захід може повеличатися великою кількістю св. дів, що жили під правилами св. Василя В., як от св. Принципія, Венедикта, Евстоля, Герміда, Ромуля, Редемпта — окраси Риму, дві Єлисаветі, Теодора Россаненська та Олена й Розалія Сицилійські ¹⁾.

Марко Кассіян каже таке про св. Василя: „*Basilius spiritu suo confessores fidei acerrimos defensores peperit; mundo sydera orta Martyribus, Doctoribus, Praedicatoribus Virginibusque Sanctis numero tanto, ut numerum et nomina Sanctorum, quos Patris Basilii peperit Ordo, sola Dei scientia cognoscat et numerare possit*“ ²⁾.

Григорій XIII у 55 конституції говорить про василіянський чин: „*Qui vitae sanctitate et doctrina insignes tanto terrarum orbe, maxime vero in Asia, Palestina, Thracia, Graecia et Italia multis saeculis floruerunt*“.

Монастирі розвивалися вільно впродовж кількох соток літ і їх число зросло так, що нераз було й кілька жіночих монастирів в одній місцевості. Але настав час гострого переслідування всіх тих, що почитали образи ³⁾. Сповнилися слова Христа, сказані до учнів: „Згадайте слово, що я вам сказав: не є слуга більший від свого пана; коли мене гонили, і вас гонитимуть“ (Ів. 15, 20) та Апостола: „І всі, що хочать жити побожно у Христі Ісусі, будуть переслідувані“ (ІІ Тим. 3, 12).

Сотки монахів казав цісар вязати, мучити, обливати смолою й підпалювати. Також і монахинь казав бити до крови, а на голови класти розпалені образи, мальовані на блясі. Св. Теодор Студит пише, що в 816 році замучено в одному монастирі всіх монахинь за почитання образів. Внаслідок цих переслідувань багато монахів і монахинь згинуло, а інших прогнано з краю. Деякі з них дійшли до слов'янських країв та стали тут сіячами й розсадниками монашого життя. У решті монастирів запроваджено єретичні обряди. Але, проминуло переслідування й монаше життя відновилося та до старих монастирів прибули нові.

Та прийшла нова негода на сході. Християнські землі в Ма-

¹⁾ Єленська.

²⁾ Коссак, ст. 38.

³⁾ Віці Боман II, 13.

лій Азії, а пізніше й саму Византію заняли турки-магометани, що, винищуючи християнство загалом, винищили й вицвіт християнського духа — монастирі, так що лише донеде залишився свідок колишньої слави — замешкалий монастир, як от напр. один монастир у Каїрі, що протримався до XIX ст.

Не збереглося з василіянських монастирів нічого теж і на заході. Зникання грецького чи згеченого етнічного елементу в південній Італії та в Сицилії, знищення християнства у північній Африці арабами та повстання нових монаших чинів і згромаджень по всьому заході загалом — стало причиною загибелі василіянських монастирів на заході. Ще в XVIII ст. находилася значна кількість жіночих василіянських монастирів у Неаполі й на Сицилії, з яких найвизначнішим був монастир у Палермо, званий „королівським“, бо приймає до нього самих магнаток¹⁾. Сьогодні залишився на заході тільки василіянський мужеський монастир у Grottaferrata, оснований св. Нілем, та дев'ять жіночих обителів з дуже малою кількістю монахинь.

Щодо мови, то була нею мова грецька і в ній відправлялися всі богослуження, але згодом повстали вже великі труднощі з уживанням цієї мови, так що папа Олександр VI дозволив уживати латинської мови як богослужбової та призначив молитися із домініканського часослова. Пізніше, у 1680 р. папа Венедикт XI поручив їм уживати римського часослова, зі збереженням свята св. Василія Великого. Цю зміну прийняли всі італійські монастирі василіянок крім мессинського, званого Філянтропос, у якому монахині зберігали надалі грецький обряд і старі звичаї.

Щоби дати краще поняття про ці початково заложені жіночі монастирі, подаємо виняток із уставу монастиря, зложеного в 1118 р. цісаревою Іриною, жінкою Олексія Комнена, у Царгороді й посвяченого Пресв. Богородиці. Цей монастир не підлягав ані владі патріархів ані цісарів. Покровителькою його була сама цісарева, а після її смерті своячка цісареві. До нього приймають монахинь без віна, але якщо котра внесла що добровільно, то монастир приймає. Ігуменю вибирали монахині. Якщо вона зле управляла монастирем, то монахині могли її усунути й вибрати іншу. Вибиралося ігуменю в той спосіб, що монахині вибирали трьох кандидаток. Їх імена вписував духовник монастиря на трьох окремих карточках, які опечатані складав на престолі. В неділю або свято після Служби Божої брав одну із карточок і тоді вибір був довершений. Оскільки в монастирі

¹⁾ Віц і Боман II, 14.

не знайшлося б трьох відповідних кандидаток, треба вибрати дві, а якби і двох не було, тоді вибирає монастир одну кандидатку, а о другу треба просити іншого монастиря. Ігумені помагали в завідуванні справами монастиря поодинокі монахині, які мали приділені поодинокі функції. І так була: келлярія, що завідувала припасами до стола, виночерпія, що дбала про вино, дохіярії рахункова й одіжна, що провадили рахунки й дбали про одіж, еклєзіярхісса, що дбала про церкву та епістомонархісса, що наглядала над поведенням монахинь у церкві та підчас дня. Нерухомі маєтки повинні навсе залишитися ченарушені, а з їх доходів малося заспокоювати життєві потреби монастиря. Лише п'ять мужчин могло віддавати прислуги в монастирі, а саме управитель маєтків, духовник, двох помічників при уділюванні св. тайн і лікар. Священники повинні бути монахами; лише в виїмкових випадках можуть бути і світські, але не духовник, який усе повинен бути монахом, що відзначається чеснотою і святістю та второпністю в провадженню душ. Монастир є для монахинь і не повинен служити місцем прожитку для таких, що всилі себе оплатити. Монахині не мали окремих келій; для праці, на їдальню та спальні були спільні кімнати салі. З монастиря вільно було виходити хіба для відвідання хорих свояків. Також присутність мужчин у монастирі була заборонена. Не вільно було навіть бачитися з мужчинами в монастирі; лише близькі свояки могли розмовляти з монахиною при входових дверях, і то в товаристві старших монахинь. Їдження мяса було заборонене. В часі свят дозволено було їсти рибу й оливу та пити троха вина. Щомісяця могли монахині вживати купелі, крім хорих, що стільки разів могли користати з купелі, скільки хотіли¹⁾. Померших монахинь хоронено в монастирі. Чотири монахині, призначені ігуменю, відносили помершу на місце вічного спочинку.

Та не всі монастирі на сході були так щедро вивінувані, як щойно вище згаданий. Деякі із них були навіть дуже убогі. Так напр. монахиням у Єрусалимі вільно було квестувати підчас грецьких і латинських свят, а це вказує на вбогість самого монастиря та на неспромогу забезпечити монахинь у найконечніше до життя іншим шляхом, як тільки таким. Також в Атенах було кілька жіночих монастирів, назагал бідних, і в них монахині мусіли удержувати себе з праці своїх рук. Найвеличавішим атенським монастирем був монастир напроти палати архієпископа, над яким наглядав сам архієпископ.

¹⁾ Віц і Боман II, 13, і Голубинський, ст. 703—708.

Також щодо організації самих монастирів на сході й на заході та їх найближчих цілей є між ними різниця. Хоч і одні і другі будовані на тих самих правилах, то всежтаки витиснув на них, у їх історичному розвитку, свою печать дух східній і дух та світогляд західній. Отже, на сході монахині не мають настоятельок, зате західні вибирають настоятельку-ігуменню. Східні віддаються майже виключно контемплациї, західні займаються вихованням дівчат, веденням сиротинців або ручною працею. Розуміється, що й на сході є виїмки. Вище вже згадувано про жіночі монастирі в Атенах, де здебільша монахині ручною працею заробляли собі на прожиток. На острові Хіос монахині займалися виробом торбинок та інших предметів на продаж. Дальше, опустити монастир василіянській монахині на заході було далеко трудніше, ніж на сході, де монахиня, як от на Хіос, могла колинебудь виступити.

Подібно й одіння василіянських монахинь у різні часи та в різних місцях було різне. І так первісно, на сході, складалося воно із таких частин: чорний габіт, параман, біла хустка на шії, чорний або темно-попелястий плащ (мантія) без рукавів, чорний вельон і черевики, як це представлено на старих рисунках. Василіянки з монастиря біля Grottaferrata мають чорні габіти з дуже широкими рукавами, парамани і шкіряні пояси; капка у них кругла й неprasована штиво, рушничок від пів чола, а намітка припнята на рушнику, також нештивним; на намітці над чолом мають грецький хрест з матерії. Інші василіянки в Італії мають габіти такі самі, що й клявзурові, тільки стрій на голові є трошка відмінний та на грудях мають ніклеві хрести з грецькими буквами.

Переходячи до історії жіночих монастирів на старій Україні треба ствердити перш усього великий недостаток безпосереднього матеріялу, на яким можнаб опертися, і тому, природно, та історія мусить мати характер загальниковий.

На Україні появилися монахи правдоподібно із заведенням християнства. Їх спроваджував мабуть Володимир Великий із Греції та Болгарії.

Перші монастирі повстали в Києві і звідси поширилися по всій Україні та в цілій державі Володимира Великого. Загально каже про це митрополит Іляріон: „Въ слѣдъ за крещеніємъ монастыреве на горахъ стаа и чернорызци явишася“.

У монастирях списували й перекладали богослужбові книги, та загалом монастирі були школами морального й умового життя

народу. Їм завдячує Україна утвердження у себе християнства та розквіт освіти вже в такому скорому часі після прийняття християнства.

Можливо, що рядом із мужеськими монастирями вже за Володимира засновувано й монастирі жіночі. Маємо на це деякі, правда — дуже непевні, вказівки, а саме Суша в Історії холм-

Василіанки (зліва нереформована, зправа реформована [з часів св. Василя В.] василіанка — за Віцом-Боманом).

ського образу (ч. I, р. 4) подає навіть імена кількох монахинь, своячок св. Володимира, як Анастазії, Агафії й Марти, що жили при церкві св. Василя в Холмі. Що за часів Володимира Великого були вже жіночі монастирі, на це вказував би також устав Володимира, у яким кажеться, що ігуменя підлягає правосуддю митрополита, хоч це може бути й пізніша вставка.

Першу історично певну вістку про жіночий монастир маємо щойно з часів Ярослава Мудрого. Під роком 6545 (1037) пише початковий літопис: „Заложи Ярославъ градъ великій Києвъ, у негоже града сугъ златая врата; заложи же и церковь св. Софія . . . посемъ святаго Георгия монастырь й святаы Ирины“. Монастир св. Ірини — це жіночий монастир. Від того часу можемо вже напевно говорити про жіночі монастирі на Україні.

На жіночих монастирях, так само як і на мужеських, спочивало благословення св. гори Атосу, яке приніс звідтіля св. Антоній. Мусіло їх бути дуже багато. Голубинський у своїй історії церкви вчисляє в дотатарській добі такі жіночі монастирі на Україні: в Києві — св. Ірини, зложений Ярославом Мудрим, миколаївський, заснований Ізяславом Ярославичем, андріївський, заснований Янкою, дочкою кн. Всеволода Ярославича, й Лазарів. Поза Києвом називає ще жіночий монастир у Полоцьку, оснований св. Евфрозинією.

Про ці жіночі монастирі маємо дуже мало згадок у літописах. Найчастіше літописи говорять загально „черниць“ (напр. київський літопис під р. 1174 про київських монахинь, чи галицько-волинський під р. 1205). Лише трохи докладніше оповіджено про заснування Янчиного монастиря в початковому літопису під р. 6594 (1086): „Всеволодъ заложи церковь святаго Андрѣя, при Иванѣ преподобномъ митрополитѣ; сътвори у церкви тоя монастырь, въ немже пострижеса дщи єго дѣзоу, именемъ Янка. Она же Янка, совокупивши чернорызици многи, пребываше съ ними по монастырьскому чину“.

Звичай постригатися і княгиням у монахині був досить поширений у старій Україні. Маємо того роду вістки про Предиславу Святославну (під р. 1116), про жінку кн. Всеволода (під р. 1178) і ін. А в заповіті волинського князя Володимира Васильковича сказано: „А княгини моя, по моємъ животѣ, аще восхочетъ въ черницѣ пойти, пойдеть; аще не восхочетъ ити, а како єй любо“¹⁾. Це вказує, що вдови часто ішли у монастир після смерті мужа.

Всежтаки, в порівнянні з мужеськими монастирями, наші літописи дуже мало згадують про жіночі монастирі. Причина цього не в тому, немовби жіночих монастирів було так мало — ні, причини цього треба шукати в тому, що жіночі монастирі, зберігаючи строгу клявзуру, не виступали в публичнім церковнім життю, і тому про них мало згадувано. Але, як бачимо з ви-

¹⁾ Іпатівський літопис, ст. 595.

падкових згадок, вони своєю кількістю не мусіли дуже уступати мужеським монастирям.

Не уступають вони мужеським і в монаших подвигах. Княгині, названі вище, й багато інших визначних жінок жило як монахині в великих подвигах чужання, постів і молитов, і то з такою ревністю, яку стрічаємо лише в перших віках християнства.

Зпоміж цих подвижниць треба згадати дві полоцькі княжні що справді ніби дві зорі заясніли на полоцькому небозводі. Є це преподобні: Евфрозинія-Предислава († 1175), дочка кн. Юрія з лінії Володимира В., й Параскева († 1239), дочка полоцького кн. Рогволода, з лінії литовського кн. Мингайла. Св. Евфрозинія була обдарована рідкими прикметами душі й тіла та вже у 12-му році життя відзначалася незвичайною красою. Вона відкинула старання ріжних князів, що бажали взяти собі її за жінку, і вступила до монастиря в Полоцьку. Ігуменею була тоді кн. Романа. Вона не хотіла приймати дівчини, бачучи її молодість, але, на великі прохання дівчини, її прийнято й облечено з новим іменем Евфрозинії.

Не зважаючи на великий плач і жаль батьків, Евфрозинія¹⁾ остала в монастирі та за дозволом єпископа жила при церкві св. Софії, де перебувала в умиртвленню й молитві. Решту часу зуживала на писання книжок, а зароблені гроші роздавала убогим. На поручення, яке одержала у снівід ангела (а яке таксамо одержав і єпископ), удалася вона за Полоцьк, щоби там при церкві св. Спаса заснувати монастир. І справді, станув монастир, вибудований батьком Евфрозинії і її стрієм. При монастирі, за старанням Евфрозинії, вибудовано муровану церкву св. Спаса, у якій вона зложила частину дерева з хреста Господнього, оправлену в золото, срібло й дороге каміння. Вона побудувала ще й другу церкву, Пресв. Богородиці. В цьому монастирі стала Евфрозинія ігуменею і провідницею на дорозі до звершености. Для монахинь вона була прикладом усіх чеснот, була повна любови й покори, якою відзначалася в особливіший спосіб. Небаром і її рідна сестра, Градислава, вступила в монастир та дістала ім'я Евдокії. З того приводу св. Евфрозинія була наражена на гнів батьків, що лишили були Градиславу в монастирі лише на якийсь час,

¹⁾ Її одноіменниця св. Евфрозинія Олександрійська, дочка Пафнутія, жила в мужеському монастирі під правилами св. Василя В. й там у святости померла. Перед смертю дала себе пізнати батькові, що довгі літа шукав за нею: вона скривалася перед ним у мужеському монастирі, бо він намовляв її до подружжя. Діялося це за цисаря Теодосія Молодшого.

щоби навчилася читати св. письмо. До св. Евфрозинії прибула ще й дочка її стрия, що принесла всі дорогоцінності, приготувані на весілля, і просила прийняти її до монастиря; вона погордила всіми достатками світа й бажала склонити свою голову під солодке ярмо Ісуса. Св. Евфрозинія бажала поїхати до св. землі, і там закінчити життя. Перед відїздом прийшов до неї брат, Вячеслав, із жінкою та двома дочками, Киринією і Ольгою. Св. Евфрозинія мала дар відчувати покликання. Її братаниці лишилися були на якийсь час у монастирі й забажали постригтися в черниці. Не зважаючи на великі труднощі збоку батьків, а зокрема на плач матери, єпископ Діонисій дав їм обличчя імена Агафії та Евфимії. Після цього св. Евфрозинія вирушила зі своїм братом, Давидом, до св. землі, де в єрусалимській церкві зложила багаті дари. Тут у святому місці, при церкві Пресв. Богородиці, у монастирі званім „руським“¹⁾, вона закінчила життя (1173 або 1175 р.).

Другою полоцькою святою була Параскева, дочка кн. Роговолода, з лінії литовських новгородських князів. Вступила вона до монастиря, оснований св. Евфрозинією. Своє життя переводила вона в великій святості, займаючись читанням і переписуванням св. книг, а закінчила його в Римі 1239 р., куди удалася з іншими монахинями, утікаючи перед татарами. Колиж після її смерті почали за її вставленням діятися великі чуда, папа Григорій X канонізував її (1273 р.²⁾.

Та той світлий розвиток монашого життя на Україні не тривав нажаль довго. Вміру того, як життя у загальному почало ослабати й розкладатися, почала занепадати й церква, почало нидіти монаше життя.

До внутрішньої кволости українського життя, до вічних межиусобиць між князями, долучився ще інший, зовнішній чинник, який те життя зруйнував дорешти. Був це татарський наїзд.

Під ударами орди падав один город за другим і нічого не могло перед нею встоятися. Розуміється, що жертвою руїни падали теж і монастирі, а монахи й монахині мусіли їх опускати, от як згадана Параскева з Полоцька, або гинути від татарського меча чи лука. Ось як малює тодішній стан єп. Серапіон: „Раз-

¹⁾ Цей монастир тому називався „руським“, бо в ньому було окреме місце, призначене для паломників із Руси.

²⁾ У полоцькому монастирі збереглася по св. Евфрозинії памятка: кусочок хрестного дерева в дорогій оправі. Життя обох святих точно описано у згаданій вище книжці Стебельського (пор. Геленіюш I, 543, і Голубинський III, 597).

рушени Божіи церкви, оскверненныи священныє сосуды, попра́на святыня, святытели сдѣлались добичею меча, тѣ́ла преподобныхъ иноковъ брошени въ пищу птица́мъ“ (слово З). Той невідрадний стан був явищем загальноукраїнським, бо хоч, дякуючи енергії та спритові Данила та його сина Льва, західноукраїнські землі звільнилися від безпосереднього гнету татарів, то всежтаки рани, які вони завдали українському життю, були такі великі, що за короткий час панування цих визначних володарів не можна було їх залічити. До того Галичина невдовзі попадає у зависимість від Польщі, а згодом у сферу польських впливів через Литву попадає Волинь та решта українських земель, — все це факти, які не могли пособляти піднесенню та розвитку українського життя в загальному, а подвигненню та розквітові монашого життя зокрема. Українське життя щораз то більше звужувалося та назовні щораз то менше себе виявляло.

Занепадала церква, занепадало релігійне, занепадало й монаше життя. Церква, яка передше, у період державної самостійності, тішилася прихильністю та опікою світської влади, мусіла тепер уступити своє місце іншій, католицькій, польській церкві, а сама перебувати на другому пляні. Не було кому фундувати та опікуватися монастирями, бо шляхта щораз то більше покидала стару, грецьку віру та переходила до латинства. І не могли нічого протиставити „православні“ монастирі латинським монастирям, які, головно від часу люблинської унії, покривають українські землі. Бо майже при кожному латинському монастирі засновувалися колегії із визначними, часом навіть заграничними ученими, а в школах при православних монастирях учили тільки читати на богослужбових книгах, св. письма, а декуди то ще й писання та співу; та й тих шкіл було дуже мало. А й братські школи, що появились з 80-их років XVI ст., не багато помагали й тому, хто з українців хотів набути вищу освіту, мусів іти до єзуїтських колегій або за границю, але звідти вони вертали звичайно вже латинниками. Розуміли це „православні“ і тому слушно скаржаться устами автора „Перестороги“. „То вельми багато пошкодило руській державі, що не могли наук і шкіл посполитих розширяти і їх не основувано, бо колиб були науки, тоді завдяки їм не прийшлиб були до такої погибелі“¹⁾.

Треба було знайти якийсь вихід із цього сумного положення. Світліші уми серед тодішніх українців добре розуміли, що подвигнення нашої церкви лежить лише у єдиненні з Римом. Думка

¹⁾ АЗР, ст. 204.

про унію не була чужа на Україні. Українська церква засновувалася тоді, коли ще не було Керулярієвого роздору; але й кілька десяти років після нього українська церква ще не признавала роздору, аж до початку XII століття. Та й пізніше бачимо, що галицько-волинські князі хотіли знову довести до унії. Всупереч звичайному шабляоновому поглядові на справу, кн. Роман був прихильний католицизмові, а за короля Данила, коли на папському престолі засідав Інокентій IV, навіть дійшло було до злуки церков. Пізніше, в XV й XVI ст. також не раз підношено цю думку: згадати хочби митрополита-кардинала Ісидора. Отже не диво, що навіть кн. Острозький думав про зєдинення церков. Дійшло до цього щойно в 1595 році, коли то єпископи Іпатій Потій і Кирило Терлецький зложили в Римі визнання католицької віри і признали зверхність папи над українською й білоруською церквою, а пізніше стверджено це й прийнято на соборі в Берестю.

Берестейська унія це факт багатоважний не тільки в українському церковному, але й загальному життю. З моментом зєдинення української церкви з католицькою церквою починається в першій нове життя. Українська церква користує тепер безпосередньо із тих здобутків, які збрала католицька церква впродовж свого більше півторатисячелітнього існування. Вона, як молодий парісток, тішиться особлившою опікою та прихильністю папів у трудних для неї хвилинах, викликаних зовнішніми непригожими обставинами. Вона ж у плянах Христових намісників має стати помостом для зєдинення Сходу! Іде горячкова праця, щоби надробити те, що завдяки історичній долі остало незроблене, та дорівнати іншим католикам. Єпископи задумують отворити семінарії та в той спосіб піднести рівень освіти й моралі серед духовенства, а через нього і серед загалу. Оцей новий подих у церковному життю не минає й монастирів. І тут приходить реформа а переводять її св. Йосафат та митр. Велямин Рутський¹⁾. Після цієї реформи монастирі отвирають школи для монашої і світської, звичайно здебільша шляхотської молоді та посилають її також до заграничних шкіл. Із цих шкіл виходить багато вчених, визначних провідників і оборонців унії, що не вагалися віддати навіть життя за єдність.

Діяльність зєдинених, як висловлюється єп. Філярет²⁾, визвала і православних на труди. Почалося співзмагання: одні других старалися випередити й перевищити в засновуванні шкіл

¹⁾ Ліковський I, 57, і Гепен, ст. 103, 177.

²⁾ Філярет IV, 91.

і монастирів, бо в них бачили найбільші твердині оборони. Розвивається наука, появляються з обох боків твори, здебільша полемічні. „Якби не ті, що відійшли від нас (себто уніяти), не були повстали на нас, то не було би таких наук ні шкіл, такого числа достойних учених людей, а навчання в церквах наших, як і передше, булоб покрите порохом нерадіння“, признає завзятий оборонець православя Древинський на соймі в 1620 році.

Найбільше монастирів повстало на східніх землях Річипосполитої в XVII ст., й під тим оглядом це століття може бути назване добою ренесансу монастирів. Після заключення берестейської унії, так її приклонники як і противники, вважали монастирі за найкращий засіб боротьби, й тому тоді повстає їх так багато. Як обчисляє Коссаk, до половини XVII ст. засновано на Литві й Білоруси коло 45 зєдинених монастирів, а на Волині й Подніпровю та в єпархіях львівській і перемиській біля 55 монастирів, так зєдинених як і незєдинених¹⁾. Але вже в слідуєчому століттю цей стан змінється. Нових монастирів майже не засновується, а зате внаслідок різних причин старі монастирі зникають і їх кількість помітно зменшується. А ті причини були ось такі. Вже на переломі XVIII ст. церковні відносини на українських і білоруських землях устатілізуються. Правобережя стає територією з виразно „православним“ обличчям, зате західньоукраїнські землі приймають унію (перемиська єпархія 1692, львівська 1700, луцька 1702). Відповідно до того нагинається й політика польського уряду супроти української церкви. Закріпленню унії на західніх землях помагає прихильне підношення до неї короля Івана III Собіського, а його наслідник король Август II, універсалом з 15 червня 1700 р., затверджує привілеї „церкві та народові руському в унії зостаєчому“, себто що той нарід руський „грецький обряд за уставами святих отців буде виповняти з усякою свободою, що вищі церковні посади, єпископії й архимандрії, будеться надавати тільки шляхті руській, досвідченій у життю і правилах василіянського чину; що... брацтвам і монастирям гарантується усі їх привілеї“...²⁾

Крім того зменшується значно кількість монастирів внаслідок редукції, переведеної згідно з буллею папи Венедикта XIV „Inter plures...“ із 1744 р.³⁾. У руській провінції св. Покрови із

¹⁾ Ор. cit. ст. 93.

²⁾ З рукопису львівської Ставропігії (пор. Ліковський I, 2).

³⁾ Ця булля постановляла, що всі монастирі, у яких є менше як 8 монахів, мають бути знесені (пор. Коссаk, ст. 98).

122-ох монастирів остало лише 38; 59 прилучено до більших монастирів, а 25 знесено. Зате повстало кілька нових монастирів, так що після першого розбору в Польщі залишилось 40 василіянських монастирів, і сойм потвердив їм 1735 р. привілеї¹⁾.

На зменшення кількості монастирів мав великий вплив і розбір Польщі. Частину української території забрала Росія, а частину Австрія. У тій частині української території зі з'єдиненням населенням, що припала Росії, почались переслідування з'єдиненої церкви, а вслід за тим і монастирів, зараз таки безпосередньо після інкорпорації їх до російської держави, ще за панування цариці Катерини II. Пішли змагання уладити василіянські (мужеські) монастирі по зразку „православних“, бо василіянські монастирі в часі розбору Польщі, внаслідок реформи Велямина Рутського та св. Йосафата, а далі на основі реформаційних рішень замостьського собору, були зцентралізовані на зразок латинських монаших чинів²⁾. За царів Павла II та Олександра I наступило деяке відпруження урядового натиску, але зате за Олександрового наслідника Миколи I з'єдинені василіянські монастирі загалом скасовано.

У пляні скасування унії в Росії, який представив цареві член-асесор уніятської колегії Йосиф Сіماشко в 1827 р., звернено пильну увагу на василіянський чин, як на найсильнішу підпору унії³⁾ — і тому то появився найперше указ (у тому ж таки році), яким заборонювано приймати у василіянські монастирі негреко-католиків, маючи на оці латинників, що дуже поповнювали ряди василіянських монахів. Далі, зараз у слідуєчому році появився другий указ (22. IV), яким віддано василіянські монастирі під судовладу єпископів-ординаріїв. У 1830 р. заборонено висилати з'єдинених кандидатів духовного стану на виховання до Риму, а обі семінарії, в Полоцьку й Жировичах, уладжено на зразок російських духовних семінарій та обсаджено професорами почасти нез'єдиненими. У січні 1837 р. появився новий царський указ про підчинення греко-католицької колегії оберпрокуророві св. синоду православної церкви і цим уже формально скасовано автономію з'єдиненої церкви. Та фактичне скасування тієї автономії прийшло щойно зі смертю митрополита Йосифа Булгака, що наступила у 1838 р. Його місце заняв Сіماشко (він уже пе-

¹⁾ Коссає, ст. 93.

²⁾ Ліковський I, 144, 57, і Пегрозь, I, 3.

³⁾ Ліковський II, 280, 59, і Хотковський, Знищення унії, ст.

редше був назначений помічником полоцького єпископа Мартушевича), але вже без титулу митрополита. І його ділом було здавлення зєдиненої церкви загалом та василіянських монастирів зокрема. Внаслідок рішення „тайного комітету для уніятських справ“ з дня 26 грудня 1838 виготовили три уніятські єпископи: Сіماشко, Лужинський і Зубко акт, що оголошував формальне прилучення зєдиненої церкви під Росією до православя (12 лютого 1839). На основі того акту почалася ліквідація непокірних монастирів та переслідування тих монахів і монахинь, що хотіли бути вірними католицькій вірі. Переводжено це брутально й безоглядно.

Жіночих василіянських монастирів було в ті часи небагато. Ліковський подає їх лише 5 або 6 ¹⁾, але що це не мусить бути точний рахунок, доказує факт, що Хотковський уже після касат у 1839 р., бо 1840 року, начисляє їх іще 6: у Мядзьолі, Полоцьку, Пінську, Полоннім, Волнянах і Гродні.

Та акція Сіماشка стрічалася скрізь зі спротивом, і то не лише серед вірних світських, але й серед слабих монахинь. Із записок самого Сіماشка довідуємося, що напр. у Мядзьолі 10 монахинь відказалося прийняти православя, у Гродні, де в 1839 р. було вже лише 2 сестри, обі монахині кинули монастир, відказавшись прийняти схизму, з Вильна чотири „вперті“ монахині перенесено до монастиря в Волнянах ²⁾ і т. д. Та цей опір не поміг нічого, бо старі монахині повмирили, а нових не принимано, і так перестали існувати василіянські жіночі монастирі під Росією.

Інакше склалася доля василіянських монастирів під Австрією. В Галичині, новому коронному краю, австрійський уряд застав досить значну кількість василіянських, так мужеських як і жіночих монастирів. За списом, зладженим на приказ цісареві Марії Тереси львівським губерніяльним урядом у 1774 р., було тоді в Галичині 7 жіночих василіянських монастирів із 40-ма монахинями, а крім того один монастир „грецьких монахинь“, але ні характеру ні місця побуту цих останніх не означено. Але що те число було неточне, показують два пізніші списи, зладжені 1782 р., що також ріжнилися між собою щодо числа. Є це консигнації, які предложила Йосифові II львівська губернія. Перша із них, зладжена 25. I. 1782 р., подає 10, а друга, з 10. III. 1782, — вже лише 5 жіночих монастирів. Цю незгідність пояснює Хотковський тим, що пропущені в поодиноких виказах монастирі власне й не заслуговували на цю назву, бо не придержувалися вони

¹⁾ Оп. cit. II, 72.

²⁾ Хотковський, Знищення унії, ст. 127.

правил та провадили життя на свою руку. На всякий випадок, на основі цих списів можна прийняти, що тоді було таких осідків василіянських монахинь у Галичині 12, а саме: Голосків (3 монахині), Загвізде, Камінка Струмилова, Львів (6 монахинь у 1774 р.), Рогатин (7 монахинь у 1774 р.), Розгірче, Русець (9 монахинь у 1774 р.), Словіта, Смільниця, Станиславів, Старе Місто, Яворів (5 монахинь у 1774 р.¹).

Цісар Йосиф II, що обняв панування по своїй матері Марії Тересі, не любив єзуїтів та був загалом неприхильний для монастирів. Він задумав зредувати число монастирів, обмежуючи його до мінімуму, а їх маєтки забрати для державного скарбу. На початку 1782 року вийшов цісарський декрет, що засуджував на знесення більшу кількість монастирів, так мужеських як і жіночих. Небаром після того, бо вже 10. II. 1782 р., тогочасний галицький губернатор гр. Брігідо дістав новий декрет, у якому вимагалось звіту, котрі монастирі, зокрема жіночі, можуть бути ще знесені. У відповідь зладив губернатор згадуваний вище спис-консигнацію, з якої ми вище подали те, що відноситься до василіянських жіночих монастирів. При цьому зауважимо, що з даних губернатора про маєтковий стан монастирів виходить, що василіянки були найбіднішими, бо коли маєтки поодиноких львівських латинських жіночих монастирів досягали десятку і соток тисяч, то майно василіянок оцінено на 6888 з. р. і 7 кр. з заввагою, що вони живуть із праці рук. Для нас замітний цей документ ще й тим, що, згадуючи про виховну працю монастирів (а це мало вплив на рішення, чи їх лишити, чи скасувати), говорить губернатор про монастирі василіянок таке: для округ галицької, станиславівської й заліщицької слід би залишити монастир василіянок у Загвізду, як потрібний для виховування дівчат (побіч шариток у Маріямполі), зате монастирі в Смільниці, Розгірчу та Яворові не мають того, що потрібно до виховування дівчат, і тому їх требаб злучити з львівським монастирем²).

Цією справою занялась цісарська канцелярія 13 червня 1782 р. і внаслідок того вийшов 24 червня 1782 р. цісарський декрет, що приказував знесення 12 жіночих латинських монастирів, а також злучення названих у списку монастирів василіянок із львівським монастирем. Але цей декрет при переводженню

¹) Хотковський, Історія монастирів, ст. 36. Як видно, деякі монастирі подано без числа монахинь, бо того в пізніших консигнаціях не роблено, а в списі 1774 р. тих монастирів не вказано.

²) Хотковський, Історія монастирів, ст. 99. і дд.

в життя стрінувся з труднощами. Були вони в тому, що для 28 свіжих монахинь не було приміщення в маленькому львівському монастирі, в якому й так ледви поміщалось 11 своїх, а таксамо не було засобів для їх прожитку. З першим пораджено собі так, що василіянкам віддано монастир після знесення львівських венедиктинок, затеж друге (брак коштів на утримання) було причиною залишення покищо остаточної концентрації, але й заборонено приймати дівчат до новіціату (резолуцією з 29. VI. 1784 р.) та в той спосіб засуджено василіянок на вимертя.

І справді, в 1789 р. стають пустою монастирі в Розгірцях і Загвізді; така сама доля грозить монастиреві у Смільниці, й тому монахиням наказано перенестися до Львова. Але і львівський монастир повільно вимирає й за кілька літ перестає існувати¹⁾. Остали лише Яворів і Словіта.

Бачучи такий, просто катастрофальний стан справи жіночих монастирів, єрархія грекокатолицької церкви в Галичині почала врешті думати над рятунком бодай тих двох монастирів. Одиноким аргументом, що міг у тій справі заважити в урядових кругах, була справа виховання й навчання дівчат. Вхопилися тоді за цю останню дошку рятунку. Дня 8 грудня 1804 р. подав львівський єпископ Микола Скородинський до губернії прохання, щоби оба оставші монастирі злучити в один, а в ньому заснувати виховне заведення для дівчат грекокатолицького обряду. Щойно 1807 р., 11 червня, дістав у цій справі новий львівський єпископ Антін Ангелович через губернію відповідь з дорученням виготовити список василіянок у Галичині, які мають потрібні до навчання кваліфікації²⁾. Після порозуміння з перемиським єпископом доказував Ангелович, тоді вже галицький митрополит, потребу двох виховних заведень: для перемиської єпархії у Яворові, для львівської у Словіті. Щодо кваліфікацій до навчання, то казав, що сестри можуть „учити у краєвій мові“ читати, писати, рахувати й ручних робіт, „хоч і не знають німецької методи“. Але такі загальні кваліфікації, видно, уряд визнав за невістарчаючі, бо 1813 року прохання відкинено з приводу недостачі здібних до навчання монахинь, а також із браку відповідної фінансової основи.

¹⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 137—143. Щодо львівського монастиря, то з іншого джерела знаємо, що він цілком не вимер, як твердить Хотковський, але що решту його монахинь переведено до Словіті. Ходинєцький (ст. 350) пише, що цей монастир знесено 1809 р., а монахинь перенесено до Яворова.

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 145.

Більше пощастило наступникові Ангеловича, митр. Михайлові Левицькому, що добився таки врешті дозволу відчинити новіціят у Словіті в 1821 р., а це врятувало оба монастирі від упадку. А що їх дальша історія в'яжеться з виховною діяльністю василіянок, і то й оповімо її в дальших розділах.

III. ВІДНОВА ЖІНОЧИХ ВАСИЛІЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ І ЇХ СУЧАСНИЙ УСТРІЙ НА ОСНОВІ ПРАВИЛ І КОНСТИТУЦІЙ.

Вже майже від самого заведення християнства було на Україні доволі жіночих монастирів, але пильнішу увагу присвячено їм щойно від часу унії, зокремаж від часу замостьського синоду.

Велике значіння для монастирів не лише мужеських, але й жіночих на Білоруси та на українських землях мала реформа, переведена митрополитом Йосифом Велямином Рутським і св. Йосафатом на поч. XVII ст.

Митрополит Рутський уложив для монахинь книжку, якою вони користувалися з великим хісном для своїх душ. За старим рукописом, що переховувався в мінському монастирі Св. Духа, видано її друком у Вильні 1771 року, у василіянській друкарні п. з. „Ustawy S. O. N. Bazylego W. tudzież uwagi y nauki duchowne przez ś. p. J. X. Józefa Welamina Ruckiego Metropolitę całej Rusi zebrane y klasztorowi Mińskiemu Panien tegoż Zakonu podane dla większey wygody teraz wydrukowane w Wilnie w Drukarni J. K. M. XX. Bazyliańów, Roku 1771“.

Текст Рутського переклав на українську мову митрополит Андрій Шептицький з тією зміною, що поділив на розділи, позначив їх числами й подав нотки із творів св. Василія Великого¹⁾.

У жіночих монастирях св. Василія нема такої суцільної організації і єдності, як у західніх жіночих монастирях, або як у мужеських василіянських монастирях після реформи св. Йосафата й Велямина Рутського, а пізніше замостьського синоду. У василіянок у кожному майже монастирі були окремі звичаї, освячені лише часом.

Але замостьський синод, що скріпив монашого духа та надав означені форми монашому життю, причинився в великій мірі також і до організації жіночих монастирів²⁾, взоруючись на рі-

¹⁾ Витяг з правил.

²⁾ Ліковський I, 38, і Хотковський, Історія жіночих монастирів, ст. 135.

шеннях тридентського собору. Зокрема в справі жіночих монастирів заможський синод зарядив остріші приписи щодо клявзури¹⁾. Монахині, з виїмком великої потреби (напр. вогню, війни, повені і т. п.), не можуть опускати монастирських мурів. Ніякий мужчина не має права входити до монастиря, крім сповідника, лікаря і служби, та й то в товаристві двох старших монахинь. А щоби монахині в деяких випадках могли порозумітися зі світськими людьми, повинна бути розмовниця з кратами. До новіціату не вільно приймати дівчат у віці нижче 15-ти, а до професії нижче 16-ти літ. Дівчина, що хоче вступити до монастиря, повинна внести бодай 1500 зл., а якщо нема вільних місць у монастирі, то повинна дати подвійну суму. Два місяці перед складанням обіту повинна представитися єпископові, що сам або через заступника переведе канонічне слідство²⁾. Настоятелька повинна бути вибрана й потверджена єпископом. В монастирі не може бути більше монахинь, лише стільки, скільки може вижитися з доходів монастиря. Число монахинь повинен визначити єпископ. Таксамо єпископ має затверджувати звичайних і надзвичайних сповідників. Малі монастирі мають бути знесені і з майном мають бути прилучені до більших. Єпископи повинні наглядати також над зберіганням клявзури³⁾.

Кардинал-митрополит Михайло Левицький.

¹⁾ Synodus, tit. XII, pag. 136 — 139.

²⁾ Собор тридентський, сесія XXV, p. 17: Synodus statuit et decernit, ut si puella, quae habitum regulare suscipere voluerit, maior 12 annis sit... Episcopus (vel eius vicarius...) virginis voluntatem diligenter an coacta, an seducta sit, an sciat, quid agat, et si voluntas eius pia ac libera cognita fuerit habueritque condiciones requisitas iuxta monasterii illius et ordinis regulam, nec non monasterium fuerit idoneum“

³⁾ Пелеш II, 468.

Але не всі рішення замостьського синоду ввійшли в життя. Звіт із візитацій еп. Льва Шептицького з 1761 р. представляє сумний стан жіночих монастирів. У львівській єпархії було їх шість, але в них не було ні клявзури ні ніяких засобів; монахині не вели спільного життя, але кожна поодинокю прядла, білила і продавала нитки та так заробляла на свій прожиток¹⁾.

Крім цих внутрішніх причин, що ослаблювали монастирі й монаше життя, були ще й зовнішні. Це були згадувані в попередньому розділі касати монастирів. У Росії почала касати Катерина II, а докінчив їх Микола I; в Австрії те саме робив Йосиф II. Від повної заглиди врятував жіночі монастирі в Галичині кардинал-митрополит Михайло Левицький²⁾. Завдяки його заходам австрійський уряд у 1821 році погодився на існування монастирів у Словіті і в Яворові. Таксамо вільно було отворити у Словіті новіціят, але під умовою, що монахині посвятаються вихованню молоді³⁾. Внаслідок того в 1842 р. бачимо у Словіті вже 2 профески, 2 новички і 3 кандидатки.

У своєму листі з 28 березня 1848 р. цей невсипущий оборонець василинок наминає їх, щоби зберігали клявзуру й навіть не дозволяє нікому зі світських свояків монахинь чи дітей ночувати в монастирі. Він заохочує також до зберігання правил, які давніше, із браку відповідного приміщення, не дуже заховувано⁴⁾.

Які невідрадні були обставини для жіночих монастирів у Галичині в першій половині XIX ст., видно на переживаннях одинокієї представниці яворівського монастиря с. Євгенії Качковської, й тому їх ось тут переповімо.

Був час, коли в цілому яворівському монастирі остала лише одна монахиня, а якийсь час (після 1839 р., від смерти Атанасії

¹⁾ Яворівські акти.

²⁾ Після поділу Польщі Австрія дістала дві єпархії, львівську й перемиську. Жіночих василіанських монастирів було там 10, а на поч. XIX ст. остало їх лише два: у Словіті і в Яворові.

³⁾ „Najjaśniejszy ś. p. cesarz Franciszek I. Zakon Bazylianek, a mianowicie w tuteyszey Archydiecezyi klasztor tego Zakonu w Słowicie utrzymać nowicyat, w tym klasztorze otworzyć zakład edukacyi młodzieży płci żeńskiej... Przyłożono wszelkiey staranności, aby klasztor w Słowicie cd r. 1784 na zniesienie przeznaczony od zupełnego upadku zachowano. Upadek ten nieuchronnym się zdawał, bo do r. 1821 z dawnych zakonnic jedna tylko w tym klasztorze żyła, a dochody klasztorne tak były nieznaczne, że na utrzymanie tey zakonnicy nie wystarczały. (Обіжник митрополита М. Левицького з 1 червня 1842 р. Прzewielebnym JJ. XX. Dziekanom i Dekanatom Administratorom w Cyrkule Złoczowskiem — копія).

⁴⁾ Оригінал листа в актах словітського монастиря.

Кречковської до 1841 р.) не було нікого. Пізніше прибула тут зі Словіти Євгенія Качковська й сама перебувала кілька літ. Монастирські городи з будинками були віддані в піднаєм і лише троха городу було для монахині. Яке було її положення, знаємо з монастирських актів. Хоч перемиська консисторія призначила суму 170 зл. на її удержання, а також й частину городу, але цього, видно, ще не вистарчало. Старші монахині оповідали, що с. Євгенія Качковська ходила до ліса збирати гриби і ягоди та пекла просфори для сусідніх священиків, і в цей спосіб заробляла на удержання. Правдоподібно ці її прогульки до ліса стягнули на неї упіснення єпископського ординаріату в 1843 р., яке вислав її прокуратор о. Несторовський. За виїзд до Перемишля до консисторії (бо с. Євгенія не хотіла харчуватися в дяка Василя Гинилевича) стягано протокол, підписаний вікарієм о. Жегестовським, прокуратором о. Несторовським і дяком В. Гинилевичем. Протесту с. Євгенії Качковської, внесеного до єпископської консисторії, не узгляднено. Єпископський ординаріат, письмом із дня 9 вересня 1843 р., потвердив давніше рішення, котрим поручив Василеві Гинилевичеві удержувати Євгенію Качковську й берегти її клявзури, о. Константинові Жегестовському вчити її читати й церковного співу та „руського язика“, а монастирському прокураторові, о. Несторовському, наглядати над її поведенням¹⁾. Таким чином одна монахиня мала аж трьох наставників! Дня 12 грудня 1843 р. еп. Снігурський взиває монастирського прокуратора дати звіт про поведення с. Качковської; при тому повинен він узяти під увагу її монашу карність, побожність, відчитування молитов, поступ у „руським язичі“ й церковному співі, вправи в монаших чеснотах і врешті — як вона зберігає клявзуру. Очевидно, звіт випав некорисно, бо в порозумінню з львівською консисторією перенесено її до Словіти. Після того мешкання яворівського монастиря винанято інспекторові з застереженням, що як повернуть монахині, його опорожнить. І справді, 1847 р. вернули до Яворова монахині. Між ними була Євгенія Качковська, далі Онисима Чарнік й Атанасія Кульматицька, яку назначено ігуменею і якій віддав о. Геровський, прокуратор монастиря, увесь інвентар. З того часу, хоч положення монастиря не було незavidне, та вже таких чорних часів, як отсе описаних, у ньому не було. Отже від початку XIX ст. до 80-их рр. тогож століття находимо такий стан: У цілій Галичині існують два жіночі василіянські монастирі, в епархії

¹⁾ Хроніка яворівського монастиря.

львівській — у Словіті та в єпархії перемиській — у Яворові. Монастирі не є зі собою в ніякий спосіб тісніше пов'язані, в обох монастирях мала кількість монахинь, оба монастирі відчують брак новіціату.

Але ми бачимо спроби зарадити і одному і другому лиху. В актах словітського монастиря збереглася відповідь прокуратора того монастиря на письмо львівської консисторії з дня 30. VII. 1862 р. у справі тіснішої зв'язи між монастирями: словітським і яворівським. Отже, після наради ігумені й сестер у прияві прокуратора, порішено згодитися на пропозицію консисторії щодо тіснішої зв'язи між обома монастирями, бо така зв'язь скріпить монашого духа та причиниться до кращого виховання молоді. Бо буває нерідко потреба перенесення монахині до іншого монастиря, як це діється в мужеських монастирях. Отже, при тіснішому зв'язку між обома монастирями, слід такі справи залягоджувати зараз після порозуміння ігумень між собою, без якої-небудь дальшої апеляції.

Та далеко складнішою й тяжчою була справа новіціату. Вже вище було згадано, що австрійський уряд дав був митрополитові Левицькому у 1821 р. свою згоду на отворення спільного новіціату для обох монастирів. Та справа новіціату не була поставлена як слід. Звичайно новіціят вів світський священик, що крім інших своїх обов'язків виконував ще й обов'язки духовника монастиря. Розуміється, з такого принагідного ведення новіціату, та ще в кожному монастирі зокрема, не було великого хісна. Але й тут бачимо змагання до кращого. У 1885 р. ігуменя яворівського монастиря звернулася до митрополичого ординаріату з проханням оснувати спільний новіціят для всіх жіночих монастирів у Словіті, а коли одержано на це згоду та умовленося щодо коштів удержання за новичок з позасловітських монастирів, тоді зверненося ще й до протоігумена василіянських монастирів Климентія Сарницького з проханням — призначити когось із монахів-священиків до провадження того новіціату. Та тут прийшло знову неповодження: о. Сарницький не мав відповідного до цього священика й митрополит віддав це знову світському священикові Йосифові Кобилянському. Але вже вскорі після того, при такому поставленні справи, новіціят розв'язано, а дві новички, Юлію Качоровську й Серафину Мисловську, вислано до Кракова, до сестер візиток, щоби там приглядалися та приспособлялися до монашого життя.

Та те, що в 1885 р. було неможливе, стало дванацять літ пі-

зніше дійсністю. За митрополита-кардинала Сильвестра Сембратовича наступає віднова жіночих василіянських монастирів. Свій початок бере вона із словітського монастиря, а її перебіг та-

Кардинал-митрополит Сильвестер Сембратович.

кий. На внесення ігумена львівського василіянського монастиря Андрія Шептицького заряджує митрополит, що духовництво в словітському монастирі мають обняти монахи-василіяни, і їх завданням було цілковито зреформувати жіночі монастирі¹⁾. Ми-

¹⁾ Хроніка словітського монастиря від 1897—1907 р.

трополит-кардинал назначує ще й візитатора усіх монастирів в особі єром. Андрія Шептицького. На основі цих рішень прибули до Словіти в травні 1897: о. візитатор, о. Ігнатій Тисовський (назначений магістром новіціату для всіх монастирів), о. Филімон Решетилівич та єзуїт Каспар Щепковський, що переводив реформу василіянських мужеських монастирів. Оглянувши монастирські будинки й городи, визначили отці плян клявзурного муру, домової каплиці і т. д. Зараз після того розпочалася будова клявзурного муру; на ту ціль митрополит-кардинал жертвував 1500 з. р. Роботу проваджено скоро й уже того самого року в серпні відчинено спільний новіціат і до нього почали зїжджатися сестри зі Львова, де zaloжено монастир у 1881 р. (диви про це в перегляді сучасних монастирів), та з Яворова¹). Отець візитатор іменував настоятелькою монастиря Марію Хомінську. На новіціаті було вісім новичок: Олена Лянгевич, Макрина Мельничук (кандидатки з Яворова), Теоктиста Левицька, Теодора Товткевич, Марта Темчишин, Анастасія Опер, Текля Яремчук і Меланія Скалецька (сестри зі Львова). На новіціаті була також професка Атанасія Ходанич. Із днем 23 жовтня 1897 заведено вже строгу клявзуру, бо вона ділилася на дві частини: строгу й менше строгу. В дні 27 жовтня 1897 р. наступила зміна на становищі візитатора, яким став о. Е. Малицький ЧСВВ, що видав розпорядження щодо проби новіціату, яка до облечин мала тривати шість місяців. Пізнішими візитаторами були також єромонахи-василіяни: Плятонід Філяс від 10. V. 1900, Ігнатій Тисовський від 10. X. 1902²), Адріян Давида від 19. V. 1909, П. Демчук від 3. X. 1911³), від 23. X. 1921. — 1927 знову Ігнатій Тисовський. Після цього є особні комісарі для кожної епархії, доки в 1933 р. апостольський престіл у Римі не назначив візитатором о. редemptориста Йосифа Схрейверса.

Дальшим кроком в об'єднуванні та впорядковуванню василіянських жіночих монастирів була капітула монахинь, що відбулася 24 серпня 1902 р. у Словіті під проводом митрополита

¹) В 1897 р. було в Яворові п'ять монахинь: Онисима Чарнік, ігуменя, Анастасія Кульматицька, Ольга Смирна, Олімпія Білянська й Меланія Валяс. 1897 р. вмерла Онисима Чарнік, що 40 літ була ігуменею. Вступила вона до монастиря у Словіті в 18-ому році життя (25. X. 1845), після укінчення новіціату в Словітті одержала габіт (3. X. 1846), прибула до Яворова враз із М. Кульматицькою і 26. XI. 1851 зложила св. обіти. Вже в 1853 р. стала тимчасовою настоятелькою, а в три роки пізніше, після зречення М. Кульматицької ігуменею. Її заходами поширено монастир і побудовано церкву.

²) Хроніка словітського монастиря від 1907 р.

³) Хроніка львівського монастиря від 1906 р.

Митрополит Андрій Шептицький.

Андрія й перемиського єпископа Константина Чеховича. Присутніми були також єромонахи-василіяни Плятонід Філяс, ординаріятський комісар, та Ігнатій Тисовський, магістер новичок. З монахинь були Ольга Смирза, Марія Хомінська, Софія Станчак, Олімпія Білянська, Юлія Качоровська й Серафима Мисловська. Обі останні відновляли того дня рано св. професію в Словіті, бо їхнього монастиря у Львові не зачислювано до канонічно заснованих монастирів. Були присутніми також новопрофески Олена Лянгевич, Макрина Мельничук, Софія Козоровська, Йосафата й Анна Теодорович, а бракувало Атанасії Кульматицької й Єгенії Сенатович (з причини старости) та Меланії Валяс (доглядала хору м. Атанасію).

До справ, якими займалася капітула, належали: вибір ігумен¹⁾, вибір магістри та інші дрібні речі. Отже на капітулі довершено вибору настоятельок-ігумен: Марії Хомінської на ігуменю словітського монастиря, Ольги Смирзи на ігуменю яворівського монастиря, Йосафати Теодорович на настоятельку обители в Станиславові та Володимири Філевич на настоятельку львівського

дому; вибрано першу магістру новичок в особі м. Анни Теодорович; рішено заложити новий дім у Перемишлі та обговорено дрібні справи, звязані з перенесенням монахинь із одного дому до другого²⁾.

Ця справа коштів при перенесенню монахинь була тоді актуальна, бо кількість домів і монахинь у той час була вже помітно зросла (4 дома — Словіта, Яворів, Львів, Станиславів, і 55 монахинь — 26 хористок, 16 домашніх і 13 кандидаток), так що заходила konieczність відповідно монахині порозмішувати й цю справою займався вже о. комісар Плятонід Філяс, якому ішло

о. Ігнатій Тисовський ЧСВВ,
магістер новіціату в Словіті.

¹⁾ Якийсь час, як виходить із монастирських хронік, настоятельку назначувала вища духовна влада, хоч уже тридентський собор (сес. 25, гл. I: *De regularibus et monialibus*) поручає вибір, і цього справді давніше придержувалися.

²⁾ Хроніка словітського монастиря від 1897—1907 р.

головно про належне обсадження яворівського монастиря, до якого радив перейти о. Тисовському з новичками.

Чергова капітула відбулася у львівському монастирі 22 серпня 1909 року, також під проводом митрополита Андрія і при участі перемиського єпископа Константина та ординаріятського комісара Адріяна Давиди. У цій нараді брали участь виїмково всі хористки-профески, крім Емануїли Полошинович. Предметом нарад була конституція сестер. Іще в 1897 р. був вислав кардинал-митрополит Сильвестер Сембратович новоуложений устав-конституцію до Риму для потвердження. Св. конгрегація *de propaganda fide* звернула рукопис зі своїми заввагами, а письмом з дня 21 вересня 1897 р. надала митрополитові право потвердити устав для монахинь по правилу св. Василя В. Але ці устави, непотверджені Римом, не ввійшли в життя. Митрополит Андрій, шукаючи виходу, переложив книжку Рутського¹⁾. Але в ній були деякі уступи, що, відповідно до нових умовин, вимагали зміни, і тому устав Рутського віддано під обради загальної ради (капітули) трьох монастирів. На цій капітулі сестри змінили, що потрібне, й ухвалили деякі нові постанови, т. зв. конституції²⁾, які всі три ординаріати прийняли й потвердили.

Поділ домів був уже рішений на єпископській конференції дня 19 квітня 1909 р. й поданий до відома посланням митрополита ще перед радою сестер. Згідно з цим рішенням кожний дім дає становити окрему цілість і може мати в себе новіціят. Отворення новіціяту у Львові відбулося вже 26 жовтня 1909.

Про розділ монахинь між поодинські монастирі рішало письмо митрополита, яке тут наводимо: Ч. 51/Орд. 1910. До Преподобної Ігумені Монастиря СС. Василянок у Словіті.

Відповідно до наших заряджень з дня 10 і 23. VII. 1906, полагаючи заразом всі подання, які нам Сестри предложили, рішаємо щодо приналежності поодиноких Сестер слідує:

До монастиря словітського належить віднині вже невідклично Преп. М. Анна, Йоанна й Николая, дальше СС. Ірина й Олександра. Само собою розуміється, що всі Сестри, що входяться на новіціяті, належать невідклично до монастиря словітського, з винятком усіх тих, котрих прийняли й удержують інші монастирі. З інокінь словітських іще через рік в інших монастирях перебувати буде М. Маркіяна. До Словіті вертають

¹⁾ Витяг з правил, ст. 4.

²⁾ Самі правила не потребували нового потвердження, бо, почавши від IV ст., були потверджені цілою низкою церковних влад (див. розд. II, ст. 25).

М. Панкратія і С. Олексія зі Львова та С. Мітродора з Перемишля.

З інокій, котрі досі були інокіями словітського монастиря, а на підставі засад у вище згаданім письмі тратять звязь зі словітським монастирем, раз на все стаються інокіями львівського монастиря слідуєчі інокіні: ММ. Володимира, Константина, Віра, Антонія, Климентина, Діонісія, Софронія; СС. Анастасія, Павлина, Андрія, Корнилія, Йоанна, Ісидора, Лідія, Амвросія, Михаїла, Анисія, Пахомія, котрі то дві останні відішле Преп. Мати до Львова.

До монастиря яворівського призначаються і до нього віднині стало належати будуть слідуєчі інокіні: ММ. Йосафата, Серафина, Юлія, Емілія, Евстахія, Єремія; СС. Арсенія, Артемія, Аполінарія, Антонія, Вероніка, Пафнутія, Евфимія, Йоакима. До монастиря перемиського призначаються ММ. Макрина й Зиновія. До станіславівського — ММ. Магдалина, Стефанія, Ігнатія; СС. Василя, Анатолія, Адріяна, Німфодора, Єлисавета, Мінодора. До Кудринець: М. Марія і С. Катерина.

Сестрі Петрі, котра досі, як інокія словітська, мала позволення перебувати у Львові, позволяється на її просьбу перенестися до монастиря станіславівського. Сестрі Плятоніді, котра досі, як інокія словітська, перебувала в Перемишлі, уділяє Митрополичий Ординаріят дозволу перенестися до монастиря перемиського, при захованню приписів церковного права.

Усім Сестрам уділяємо Архиєрейське Благословення.

Від гр.-кат. Митрополичого Ординаріату. Львів, дня 11 липня 1910. † *АНДРЕЙ, Митрополит.*

Із представленого вище бачимо, що найбільше значіння для реформи жіночих монастирів по уставу св. Василя Великого мала друга з черги капітула з серпня 1909 року, на якій ухвалено конституції жіночих монастирів, на яких то конституціях ці монастирі спочивають і досі.

Отже, на основі тих конституцій улад жіночих василіянських монастирів представляється так: Кожний монастир є самостійний і підлягає своєму єпископові. На чолі монастиря стоїть ігуменя, вибрана на п'ять літ і потверджувана на цьому становищі єпископом. Крім ігумені вибирають сестри монастиря три дорадниці, із яких одну ігуменя назначує намісницею, а другу магістрою новичок.

Щоби не було відхилень від основних правил і конституцій та щоби була якась одностайність у життю монастирів,

для тієї мети повинна відбуватись щопять років загальна капітула, в якій мають право й обов'язок брати участь ігумені кожного монастиря та по дві сестри-делегатки від кожного монастиря, вибрані на домашній раді.

Після 1909 р. було дві загальні капітули. Одна 27—28 грудня 1923 р., у Львові під проводом митрополита Андрія, в присутності комісарів Ігнатія Тисовського ЧСВВ. від архієпархії львівської та Дра Теодосія Галушинського ЧСВВ. від єпархії перемиської, друга — в 1931 р., в днях від 25—28 грудня в Яворові під проводом перемиського єпископа Йосафата Коци-

Третя капітула василіянок, у Львові 1923 р.

ловського, в присутності о. М. Пелеха ЧСВВ., комісаря в єпархії перемиській. З монахинь були присутніми на капітулах усі ігумені монастирів і по дві делегатки, вибрані на домашніх радах.

У монастирях є двоякі сестри: т. зв. хорові, з відповідною науковою підготовкою, та т. зв. домашні, без такої підготовки¹⁾. Перші працюють безпосередньо, над вихованням та є обов'язані спільно відправляти церковне правило (хор), другі виконують інші конечні у домі праці. Є в звичаю називати теж сестрами і іл хору²⁾.

¹⁾ Витяг з правил, ст. 11, 90.

²⁾ По старому звичаю титулується сестер хористок-професорок, словом „мати“, інших „сестра“.

Дефінітивне прийняття до монастиря попереджає 6-місячна кандидатура, підчас якої кандидатка носить світську одіж, але бере участь у всіх вправах новичок. Припущення до облечин, а також до обітів і професії, належить до ради монастиря, в якій беруть участь усі профески хорові. Місяць перед облечинами відноситься ігумена до церковної влади з проханням зарядити канонічне доходження. Єпископ сам, або через свого відпоручника, заряджує слідство перед облечинами, а подібно перед обітами і професією. Після облечин наступає новіціят, що триває рік і шість тижнів. Завданням новичок є пізнати монаше

Четверта капітула василянок, у Яворові 1931 р.

життя, вжитися в його духа, правила, звичаї, а також вправа в чеснотах мужности й терпеливості, у глибокій покорі та внутрішньому самовідреченню, і приготувитися до зложення трьох обітів: убожества, чистоти й послуху. Новіціят є лише пробою, і тому новичка може або виступити з монастиря, або бути видалена (таксамо й по перших обітах впродовж трьох літ). По відбуттю новіціяту складається перші обіти, у яких монахиня мусить перебути три роки, а після того може бути допущена до зложення других обітів, т. зв. професії.

Про допущення монахині до торжественних обітів, як вже

вище було згадано, рішає домашня рада з „хористок“, — а коли й не допускає її, то рішає про те, чи недопущена має ще залишитись на один рік у монастирі на пробу, чи заразже опустити монастир. Недопущена до торжественних обітів при другому голосуванню мусить опустити монастир.

Василіянка по обітах.

Василіянка хорова по торжественних обітах (професії).

Перед торжественними обітами інокія, згідно з церковним і світським правом, зрікається майна: до професії належать монастиреві відсотки із її майна, після торжественних обітів — ціле майно.

Сестри хорові й домашні дістають при облечинах однаковий габіт, каптур і крайку, а при перших обітах параман і пояс. При професії всі сестри дістають мантиї, вервиці і хрести¹⁾. Ріжниця в мантиях є та, що в сестер домашніх мантиї мають рукави широкі (рішення єпископської конференції галицької церковної провінції, 19. V. 1909). Сестри хористки дістають крім цього при професії вельони й перстені²⁾.

Давніше при професії сестри діставали сутанну, пояс, параман, мантию, каптур, хрест, свічку і правила. Професка лягала хрестом, а сестри прикривали її покривалом як помершу, ставили довкруги чотири свічки й посипали її цвітами. При облечинах діставала габіт і білий вельон.

¹⁾ Сестри домашні носять хрести під сподом капки, а в Америці, щоби відрізнити себе від сестер незєдинечих, всі під капкою.

²⁾ Витяг з правил, ст. 12.

IV. ПЕРЕГЛЯД МОНАСТИРІВ СС. ВАСИЛІЯНОК ДАВНІХ І СУЧАСНИХ.

Перегляд давніх монастирів, який поданий у цьому розділі, ґрунтується в першу чергу і в головній мірі на списках василіянських монастирів, зладжених Коссаком, Крип'якевичем і Волин'яком, причому взято під увагу також усі інші відомості, що були якнебудь доступні. Треба було конечно відділити давні монастирі від сучасних, тому що про сучасні можемо більше дещого сказати на підставі монастирських актів та хронік, коли про давніші ми є обмежені на коротких лише відомостях. Щодо самого угруповання монастирів давніх і сучасних, то, виходячи із засад, що спільна історична доля злучила була нас довший час із білорусами в одній державі й переживання наші, особливо від часу берестейської унії, в якому то часі і центр церковного життя й товчок до всяких починань походив із Білоруси, були спільні з білорусами та й почування релігійної спільноти було тоді сильніше, ніж усякі інші почуття нинішнього часу, — треба було подати список монастирів в поазбучному порядку, зазначаючи притім край та по змозі й повіт. Щодо сучасних монастирів, то було відповідніше уложити їх за територіями, отже наперед поданий перегляд монастирів у Галичині, далі в Америці, на Закарпаттю та в Югославії. Щобиж уникнути зайвої плутанини, поданий наперед матерний дім-монастир, а коло нього всі дочерні доми. Тому що тема цієї праці обіймає історію й виховну діяльність монастирів, при цьому перегляді не подана історія всіх монастирів, за виїмком словітського і яворівського до того часу, поки не буде мова про їх виховну працю. Дальша, подрібна історія цих монастирів і інших є переповіджена при розгляді їхньої педагогічної діяльності.

А. ДАВНІ МОНАСТИРІ НА УКРАЇНІ Й БІЛОРУСИ.

1. Битень (нозгородське воєвідство, Білорусь). Монастир уфундували на початку XVII ст. слонімський маршал Григорій і Регіна з Сапігів Тризни для своєї дочки Евфрозинії. Духовним

провідником монахинь був св. Йосафат, присланий митрополитом Рутським. Але св. Йосафат не був вдоволений цією фундацією й порадив монахиням перенестися до Вильна. Тоді Тризна (1607 р.) дарував монастир у Битені василіянам (Волиняк 79¹). На василіянській капітулі, скликаній до Новгородка митрополитом Рутським у 1617 р., бачимо між представниками 5-ох монастирів теж і представника битенського монастиря (Гепен, 148, Петровъ IV, 347).

2. Бібрка (Галичина). Монастир згаданий у 1698 р. (Коссак, 204, Крипякевич, 73).

3. Біла (Холмщина). Монастир згаданий у „Діярії“ митр. М. Рилла (I, 129).

4. Більче (під Перемишлем, Галичина). Монастир згаданий у 1608 р. Тоді перемиська міщанка Теодосія Негребецька записала цьому монастиреві 50 зл.²) (Коссак, 204).

5. Борейки (Білорусь). Видані в Вітебську „Історико-юридическіє матеріали“ (XVII, 260—270) подають відомости про монастир василіянок, заснований там Свадковським у 1728 р. Ніяких інших відомостей про цей монастир нема, ба навіть Słownik geograficzny не знає такої місцевости (Волиняк, 167).

6. Брагино-Сідлці (річицький повіт, Білорусь). Монастир під покровом Пресвятої Богородиці. Заснували його Вишневецькі в 1632 р. (Волиняк, 169). Коссак знає про його існування в 1631 р. (ст. 103), а Бантиш-Каменський знайшов його у звіті російського міністра в Варшаві з 1724 р.³).

7. Буськ („на Підзамчу“, струмило-камінецький повіт, Галичина). Станислав Тарновський дарує монахиням у 1602 р. тут ґрунт і поле. Монастир знесений у 1784 р.⁴).

8. Бучина (біля села Гаї, золочівський повіт, Галичина). Знає його Коссак (204).

9. Вильно. Жіночий монастир при мужеському монастирі Пресв. Тройці існував уже в 1520 р. Вивінований Сапігами, процвітав він у XVII ст. та мав тоді 15 сіл і кілька домів у Вильні. Багато дівчат із найкращих родин посвячувалося в ньому Богові⁵). Біля 1520 р. жила в ньому Катерина Сапіга, дочка Івана, мар-

¹) Цифра при авторі означає сторінку цитованого твору.

²) Запис опубліковано в „Перемышлянин-і“ за 1854 р., ст. 13.

³) Бантиш-Каменський, ст. 209.

⁴) Площанський, ст. 87. Коссак знає лише про мужеський монастир у Буську, Хотковський теж про це нічого не знає.

⁵) Гепен, ст. 148.

шала великого князівства литовського, в 1613 р. ігуменювала в ньому Василисса Сапіга, дочка мінського воєводи Богдана, біля 1639 р. теж ігуменювала в ньому Катерина Сапіга, дочка Павла, що на її прохання Володислав IV надав монастиреві привілеї та потвердив усі його права. З інших визначних родів згадатиб хоч дім Тризнів, що дав монастиреві одну представницю Евфрозинію, що пізніше стала ігуменею в Пінську.

Виленький жіночий монастир при мужеському святотроїцькому можна дійсно назвати монастирем Сапігів, бо вони його фундавали і з їх роду найбільше там поступали. Цей монастир послужив також поширенню інших монастирів: із нього взяв собі кілька монахинь до Полоцька св. Йосафат, із нього взяв до основаного в 1650 р. в Мінську монастиря Катерину Сапігу на ігуменю еп. Антін Селява. Зчасом монастир почав підупадати й бідніти. Ще в 1829 р. було в ньому 12 монахинь, а всі маєтности приносили тоді річного доходу 5.337 зл. п. (500 рублів). Далі монастир щораз то більше біднів, але продержався аж до його скасування в 1840 р. Монахинь перенесено до Вольни (Волиняк, 161, 167, Щербицький, 126 і дд.).

Катерина Сапіга з виленьського монастиря, пізніша ігуменя в Мінську.

10. Вильно. Благовіщенський монастир. Мабуть усе був православним (Волиняк, 161).

11. Винниця. Монастир заснований у 1635 р. Михайлом Кропивницьким-Чудимунтовичем гербу Сас, прийняв унію в XVIII ст. У 1795 р. передано його православним, а в 1845 р. перенесено його до Браїлова (Волиняк, 163).

12. Вітебськ (Білорусь). Монастир при церкві Св. Духа, заснований Теодором кн. Луковським у 1697 р. У 1792 р. було в ньому 9 монахинь, 2 новички й 4 кандидатки. Цей монастир вірно тримався католицької віри. Пять монахинь із нього, як

непокірних, інтерновано в 1839 р. у Мядзьолі, решта приняла православ'я (Волиняк, 164).

13. Володава (Холмщина). Монастир згадується у „Діярії“ митр. Рилла.

14. Володимир Волинський (Волинь). Для перенесених сюди з Попівки монахинь вибудував митр. Володкович монастир і почав будувати церкву, але помер, не докінчивши її. У 1833 р. монастир знищила пожежа, а монахині осіли у маленькому домику, побудованому на монастирському ґрунті. З того скористав Сіماشко, скасував у 1836 р. монастир, монахинь переніс до Полонного, а монастирське майно передав володимирським василіянам, що провадили тоді славну на всю околицю школу (Волиняк, 166).

15. Волсвин (сокальський повіт, Галичина). Ще й досі показують люди, де був той монастир, згаданий лише у списку з календарі з 1862 р. (Коссак, 205, Крип'якевич, 97)

16. Воля Арламівська (мостиський повіт, Галичина). Монастир згаданий при кінці XVII ст. (Коссак, 205).

17. Вольна (новгородківський повіт, Білорусь). Був спершу мужеським василіянським монастирем, але в 1834 р. виселив Сіماشко василіян і спровадив монахинь із Новгородка. У 1839 р. було тут 7 монахинь; у 1840 р. монастир був уже мабуть православним (Волиняк, 167).

18. Городище (сокальський повіт, Галичина). Монастир згадується в XVII й XVIII ст. (Коссак, 205).

19. Голосків (товмацький повіт, Галичина). Монастир згаданий у консигнації львів. губернії. Було тоді в Голоскові 3 монахині.

20. Городно (Білорусь). Василіянок спровадив до Городна із Вильна митрополит Рутський у 1635 р. Біля 1650 р. збудовано монастир, але він погорів у 1655 р. З початком XVIII ст. почато при допомозі митр. Кишки будувати новий дім, до якого сестри спровадилися у 1751 р. Монастир тримався до 1839 р. Перед знесенням унії було тут лише дві сестри. В 1842 р. впроваджено до нього православних монахинь, а давнім дозволено мешкати, де хто хоче (Волиняк, 67).

21. Дермань (дубенський повіт, Волинь). Проживали тут якийсь час вигнані із Корця василіянки й займалися навчанням (Волиняк, 67).

22. Добротвір (струмило-камінецький повіт, Галичина). Монастир василіянок на передмістію Язвин згадується 1676 р. (Крип'якевич, 79, Коссак, 210).

23. Дусівці (перемиський повіт, Галичина). Монастир згадується у перемиському шематизмі (1879, ст. 153). Коссакові незнаний.

24. Жовква (Галичина). Монастир відомий нам тільки з документу кн. Михайла Радивиля з 21. III. 1743 р., в якому на прохання митр. Атанасія Шептицького дозволяє „aby... zakonnice w miastach moich Żółkwi, Kulikowie i Sasowie znajdujące się, na swoje miejsca (jeżeli tak zdać się będzie wspomnianemu JW. Imci Xiędzu Metropolicie) przeniesione były“ (словітські акти).

25. Загвізде (станиславівський повіт, Галичина). Монастир Пресв. Тройці. У 1782 р. було в ньому 6 монахинь, але після 1784 р. нема про нього ніякої згадки (Коссак, 205, Хотковський, Історія монастирів, 136). З фрагменту одного листа з червня 1840 невідомого якогось декана відомо тільки, що тоді ліквідовано його маєток¹⁾.

26. Зіболки (жовківський повіт, Галичина). Монастир згаданий у перемиськім шематизмі (1879 р. ст. 203). В лісі була капличка св. Петра й Павла, що згоріла 1785 р. Ще й досі в селі є празник на св. Петра й Павла, хоч церква в селі під покровом св. Косми й Дам'яна²⁾. Може це слід монастиря?

27. Камінка Струмилова (Галичина). Монастир Благовіщення Преч. Діви, згадується у 1639 р. й пізніше та є також у списку монастирів львівської губернії з 25. I. 1782 р. (Крип'якевич, 79, Хотковський, Історія монастирів, 136).

28. Київ. Святоандріївський або Янчин монастир, заснований дочкою кн. Всеволода Ярославича в 1086 р. (Коссак, 114).

29. Київ. Святоїринський монастир, заснований Ярославом Мудрим у честь патронки його подруги перед 1037 р. (початково літопис).

30. Київ. Святолазарівський монастир. Згадується у 1114 р. (Коссак, 114).

31. Київ. Святомиколаївський монастир, у якому постриглася мати св. Теодосія. Згадується около 1054 р., пізніше мужеський (Коссак, 113).

32. Корець (звягельський повіт, Волинь). Монастир заснований кн. Корецьким в 1571 р., вивінуваний у 1630 р. внучкою основника, кн. Богуша — Софією, що вступила до того монастира під імям Серафими та була його ігуменею. Від 1752 до 1795 р., монастир уніятський. Пізніше монахинь звідти насильно прогнано. Деякі з них дісталися до Дерманя (Волиняк, 70), а інші, як можна

¹⁾ Словітські акти.

²⁾ Słownik geograficzny II, 267.

догадуватися з візитації дубенського монастиря, удалися до того останнього (Записки ЧСВВ. II, 359).

33. Крехів (жовківський повіт, Галичина). Монастир існував у XVII ст. (Коссак, 205).

34. Крилос (станиславівський повіт, Галичина). Монастир під покровом св. Іллі згадується в 1654 р. (Коссак, 205).

35. Куликів, жовківський повіт, Галичина). Монастир знаний є тільки з документу 1743 р. (див. Жовква).

36. Львів. Введенський монастир. Заснований 1659 р. на ґрунті, дарованім ще 29. X. 1646 р. Василем, господарем молдавським, на краківському передмістю, з бажанням, щоби на тому ґрунті виставили собі монахині монастир і церкву (Коссак, 206). Монастир був, очевидно, багатий, бо в актах словітського монастиря зберігся оригінал довжного скрипту на 2.000 зл. „доброї монети“, які львівські введенські монахині позичили були якимсь міщанам 24. III. 1666 р., забезпечивши їх на камениці при вул. руській¹⁾. В актах словітського монастиря збереглися досі привілеї польських королів і панів, згадані в Коссака (206—207). В одному з тих документів із 1659 р. потверджує король Іван Казимир, на прохання єпископа Арсенія Желіборського, надання молдавського господаря Василя, що купив цей ґрунт від Івана й Теодори Скородинських. Король не лише апробує запис, але ще й увільняє той ґрунт від усяких податків. Цей акт потверджує пізніше король Михайло й інші королі. У 1663 р., 4 липня, приходять монахині в посідання ще одного дому з ґрунтом, який дарує їм Мартин Соколовський. Замітніший є акт, виданий із канцелярії короля Михайла (датований у Львові 8-им листопада 1673 р.). З цього акту бачимо, що єпископ Шумлянський в імені введенського монастиря предкладає королеві три листи, два паперові й один на паргаміні. Перший, із датою 24. X. 1669 р., є привілеєм еп. Йосифа Шумлянського на продажу свічок і просфор без перешкоди і писаний єпископом „у руській мові“, другий (із датою Львів, 1. III. 1668 р.) за підписом львівського старости Івана Мнішка — з правами вживання ґрунтів (1673 р. той сам Мнішек увільняє монахинь від ґрунтового податку (слов. акти), а третій, короля Івана Казимира — є потвердженням обох попередніх. Врешті маємо документи, виставлені королем Іваном Собеським у 1679 р. та Августом II у 1699 р., якими потверджується попередні документи.

¹⁾ Оригінали актів знаходяться в архіві словітського монастиря, далі ними ми покористувалися в тексті.

Введенський монастир стояв між нинішньою церквою св. П'ятиць і неіснуючою тепер (від 1774 р.) воскресенською. З історії знаємо ще, що в 1783 р. віддано василіянкам монастир по клярисах, а зі списків монахинь введенського монастиря, зложених у 1769 р. і проваджених по 1800 р. та збережених в актах словітського монастиря, бачимо, що його зліквідовано не скорше, як у 1800 або й у 1802 р., разом із мужеським монастирем св. Івана, а монахинь перенесено до Словіти. Будинки і ґрунт продано на ліцитації в 1812 р. міщанинові Шульцові, від якого переняв цей ґрунт аптикар Томанек. У 1828 р. його знову закупила держава й перебудувала на касарню, що й досі стоїть при вул. бальоновій на Підзамчу.

37. Львів. Святотеринський монастир при мужеському св. Онуфрія (Крип'якевич, 90). Заснований около 1591 р. львівським ставропигійським брацтвом, був вивінуваний 1603 р. Константином Корняком. Перестав існувати після 1744 р. (Коссак, 207).

38. Миколаїв (жидачівський повіт, Галичина). Монастир згаданий у часі між 1641 і 1654 рр. (Крип'якевич, 66, Коссак, 208).

39. Мик у л и н ц і (літинський повіт, Поділля). Монахині заняли знищений татарами в пол. XVII ст. мужеський монастир. Поселив їх тут діди́ч Микола Кринський у 1716 р., але в 1733 р. монастир знищи́ла пожежа, а монахинь перенесено до Ріжка (Волиняк, 158).

40. Мінськ (Білорусь). Монастир Св. Духа. Повстав з ініціати́ви митр. Селяви в 1650 р. Пізніше знайшлися інші добродії й багато вивінували василіянок. Першою настоятелькою була Катерина Сапі́га (1650—1676), дочка Павла Стефана Сапі́ги, що внесла до монастиря 19.000 зл., але в 1795 р. московський уряд забрав те все (Волиняк, 71 і дд., Стебельський II, 155).

41. Мінськ (Білорусь). Монастир Пресв. Тройці. Повстав із запису Марини Вражевичівної около 1630 р. і був також досить багато вивінуваний. Василіянки пробували в тому монастирі до 1834 р. (Волиняк, 71).

42. Мозир (Білорусь). Монастир під покровом св. Параскеви перестав існувати в XVIII ст. й немає певности, чи він був унія́тський (Волиняк, 169).

43. Мозолів (Білорусь). Монастир св. Спаса був заснований у 1665 р. й існував донедавна. За даними Бантиш-Каменського був він унія́тським дуже коротко: в 1720 р. був ще правосла́вним. Унію заведено в ньому щойно в 1739 р., а забрано

¹⁾ Крип'якевич, стр. 160, і Хотковський, Історія монастирів, ст. 141.

знову на православя в 1795 р. (Волиняк, 168, і Бантиш-Каменський 165, 237, 371).

44. Мядзьол Старий (Білорусь). Сюди спроваджено в 1834 р. василіянок із святотроїцького монастиря в Вильні і це й дало початок заложення тут благовіщенського монастиря. Але вже в 1838 р. запроваджено тут православя і в 1844 р. дозволено останнім уніятським монахиням покинути його (Волиняк, 70). Остання з них, м. Антонія Лесневська, вмерла около 1887 р. поза монастирськими мурами, як остання на Литві василіянка.

45. Немирів (Поділля). Монастир під покровом св. Миколи, заснував Вінкентій Потоцький. Уніятським був у часі 1783—1795 рр. (Волиняк, 77).

46. Нова Гребля (жовківський повіт, Галичина). Монастир існував у XVII ст. (Коссак, 208).

47. Новгородок (Білорусь). Монастир був збудований у 1632 р. підкоморієм Адамом Хрептовичем, але з причини лихого стану мурів перенесено його в 1835 р. до Вольни (Волиняк, 78). У XIX ст. застаємо тут школу.

48. Олесько (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується при кінці XVII ст. (Коссак, 209).

49. Орша (Білорусь). Монастир заснував митрополит Антін Селява в 1642 р. У 1797 р. було в монастирі 9 монахинь (Волиняк, 79—80). У 1839 р. ігуменю була тут Кунегунда Щепановська. Монастир видержав аж до катастрофи того року.

50. Паризів (Холмщина). Монастир згаданий у „Діярії“ митр. М. Рилла.

51. Підбірці (коло Дубна, Волинь). Дата заснування того монастиря невідома. У 1592 р. збудовано монастир на острові, названому Дубовичі ¹⁾. 2 квітня 1594 монахині дістали від князя Острозького село Підбірці, від чого пішла пізніша назва монастиря. Унію прийнято за часів відомого письменника Касіяна Саковича, дубенського ігумена від 1626 до 1639 р. В часі візитації (травень 1818 р.) в було монастирі 7 монахинь, але давніше було в ньому до 20 осіб. Знесено його в 1832 р.

52. Підгайці (Галичина). Монастир згаданий при кінці XVII ст. (Коссак, 209). Місцевий переказ каже, що нинішня цер-

¹⁾ Волиняк (ст. 81) приймає 1592 р., але це лише „terminus non post quem“, зате зі слів візитації з 1818 р. „Klasztor ten kosztem Panien zakonnych zbudowany“ (Записки ЧСВВ. II, 254 і дд.) виходить, що василіянки мусіли вже перебувати там якийсь час, коли могли своїм коштом побудувати монастир.

ква в Підгайцях є перебудована з монастирського дому, чому не перечить зовсім її вигляд.

53. Пінськ (Полісся). Монастир св. Варвари. Уфундувала його на початку XVI ст. Олександра з кн. Омельковичів († 1518) і її муж Федір Іванович († 1521). Сто літ пізніше монастир дістав щедрі записи слонімського маршала Григорія Тризни і його дружини Регіни з Сапігів, тому що ігуменею монастиря стала їх дочка Евфрозинія, перенесена сюди з Вильна (Волиняк, 79 — див. про це під Битень). В пінському монастирі було завсіди від 9—14 монахинь. Унію скасовано в ньому в 1841 р., якого то року Сімашко прислав у монастир царський указ про його знесення та памяткову медалю на знесення унії (Стебельський II, 154, Гепен, 148).

54. Полонне (звягельський повіт, Волинь). Монастир під покровом Вознесення, заснований за місцевою традицією якимсь архимандритом Карпом на поч. XVII ст. Уніятські василіянки мали перебувати в ньому вже перед 1621 р. У 1795 р. російський уряд відібрав їм церкву. Нову церкву й монастир збудовано між 1811—1813 рр. Знесено цей монастир у 1839 р. (Волиняк, 157).

55. Полоцьк (Білорусь). Жіночий монастир при церкві св. Спаса існував уже в XII ст. за св. Евфрозинії, що була його оснувателькою й фундаторкою. Монахині були нераз приневолені опускати монастир. І так опустили вони його перед навалю Батієвої орди, за св. Параскеви, а вдруге покинули його в грудні 1562 р. перед московським військом Івана IV і за весь час московської окупації монастирські мури стояли пустою. Після відібрання Полоцька дарував монастирське майно Степан Баторій єзуїтам і варшавський сойм потвердив це надання. Але тимчасом на початку XVII ст. повстає у Полоцьку новий жіночий монастир при катедральній церкві і йому в 1633 р. Володислав IV потверджує привілеї. Цим монастирем дуже опікувався св. Йосафат, спроваджуючи до його кілька монахинь із Вильна й допомагаючи реституувати несправедливо забрані монастиреві ґрунта. Третій раз опустили монастир його жительки у 1654 р. перед московськими військами кн. Шереметєва, а четвертий раз перед Петром Великим. Багато добра монастиреві зробив полоцький архієпископ і пізніший митрополит Фльоріян Гребницький. Він увів у монастирі в життя постанови замосьського синоду та з тією головно метою вибудував на місце старої деревляної катедральної церкви нову, муровану. Він також старався відібрати від єзуїтів церкву св. Спаса й монастирські маєтки,

але з приказу апостольського престолу мусів це занехати. В 1820 р. зліквідовано єзуїтів у Росії й того року перейшов святоспаський монастир знову в руки василіянок. Та недовго там пробули монахині, бо в 1832 р. уряд евакував монастир, а маєток сконфіскував (Волиняк, 81, Стебельський II, 64, 104, 186, 226, 263, 282—288).

56. Попівка або Попів Млин (Волинь). Монастир, названий також могильнянським від с. Могильна в Володимирському повіті, збудував Адам Кисіль, київський воєвода, що в 1646 р. записав йому село Попівку і грошеву суму. Першою ігуменею була мати воєводи, Евфрозинія († перед 1653 р.). Унію заведено тут около 1670 р. Около 1778 р. (а може ще й раніше) митр. Володкович скасував монастир, а монахинь перевів до Володимира Волинського (Волиняк, 158, Коссаk, 127).

57. Пустельники (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується у крехівському помяннику з XVII ст. (Коссаk, 209).

58. Радехів (на Пустельниках, Галичина). Монастир згадується в XVII ст. (Коссаk, 209, Słownik geograficzny IX, 310).

59. Рипяна (турчанський повіт, Галичина). Монастир згадується в Петрушевича (Збірний літопис, 225, Голубець, 170).

60. Рипянка (станиславівський повіт, Галичина). Монастир під покровом Пресв. Тройці знесено в 1756 р., а монахинь перенесено до Рогатина й Загвіздя (Коссаk, 209).

61. Ріжок (літинський повіт, Поділля). Монастир існував від 1733 р., коли то по пожарі в микулинецькому монастирі перенесено сюди монахинь із того монастиря. А що монастир не мав вистарчаючого вивінування, то знесено його в 1747 р., а монахинь перенесено до Винниці. Всежтаки деякі з них не послушали наказу й візита з 1773 р. застає там 9 сестер. Остаточню зліквідовано той монастир у 1796 р. (Волиняк, 158).

62. Рогатин (Галичина). Монастир вознесенський, під лісом, знесений у 1784 р. (Крип'якевич, 95, Хотковський, 136, Петрушевич, Збірний літопис 168).

63. Рогатин (Галичина). Монастир преображенський знесено в 1768 р. Церкву продано до села Дрищева, а монахині переселилися до Словіти (словітські акти, Коссаk, 209¹).

64. Розгірче (стрийський повіт, Галичина). Єпископ перемиський, сяніцький і самбірський Онуфрій Шумлянський, у звіті зі своєї єпархії, з датою Новгородок, 23. III. (ст. ст.) 1761,

¹) Коссаk і Крип'якевич знають лиш один жіночий монастир у Рогатині.

пише: „In eadem Dioecesi Premesliensi reperiuntur moniales S. Basilii, habent suum monasterium in Smolnica et alias duas residentias, unam in civitate Jaworów et aliam in villa Rozhorcze, sed quia pauperes sunt et ex fundatione congruam sustentationem non habent, etiam opera manuum suarum et eleemosynis vivere coguntur“¹⁾. Цей монастир був засуджений на смерть цісарським декретом із дня 29. VI. 1784 й опустів уже в 1789 р. (Хотковський, 142).

65. Русець (? повіт, Галичина²⁾). Відомий із консигнації львівської губернії 1774 р. Тоді було в Русці 9 монахинь.

66. Сасів (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується в документі 1743 р. (див. Жовква), у 1759 р. зносить його еп. Лев Шептицький (Коссак, 209), монахиням Єлисаветі Чоловській і Теофанії Верхратській каже перенестися із Сасова до Словіти, а словітській ігумені Серафимі Зінковській наказує їх прийняти (словітські акти).

67. Сілець (Білорусь). Монастир „забрано на унію“ 20 серпня 1747 р. (зі скарги моголівського еп. Єроніма Волчанського, поданої Августові III в 1747 р., — пор. Бантиш-Каменський, 376).

68. Сільці (рівенський повіт, Волинь). У XVII ст. згадується монастир василіян, але не знати, чи уніятських, чи ні (Волиняк, 169).

69. Смільниця (старосамбірський повіт, Галичина). Монастирську церкву побудував перемиський єпископ Атанасій Крупецький († 1651). На соборі в Перемишлі 1693 р. ухвалено заснувати тут новіціят. Візита в 1764 р. виказує 8 монахинь і 5 новичок. У 1790 р. монастиреві грозило заведення, отже його знесено, а монахинь перенесено до Львова і Словіти. Руїни монастиря стоять досі (Коссак, 210, Хотковський, 143).

70. Сокаль (Галичина). Монастир згадує перемиський шематизм із 1879 р., Коссак знає лише мужеський.

71. Станиславів (Галичина). Монастир згадується у списку львівської губернії з 25. I. 1782. Мусіла то бути мало замітна оселя, бо ані попередні ані пізніші урядові списки її не нотують (Хотковський, 136).

72. Старе Місто (підгаєцький повіт, Галичина). Монастир згадується в консигнації львівської губернії 1774 р.

73. Стара Четвертня (луцький повіт, Волинь). Монастир фундувала в 1618 р. Марія Балабанова, тітка князя Четвер-

¹⁾ Величко в „Перемышлянин“ і на р. 1857, ст. 127.

²⁾ Ані в шематизмах усіх трьох епархій, ані в „Skorowidz-y miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej“ така місцевість невідома.

тинського. Унію введено в ньому на поч. XVIII ст., а знесено його після другого розбору Польщі (Волиняк, 169).

74. Судова Вишня (мостиський повіт, Галичина). Монастир згадується в XVII ст. (Коссак, 205).

75. Теревовля (Галичина). Монастир згадується в 1663 р. (Крип'якевич, 102).

76. Унів (перемишлянський повіт, Галичина). Монастир згадується в 1682 р. Знесений у другій пол. XVIII ст., а монахинь перенесено до Словіти (Коссак, 210, Крип'якевич, 93).

77. Утіхів або Утішків (золочівський повіт, Галичина). Монастир згаданий лише в каталогу з 1862 р. ст. 90 (Коссак, 210, Крип'якевич, 93).

78. Шелехів (летичівський повіт, Поділля). Про монастир василіян є скупенькі відомості з XVIII ст. (Волиняк, 160).

79. Шумськ (кремянецький повіт, Волинь). Історія того монастиря цілком незнана (Волиняк, 169).

80. Язвин (жовківський повіт, Галичина). Монастир знаходився коло с. Добротвора й тому часто називаний добротвірським (Коссак, 210).

81. Ясенів (брідський повіт, Галичина). Монастир відомий зі спису 1862 р.

82. Ясногород (житомирський повіт, Волинь). Монастир Пресв. Тройці з XVI ст., може збудований князями Острозькими. Майже через ціле XVIII ст. був уніятський, знесений у 1795 р. (Волиняк, 69).

Б. СУЧАСНІ МОНАСТИРІ.

а) ГАЛИЧИНА.

1. Львів. Монастир св. Василя Великого при вул. Длугоша 17. Оснований у 1881 р., як монастир під покровом Непорочного Зачаття Преч. Діви Марії, помістився він у реальності при вул. Зибликевича 30, відступлений за контрактовою умовою „Народнім Домом“, та всенародніми збірками розбудувався (докладніше про це II частина, розд. III). На вул. Длугоша перенеслися сестри влітку 1933 р., тому що „Народній Дім“ відмовився їм даліше відступати дім при вул. Зибликевича. Сестер 34, ігуменя м. Софронія Ерделлі. Монастир має два дочерні доми: в Жиравці (львівський повіт від 1922 р. з 6-ма сестрами та в Милошовичах (львівський повіт від 1928 р.) з 5-ма сестрами, отже всіх сестер до цього матірнього дому належить 45.

2. Львів. Монастир св. Макрини при вул. Потоцького 95. Оснований у 1912 р., міститься у реальності, куплений від укра-

Інського педагогічного товариства при великій допомозі Експ. Митрополита Кир Андрія. Сестер 70, ігуменя м. Віра Слободян. Монастир має два дочерні доми: в Камінці (Рівня Ясінська к. Підлютого, долиньський повіт) з 10-ма сестрами (реальність, дім і церквою дарував у 1922 р. монастиреві львівський єпархіальний комітет опіки над воєнними вдовами й сиротами, як ремунерацію за працю над сиротами у 1916—1921 рр.) та у Львові при вул. Убог 4 (дім чисто контемпляційний, від 1925 р.) з 7-ма сестрами й 2-ма кандидатками, отже до цього матірнього дому належить 89 монахинь. Третій дочерний дім відкрив монастир у найближчому часі в Голоску Великим біля Львова, у реальности, записаній монастиреві пок. емер. радником намісництва Михайлом Стецкевичем у 1934 р.

3. Підмихайлівці (рогатинський повіт). Монастир Пресв. Тройці існує від 1930 р., якого то року перенісся тут із Журавна жидачівського повіту. Монастир був спершу філією словітського монастиря, а щойно згодом, як виплатив усі довги за набуту від о. Туркевича маєтність завдяки збіркам в Америці, рішенням митрополичого ординаріату у Львові з дня 14. II. 1933 став самостійним монастирем. Сестер 19, ігуменя м. Моніка Полянська.

4. Словіта (перемишлянський повіт). Монастир під покровом св. Хреста існує досі. Його початок припадає на XV ст.¹⁾. Збережений у бібліотеці рукопис візитації Шадурського з 1763 р. подає нам такі відомости про історію монастиря: „Ten monaster od lat dwóch-set y daley, tu przy wsi Słowicie, do Starostwa Gliniańskiego należący, na przygórku w lesie zafundowany“... Цей монастирок мав бути знищений підчас нападів татарів, бо далше читаємо: „Jak tylko post hosticum, Panny Bazyliański, osiadły swoy dawny w Słowicie klasztor, około 1600, i były od leśniczych w lasach circa incisionem inquietowane, odebrały in scripto od IW. olim Imci Pana Stanisława Mniszka pod ten czas Starosty lwowsk., do którego należała y Dzierżawa włości gliniańskich, takowy dokument: Leśniczym i leśnym lasu Słowickiego pilnującym rozkażę, abyście nie bronili wolnego wstępu do tego lasu Czernicom z Słowity na budowanie Monastyru Słowickiego, także i na opał, za pokazaniem tey moiey karty. Datt we Lwowie D 29 8-bris An: 1610 — Stanisław Mniszek, Starosta lwowski (Locus sigilli)“.

Загалом ця родина Мнішків була великим добродієм словітського монастиря, бо 16. I. 1615, цей сам Станислав віддає йому на уживання млин у Словіті, з доходами, а до того ще й півдворище

¹⁾ Монастир згадується в рр. 1581—1589 (Крипякевич, 93).

зв. Лавриківське з городами, луками і приналежностями, у 1626 р. надає капеляна й опікуна — єромонаха Григорія та прокуратора — львівського мішанина Гаврила Лянгіса. Капелян має владу призначувати ігуменю, приймати до монастиря та провадити новіціят, а прокуратор має дбати про монастирське добро, але все робити тільки по волі капеляна й монахинь. У 1627 р. цей самий добродій звільняє монахинь від податків, а в рік пізніше до давнього фонду приділяє нове дарування — другий млинок і осібний город із садом, називаний „Гайдуче“. Все це дарує їм на

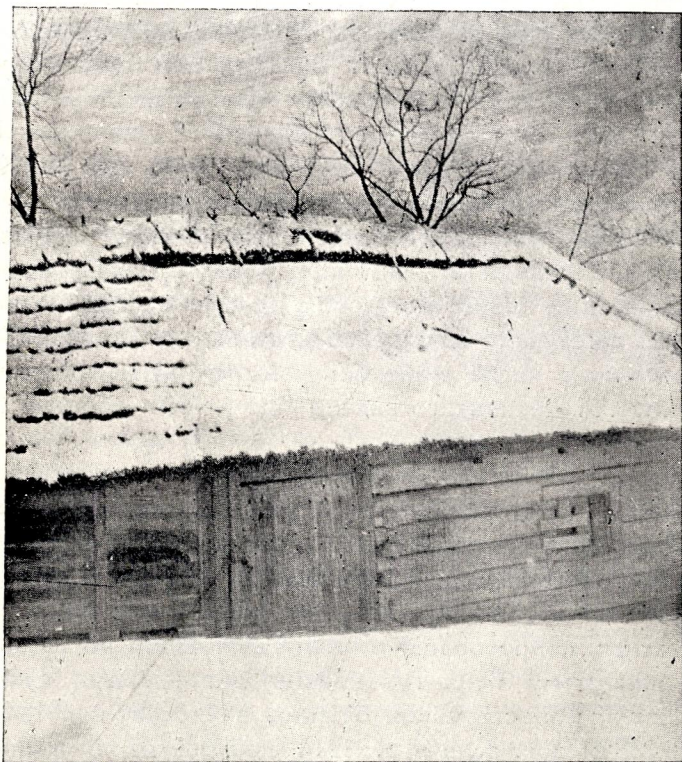

„Хатки“ словітських монахинь (образ словітської монастирської церкви).

власність й радить вистаратися потвердження у короля та вкінці у 1633 р., 10 травня, потверджує ґрунт, т. зв. Лавриківський¹⁾. Не лишається позаду і його брат Андрій, що теж обдаровує словітський монастир привілеями, та й Андріїв син Іван, львівський і глинянський староста, що до привілеїв свого стрия

¹⁾ Див. Привілеї словітського монастиря у Додатку.

і батька додає 20. VII. 1666 ще і свій привілей на два млинки. До другого млинка, виставленого за селом, надає Анастасію Федиху, мельничку, з її наслідниками, з городом і садом та всіми чиншами — все те має належати до словітських монахинь. Ці надання потвержують королі: 1634 р. Володислав IV у Львові, 1653 р. Іван Казимир, 1671 р. Михайло Вишневецький, 1679 р. Іван Собіський та Август III у 1754 р. Втягнуто їх до актів у Буську в 1762 р.¹⁾.

Старинна їдальня (рефектар) василіянок у Словіті.

З акту візитатора показується, що словітський монастир не користувався всіми привілеями: бракувало другого млинка за селом, на яким повинно було молоти село Словіта, а дохід мав припадати монастиреві. У 1763 р. є в словітському монастирі 10 монахинь і одна новичка. Між монахинями є бувша ігуменя з Сасова. Дальше довідуємося з візитаційної книги, що монахині в Словіті жили в старих хатках і провадили життя зближене до

¹⁾ Шадурський.

пустельничого. Тільки одна хата „старшої панни“ (ігумені) була покрита гонтами, а всі інші стріхою. При хаті ігумені була їдальня, шпихлір і пекарня. При дзвіниці була капелянівка. Усіх хаток було 8, а в них мешкали по одній або по дві монахині. Посередині цих будинків була саджавка з рибами. У 1763 р. хатки хиляться вже із старости до упадку й не надаються до зберігання клявзури. До направи будинків чи виставлення нових треба грошей, але усіх їх нема готівкою. Є до 7.000 на позиках і тому про ці речі нехай подумає прокуратор. На майно монастиря складалося тоді 39 ланів на 25 орних днів, 9 сіножатей на 20 косарів і 10 підданих родин, що тримали орні поля на 22 дни. Капелян монастиря Г. Карасевич мав до вжитку три городи і два сади, крім того мав орного поля на 12 днів і сіножать на 7 косарів. Монастирські суми виносили 5.635 зл. (2.000 зл. із продажі інвентаря знесеного монастиря в Сасові).

З моментом переходу Галичини під Австрію первісно мав бути словітський монастир, як і інші монастирі в Галичині, злитий із львівським монастирем. Але до концентрації не прийшло й монастирі вегетували далі, щобільше — з причини редукції інших монастирів число монахинь у ньому навіть побільшилося. З листа митр. М. Левицького знаємо що в 1805—1807 рр. Словіта має 15 монахинь¹⁾.

Про долю отсього монастиря в злучі із другим учасником тієї незавидної долі, монастирем яворівським, про старання єпископа Скородинського та заходи митрополита Ангеловича, а головню митрополита-кардинала Левицького біля його збереження переповіли ми на іншому місці (ст. 40) й тому тут не будемо повторюватися, а про працю в ньому, відповідно до нашої теми, згадаємо на іншому місці. Тут подамо лише кілька сухих відомостей. Новий монастирський будинок збудовано в р. 1842—1843 коштом 6.233²¹ зол. р., а в р. 1914 добудовано в ньому нове крило. Кошти первісної будови покрив у великій мірі митр.-кард. Левицький із своїх столових доходів²⁾.

Із ріжних даних відомо нам, що в 1774 р. було в ньому 7 монахинь, у 1807 — 15, у 1850 — 4, у 1867 — 6 монахинь і 1 новичка, а в 1885 р. усіх 14.

Тепер у монастирі сестер 41, ігуменя м. Анна Теодорович. Монастир має два дочерні доми: в Вишнівчику (підгаєцький повіт, від 1923 р.) з 9-ма сестрами та в Корчині (стрийський

¹⁾ Українсько-руський Архів XII, 8.

²⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 127.

повіт, від 1927 р.) з 7-ма сестрами, отже до словітського матірнього дому належить загалом 57 монахинь.

Виховне заведення у Словіті отворено в 1822 р., а про його долю буде мова в одному з дальших розділів.

5. Станиславів. Хоч василіянки появилися на станиславівському ґрунті ще в 1900 р., то про властивий монастир василіянок слід говорити щойно в 1909 р., в тому моменті, коли станиславівська єпископська капітула дарувала монахиням будинок при вул. Петра Скарги ч. 17, на якому місці побудовано в 1911—12 рр. новий будинок, де під цю пору міститься монастир і дівоча школа. В тому ж 1912 р. (17. XI.) отворено при монастирі новіціят. Сестер 30, ігуменя м. Йоакима Філевич. Монастир має один дочерний дім у Кудринцях (борщівський повіт) з 12-ма сестрами, отже станиславівський матірний дім нараховує загалом 42 монахині. Цей дочерний дім у Кудринцях міститься у маєтності землевласників Івана й Каролини Дашкевичів, записаний монастиреві актом з 9. II. 1896, з обов'язком удержувати капеляна й 12 убогих, що не можуть заробити собі на прожиток.

6. Яворів. Святопокровський монастир існує від початку XVII ст. й досі, а його початок був такий: У 1621 р. прибули до Яворова монахині-василіянки й замешкали у двох домах при горішній церкві. У 1636 р. Маргарита Жугаєвич, по мужеві Дишкевичева, яворівська міщанка, записала сестрам город коло церкви¹⁾. Колиж до цього монастиря вступила сама фундаторка, то дальшим записом і купном розширила монастирську посілість, що обіймала 8 городів, побудувала на ній монастир і стала першою його ігуменею²⁾. Крім того долучила до монастирських городів ще й свій маєток по мужеві, званий „Ставчиська“³⁾. Всі ті свої записи потверджує Дишкевичева (в монастирі м. Макрина) у своїм завіщанню з 1644 р. та в рік пізніше вмирає⁴⁾.

Та остання воля фундаторки не була пошанована. Вже вкортці по її смерті, бо в 1646 р., простягає по записи на монастир свою руку братанич Жугаєвичевої (Жугаєвичі, це стара священича родина, якою все була обсаджена яворівська парохія) та відбирає город, який колись продав був Жугаєвичевій її брат о. Андрій, а вмираючи записує його своєму синові, о. Яковові.

¹⁾ Акти яворівського монастиря (пор. Й. Лозинський, 48, Коссак, 31).

²⁾ Хроніка яворівського монастиря (пор. Скрутенъ, Під хвилю пропалатних роковин).

³⁾ Див. Додаток: Фундаційний акт Дишкевичевої.

⁴⁾ Див. Додаток.

Монахині жалуються на свою кривду перед тодішнім яворівським старостою Іваном Собіським, який 1 вересня 1661 р. строго наказує повернути монахиням неправно у них загарбані городи та звільняє підданих монахинь від усяких данин і податків. Але цей наказ нічого не помагає. Монахині не тільки що не дістають загарбаного, але й ще даліше тратять, бо наслідники о. Якова займають даліші частки городів та будують на них свої доми. Внаслідок того почався у 1680 р. процес, що тривав 92 роки, але й тим способом не могли монахині прийти в посідання свого майна.

З далішої історії монастиря слід відмітити, що в 1691 р. приймають монахині разом з перемиською єпархією унію, у 1693 р. (23. II.) на соборі монахів у Перемишлі рішено відкрити новіціят у Яворові і Смільниці, у 1702 р. збудовано нову монастирську церкву, але її знищила пожежа 24. XII. 1848 р.

Від часів м. Макрини Дишкевич до 1680 р. було в монастирі 40 монахинь. Після цього їх число зменшується до 5—6 осіб (помяник яворівського монастиря). У 1764 є їх лише 5.

Після переходу краю під австрійську владу саме існування монастиря було поважно zagrożене. У звіті з 10. III. 1782 р. гр. Брігідо радив яворівський монастир, дуже бідний, получить з львівським. Цю справу реферувала цісарська двірська комісія 13 червня тогож року, а вирішив її цісарський декрет із 24. VI. 1782, що, касуючи 12 інших монастирів, приказував злучити монастирі василіянок у Смільниці, Розгірцях, Яворові і Загвізду з монастирем львівським. Для поміщення більшої кількості монахинь віддано львівським василіянкам монастир, опущений клярисками (декр. із 31. VII. 1783). Та виконання цього декрету натрапило на труднощі, бо не було відповідного фонду для удержання такої кількості монахинь у Львові. Колиж до того почав старатися еп. Білянський, щоби монастир таки залишено, стримано виконання декрету, але новим декретом (29. VI. 1784) заборонено їм приймати новичок та в той спосіб засуджено їх на вимертя ¹⁾.

Справа новіціату була дуже пекуча, бо без позитивного її вирішення мусіли зчасом усі монастирі занепаститися, й тому владики роблять старання у державної влади в тому напрямі, про що вже згадувано в розділі II (ст.40), але вони були безуспішні. Та факт, що, не зважаючи на тяганину по державних урядах, перемиський єпископ Іван Снігурський збирає фонди на будову монастиря в Яворові, що в 1825 р. закладає фундаменти

¹⁾ Хотковський. Історія жіночих монастирів, ст. 40, 102, 141.

під нову будову, а митрополит Левицький у 1829 році радить йому не відкладати будови, дає дуже гарне свідоцтво про віру у справу та про духа тих двох владик. Не диво, що при такій вірі еп. Снігурського здвигнено в рр. 1828—1831 новий монастир. І то здвигнено його для одної тільки монахині, с. Антоніни Ямінської, бо більше в Яворові з монахинь нікого не було. А коли ще до того додамо, що по смерті цієї самотньої зберігачки монастирського добра та самотньої представниці монастиря не залишився ніхто, так що треба було спроваджувати монахинь із словітського монастиря (про це докладніше в розд. II, ст. 45), то вчинки й віра владик виступлять перед нами у ще яркішому світлі.

Як було згадано вище, у 1847 р. приходять на постійно у Яворів монахині зі Словіти й від того часу монастир живе нормальним життям¹⁾.

Тепер у монастирі сестер 26, ігуменя м. Емілія Тимочко. Монастир має три дочерні доми: в Дрогобичі (вул. Конарського 11, від 1921 р.) з 8-ма сестрами, в Перемишлі (вул. Каспровича 5, від 1902 р.) з 8-ма сестрами та в Висоцьку Нижнім (турчанський повіт, лісничий дім) з 4-ма сестрами, отже до яворівського матірнього дому належить загалом 46 монахинь.

А М Е Р И К А.

а) Епархія для галицьких українців (філядельфійська).

Монастир у Філядельфії на Факсчейс (адр. Sisters of St. Basil the Great, Fox Chase Road and Shelmire Street, Fox Chase Station, Philadelphia, Pa). Монастир існує від 1912 р., але в цьому домі міститься щойно від 1931 р., коли то його вибудовано. Передше містився теж у власному домі в Філядельфії, купленому в 1910 р. на сиротинець Преосвящ. Кир Сотером Ортинським. Сестер 37, ігуменя м. Йосафата Теодорович. Монастир має такі дочерні доми: в Філядельфії (адр. 832 N. Seventh Street, Philadelphia, Pa), де був давніше матерний дім з 1912 р. по 1930 р. і де тепер є сиротинець для хлопців і дівчат, друкарня та робітня церковних риз — з 25-ма сестрами, в Нью-Йорку (адр. 27—29 Fourth Street, Astoria, L.I.N.Y.) з 7-ма сестрами та в Чесапіку (адр. Box 148, Chesapeake City, Md.) з 6-ма сестрами. Крім цих трьох властивих дочерних домів мають сестри свої станиці у 6-ох парохіяльних домах в таких місцевостях: Клівленд (1208 Kenilworth Ave. Cleveland, Ohio) з 3-ма сестрами, Скрентон (430 N. Seventh Street, Scranton, Pa.) з 2-ма сестрами.

¹⁾ Петрушевич, Словітський монастир; Руський Сіон 1872, ч. 7.

ton, Pa) з 3-ма сестрами, Шікаго (2238 Rice Street. Chicago, Ill. — з 4-ма сестрами та 4952 S. Paulina Street. Chicago Ill. — з 3-ма сестрами), Гемтрамк (2222 Grayling Ave. Detroit, Mich.). з 3-ма сестрами та Пітсбург (705 Mint Way. S. S. Pittsburgh, Pa) з 3-ма сестрами. Отже в загальному філадельфійський матірний дім на Факсчейс нараховує 94 монахині.

β) Епархія для закарпатських українців (пітсбурська).

Монастир у Юнієнтавн (Uniontown) під покровом св. Макрини. Початок монастиря датується 1921 р. і первісним його осідком був парохіяльний дім у Клівлянді. Пізніше перенісся монастир до великого сиротинця в Елмгурсті, де йому відступлено на клявзуру одно крило. За дозволом і підтримкою Пресвящ. Кир Василя Такача набуто реальність у Факторивіл, але згодом переіменовано її на Юнієнтавн, де має знаходитися матірний дім. Усіх сестер з місійними домами — 64, ігуменя м. Макрина Мельничук.

Монастир має чотири місійні дома: в Елмгурст (від 1923 р.), Вілксбер (від 1925 р.), Трентон (від 1927 р.) і Гейзелтон (від 1932 р.).

в) ЗАКАРПАТТЯ.

1. Ужгород (Ракоція 23). Монастир існує від 1924 р., хоч василіянки появилися на ужгородському ґрунті вже в 1921 р., офіційно запрошені туди зі Станиславова тодішнім ужгородським єпископом Кир Антоном Паппом. Сестер 34, ігуменя м. Магдалина Гуменюк.

2. Пряшів (Францісцого 19). Монастир існує від 1922 р. Його першими мешканками були сестри, що з причини несприятливих зовнішніх обставин не могли знайти праці, для якої були покликані, в Ужгороді. Сестер 4, ігуменя м. Ірина Олексюк.

г) ЮГОСЛАВІЯ.

1. Крижівці (Križevci). Монастир існує від 1917 р. Завязок його дали словітські монахині родом з Югославії, що прибули тут ще в 1915 р. Сестер 5, ігуменя м. Августина Смічіклас. Монастир має дочерний дім у Каменіці (Kamenica) з 3-ма сестрами, отже всіх монахинь 8.

2. Шід (Šid). Монастир існує від 1920 р. та має 13 монахинь.

Для повноти образу слід би згадати про сучасні василіянські жіночі монастирі поза територією, замешкалою українцями, себто про василіянок в Італії і в Сирії. Дані подаємо за офіційною статистикою¹⁾. І так:

1. Італія. Монастир василіянок-італьоальбанок у Меццоюзо в палермській єпархії оснував у 1921 р. єромонах василіянин із Гроттафєррата Ніль Борджа. Монастир має ще три дочерні доми: в палаті Адріяна в монреальській єпархії, в Кастельгандольфо в альбанській єпархії та в Акваформозі в люнгроській єпархії. Всіх монахинь італьоальбанок є 27, новіціят знаходиться у Меццоюзо. Ціль: школи й сиротинці, виховання молоді.

2. Сирія (мельхітки). Єтам троякого роду жіночі монастирі.

а) Монастирі василіянок-шувариток. Є їх два в бейрутській єпархії. Успенський коло Маг Сим'ан і Благівщенський у Zug Mika'il із 45-а монахинями в обох домах. Василіянки-шуваритки мають за собою давню історію. Їх монастир оснований в 1732 р. Ще в 1743 р. надано їм декретом св. конгрегації пропаганди правила св. Василія Вел. та віддано під провід шуваритських василіян. Тепер користуються вони в дечому конституціями візиток. Ціль монастирів: контемпляція, строга клавзура й канонічні, хоральні молитви.

б) Монастирі василіянок-алєппінок. Є їх у бейрутській єпархії теж два: у Daig Zar'aya та святомихайлівський у Zug Mika'il з загальною кількістю 30 монахинь. Відлучились вони від шувариток тоді, коли розділились василіяни-шуварити, себто в 1832 р., але користуються тими самими правилами й конституціями, що й шуваритки.

в) Монастир василіянок-сальваторіанок під покровом Благівщення в сидонській єпархії нараховує 27 осіб та існує від XVIII ст. Духовний провід спочиває в руках мельхітських василіян-сальваторіан. Ці василіянки зберігають правила св. Василія В. у первісному їх вигляді та провадять таке життя, як василіянки-шуваритки й алєппінки.

¹⁾ Statistica con cenni storici dell' Oriente cattolico, 1932, ст. 391—2.

ЧАСТИНА II.

ПОГЛЯД НА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
СС. ВАСИЛІЯНОК.

I. ГЕНЕЗА ВИХОВНОЇ ПРАЦІ У ВАСИЛІАНСЬКИХ МОНАСТИРЯХ.

Приказ Христа: „Ідіть і вчіть усі народи“ (Мат. 28, 19) став законом для церкви. Тому, як це свідчить історія, християнство, поширюючись, де тільки поставило свій вівтар, відчиняло зараз також школу. Всюди, каже Гольцварт¹⁾, де тільки церква поставила свою стопу, творить вона основу під християнську культуру й цивілізацію. Історики церкви твердять, що навчання й виховання лежить у післанництві церкви, так що з тієї причини школа дістала назву дочки церкви, бо якраз церква дала почин християнській школі.

Спершу йшло про приготування до св. тайни хрещення т. зв. катихуменів. Але, тому що в давніх часах цю тайну уділяли єпископи, тож і при єпископських катедрах повстали „baptisteria“—каплиці, у яких „doctores audientium“ учили молодь. Вони дали почин катедральним школам, за якими повстали пізніше школи парохіяльні й монастирські²⁾.

Монаші чини показалися могутніми помічниками церкви на цій ділянці. Історія оповідає нам про заслуги чинів не тільки в наверненню поганських племен, але також у творенню літератури, плеканню різного мистецтва й науки та, вкінці, в навчанню й вихованню молоді. Вже в найдавніших часах, як у св. Пахомія († 348) і в св. Василя В., находимо приписи, що торкаються виховання молоді. Що св. Василій поручав виховання, про те можемо заключувати із його слів, поміщених у правилі: „Сиріт самі беремо до себе, щоб за прикладом Йова стати батьком сиріт“. Правило св. Василя В. дозволяє приймати до монашого чина крім сиріт ще й молоденьких хлопців, яких привели самі батьки. „Інших дітей приймаємо тоді, коли батьки їх приводять“. Розуміється, що монастирі приймали дітей в першій мірі на те, щоб їх приготувати до монашого життя. На це вказують Василієві слова: „Принятих не можна відразу причи-

¹⁾ Weltgeschichte III.

²⁾ Хотковський, Історія політ. церкви I, 169.

сляти й прилучувати до братів; зле їх поведення могло би стати закидом проти нашого способу життя“¹⁾).

Цей звичай припинання дітей на виховання переняв пізніше від старинних східних монастирів св. Венедикт. Тих дітей називано „облятами“, себто Богові посвяченими. Від дня пожертвування були обляти дійсними членами монашого збору. Приймали семи-літніх хлопців, часом навіть молодших²⁾. Св. Григорій з Нісси († 394) підчеркує виразно в життю св. Макрини, що „в монастирі займалися вихованням дівчат-сиріт“³⁾. Отже інститут обляток існував уже в IV віці в монастирях у Кападокії. Чи приймали в монастир дівчат, що не мали наміру остати в монастирі, напевно не знати⁴⁾, але на основі звичаю, що існував у мужеських монастирях, можна би здогадуватись, що такий звичай був також і в жіночих монастирях.

Ціллю виховання є творення характеру. „Правдивий християнин — це людина характеру, що думає, судить і стало ділає по розуму, просвіченому надприродним світлом прикладів і науки Христа“, так означає ціль виховання папа Пій XI⁵⁾. А св. Василій, покликуючись на Апостола „...виховуйте їх (дітей) у карности й напominанню Господнім (Єфес. 6, 4), каже: „Коли батьки їх з тою ціллю віддають, а приймаючі є переконані, що можуть їх виховати в карности і страсі божім, нехай буде захований той приказ Господа: „Полишіть дітей і не бороніть їм приходити до мене, бо таких є царство небесне“ (Мат. 19, 14), але коли такої цілі немає, ані тієї надії — думаю, що це не є ані Богові миле, ані нам відповідне ані корисне“⁶⁾.

У правилах св. Василія находимо багато вказівок щодо ведення молоді. Основною прикметою, яку він поручає в вихованню молоді, це дух лагідности, терпеливості й любови. „З любовю й милосердям сповняючи те, що Апостол каже: „Як пістунка доглядає своїх дітей, так з туги до вас хотіли ми радо передати вам не тільки це Євангеліє Боже, але й наші душі“ (II Сол. 2, 7—8⁷⁾). На питання, в який спосіб поправити хиби хлопців, відповідає св. Василій: „Коли хлопці схиблять у чімсь, що відноситься до самої науки, повинні вчителі поправляти їх і напоми-

¹⁾ Прав. обш. XV, 1.

²⁾ Карбовяк I, 46.

³⁾ MSG XVI, 98.

⁴⁾ Вайс, ст. 120, 122.

⁵⁾ Енцикліка про християнське виховання молоді. Львів 1930, ст. 27.

⁶⁾ Прав. кор. 292.

⁷⁾ Прав. кор. 184, обш. XV, 2.

нати. Але коли їх схиблення є знаком злих обичаїв, непослуху, впертості, лінивства, пустоти, брехливості або інших пороків... треба їх повести до настоятеля. Він має обдумати і спосіб і міру поправи. Бо коли й картання є ліком для душі, то воно не до кожного належить і не кожний може лікувати“¹⁾. В іншому правилі поручає св. Василій осібне помешкання для молоді, так у мужеських як і в жіночих монастирях. Від виховника вимагає він досвіду, лагідности, терпеливості й батьківської доброти. Передовсім поручає виховникові добирати відповідні засоби до викорінення вад. „Розгнівався хто на ровесника, нехай перепросить його і нехай буде приневолений послужити йому в міру провини; покора нищить в душі нахил до гніву“²⁾. На мовчання клав св. Василій велику вагу, твердячи, що той, хто мовчить, може навчитись, як треба питати й відповідати³⁾. Вже перед Христом погани цінили вартість мовчання, бо Пітагор вимагав від своїх учнів вправи у мовчанню. Читаємо також у правилах, що молодь повинна в монастирі мати осібну школу, в якій училасяб св. письма й сентенцій Соломона⁴⁾.

У своїх радах і педагогічних вказівках бере св. Василій під увагу також індивідуальність дітей, коли каже звертати увагу на вроджені здібности при виборі ремесла чи штук⁵⁾. У св. Василія стрічаємо гадки, які виголошують пізніші педагоги як щось нове; його педагогічні думки не тільки не втратили на вартості, але в наших часах знаходять у життю зреалізування, напр. узгляднення індивідуалізації, спрямування дитини до занять згідно з її здібностями. Отже бачимо, що св. Василій, як на свій час, був добрим психологом, що знав душу дитини й мав багато зрозуміння і здорового осуду в доборі педагогічних засобів.

Виховання молоді було одним із завдань, що їх поручив своїм дітям св. Василій Великий. Сам основно освічений в Ате-нах і в інших містах на клясичних зразках, і сповняючи уряд учителя в Кесарії Кападокійській, був приклонником наук. Як він цінив світську науку, свідчить його слово до молоді, як треба з користю читати поганських авторів. У ньому подає спосіб користання з поганських архитворів, вказуючи на бджілку, що з квіту бере лише солодкість, а все інше, їй непотрібне, лишає.

¹⁾ Прав. обш. LIII.

²⁾ Прав. обш. XV, 1—2; порівн. Вільман, ст. 43.

³⁾ Прав. обш. XIII; пор. Omowie i milczeniu. „Miesięcznik katechetyczny i wychowawczy“, rok III. Lwów 1913, ст. 506.

⁴⁾ Прав. обш. XV, 3.

⁵⁾ Прав. обш. XLI, 1.

Звичайно чини і згромадження мають якусь характеристичну прикмету, надану їм основником. І так, св. Вінкентій а Павльо поручає діла милосердя (послугу хорим), св. Франциск з Ассізі — вбогість, св. Домінік — проповідання божої правди, св. Альфонс Лігуорі — місіонарську працю, і т. д. Правила св. Василія Великого, як найстарші, кладуть вагу на звершену любов Бога і ближнього. Як засіб до цього поручає св. Василій молитву і працю, бо тільки тоді можна погодити ті два уступи апостольських писань, що неначе суперечать собі: „безнастанно моліться“ (I Сол. 5, 17) і „в труді й нужді, часто в неспанню, у голоді й жаді“ (II Кор. 11, 27, розуміється — проводить дні). Дальші його слова свідчать, що він вимагав получения занять Марії й Марти: „Так будемо звертати діла рук наших до мети приподобання себе Богові. Так треба лучити молитву з працею¹⁾“.

Щодо вибору роду праці, то св. Василій не спинюється тільки на однім її роді, але показується всестороннім умом. Обнімає різнородність занять, пристосованих до потреб ближніх і часу. Коли голод навістив нарід, віддає не тільки свій діничний маєток по матері, але словом заохочує багатих до несення помочі zagrożеним. Як архієпископ Кесарії Кападокійської закладає цілий ряд добродійних інституцій, в яких уміщує своїх монахів, поручаючи їм опіку над бідними й недужими. Сам також часто відвідував ці заведення та віддавав прислуги хорим. Діяльна любов ближнього, що її переказав своїм дітям, була характеристичною рисою його індивідуальности. Її посвятив він свою науку, тихий монаший стан, здоровля — усі сили своєї душі віддав на службу любові ближнього²⁾. Це пожертвування себе діяльній любові ближнього й було причиною його винищення себе самого й скорої смерті.

Духовні діти св. Василія звернулися зчасом до одної з найважливіших ділянок праці — до виховання й навчання молоді, так у мужеських як і в жіночих монастирях.

¹⁾ Прав. обш. XXXVII, 1—3.

²⁾ Григорій Назіянзький, Слово XLIII, 42.

II. ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛІЯНОК У ДАВНИНУ.

Говорити про виховну діяльність василіянок у давнину дуже важко, бо ніде не находимо про це багато вісток. Воно й не дивниця, бо в давнину не дуже то звертали увагу на виховання дівчат, а хоч і виховували, то не писали про це. В попередньому розділі згадувано, що вже за часів св. Макрини приймають до монастирів і дізчат на науку. Та й на старій Україні приймають дівчат у монастирі на науку. Вже вище (ст. 32) згадувано про те, що до полоцького монастиря віддав був князь Юрій Полоцький свою дочку Градиславу на науку св. письма, а коли вона опісля під впливом своєї сестри Евфрозинії-Предислави, ігумені монастиря, забажала постригтись у монахині й того доконала, мали обі сестри від батьків чималі докори. Також і первісний побут її братаниць Киринії й Ольги Вячеславовних, що теж постриглись у черниці, був уладжений у плянах батьків тільки тому, щоби княжни навчились читання.

Та цей факт посилання дітей до монастиря не був фактом відірваним. Св. Евфрозинія, що походила з високого роду і вславилася великими подвигами, найшла людей, що все важніше із її життя записали та так передали нам дві цінні згадки про сліди виховної праці в жіночих монастирях. Алеж і було багато монахинь, не високого може походження й може не впадаючих так дуже в око подвигів, що не найшли своїх поклонників і біографів, і не одне цінне для нас остало незаписане й пішло в непамять.

Не маємо теж ніяких вказівок ні слідів про виховну діяльність василіянок у часах після берестейської унії. Коли виразно говориться в цьому часі про монастирські школи й педагогічну працю василіян, про василіянок не згадується. Із того загального свіжого подиху, що принесла його на наші землі унія, можна би догадуватися, що не минув він і василіянок, але безпосередніх вказівок на це немає, за виїмком хіба дрібної згадки про виховну працю в полоцькому монастирі в XVII ст.¹⁾ Щодо в рішеннях замостьського синоду 1720 р. маємо цінні вказівки в нашій справі,

¹⁾ Акты виленской археогр. комиссии XVI, ст. 425

а саме синод поручає василіянкам займатися дал ь ш е вихованням дівчат та вимагає, щоб вихованиці платили згори на удержання в монастирських інституціях¹⁾. Те слово „да л ь ш е“ вказує на те, що в попередньому періоді василіянки займалися виховуванням дівчат, а в час синодабо та виховна праця ослабла (на це, виглядає, вказувалаб вимога, щоб дівчата платили за своє удержання згори), або синод уважав за відповідне тим своїм рішенням заохотити монахинь до інтензифікації якраз тієї праці. Дальше, вимога, щоб вихованиці платили згори за своє удержання в монастирських заведеннях, впевняє нас у тому, що ішло тут не про виключно тільки підготовку кандидаток монашого стану, але про виховну діяльність, з якої міг користати ширший загал.

Коли нам так трудно знайти сліди про виховну діяльність василіянок у давнину, то тимбільше трудно нам говорити про те, що було предметом виховання та про його методи. Щойно в другій половині XVIII ст. в державах, у яких находились чи яким припали обговорювані території, появляються змагання урядів взяти виховання молоді в свої руки та з тією метою виходять щораз то нові декрети й зарядження, що назначують цілі шкільного виховання, поділ шкіл на різні типи, означують предмети навчання і т. п.

І так, у Річипосполитій після першого її розбору починається реформа життя на всіх його ділянках і в усіх його проявах, що не минає, річ природна, й найважнішої ділянки — виховання молоді. Для керування цими справами покликано в 1773 р. т. зв. едукатійну комісію, що взяла під свій нагляд усі виховні заведення, розуміється й монаші, та встановила норми організації тих заведень і програми навчання. По постановах цієї комісії над жіночими монастирськими заведеннями мали нагляд ректор і про-ректор. Програма навчаннямала обіймати читання й писання по польськи, рахунки, ручні роботи, історію й науку моральности, але, стоячи на становищу, що школа має приготувляти молодь до життя, слід при всьому вихованню узгляднювати обовязки жінки і її будучі завдання. Розуміється польський дух і польська мова, що опановують у XVIII ст. усе життя, опановують теж і ціле шкільництво й виховання василіянок²⁾.

Та акція едукатійної комісії не простягалася на всю територію давньої Річипосполитої: Галичини, яку 1772 р. забрала Австрія, вона цілком не торкалася, а й на інші території вона не все простягалася, бо вже в два роки пізніше велику частину об-

¹⁾ Савич, ст. 268.

²⁾ Коллонтай, ст. 26.; Савич, ст. 303.

говорюваної території забрала Росія, а в 1795 р. Річпосполита загально перестала існувати. Але те, що завела едукативна комісія на українсько-білоруських землях, лишилось і розвивалось пізніше під Росією, де, завдяки прихильному наставленню царя Олександра I, культурна й освітня праця поступала вперед. У той час докладали василіянки всіх зусиль, щоби дорівняти іншим західнім виховним заведенням, так монашим як і світським. Та ці спроможности почали зникати за Олександрового наслідника Миколи I, поки указом 1839 р. він не позамикав усіх зєдинених монастирів, а в 1843 р. не позамикав і самих монастирських шкіл.

Відомости про виховні заведення василіянок у Росії є дуже скупі, бо досі мало хто займався цим питанням і тому в переважній кількості фактів ми є здані на принагідні згадки. Одиною поважнішою працею з цієї ділянки є власне друга частина праці Волиняка. Є вона остільки цінніша, що автор використав у ній архівальні матеріали, а саме акти візитацій шкіл Чацького. З браку інших джерел до цього розділу ми мусіли у дальшому опертися переважно на ній.

Про виховні заведення василіянок на Поділлю та Брацлавщині не маємо ніяких відомостей. Волиняк категорично заявляє, що їх там не було¹⁾, а зате подає дані про кілька таких заведень-інститутів на Литві й Білоруси та на Волині. Найдавнішим з усіх було мабуть заведення в Вітебську, що існувало від XVIII ст.²⁾. Його опис подає Волиняк на підставі рукописного матеріалу з музею кн. Чарторийських (рукопис ч. 91). На його удержання складалося 15 мужеських монастирів, даючи річну квоту 4.700 рублів³⁾. З цих доходів удержувано там 20 бідних дівчат, даючи їм безплатно харч, мешкання, одіж, а також навчання. Прийmano дівчата в віці 7—10 літ; за станами: 10 дочок шляхотських, 8 священничих, 2 міщанські. Наука тривала від 4—8 років. Предметами навчання були: релігія, читання, писання, арифметика, географія, російська мова, а за осібною доплатою також французька й німецька мова та рисунки й танці. Дівчата були постійно під наглядом трьох „магістер“, вибраних зпосеред сестер. Чисте білля одержували 2 рази тижнево, а постіль тільки раз у місяць. Виходити з заведення могли тільки за дозволом настоятельки. До розмовниці виходили тільки в присутности настоятельки. Одна година денно була призначена на відпочинок,

¹⁾ Op. cit. ст. 251.

²⁾ Ibid. ст. 255.

³⁾ Був це фонд первісно оршанський (див. нижче).

та часом викорисовувано її для прогульок за місто. Над молодшими ученицями могли надзирати старші. За науку платили: в I кл. — 5 рублів, в II—7 р., в III—10 р., в IV—15 р. За науку мови французької й німецької доплачували по 10 рублів, за танці 6 рублів. Не зазначено в описі, скільки плачено за удержання; однак з того, що за удержання 20 бідних дівчат числено 3.000 рублів, можна гадати, що виносило воно біля 150 р. у рік.

Кількість цих конвікторок „на фонді“ зчасом збільшується, бо в 1805 р. було їх 30, а пізніше навіть 34—38. Платних конвікторок підчас візитації в 1807 р. було 37. В 1809 р. було в вітебським заведенню 8 учительок і 44 учениці. Цей конвікт перетривав аж до 1839 р. Останною виховницею була с. Кляра Мартусевич, яку опісля, за привязання до унії, Сіماشко інтернував до Мядзьолу¹⁾. Дальша доля цього інституту, згл. статистика з пізніших літ, невідома.

У вітебській губернії існував ще й другий конвікт — у Полоцьку. Вже з XVII ст. маємо сліди виховної праці василіянок в цьому монастирі (Акты [виленской] ареограф. ком., т. XVI, ч. 227, ст. 425). У 1805 р. стрічаємо в ньому 11 дівчат, 1807 — 16, 1808 — 2 учительки й 14 дівчат, в 1809—3 учительки, 15 конвікторок і 4 абсолювентки. Як бачимо, інститут розвивався, хоч поволі. На підставі інших вказівок, яких Волиняк не наводить, він догадується, що це заведення було так збільшилося, що його фреквенція постійно перевищала конвікт маріаніток²⁾.

Другим із найстарших заведень при кінці XVIII ст. був конвікт в Орші, в могилівській губернії, що числив по 10 або й більш дівчат. За удержання плачено по 30 або 40 рублів річно, а за науку, як свідчить копія сучасної візитації, плачено згідно з умовою. Цей інститут заклали французькі трапістки в будинку василіяньського мужеського монастиря й провадили його до половини 1800 р., коли то їх видалено з Росії, а конвікт віддано під управу оршанським василіянкам. На удержання монастиря й конвікту складали василіяньські мужеські монастирі 4.500 рублів річно. В році 1801 було в цьому заведенню 14 учениць³⁾ в першій і 12 у другій клясі. Предметами навчання була мова польська й російська та катихизм, арифметика, біблійна історія, каліграфія й різні ручні роботи. Наука була безплатна. Учительками були сестри Варвара Шемйот і Длуська. У 1802 р. перенесено цей

¹⁾ Волиняк ст. 165, 254.

²⁾ Ibid. ст. 255.

³⁾ Ibid. ст. 256.

конвікт до монастиря василіянок в Орші. В тому ж році знаходиться там 62 дівчат, під наглядом м. Венедикти Залеської і двох її помічниць. В рік опісля відібрано оршанським василіянкам грошеву допомогу, а фонд перенесено до Вітебська. Відтепер держать вони вихованок лише за оплатою. В 1809 р. є їх вже лише 12. Заведення існувало до 1839 р.

З візитації Чацького довідуємося, що з початком XIX ст. існувала в Вильні школа й інститут василіянок. У 1805 р. було в заведенню 4 учениці, 1806 р. — 6 учениць і 2 вчительки, в 1809 — одна вчителька, 14 учениць і 5 абсолювенток. Пізніше, з розширенням обсягу наук, зростає також кількість учениць. У 1809 р. є їх вже 43, а з цих 23 інститутки платні, 7 безплатних і 13 доходячих. Крім двох гувернанток та вчителів французької й німецької мови та танців учили в школі василіянки, а релігії вчив василіянин. Заведення діставало похвали від куратора й міністра та удержалося до 1840 р.¹⁾

У виленській губернії була ще й друга школа з інтернатом, у Мядзєлі, де уділювано лише початкових наук, удержуючи малу кількість дівчат, часто своячок тамошніх монахинь. Існувала вона до 1839 р.²⁾

Також лише початкових наук учили в трьох заведеннях при монастирях василіянок у мінській губернії. В самій школі в Мінську в 1803 р. є 17 платних інституток і 5 безплатних сиріт, а в 1805 р. удержується там 5 дівчат. У 1807 р. є в пансіоні (себто в школі) 18 і в конвікті 12, в 1808 р. — 10 вихованиць, вкінці у 1809 р. є в пансіоні 12, а в конвікті 10 дівчат. Учить учитель і дві вчительки³⁾.

Далеко менші розміри має з початком XIX ст. виховна діяльність монастиря василіянок в Новгородку. В 1803 р. виховується там 2 дівчат, а в кількох слідуючих літах (від 1805 р.) заведення нараховує по 5 вихованиць. Візитував о. Богуш⁴⁾.

Монастир у Пінську мабуть не мав конвікту. Є лише згадки, що була там школа, в якій училися шляхотські і священнічі дочки — читання, писання, рахунків, катихизму й ручних робіт⁵⁾.

Остали до обговорення ще заведення на Волині. Про них маємо відомости майже виключно з паперів, що лишилися по

¹⁾ Щербицький, ст. 126—134; Волиняк, ст. 254.

²⁾ Волиняк, ст. 254.

³⁾ Ibid. ст. 254.

⁴⁾ Ibid. ст. 254.

⁵⁾ Ibid. ст. 254.

кураторові в музею Чарторийських у Кракові, та ще й нечисленні російські статистичні матеріали. На Волині було чотири заведення василіянок: в Дермані, Підбірцях, Полоннім і Володимирі. Всі існували в перших роках XIX століття.

В Дермані, як подає Волиняк¹⁾, унаслідили василіянки заведення по трапістах, після того, як їх усунено з Росії, хоч до Дерманя прийшли вони скоріше, бо в 1795 р., після скасування монастиря в Корці. Як подають канонічні візитації й статистичні матеріали, в 1802 р. у дерманських василіянок дістає науку 12 дівчат майже в тім самім обсягу, як це ми вже згадували при заведеннях в Пінську й Новгородку. Наука й удержання безплатні, а кошти покривали самі василіянки. Зі школи користали головню бідні шляхотські сироти. Вчили сестри, прогнані з Корця: Текля Тиська, Йосафата Забєжевська, Христина Забєжевська та Антоніна Карвовська²⁾. Нажаль, уже в 1803 р. знесено це заведення, відчиняючи на його місце подібний мущеський інститут³⁾.

Про заведення в Володимирі Волинським маємо безпосередні відомости з візитації Чацького в липні 1803 р. З деяких згадок можна додумуватися, що воно існувало вже в останнім десятиліттю XVIII ст. Вчили там монахині читання й катихизму, а з міста осібний „директор“ приходив учити каліграфії. Після 1803 р. про цю шкільку, в якій іще в тім році було 12 учениць, вже нічого не чувати⁴⁾.

Також у Підбірцях було заведення і певно якісь спроби навчання. Ми знаємо тільки, що монахині того монастиря присили у Чацького приписів, твердячи, що мають учительок до першої кляси, але Волиняк не подає, в якім це було році⁵⁾. Після 1803 р. про це заведення немає ніяких згадок.

В Полоннім на початку XIX ст. застаємо кілька старших монахинь, але новіціату нема. Отже ясно, що про навчання вони не могли думати. Зачалася тут виховна праця щойно біля 1832 р., коли збільшилися доходи монастиря через перенесення підборецького монастиря. Заведення існувало аж до знесення в 1839 р.¹⁾.

¹⁾ Ор. cit. ст. 252.

²⁾ Пор. ст. 60.

³⁾ Сборник I, 878; Волиняк, ст. 252.

⁴⁾ Волиняк, ст. 252.

⁵⁾ Ibid. ст. 253.

⁶⁾ Ibid. ст. 158, 81.

Тільки знаємо про виховну діяльність василіянок у Росії. Відомости, як бачимо, досить скупі, а їх оголошення є головною заслугою Волиняка і за ним тут їх наводимо. Монастирські школи підлягали до 1811 р. виленському університетові й міністерству освіти безпосередньо. В цьому році віддано їх під управу єпископів, що заряджували ними до 1835 р. Тоді віддано монастирські жіночі школи знову під безпосередній нагляд міністерства, щоби за кілька літ (1843 р.) знести їх цілковито.

Недовго перед катастрофою, у 1839 р., як загально висказується наш автор, у 6-ох монастирях литовської й білоруської єпархії, виховували василіянки 96 дівчат, тоді як на всіх землях, прилучених до Росії, монахині латинського обряду мали 32 школи з 1171 ученицями¹⁾. Та коли зважимо, що на це число складається 8 монастирів і то на території значно більшій, тоді це зіставлення випаде для василіянок значно корисніше. Ми побачимо, що перевищують їх лише маріанітки (12 шкіл, 237 учениць) і шаритки (7 шкіл, 719 учениць). Зате з 6-ох інших монаших чинів латинського обряду (венедиктинки й вернардинки, візитки, домініканки, цистерки й катеринки) ніякий не дорівнює василіянкам ані щодо кількості шкіл (між 5—1) ані щодо кількості учениць (82—5). Таким чином, на тлі льокальних відносин, роля василіянок являється поважною.

Вище вже було сказано, що діяльність едукативної комісії не розтягалася на Галичину, яку в 1772 р. забрала Польщі Австрія. Але і в цій державі бачимо ті самі тенденції, що й у Польщі, а саме — взяти виховання молодого покоління під виключний вплив держави і її влади. Звичайно реформи в Австрії приписують Йосифові II, але їх коріння сягає часів перед ним. На цьому місці требаб довше спинитися над тими плянами австрійського уряду, що торкаються шкільництва й виховання.

З доручення цісареві Марії Тереси випрацьовує й представляє їй 26. VIII. 1770 р. гр. Перген проєкт організації шкіл. По цьому проєкту школи поділяються на три ступні: 1) тривіальні міського й сільського типу, 2) реальні, що мали підготувати кандидатів до вищих (фахових) шкіл, та 3) гімназії для синів шляхотських, заможніших міщан та бідних і спосібних селянських дітей, цих останніх за окремим дозволом. Розуміється, що автор проєкту мав на увазі й жіночу молодь, хоч сам проєкт був випрацьований для мужеської молоді. У своїм проєкті виступав Перген проти участі монастирів у навчанню і пропонував цілко-

¹⁾ Волиняк, ст. 256; Журнал мін. нар. просв. з р. 1837, 11.

вите їх відсунення від цього, бо монастирі мають свої власні цілі (heimliche Privatabsichten), які не є згідні з тенденціями уряду ¹⁾).

Плян Пергена одобрив австрійський уряд, але його не можна було виконати, бо бракувало і грошей і людей, і тому його переведення в життя занехано, а навчання даліше провадилося по монастирських школах.

Австрійський уряд був свідомий культурної відсталости населення новонабутих земель у порівнянні з іншими краями Австрії і, стараючись тому зарадити, вислав у цій справі відповідні запити до місцевих урядів. Для нас цікава відповідь львівського старости Мільбахера з 5. V. 1774 р. на один такий запит центральної влади. В цьому звідомленні читаємо, що школи, так хлопчачі як і дівочі, у Львові й на провінції могли би удержувати монастирі й на це не треба булоб докладати державі своїх коштів. Так отже бачимо з одного боку тенденцію уряду зляїцизувати виховання молоді й усунути його зпід впливу монастирів, а з другого боку брак фондів змушує державу залишити у великій частині виховання по монастирських школах. Ми побачимо нижче, що той клопіт держави з фондами і був причиною того, що уряд дозволив на існування василіян.

Для нас цікаве питання: чи василіянки в Галичині проявляли якусь виховну діяльність в момент переходу її під Австрію? Щодо цього то можна занотувати такі три факти: 1) У консигнації львівської губернії з 1782 р. зазначено, що монастирі у Львові та Загвіздю займаються вихованням дівчат ²⁾, 2) в монастирських актах у Словіті зберісся один рукопис п. з. „*Consignatio status personalis personarum saecularium in monasterio Leopoliensi monialium O. S. Basilii M. degentium, die 2 febr. 1785*“, в якому находимо рубрику: „*Puellae titulo educationis*“ з прізвищами 6-ох вихованиць: „*Thecla catechumena ad baptismum aspirans ex judaismo, Helena Bawłowska, Anna Mytkowska, Brigitta Nowicka, Barbara Kulczycka, Anisia Garbaczewska*“, 3) львівський „*Schuloberaufseher*“ канонік Гофман у своєму звідомленню з 24. X. 1786 р. вичисляє у Львові тільки вєнедиктинок (латинських і вірменських) та шариток ³⁾. З тих трьох згадок можемо ритягнути такі висновки: У згаданих монастирях займалися монахині навчанням, спершу

¹⁾ Таксамо і в Польщі едукатійна комісія мусіла нераз погрозами вимушувати виконання своїх розпоряджень, бо монастирі в своїй „шкільній політиці“ мало чисилися з директивами влади (пор. Лукашевич II, 444),

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 99.

³⁾ Барановський, Львівські школи, ст. 141.

прилюдним (вказані як монастирі, що займаються навчанням, в офіційному документі), пізніше бодай неприлюдним (мають „titulo educationis“... „personas saeculares“), для своїх потреб. Можливо, що такий стан є ще і в часі, в якому виготовляє свій звіт канонік Гофман, але він його, як урядова особа, не може зафіксувати у своєму звіті, в якому має зафіксувати лише такі монастирі, що в виховній своїй праці вповні відповідають вимогам уряду, але можливо теж, що з причини браку покликань переривається і ця неприлюдна виховна діяльність львівських чи загвоздецьких монахинь.

Вже вище (ст. 40) було згадано про заходи єпископів біля збереження обох монастирів у львівській та перемиській єпархії. У своїх стараннях так Скородинський як і Ангелович і Левицький головний натиск клали на те, що монастирі мають займатися навчанням дітей, бо ніякий інший аргумент не міг промовити до переконання австрійського уряду. Там же й зазначено, як то австрійський уряд не повірив на слово єпископові, але вимагав докладних даних про те, який є науковий рівень монахинь та чого вони можуть учити, а діставши ті дані й признавши їх за невистарчаючі, поставився негативно до прохання митрополита. Колиж наслідник Ангеловича, Михайло Левицький 7. V. 1818 р. знову звернувся до уряду з тією справою, то з доручення надвірної канцелярії дістав знову з львівської губернії у серпні 1819 р. квестіонар з такими питаннями: a) *Wie viel Nonnen in jedem dieser Kloster ohne Beisteuer von Seite des Religionsfonds unterhalten werden können*, b) *ob und welche der damaligen Nonnen sich mit Zeugnissen über die Unterrichtsfähigkeiten ausweisen*, c) *wie viele Mädchen in diese Erziehungsinstitute aufgenommen* і d) *in welchen Lehrgegenständen unterrichtet werden können?*¹⁾.

Такі питання губернії впровадили в немалий клопіт митрополита, бо із звіту надвірної канцелярії знаємо, що в 1818 р. було в обох монастирях тільки 5 старших монахинь, і то без освіти²⁾, не було теж ніякого „інституту“, ані засобів на утримання, ані відповідного приміщення на школу. Та митрополит не зразився тим, але на поодинокі точки квестіонаря відповів так: на точку а) з давніших списків, що є в актах митрополичої консисторії, виходить, що в рр. 1805—6 удержувалось у Словіті 15 монахинь і тому монастир може наново удержати 12 сестер³⁾; на точку

¹⁾ Томашівський, ст. 7.

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 147.

³⁾ Митрополит відповідає лише за Словіту, бо Яворів належить до перемиської єпархії.

b) не йде про те, щоб монахині вже тепер занялись вихованням дівчат, але йде про те, щоби дозволено приймати новичок, що, вправившись у монашій дисципліні при старших монахинях, могли би згодом зайнятися вихованням; на точку c) постійного числа учениць не можна означити: їх і так будуть виховувати на кошт батьків, а не на кошт монастиря; також не конечно мусять мешкати в монастирі, але можуть доходити, як і доходять до мужеських шкіл у Львові, на d) предметом навчання може бути читання, писання, рахунки й інші роботи¹⁾).

Відповідь митрополита вдовoliла урядові круги, бо в 1821 р. позволив цісар на дальше існування обох монастирів, а дещо пізніше дозволив на отворення новіціату, під умовою — не домагати ся ніякої помічі від релігійного фонду²⁾). Митрополит чим скорше відреставровує старий монастирський будинок та заряджує збірку на будову нового монастиря. „Цілком відповідне“ виховне заведення в Словіті відкрито наприкінці тогож таки року. Про його долю оповіється в слідуячому розділі.

¹⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 147.

²⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 119

III. ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ МОНАСТИРЯХ.

1. СЛОВІТА.

Хотковський і Петрушевич¹⁾ подають 1823 р., як рік заснування виховного заведення в Словіті. Та заведення вдійсности почало існувати далеко скорше. В актах монастиря маємо документ з дня 29. VI. 1822 п. з. „Instrukcyja dla kapelana PP. Bazylianek klasztoru Słowickiego tycząca się edukacyjnego Instytutu w tymże klasztorze istniejącego“. Капелян був водночас і управителем школи. Цей документ казав би нам додумуватися, що школу отворено ще 1 листопада 1821 р., бо тоді шкільний рік тривав від 1 листопада до 31 жовтня слідуячого року. Але ми маємо в словітських актах ще й інший документ п. з. „Registr od konwiktorek, a stanowi księgę kontową, z rachunkiem każdej z wychowanek na osobnej karcie, wraz z deklaracją ojca wzgl. opiekuna“, в якому записувано харчі, що їх привозили батьки (здебільша священники) за своїх дочок. Ця книга-реєстр є проваджена від 1 жовтня 1822 р. Таким чином заснування словітської школи припадало б уже напевно на кінець 1822 р.

Словітська школа чи інститут (офіційна назва для неї: „Erziehungsanstalt im Kloster der Basilianer-Nonnen in Słowita“ [1825 p.], або „Słowiter Industrial-Mädchenschule“ [1839 p.]) складалася спершу з двох елементарних кляс, пізніше мабуть ще й з підготовчої. Монастирські акти і шкільні записки нічого нам не говорять про те, як школа розвивалася та, пристосовуючися до вимог життя й урядових приписів, змінялася. Щойно з принагідних записок довідуємося, що в 1860 р. школа мала 4 кляси, але, судячи із точніших записок у тому часі в яворівському монастирі, можемо прийняти, що і в словітській школі було, як і в Яворові, в 40-их роках три кляси: елементарна з нижчим і вищим відділом та тривіальні кляси I і II. Елементарну клясу скасовано й відчинено III й IV, мабуть так як і в Яворові, в 1854/5 pp. Із монастирських записок щодо школи, дуже неточних і несистематичних, тяжко

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149; Словітський монастир, ст. 120.

щонебудь сказати про розріст школи. Здається одно певне — вона не переступила 4-ох клас. В такому стані проіснувала школа до кінця 70-их років XIX ст. В 1881 р. з розпорядження митр. Йосифа Сембратовича школу перенесено до Львова. Від того часу аж до 1905 р. не було в Словіті ніякої школи ані виховного заведення. Щойно в 1907 р. находимо в словітському монастирі сліди виховної праці. А саме, в 1906 р. удалися дві словітські монахині до Бачки у полудневій Угорщині. Наслідком їх поїздки було те, що тамошні люди, спроваджені там ще за часів Марії Тереси, захотіли василіянкам віддати своїх дочок на виховання. Для цих дітей зорганізовано вже в 1907 р. приватні приготавляючі курси, після скінчення яких вони здавали вступні іспити до гімназій, учительських семінарій або до фахових шкіл у Львові, Тернополі, Золочеві, тощо. Ці приватні курси продержалися аж до 1917 р., коли то з причини війни їх скасовано, а інтернат замінено на сиротинець, який удержується й досі.

Щодо предметів навчання, то з запрошення на іспит, що мав відбутися „an der Erziehungsanstalt im Kloster der Basilianer-Nonnen in Slowita Zloczower Kreises am 21-ten Febr. 825“, бачимо, що ними були в першій класі: 1) Anfänge der Religion, 2) Buchstabenkennen und Buchstabieren, 3) das Schönschreiben, 4) das Kopfrechnen, 5) das Rechtsprechen, 6) Übungen in Handarbeiten, als Nähen, Strücken u. s. w., в другій класі: 1) Der grosse Katechismus, 2) die deutsche Sprachlehre, 3) Geographie, 4) Übungen in Handarbeiten, als Nähen, Strücken, Netzen, Sticken u. s. w. В іншому документі, збереженому в актах словітського монастиря, а саме в „Verzeichnis der Lehrgegenstände, in denen die Schülerinnen der ersten und zweiten Elementar-Klasse an der Slowiter Industrial-Mädchenschule im Sommerkurse 1839 unterwiesen wurden“, до тих предметів додана ще наука граматики польської мови. Як розвивалося навчання в словітській школі, не маємо на це даних, але є річю певною, що йшло воно по тих програмах, які обов'язували всі школи публичні чи приватні з правами публичних. Із нотаток про іспит у 1877 р. довідуємося, що предметом навчання у тому році були: історія біблійна, катихизм, польська, українська й німецька мова, числення з пам'яті й на письмі, географія, історія світська й натуральна (природописні науки) та ручні роботи. Щодо мови навчання й урядування, то була нею спершу мова німецька, в дечому польська, а пізніше стала нею мова українська.

Словітська школа не тішилася ніколи надзвичайною фреквенцією. Від самого початку й до її скасування кількість вихованиць була дуже мала. Це й стало причиною того, що школу

Старовинна дерев'яна церква в Словіті (за церквою ліворуч монастирський дім).

вкінці закрито в Словіті, а отворено нову школу під проводом тих же словітських монахинь у Львові в 1881 р. І так Хотковський ¹⁾

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149.

каже, що в 1825 р. було в словітському заведенні 19 дівчат, знов жеж згадуване вище „Einladung zur Prüfung, welche an der Erziehungsanstalt im Kloster... am 21-ten Febr. abgehalten werden wird“ подає нам імена 11-ох вихованиць I-ої кляси та 5-ох II-ої кляси. Ось вони: I кл. — Виличанська Маріянна, Гарасевич Варвара, Геровська Маріянна, Гуралевич Варвара, Добрянська

Розалія, Дорожинська Юлія, Казайська Маріянна, Климкевич Маріянна, Кукуревич Розалія, Маркевич Маріянна, II кл. — Лежогубська Маріянна, Ляцкович Анастасія, Солтиська Маріянна, Стрільбицька Анна, Фалєнська Маріянна. Не треба нам перечисляти кількості вихованиць в поодиноких роках, а порахована Петрушевичем кількість покінчивших заведення учениць це нам найкраще зілюструє. За його об-

Діти словітського сиротинця з префектами мм. Волод. Ладан і Йосаф. Слоневською.

численнями вийшло із словітського заведення до 1841 р. — отже за 20 літ існування — 88 учениць¹⁾. У 1855 р. (від того року маємо, з перервами, клясифікаційні викази) було в I-му півроці 21 дівчат, у другому — 24. Найбільша кількість учениць занотована в рр. 1864—68; вона виносила 43 у чотирьох клясах. В пізніших роках кількість учениць маліє, а буває й так, що в деяких роках, із браку учениць, не отвирається поодиноких кляс.

Вище було вже згадано, що після 1906 р. отворено в Сло-

¹⁾ Словітський монастир, ст. 120.

віті приватні приготавляючі курси для дівчат із Бачки та з Галичини. Кількість дівчат була все дуже обмежена й не переступала ніколи числа 24.

Як можна судити із шкільних записок, словітська школа мала, бодай у початках, характер приватної школи, залежної головню від духовної влади, тобто митрополичої консисторії. Перед нею здавала управа звіт про стан школи, вона й давала управі вказівки щодо ведення школи. В монастирських актах зберігся лист консисторії до капеляна з 9. II. 1825 р., в якому

Діти із сиротинця при словітському монастирі з м. Й. Слоневською.

вона наказує, щоб учениці повторювали перед іспитом те, чого підчас року навчилися.

Виховне заведення в Словіті було зорганізоване так, що на його чолі стояв управитель, яким був капелян монастиря; спершу був ним звичайно світський священик, а пізніше звичайно василіяннин. Учительками були головню самі монахині. Вимоги щодо кваліфікацій учителя в той час не були великі. Обіжник перемиської консисторії з 12. X. 1817 р. вчисляє такі прикмети кандидата на вчителя: знання руського ритуалу й польського читання, писання й основи арифметики, початкове знання способу навчання і шкільної маніпуляції та головне — кандидат повинен

бути прикладних обичаїв¹⁾. Із цитованого вище запрошення на іспит у 1825 р. бачимо, що словітські монахині вже в тому часі вчили більше, ніж те мінімум, якого вимагав перемиський обіжник від кандидата на вчителя. Розуміється, зчасом, як вивторювалася своя шкільна традиція й монахині набирали вправи в навчання, поширювалися й кваліфікаційні вимоги й досягнення.

Із імен капелянів-управителів (і водночас також катихитів) занотуємо із шкільних записок такі: 1825 р. о. Микола Стрільбицький, 1839 р. о. Стисловський, 1855 р. о. Іван Черевко, у 1856—63 р. василіянин о. Самуїл Хрущевський, у 1863 — 4 р. о. Др. Сильвестер Сембратович, у 1865 р. о. Ганкевич. Із імен учительок-монахинь занотуємо такі: Олекс. Мельницька 1856²⁾, Анна Барусевич 1856, Макрина Тверд 1856, 1863, Євгенія Сенатович 1856, 1863, Антоніна Новосядловська 1856, 1859, Евстахія Криницька 1858, Емануїла Мельницька 1859, 1861, 1862, 1863, 1865, 1868, Михайлина Гнатів 1859, Марія Янушевська 1861—1863, 1868, Іванна Курилович 1865, 1868.

Школа при словітському монастирі була спершу подумана як виховне заведення для дівчат зпоза Словіти, які мали мешкати в інституті при монастирі. Вичислені вище 15 учениць у запрошенню на іспит у 1825 р. — усі мабуть були позамісцеві, з інституту. Але в пізніших літах починають до школи приймати й місцевих дівчат, які нераз творять переважну більшість дітей у школі. І так при кінці 1858 р. в грудні до школи ходить 6 інституток та 29 дітей із села. Загалом кількість інституток непоказна й не перевищує ніколи числа 15, а звичайно вагається між 6—8. Щодо суспільного положення то були це діти священічі, але й певно були діти й інших станів. Були між ними теж і діти латинників, нераз на половину.

Як уже було згадано вище, митрополит Левицький, після того, як вистарався у 1821 р. о дозвіл на відчинення в Словіти школи, взявся зараз за реставрацію монастирського будинку та зарядив в єпархії збірку на будову нового монастиря. Збірка велася до 1842 р., в якому то році приступлено до будови нового мурованого дому, й принесла 1804 злр. і 32 кр. А що кошторис нової будови виносив 6232 злр. і 21 кр., то решту покрити митрополит із столових доходів³⁾. Будову дому закінчено в 1844 р. і в ньому для школи й інституту було 5 кімнат з 11-ма ліжками

¹⁾ Томашівський, ст. 22.

²⁾ Число означає рік, у якому згадується.

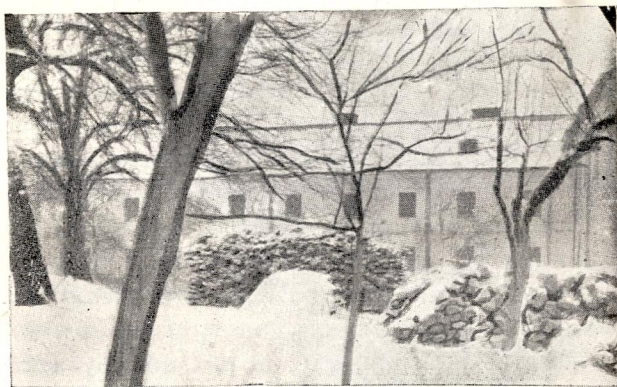
³⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 127.

й 2-ма софами, 2 кімнати для учительок і одна шкільна саля. За шкільну салю служила мабуть теж і 5-та кімната для учениць, яка не була умебльована.

Нам требаб було ще сказати дещо про кошти утримання учениць словітської школи, але тому що не маємо на це ніяких точних даних, скільки платили батьки дітей, що доходили з села до школи, ба й чи загалом щось платили, згадаємо наперед про інтернат при монастирі для замісцевих дітей.

Вище вже згадувано про відповідь надвірної канцелярії на старання митрополита Левицького в справі збереження обох оставших жіночих монастирів у Галичині. У квестіонарі львівської губернії з серпня 1819 р. маємо між іншим питання: „скільки дівчат може бути прийнятих у ті монастирські виховні заведення“? Отже

із заходів митрополита і з відповідей влади виходить, що виховне заведення при словітському монастирі не було подумане як льокальна якась сільська школа, але як виховне заведення в ширших розмірах, для даль-

Словітський монастир.

шої околиці, як школа з інтернатом. Це вповні підтверджує практика. Вже було згадувано вище (ст. 95) про інструкцію для капеляна словітського монастиря, як головного управителя виховного зеведення. В ній маємо якраз приписи здебільша чисто матеріальної натури. Отже капелян мав жадати винагороди за удержання вихованиць від їх батьків чи опікунів за цілий рік, себто від 1 листопада до 31 жовтня, грішми чи харчами. А за цілий рік вимагалося від одної особи — харчами: $1\frac{1}{2}$ кірця пшениці, 2 кірці жита, 1 корець гречки або 16 гарців питльованої гречаної муки, 8 гарців пшона, 6 гарців перлових круп, пів кірця гречаних круп, добрий плат солонини, 4 гарці масла, 6 гарців сира, 2 копи яєць; грішми: 50 фльоренів віденської валюти. Розуміється, що кожна вихованиця мусіла мати і свою особисту виправу, свої книжки, папір, свою ложку й дві серветки. Цей припис мав капелян показувати

батькам дітей, як вони їх віддавали у словітське заведення. Розуміється, що вичислені вище харчі міг капелян відповідно до потреби батька замінити. Згадувано вже теж і про те, що дійсно в монастирі проваджено вже від жовтня 1822 такий „Regestr od konwiktorek... z deklaracją ojca wzgl. opiekuna“.

До обов'язків капеляна належало теж дбати про здоров'я дітвори. Коли яка дитина занедужала, мав він повідомити про це батьків та жадати оплати на лікаря й ліки.

Та цими чисто матеріяльними вимогами не вичерпувався круг ділання капеляна словітського монастиря. У згаданій інструкції находимо теж місце про те, що капелян має дбати, щоб у заведенню зберігано порядок. Який це був порядок у перших часах, ми не знаємо, але з пізніших часів (1856 р.) у монастирських актах залишився документ, який нам точно його змальовує. Отже в домі (інтернаті) кожного дня рано й вечором мали інститутки спільно молитися, слухати щоденно Службу Божу, після того діставали вони тепле снідання, о 12-ій год. обід, о 4-ій підвечірок та о 7-ій вечерю.

Розуміється, капелян монастиря мав тільки наглядати над виконанням домашнього порядку, а безпосередніми виконавцями й тими, що мали духа влити у сухі рямці дня і приписи, були монахині. Їх то річю було дбати не тільки про умовий розвиток дітей, але й дійсно їх виховувати. А до того вони мали дбати про охайність мешкання, одежі і їди дітей, мали водити їх на проходи й там уважати на них не спускаючи ока із них, мали вважати на скромне й чемне поведіння дітей, у годинах вільних від науки давати їм до читання книжки релігійного змісту з дитячої бібліотеки заведення і т. д. Одним словом — монахині мали бути виховницями дітей.

Вище вже було згадано, що в вибудованому між 1842—1844 рр. новому домі було 5 кімнат для учениць з 11-ма ліжками і 2-ма софами. Це вказувало би нам приблизно на те, скільки словітський інтернат міг помістити загалом дітей. Як ця справа малася перед вибудуванням нового дому, годі щось певного сказати. По цитованому вище запрошенню на іспит у дні 21 лютого 1825 мало словітське заведення 16 учениць, а Хотковський¹⁾ підносить це число навіть до 19-и. Може бути, що заведення подбало про те, щоб тим дітям, що не могли знайти приміщення в самому монастирі, знайти приміщення у найближчих сусідських хатах, розуміється під доглядом монахинь.

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149.

Отже щодо самого інтернату, то нам треба прийняти таке: На підставі попередньої практики при будові нового мурованого дому в 1842—1844 рр. взято на увагу потребу приміщення й дівчат-інституток і на це відведено 5 кімнат. А що кількість дівчат не відповіла максимальній передбаченій кількості, тому й у 1856 р. находимо лише 4 кімнати умебльовані на помешкання для вихованиць, а 5-у відпущену на шкільну салю. Із принагідних звісток про конвікт при монастирі находимо потвердження отсього здогаду: кількість вихованиць вагається між 6-ма й 16-ма (1858—6, 1859—7, 1860—9, 1863—6, 1865—14, 1868—16).

Не від речі буде тут згадати і про обрядову приналежність дівчат словітського заведення. Коли говорити про доходячих учениць сільських дівчат, то були ними грекокатолички, в саомуж інтернаті були й римокатолички, не раз наполовину, розуміється — при дуже малому числі всіх інституток взагалі (3 греко-кат. і 3 лат. на загальну кількість 6 інституток).

Коли при виховній праці мати на оці вужче її поняття, себто прилюдну школу урядово означеного типу, то про виховну діяльність словітських василіянок требаб заперестати говорити з тим моментом, як вони перенесли її на інше місце, до Львова.

Вдійсности їх виховна діяльність перервалася на довший час (26 років, від 1881—1907), щоб пізніше, при змінених обставинах і в пристосуванні до них, наново віджити. В тому 1907 р. словітські василіянки відкривають свої мури для дівчат із Керестура в Бачці, дають їм підготовку до вступу у школи в Галичині, без якої вони в них не моглиб собі відразу дати ради, та в інтернаті виховують їх. А коли в війну, а ще більше в повосенних літах, комунікація (із тепер уже закордоном) була утруднена або й цілком неможлива, монахині пристосовуються до нового положення й до порожніх кімнат приймають інших, що їх щирої опіки потребують, а яких у війну стало так багато, прийма-

М. Анна Теодорович, перша магістра новичок і пізніша ігуменя монастиря.

ють сироти та сиротинець із квест і дрібних принагідних допомог ведуть по нинішній день.

2. ЯВОРІВ.

Про виховну діяльність яворівського монастиря приходиться говорити щойно з роком 1847, з роком реактивування монастиря. Того року в яворівському монастирі поселюються сс. Онисима Чарнік, Євгенія Качковська, Тедосія Барнікель, Моніка Скарбек й Атанасія Кульматицька, що й стала ігуменею.

Дівочу школу założено при яворівському монастирі таки в тому ж 1847 р. Школа, як звичайно тоді в Австрії, складалася з трьох клас: елементарної та I і II тривіальної. Елементарна ділилася на два відділи: вищий і нижчий. Наука відбувалася в німецькій мові, а предметами навчання були — в „штубі“ (елементарній класі): пізнання букв, силябізація, правила силябізування, наука про звуки (граматика), українське, польське й німецьке читання, толкування й ручні роботи, — в тривіальній I-й класі: катихизм, читання в українській, польській і німецькій мові, каліграфія, рахунки, граматика всіх трьох мов разом з диктатом і перекладом Коменія. В другій тривіальній класі вчили тих самих предметів, що і в першій, з додатком домашніх задач. Такий поділ клас дотримався до 1854 р., коли то отворено III класу, а в слідуєчому, 1855 р., відчинено IV класу, касуючи оба елементарні відділи. Чотирокласовою залишилася школа до 1880 р., коли то отворено класу V-у, а в три роки пізніше відчинено ще й VI класу. З моментом заснування дівочої учительської семінарії при яворівському монастирі у 1906 р. дівоча школа стає школою вправ, побільшуючись у воєнних літах ще о одну класу — VII.

Вище вже було згадано про предмети навчання у школі в перших роках її існування. В пізніших роках учили в цій школі в поодиноких класах тих самих предметів, що вчили їх і в міських т. зв. виділових школах, а вже 1870 р. згадуються ще й надобовязкові предмети: французька мова, рисунки, спів, гра на фортеп'яні. Вчили спершу в німецькій мові, пізніше перейшли на українську, за виїмком географії, якої деякий час учили в німецькій мові, а щойно пізніше викладали і цей предмет по українськи. Шкільне діловодство велося теж спершу в німецькій мові, пізніше перейдено на мову українську.

Фреквенція школи, як на ті часи й на малу кількість відділів, була досить значна: у 1849 р. — 25, 1852 — 37, 1853 — 40,

а в 1854 — навіть 60 (отворено тоді III-ю тривіальну клясу). Це число мало в чому змінюється в слідуючому році, в якому знесено елементарні відділи, але отворено IV, а в 1880 р. V клясу. В 1863 р. кількість учениць зменшується до 55 і в тому році не відчинено IV кляси, бо бракувало учениць до неї. В пізніших літах кількість учениць вагається між 60-ма (1878 р.) й 88-ма (1888 р.), а в 1897 р. доходить навіть до 100. З браку відповідного приміщення в повоєнних часах не можна було отворити в деяких роках поодиноких кляс (напр. у 1924/25 кл. III і IV, 1925/26 кл. IV і V), а це теж впливало відємно на кількість дітей у школі. Для кращої орієнтації подаємо ось тут табельку із фреквенції школи на переломі XIX — XX ст. та в повоєнних часах.

Шк. р.	кількість кляс чин- них	уче- ниць	інсти- туток	до- ход.	шк. р.	кількість кляс чин- них	уче- ниць	інсти- туток	до- ход.		
1898/9	VIII-кл.	6 ¹⁾	80	74	6	III-кл. в.	4	43	33	10	
1899/00		6	79	70	9		3	52	25	27	
1900/01		6	79	62	17		3	73	37	35	
					5		110	22	88		
1901/02	IX-клясова	7	73	54	19	VII-кл. вселюдна	4	50	23	27	
1902/03		7	94	68	26		4	62	18	44	
1903/04		8	84	58	26		4	61	11	50	
1904/05		8	102	78	24		5	65	8	57	
1905/06		7	116	87	29		5	73	26	47	
1906/07		6	107	82	25		5	52	13	39	
1907/08		6	94	70	24		5	53	10	43	
1908/09		6	91	62	29		6	79	14	65	
1909/10		6	91	61	30		7	99	—	99	
1910/11		6	84	59	25		7	109	—	109	
1911/12	III-кл. вид.	5	86	73	13		7	107	—	107	
1912/13		4	58	43	15		7	73	4	69	
1913/14		4	62	52	10		6	93	—	93	
1914/15		в і й н а					6	103	—	103	
1915/16		4	57	38	19		6				

У перших роках школу вели виключно самі монахині під доглядом священика, що вчив релігії. Школа була залежна від єпископської консисторії, про що свідчили би патенти на вчительок для сестер Атанасії Кульматицької й Онисими Чарнік, які надала їм консисторія в вересні 1851 р. за гарні успіхи в науці їх учениць. У пізніших часах притягано до вчительської служби світські особи та управителем у 1887 р. є вже світський чоловік. Усіх учительок було звичайно (від шк. р. 1898/9 до 1906/7, з якого то часу перед нами є дані) 7 — 11 осіб, в тому 3 — 5 світських, без управителя. Управителями школи є напереміну то священики то монахині, поки в 1894 р. окружна шкільна рада не іменувала управителем Івана Дякова. В пізніших

¹⁾ Чинні лише вищі кляси.

роках, як вселюдна школа стала школою вправ при вчительській семінарії, управителем школи був кожночасний директор семінарії. Із монахинь, що вчили в тій школі, слід би згадати такі: Атанасія Кульматицька, Онисима Чарнік, Теодосія Барнікель, Ольга Смирна, Софія Станчак, Евдокія Баранська, Макрина Ясеницька, Юлія Кочоровська, а з новіших Емануїла Полошинович, Серафима Мисловська, Евстахія Крижановська, Емілія Тимочко, Амвросія й Василя Сивч, Олександра Молчко, Олена Дзяма, Йосафата Татух, Онисима Саєвич, Ольга Усцка, Ірина Созанська, Марія Ізничак, Віра Питлик, Юлія Лопушанська, Альойзія Бойко, Магдалина

Перше св. Причастя з м. Онисимою Саєвич 1929 р.

Гуменюк, Стефанія Качоровська, Антонія Лесняк, Макрина Мельничук, Олена Лянгевич, Надія Твердохліб та інші.

Школа яворівських василіанок не була, що так скажемо, школою конфесійною, обмеженою до дівчат грекокатолічок. Була в школі досить значна кількість дівчат латинського обряду, ба навіть ходили до неї діти Мойсєєвого віроісповідання. Видно, школа мусіла мати дуже добру опінію серед ріжнонаціонального дооколичного суспільства, коли змогла притягати на виховання чужих, але про це в дальшому.

Нам требаб було ще поговорити про засоби удержання школи, її приміщення та про її опінію серед громадянства. Але, тому

що всі ці речі доторкають цілоти виховної діяльності яворівського монастиря, то й наперед подаємо відомости про вчительську семінарію та інтернат, а щойно тоді обговоримо спільні справи.

Учительська семінарія. Її відчинено в шк. р. 1906/07 з дозволу австрійського міністерства освіти з дня 13 вересня 1906 р., а 10 грудня тогож року галицька краєва шкільна рада затвердила організаційний її статут. Заложення семінарії слід поставити в зв'язок із тодішнім гоним-змаганням українців до оснóвування середніх шкіл. Не найшовши зрозуміння для своїх вимог в урядових чинників, українці взялися в тому часі до закладання своїм власним коштом приватних середніх шкіл. Гарний розвиток віділової школи при яворівськiм монастирі, а дальше і спромога монастиря дати приміщення ученицям у своїх мурах у малому провінціальному містечку (в 1905/06 в шк. р. було в інтернаті в Яворові 87 дітей) були тою

М. Ольга Смиржа, довголітня учителька яворівської школи.

спонукую для монастиря оснóвати в себе середню школу. Розрахунки й надії яворівських монахинь показалися правдивими. Семінарія розвивалася постійно перед війною, а в повое́нних часах осягнула вона таки дуже поважне число учениць. Найкраще зобразить нам це отся табеля.

Шк. р.	курсів	учениць
1906/07	I	25
1907/08	I—II	46
1908/09	I—II	43

шк. р.	курсів	учениць
1909/10	I—III	61
1910/11	I—III	53
1911/12	I—III	45

Шк. р.	курсів	учениць
1912/13	I—IV	59
1913/14	I—IV	60
1914/15	в і й н а	
1915/16	I—III	38
1916/17	I—IV	69
1917/18	I—IV	73
1918/19	I—IV	92
1919/20	I—IV	70
1920/21	I—IV	72
1921/22	I—IV	113

шк. р.	курсів	учениць
1922/23	I—IV	139
1923/24	I—IV	154
1924/25	I—V	180
1925/26	I—V	143
1926/27	I—V	111
1927/28	I—V	109
1928/29	I—V	96
1929/30	I—V	133
1930/31	I—V	111
1931/32	I—V	81
1932/33	II—V	47

Яворівська семінарія функціонувала увесь час правильно, за виїмком воєнних років. І так підчас окупації Галичини російським військом у 1914/15 шк. р. заведення було цілком не-

Найменші з яворівської школи при забаві. (з м. Онисимою Саєвич)

чинне, в 1915/16 шк. р. бракувало IV курсу, 1918/19 шк. р. перервано науку з причини заразливих недуг (т. зв. еспанки), в 1919 р. перервано при кінці березня науку з причини воєнних операцій в Яворівщині та щойно в серпні почався курс для магуристок, яких тоді зібралося 27.

Як видно із табельки, семінарія розвивалась щорік, не рахуючи деякого заломання в воєнний рік 1915/16, але це самозрозуміле. По війні фреквенція учениць таки дуже побільшується, не вважаючи на те, що скінчення того роду школи на давало абсолювенткам ніякої практичної користи. Ба навіть у тяжких

літах господарської скрути вона всетаки показна. Великий спадок фреквенції учениць показується щойно в 1932/33 шк. році в звязку із касуванням I курсу та загалом із тим усім, що стало причиною звинення семінарії з кінцем 1932/33 шк. року.

Коли вже вселюдна, чи як тоді називано — виділова, школа при яворівському монастирі, отже школа нижчого типу, підлягала шкільній владі (в 1894 р. шкільний яворівський інспектор іменував управителем школи Ів. Дякова), то тимбільше підлягала владі школа середнього типу, якою була семінарія. Вона по своїй формі нічим не рїжнилася від інших того роду державних

IV курс семінарії 1925 р. з дир. о. Залітачем й учителями.

чи приватних прилюдних шкіл. Як прилюдна школа, вона підлягала за австрійських часів краєвій шкільній раді, за польських — кураторії львівської шкільної округи, і з рамени цеї влади візитували її краєві шкільні інспектори згл. візитатори. Від вислідів візитації залежало те, як шкільна влада ставилася до семінарії, себто які прилюдні права набувало заведення. Перша візитація яворівської семінарії відбулася в 1911/12 шк. році і від того часу відбувалася вона щороку. При своїм заложенню була вона подумана як школа українська, для українських дітей, по обряду грекокатоличок. Розуміється, що від користування нею не виключалося зовсім латинянок, як це вже було здавна доброю

традицією яворівської школи й інституту. Але вже в 1909/10 шк. р. на даліше обличчя школи щодо мови навчання й урядування мало зарядження краєвої шкільної ради, що в усіх учительських семінаріях Східньої Галичини вводило утравізм у навчання. Цей стан утравізму тривав увесь час за австрійської влади. За української влади його знесено, але й тоді мало що заведення функціонувало з причини воєнних подій. За польської влади, хоч семінарія офіційно не називалася утравістичною, то все таки на ділі була вона утравістичною, бо згідно з розпорядженням шкільної влади головніші предмети, як історія, географія й педа-

Учениці семінарії після шевченківського концерту 1930 р. (з м. О. Дзямою).

гогічні предмети, мали бути викладані від 1923 р. тільки в польській мові.

Яворівська семінарія була організована так, як і інші учительські державні чи приватні прилюдні семінарії. На її чолі стояв директор, що управляв та відповідав за заведення. Був ним спершу Тит Слоневський, пізніше (аж до її звинення) о. Олександр Залігач. Директор був водночас і управителем школи вправ, що існувала при семінарії.

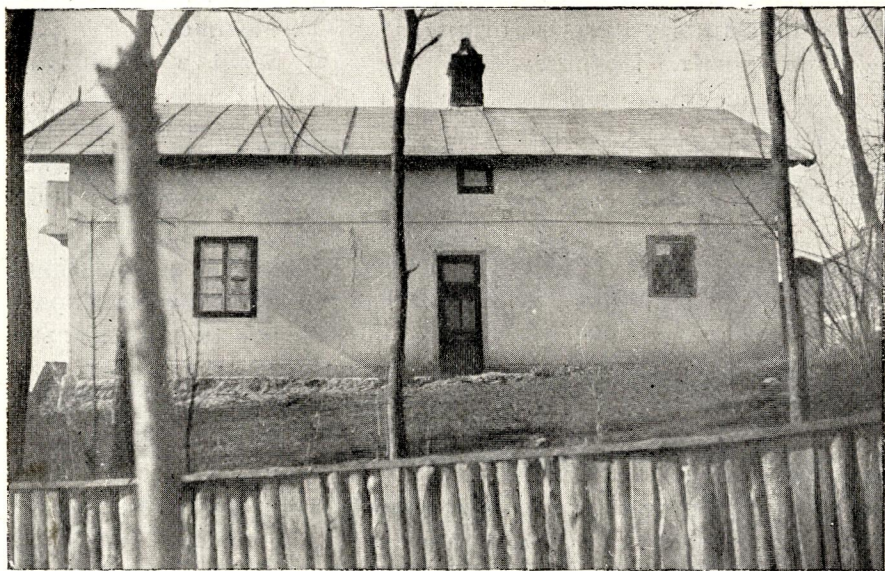
Учительський збір складався найперше з двох катихитів до навчання релігії в грецькому й латинському обряді та з кваліфікованих учителів та вчительок, відповідно до кількості учениць

та програм і вимог шкільної влади. Як довго директором семінарії був о. Залітач, так довго виконував він і обов'язки катихита для грекокатоличок. Решту учительського складу становили платні світські учителі та вчительки, а лише в дуже малій мірі монахині.

Гімназія. Є це наймолодша вітка виховної діяльності яворівського монастиря. Повстала вона тому, щоб заповнити ту прогалину, що повстала з розв'язанням учительської семінарії. Є це школа нового, IV-класового типу. У шк. р. 1953/4 мала вона I кл. і 14 учениць. Управителем школи є проф. Михайло Навроцький, а вчать у ній кваліфіковані учительські сили. головню з місцевої приватної української гімназії ім. Ос. Маковея.

Інтернат. Представлення виховної праці в прилюдній вселюдній школі, в семінарії та в гімназії, як заведеннях, що стоять під наглядом шкільної влади та на які та влада має вирішний вплив, до тогож заведеннях, у яких монахині мусять користуватися помічю світських фахових сил — не вичерпувало би нашої теми. Бо коли іде про повне виховання молоді, виховання в релігійному дусі, то дають його вже виключно самі монахині тим дітям, що приміщені в інтернаті. Інтернат у виховній праці яворівських монахинь це велика позиція. Подана вище табелька (ст. 105) показує нам загальну кількість інституток та відношення її до кількості дітей доходячих до школи зпоза інституту. Розуміється, на табельці узгляднені тільки інститутки, що ходили до виділової чи вселюдної школи, а щонайменше таке саме відношення мусіло бути між семінаристками-інститутками й семінаристками-доходячими. В повоєнних часах це відношення між інститутками й доходячими пересунулося сильно в бік цих останніх і тим самим вселюдна школа стала поступінно перемінатися в льокальну школу для дітей яворівських міщан і дооколичних селян. Це дасться пояснити матеріальною скрутою останніх літ, а ще більше тим, що батьки, що передше не мали того роду шкіл у своїй околиці й тому мусіли посилати своїх дочок у школи у дальших околицях, тепер мають ближче більшеклясові, хоч і чужі, школи та до них посилають своїх дітей. Розуміється, скріплена фреквенція учительської семінарії в повоєнних роках не могла не мати впливу на кількість семінаристок в інституті, а тим самим безпосередній виховний вплив монахинь поширився ще більше, як перед війною, на доростаючу дівочу молодь, якій доброго провуду і впливу потрібно багату більше, ніж малим дітям.

Школа та й загалом усі виховні заведення монастиря (інтернат, учительська семінарія) удержувалися з невеликого монастирського майна, записів, субвенцій, оплат самих вихованиць та квест. І так у 1855 р. приходить монастир у посідання легату Яворського в сумі 2000 злр. зі зобов'язанням вчити в школі польської мови і з цього утримувати кваліфіковану силу та не виключати від побирання науки у школі дівчат латинського обряду ¹⁾. У 1879 р. дістає монастир 300 злр. субвенції на школу. А що відсотків від монастирського капіталу (400 злр. 1876 р.) й оплат дітей не вистарчало на утримання всіх інститутів, му-

Старинний дім яворівських василіян.

сіли монахині помагати собі квестами. Пізніше до джерел утримання долучились ще шкільні оплати за навчання в семінарії.

Школа й інтернат містились спершу у старих монастирських будинках, але зчасом зайшла потреба будинки переробляти, бо заведення розросталися. Також і церкву треба було будувати. Підготовчі роботи почались у 1859 р. і в тім році дістав монастир 600 злр. підмоги від цісаря Франца Йосифа I на будову церкви і школи, а 1864 р. діло завершено: вибудовано нову муровану церкву й перероблено старий монастирський будинок,

¹⁾ Монахині користали з легату до 1916 р. В тому році перестали з нього користати й тим самим звільнилися із принятих зобов'язань.

відповідно до тодішніх вимог, усе загальною сумою 13.390 злр., з чого 11.390 злр. дала квеста¹⁾). У 1888 р., коли школа розрослася у 6-клясову й не було де розмістити дівчорі, приступлено до будови шкільного будинку, який у рік пізніше вибудовано.

Школа за весь час свого існування тішилася доброю опінією. Про це свідчить письмо перемиської єпископської консисторії з 5 серпня 1848, яке ось тут в оригіналі наводимо: Das mit Bericht vom 3 August l. J. Z. 20 angezeigte Resultat der an der Jaworower Basilianer-Nonnenschule für das laufende Schuljahr abgehaltenen Sommerprüfung nimmt man unter Würdigung

Яворівський монастир з церквою.

der von Euer Hochwürden zum Besten des besagten Nonnenklosters an Tag gelegten Bemühungen, zur angenehmen Wissenschaft mit dem Bemerken, dass die hierortige Zufriedenheit über die eifrige Verwendung des Jaworower Pfarrer-Vikars Dobrzański bei der besagten Schule demselben schriftlich ertheilt ist, und unter Einem Euer Hochwürden ersucht werden, den bei Einführung und Besorgung dieser neuerrichteten Lehranstalt thätig wirkenden Nonnenschwestern Athanasia Kulmatycka und Onisima Czarnik, zu deren wei-

¹⁾ Постійною квестаркою була м. Моніка Скарбек, що проквестувала 28 років.

terer Aneiferung das Konsistorial-Wohlgefallen zu erkennen zu geben. Przemyśl, am 5 August 1848. Polański, Domherr. Також гарні успіхи дітей у науці були причиною того, що 1851 р. консисторія надала сестрам А. Кульматицькій і Он. Чарнік патенти на учительки, а в слідуючому 1852 р. єпископ Гр. Яхимович висловив своє признание м. Кульматицькій за поступи дітей у ручних роботах і в науці. Між монастирськими актами не заховалось ніяких похвальних документів для школи василіянок, але в кореспонденціях із пізніших літ, оголошуваних то в „Руськім Сіоні“ то в „Ділі“, видно, якою популярністю вона тішилась та як високо її ставили. І так, кореспондент „Руського Сіону“ каже, що

Монахині яворівського монастиря з Преосв. перемиським єпископом
Йосафатом Коциловським.

вона перевищувала державні школи, зновуж автор кореспонденції в „Учителі“¹⁾ описує з одушевленням положення школи, домашній порядок і загалом виховання та спеціально підчеркує, що в вихованні звернено увагу на товариський такт. Розуміється, кореспондент пише тільки про те, що бачив, що зовнішнє, та що могло мати інтерес для читачів „Учителя“ як фахових виховників, а цілком не вдається в те, що було причиною таких гарних успіхів — не згадує про інтернат. Про семінарію не находимо в пресі ніяких таких одушевлених описів, як про школу.

¹⁾ 1871 р., ч. 37.

Це не дивота, бо про школу писали вони як про унікат у нас, підчас коли семінарія не була вже унікатом свого часу — тоді у нас було вже більше того роду шкіл, про які теж требаб писати, а яворівська семінарія нічим таким надзвичайно не вирізнялася. Про її вартість свідчилоб хіба те, що весь час вона мала право прилюдних шкіл, за польських часів спершу необмежене (т. зв. „а“), а від 1929 р. — обмежене (т. зв. „б“).

З ЛЬВІВ.

а) Монастир св. Василя Вел. при вул Зибликевича (Длугоша).

Справа виховання дівчат, головнo священничих дочок, набирає в другій половині ХІХ ст., так сказати, актуальности. Зада-

Дім при вул. Зибликевича, де містився монастир до 1933 р. (в глибині церква).

лека віддаль від Словіти до крайніх кінців тодішньої львівської архієпархії (вона містила в собі й теперішню станіславівську єпархію) та положення самої Словіти у закутку не могло сприяти тому, щоб словітське заведення могло стягнути до себе дівочу молодь, і тому в той час повстають різні пляни розширення сітки дівочих шкіл під проводом словітських монахинь. Тут найперше слід відмітити, що між духовенством у полуднево-східній частині архієпархії родиться плян заложення дівочої школи, а головним його пропагатором є о. Лука Циби́к. З удоб-

рення духовенства й за дозволом намісництва переводить він на спілку з о. Пилипом Дячаном збірку на фонд майбутнього заведення. Як місце осідку заведення намічено містечко Бучач, в якому находився малий domek і реальність о. Цибика, які він дарував на майбутнє заведення.

Збірка на виховне заведення в Бучачі була успішна, бо вже в другій половині 1862 р. львівська консисторія звертається з запитом до прокуратора словітського монастиря о. Віктора Дембіцького, чи словітські монахині не обнялиб проводу в інституті та школі в Бучачі, у домі, дарованому о. Цибиком¹⁾. На цей запит відповів монастирський прокуратор дня 4. X. 1862 р., що словітський монастир постановив відкрити інститут і школу в Теревовлі, де мав свою малу реальність, та вислати там найкращі свої сили, а їх і так небагато. З другого боку маленьке містечко Бучач невідповідне на таке заведення, бо хоч від біди дечого моглиб учити монахині, то деяких річей, як співу, танців і т. п. вони вчити не моглиб, а на оплачення відповідних сил у малому містечку і на спровадження їх туди немає фондів²⁾.

Що було причиною того, що словітський монастир не відкрив школи в Теревовлі, чи брак фондів, чи брак відповідного дому, чи безвиглядність, щоб у Теревовлі така школа утрималась — невідомо й у словітських актах нема про це ніякої згадки. З другого боку й бучацький дім не відповідав усім вимогам, і тому його власник, „Народній Дім“ у Львові, вирішив його продати та за виручені із продажу гроші закупити реальність у відповіднішому місці, у Львові. Таку реальність і дім закупив дійсно „Народній Дім“ у Львові при вул. Зибликевича, тоді ч. 24, тепер ч. 30.

Маючи відповідне приміщення, звернулася управа „Народнього Дому“ до тодішнього ординаріятського комісаря словітських василіянок о. Дра Сильвестра Сембратовича³⁾ з проханням прислати до Львова монахинь, які обнялиб провід у виховному заведенні. І дійсно, в 1881 р. появляється кілька словітських сестер у Львові та починають тут свою виховну працю.

¹⁾ Реальність і дім у Бучачі були двоякого роду: одну частину купив „Народній Дім“ за зібрані на ту ціль гроші, а другу частину дістав від о. Цибика, бо вона була його приватною власністю. Пізніше, як показалося, що Бучач не є відповідний на того роду заведення, „Народній Дім“ реальність відпродав, а купив за те реальність і дім при вул. Зибликевича у Львові.

²⁾ Словітські акти.

³⁾ о. Др. Сильвестер Сембратович став у вересні 1863 р. катихитом і капеляном василіянок у Словіті, після василіянина о. Хрущевського.

Виховна діяльність цього монастиря, що продовжується успішно до нинішнього дня, виявляється в багатьох напрямках. У дальшому приглянемося по порядку поодиноким ділянкам тієї праці.

Народня (вселядна) школа. Вона була заложена в 1881 р. й потривала біля 8 літ, себто в 1889 р. була правдоподібно звинена. Була це школа т. зв. виділова, що мала, як кожна тодішня школа того типу, 7 ба навіть 8 клас. Розуміється, кількість клас не всякого року була повна. Залежало це від кількості записаних до школи дітей. Найкраще унагляднить це нам отся табличка:

Учителі школи й учениці-інститутки з 1883/84 шк. р. (у 4 ряді сидить 3-й Анатоль Вахнянин, 4-ий о. А. Полянський).

Шк. рік	класи	учениць	шк. рік	класи	учениць
1881/82	I, III, IV	12	1885/86	?	22
1882/83	II, V	30	1886/87	I, VII	29
1883/84	III, VI	55	1887/88	1, VII	36
1884/85	III, VI	49			

У 1888/89 шк. році в перших 4-х класах було по 2 учениці, а скільки було їх у вищих класах — невідомо. У 1889 р. в усіх 7-х класах було 23 учениці¹⁾.

Предметами навчання в школі у 1881/82 р. були: релігія, українська, польська й німецька мова, рахунки, географія, при-

¹⁾ Акти монастиря.

рода, писання, спів, рисунки й ручні роботи, а від шк. р. 1887/8 до них ще приходять: геометрія, історія Руси, фізика й німецька конверзація¹⁾. Крім цих обов'язкових предметів учили в школі ще й надобовязкових предметів: французької мови, гри на фортеп'яні, ба навіть танців²⁾.

Школою управляв директор, яким був о. Євген Гузар (водночас і капелян монастиря), пізніше о. А. Полянський. Учителями

Інститут у 1886/87 шк. р. (у 2 ряді 2-а Брон. (м. Волод.) Філевич, а даліше о. Ол. Стефанович, о. Лепкий, о. Дольницький, о. Д. К. Лопатинський і п. Іжиковська; в 3 ряді 4-а М. Теодорович, в 4-ім 3-а А. Твердохліб і даліше: Е. Тимочко, М. Гуменюк і О. Слободян, в 5-ім В. Мотюк і 3-я О. Дорош — усі пізніше монахині).

були здебільша світські учителі державних чи міських шкіл. Ось імена деяких із них: Др. Целевич як учитель географії, Др. Савицький як учитель фізики, Анатоль Вахнянин як учитель історії, Гладишовський як учитель німецької мови, о. М. Калитовський як учитель української мови, відома співачка Гушалевицька як учителька співу, крім того ще імена учительок: Яцик,

¹⁾ Акти монастиря.

²⁾ Діло 1883, ч. 76.

Захарська, Калинович, Ковальська, Торонська й Наконечна та вчителів: Сивуляк, Малиновський і Чапельський, з монахинь м. Марія Янушевська, що й була настоятелькою монастиря. Не диво, що при таких доборі учительських сил, відомих із своєї наукової діяльності, школа василіянок не тільки що дорівнювала іншим того роду школам, але навіть перевищувала їх, як завважає кореспондент „Діла“¹⁾.

Та, як уже згадано вище, школа існує короткий час, а причина її короткого віку лежить у браку фондів. У хроніці

Інститут у 1895/96 шк. р. (в 2 ряді: о. Гузар, о. Дольницький, м. Серафима Мисловська, м. Юлія Качоровська, с. Теоктиста Левицька, о. Лепкий і п. Зелінська).

цього монастиря читаємо, що не було чим оплатити світських учителів і вони вчили здебільша безплатно, а кваліфікованих до цього монахинь було замало й тому, річ природна, мусіло прийти до ліквідації школи.

Про інститут для дівчат при цьому монастирі згадується у дальшому, але й тепер требаб про нього дещо сказати, бо він тісно вяжеться із школою. Отже повна оплата в тих часах за інтернат і школу виносила 20 злр. у місяць, але багато дітей не було в стані заплатити повної оплати. Напр. у 1887/88 шк. році

¹⁾ 1882, ч. 75.

на всіх 37 дівчат-інституток 12 було зовсім безплатно, 4 по 10 р. у місяць, 1 по 6, 2 по 8, 2 по 13, 3 по 15 і 2 по 16 злр., а лише за 11 дітей складали батьки повну оплату. Коли до того додати ще й те, що біднішим дітям інститут мусів давати ще й на одіж, то й не диво, що й не зважаючи на допомогу з матірнього монастиря в Словіті, школу таки вкінці мусілося звинутися.

Після звинення школи виховна діяльність сестер обмежується тільки на інституті чи інтернаті. Інститутки ходять тепер до міських шкіл: народніх (виділових) та вчительських семінарій, а монахині дають їм змогу доповнити своє знання у тих предметах, яких у тих школах не вчать. Названо їх домашніми предметами, й ними були: українська мова, музика, спів, ручні роботи й німецька конверсація. У 1893 р. поширено обсяг домашніх предметів та заведено з них попис, що відбувався в інституті прилюдно з кінцем шкільного року. В програму попису в дні 18 червня 1894 р.¹⁾ входили такі речі: релігія, українська мова, деклямація, література, історія й географія Руси, фортеп'я, спів, гра на цитрі і промова учениці — разом 10 точок. На подібний попис інститутуток, що відбувся в жовтні й листопаді 1898 р., складалося всього 21 точок — музично-вокальних і деклямацій.

Кількість інститутуток також показує тенденції постійного збільшення. І так: у 1893 р. є 23 інститутки, в 1894/95 шк. р. є їх 45, 1895/96—40, 1896/97—37, 1897/98—56, 1898/99—46 і т. д.

Розуміється, при дбайливій опіці та при нагляді монахинь вихованіці інституту роблять гарні поступки в науці. Напр. у 1894/95 шк. р. із 29-ох учениць-інститутуток, що ходили до міських виділових шкіл, одержало 7 відзначаючий загальний вислід, 9 — похвальний, 10 — задовольняючий, 3 — достаточний, у 1898/99 шк. р. на 40 клясифікованих інститутуток 20 одержало відзначаючий вислід та тільки 2 достаточний²⁾.

Цей інститут при вул. Зиблікевича протримався до 1911 р., коли то наступила румація монахинь із занебаного дому. Пізніше, коли підчас війни монахині знову прийшли, на підставі умови з „Народнім Домом“ (який був під іншим зарядом), в уживання того дому, інститут протримався в ньому до 1933 р.

Гімназія. Брак дівочої гімназії відчувався у нас вже здавна, та не було спромоги її оснувати. Щойно в 1906 справа назріла

¹⁾ Можливо, що такі „пописи“ були вже й попередніми роками, але першу згадку про них находимо в 1894 р.

²⁾ Дневник руськ. дів. інст. СС. Вас. у Львові.

І-а класа гімназії в 1906/07 шк. р. (сидять у 2 ряді: проф. Левицький, п. Бережницька, проф. Сальо, дир. о. С. Кархут, о. Лужницький, м. Волод. Філевич, проф. Макарушка, м. Христіна, проф. Адриянович, м. Віра Слободян).

настільки, що можна було приступити до її реалізації. Громадські круги, яким дуже лежала ця справа на серці, звернулися з нею до львівських василіянок. На письмо о. Спирідона Кархута, професора академічної гімназії, до ігуменату монастиря, поставилася тодішня ігуменя м. Володимира Філевич дуже прихильно й тому негайно згаданий ініціатор, за допомогою професора Дра Остапа Макарушки, приступив до реалізації справи. 22 квітня 1906 р. появилися вже в українській пресі оголошення про намірене відкриття, 28 тогож місяця подано прохання до краєвої шкільної ради о дозвіл на відкриття гімназії та небавом розіслано теж по краю проспект нового заведення ¹⁾).

У шкільної влади справа не натрапила на якісь більші труднощі. Краєва шкільна рада, письмом з 20. VI. 1906 р., дозволила отворити приготовляючий курс і першу клясу, так що з початком шк. р. 1906/07 почалася в гімназії правильна наука. Торжественну Службу Божу відправив дня 4 вересня сам Ексц. митрополит Андрій.

Гімназія розвивається успішно; з кожним роком прибуває вища кляса, доки в шк. році 1913/14 гімназія не досягає повної кількості кляс, себто 8. Тогож року відбулася в гімназії перша матура. Нормальний хід науки був припинений у початках війни, коли то Галичину окупувало російське військо й дім, де поміщувалася гімназія, був занятий на лічниці військом.

Як розвивалася гімназія, показує нам найкраще фреквенція учениць, і тому її ось тут наводимо.

Шк. рік	кляси	учениць	шк. рік	кляси	учениць
1906/07	I + 1 ²⁾	28 + 7 ³⁾	1920/21	I-VIII	316 + 72
1907/08	I-II + 1	58 + 8	1921/22	I-VIII	361 + 57
1908/09	I-III + 1	88 + 15	1922/23	I-VIII	394 + 63
1909/10	I-IV + 1	106 + 10	1923/24	I-VIII	408
1910/11	I-V	137 + 6 ⁴⁾	1924/25	I-VIII	380
1911/12	I-VI	145 + 8	1925/26	I-VIII	321
1912/13	I-VII	149 + 16	1926/27	I-VIII	300
1913/14	I-VIII	164 + 14	1927/28	I-VIII	240
1914/15	не було науки		1928/29	I-VIII	250
1915/16	не оголошено звіту		1929/30	I-VIII	250
1916/17	I-VIII	152 + 5	1930/31	I-VIII	300
1917/18	I-VIII	188 + 13	1931/32	I-VIII	260
1918/19	I-VIII	158 + 82	1932/33	I-VIII	231
1919/20	I-VIII	289 + 54	1933/34	II-VIII	226

Гімназія була все школою т. зв. класичного типу й рахувала все 8 кляс. Щойно в шк. р. 1932/33 прибула в гімназії рівно-

¹⁾ Звіт дирекції гімназії за 1906/07 р., ст. 1.

²⁾ Приготовляючий курс у перших чотирьох роках існування гімназії.

³⁾ Учениці приготовляючого курсу.

⁴⁾ Приватистки.

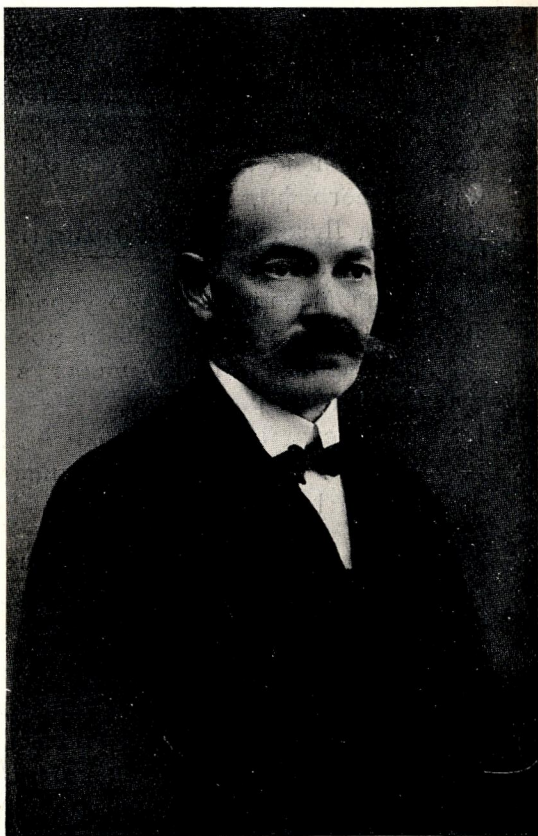
рядно з такоюж клясою клясичного типу ще й IV кляса гуманістичного типу, а в 1933/34 р. IV і V кл. гуманістичного типу.

У 1933/34 шк. році, в зв'язку з новим пляном організації шкіл, в гімназії не приймає вже до I-ої кляси давнього типу, а зате отворено I клясу гімназії нового, 4-класового типу, так що в тому році на загальну кількість дітей 226 мали ми в гімназії такі кляси: II—VIII старого (клясичного) типу, відділи IV—V старого (гуманістичного) типу та I клясу нового, чотирикласового типу.

З наведеної табельки бачимо, що гімназія постійно розвивалася, кількість дітей щороку зростала. Найбільшу кількість дівчат показує гімназія в рр. 1921—1922, що сягає далеко поза 400, так що було звичайно по 2 відділи в одній клясі. Безвиглядність у якийнебудь спосіб використати набуто в гімназії підготовку й матеріяльна скрута останніх років вплинула на те, що кількість дітей щороку зменшується. До того ще й розпорядження влади, що не допускає в засаді т. зв. приватистів, вплинуло дуже відємно на фреквенцію, яка щорік усе зменшується.

Щодо програми навчання, то не різниться вона в нічому від програми в гімназіях взагалі, устійнюваних (після війни навіть дуже часто) шкільною владою.

На чолі гімназії стоїть директор. Був ним спершу о. Спирідон Кархут (1906—1908/09 і 1912/13), пізніше професор державної гімназії Юліян Левицький (1909/10—1911/12), о. Теодосій Лежогубський (1913/14—1918/19), тимчасова управителька м. Василя

Др. Василь Щурат, довголітній директор гімназії.

Мотюк (1920/21) та Др. Василь Щурат, що управляв гімназією безпереривно від шк. року 1921/22 до 1933/34.

Учительський збір гімназії складався в переважній кількості з учителів державних середніх шкіл, а в дуже малій мірі самих монахинь. Ось їх перегляд.

Учительський збір в передвоєнних літах (1906/07—1913/14)

1. о. Др. Спирідон Кархут — директор гімназії, учив латини і греки,
2. Володимир Адріанович учив математики,
3. Олена Бережницька учила природи,
4. Юліян Левицький — директор у 1910/11—1911/12, учив історії й географії,
5. о. Леонід Лужницький, катихит гімназії від самого початку аж до р. шк. 1933/34,
6. Др. Остап Макарушка учив української мови,
7. Людвик Сальо учив німецької мови,
8. м. Віра Слободян ЧСВВ. учила в приготівляючій класі та каліграфії в I кл. і співу,
9. Івзєн Боберський учив руханки й німецької мови,
10. м. Христина Карпюк ЧСВВ. учила ручних робіт в приготівляючій і I класі.

Учительський збір у воєнних літах (1913/14—1920/21)

1. о. Лежогубський Теодосій — директор гімназії, учив у нижчих класах,
2. Володимир Адріанович учив математики до 1922/23 р.,
3. Гізеля Аїхміллерівна учила географії й німецької мови,
4. Филипина Бекманівна учила польської й німецької мови,
5. Іван Боберський учив німецької мови,
6. о. Богдан Бодяньський учив історії й географії,
7. Меланія Бордунівна учила історії й географії,
8. Витовт Висоцький учив польської мови,
9. Северин Лещій учив математики,
10. Олена Залізнякава учила української мови,
11. Плятон Лушпинський учив української мови,
12. Григорій Мартинюк учив української мови й латини,
13. Володимира Мотюківна учила математики, фізики й природознавства,
14. Григорій Наливайко учив латини,
15. Микола Полєк учив латини і греки,

16. Михайло Посацький учив латини і греки,
17. Олена Прокеш учила рисунків,
18. м. Софронія Ерделлі ЧСВВ. учила від 1918/19 р. латини і греки,
19. м. Северина Парилле ЧСВВ. учила від 1918/19 р. української й польської мови та історії,
20. Володимир Радзикович учив української мови,
21. Юрій Рудницький учив латини й німецької мови,
22. Др. Микола Чубатий учив історії й географії,
23. Іван Чучман учив латини і греки.
24. о. Микола Янович учив греки,
26. Марія Турська вчила руханки,
27. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учила ручних робіт в 5 відділах.

Учительський збір у повоєнних літах (1921/22—1933/34)

1. Др. Василь Щурат — директор гімназії від 1921/22—1933/34, учив української мови в вищих класах,
2. о. Семен Біленький учив релігії,
3. Ярослав Біленький учив української мови,
4. Володимир Білінський учив математики,
5. Др. Іван Брик учив української мови,
6. Др. Ярослав Гординський учив пропедевтики філософії,
7. Др. Олена Степанів-Дашкевичева учила географії й історії,
8. м. Софронія Ерделлі ЧСВВ. учила латини і греки,
9. Володимир Калинович учив німецької мови,
10. Др. Мирон Кордуба учив історії,
11. Марія Морачевська учила рисунків,
12. о. Др. Василь Лаба учив релігії,
13. Микола Ластовецький учив латини,
14. Др. Дарія Лежогубська-Чубатова сповняла обов'язки лікарки від 1925/26—1933/34,
15. Микола Матіїв Мельник учив української мови,
16. Др. Василь Лев учив української й польської мови,
17. Станислав Вільк учив польської мови,
18. Антоніна Струтинська вчила польської мови,
19. Петро Мечник учив латини,
20. Іван Чучман учив латини і греки,
21. Василь Стецюк учив латини і греки,
22. Ірина Лагодинська вчила латини,
23. Софія Кандяк учила математики й фізики
24. Дарія Витанович учила природи,

25. Марія Сташинська вчила історії,
26. Ірина Гузар учила німецької мови,
27. о. Петро Хомин учив релігії,
28. Ірина Лежогубська учила нім. мови від 1925/26—1933/34,
29. Др. Іван Любомирович учив латини від 1925/26—1932/33,
30. Ольга Мриц учила природи,
31. Микола Панчук учив латини,
32. м. Северина Парилле ЧСВВ. прозавдила адміністрацію гімназії і вчила української й польської мови та історії,
33. м. Богдана Демянчук ЧСВВ. учила латини,
34. Іван Сітницький учив математики й фізики від 1925/26—1932/33,
35. Оксана Суховерська учила в усіх класах руханки від 1921/22—1933/34,
36. Др. Роман Цегельський учив математики,
37. м. Василя Мотюк ЧСВВ. вчила від 1918/19—1923/24 природи й математики в нижчих класах,
38. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учила ручних робіт¹⁾.

Гімназія, як прилюдна школа, остає під наглядом шкільної влади, якою передше, за австрійських часів, була краєва шкільна рада, за теперішніх — кураторія львівської шкільної округи. З рамени шкільної влади переводиться візитація гімназії й від вислідів тієї візитації залежить, чи школа дістане права державних шкіл. Першу візитацію гімназії перевів краєвий шкільний інспектор Й. Левицький при кінці шк. р. 1906/07 і внаслідок того гімназія вже від шк. р. 1907/08 мала т. зв. право прилюдности. Те право прилюдности мала гімназія все і в пізніших часах, за польської влади: спершу т. зв. право прилюдности „а“ (повне), пізніше „б“ (обмежене).

Виховна праця в гімназії не обмежується тільки на переробленню конечно приписаного матеріалу. Змаганням управи й учителів — дати змогу поширити ученицям своє знання, збудити в них ініціативу й зацікавлення до конечної в пізнішому життю наукової й суспільної праці та тою працею найдоцільніше покерувати. А та позашкільна самостійна праця виявляється в ось таких напрямках:

а) Наукові кружки: математичний, історичний, фізіологічний, природничий існують в гімназії по класах, а головним їх завданням — поглибити в охочих те знання, яке вони дістають у класі по програмі. Керують кружками учителі тих предметів.

¹⁾ Шкільні звіти гімназії СС. Василянок у Львові з кожних років.

б) Освітній кружок ім. Лесі Українки під проводом директора Дра В. Щурата, при допомозі проф. Матієва-Мельника

V-а клася гімназії з проф. м. Севериною Парилле ЧСВВ. у 1925 р.

й Дра В. Льва. До кружка належать учениці вищих клас (V-VIII) активно працюють учениці двох найвищих клас (VII—VIII). Учениці опрацьовують за вказівками провідників реферати з ді-

лянки літератури й культури, читають їх на сходинах та вправляються в дискусіях.

в) Спортовий кружок. Є він висловом тієї потреби молоді у сучасну добу — вироблення в собі фізичної справності та тенденцій новітнього виховання. Спершу існував від 1920/21 шк. р. в гімназії „Пласт“, але після розв'язання тієї організації на терені держави, з дозволу шкільної влади, в дечому заступає її спортовий кружок.

г) Кооперативна крамниця. Існувала спершу як пластова крамниця, але з розв'язанням пластової організації मुсіла перетворитись у кооперативну. Ціллю крамниці — дати спромогу своїм членкам закуповувати потрібне шкільне приладдя на місці, плекати духа солідаризму й придбати гроші на закупно площі на літнице десь у горах.

г) Кружок прихильників пташок й рослин, для найменших учениць гімназії, щоб збудити в них замилювання та плекання цих речей, що так дуже відповідають віковим малих дітей.

Розуміється, і ігуменат монастиря і управа гімназії доложили і труду і витрат, щоб її вивінувати в відповідні кабінети — фізикальний, природописний, географічний та в хемічну лабораторію. Але є ще при гімназії щось, чого нема в інших того роду школах. Це етнографічний музей, що повстав з ініціативи м. Северини Парилле та яка ним завідує й усе новими набутками поповнює. В ньому зібрані речі народнього побуту, отже — предмети щоденного вжитку й жіночого господарства, як жорна, вили, кераміка, народні одяги, гарна колекція шлюбних вінців, тощо. Від 1929 р. уладжується в гімназії прилюдні виставки цих предметів та дається змогу і іншим школам і громадянству познайомитися з творами народнього генія в цій ділянці та причинитися до вироблення в них естетичного смаку. Розуміється, найбільше має змогу користати з тих скарбів молодь гімназії, для якої вони все стоять отвором.

Фахова школа. Є це одинока того роду українська школа в межах польської держави. Школа концесіонована шкільною владою, а видістати концесію не прийшлося так дуже легко. Є це школи середнього типу з трилітнім курсом навчання, що відповідає загальним рівнем приблизно 4, 5 і 6 кл. неогуманістичної або математично-природничої гімназії старого (8-кл.) типу. Приймають до неї дівчат, що покінчили IV кл. гімназії старого типу або VII кл. вселюдної школи. Школа повстала як

Перші учениці фахової школи в 1928/29 шк. р.

вияв зацікавлення громадянства до практичних звань для своїх дітей, яка то ділянка у нас перед війною, серед інших обставин, була занедбана. Ініціаторкою й пропагаторкою ідеї оснування такої школи при монастирі була м. Марта Лесняк і їй ця школа дуже багато завдячує. Фреквенція школи представляється ось так:

Шк. рік	курсів	учениць
1928/29	I	20
1929/30	I-II	50
1930/31	I-III	50
1931/32	I-III	55
1932/33	I-III	79
1933/34	I-III	78

„День весни“ в фаховій школі у 1930/31 шк. р.

Отже, не зважаючи на скруту останніх років, школа таки розростається.

Предмети навчання у школі є двоякого роду: теоретичні і практичні. Розуміється, теоретичні предмети, головню реалія, є пристосовані до практичної науки, практичніж предмети є поширені на інші практичні звання, як напр. домашнє господарство.

Предмети теоретичної науки такі: релігія, українська й польська мова, наука про господарство, історія, господарська географія, промислова рахунковість, костюмольогія й основи декорації, геометричний рисунок, гігієна, товарознавство й хемія життя, —

надобовязкові: французька мова (щоб абсолювентки могли розуміти фахові журнали), рисунки (пристосовані до фаху), руханка і спів. До практичних предметів належать: крій, шиття білля та домове господарство. Після скінчення школи й трилітньої практики абсолювентки можуть складати перед державною комісією державний іспит, а це дає їм право отворити самостійні робітні або вчити в промислових школах.

Школою завідує управителька. Була нею м. Софронія Ерделлі від оснування до кінця шк. р. 1929/30, а від того часу управляє нею проф. Марія Янович.

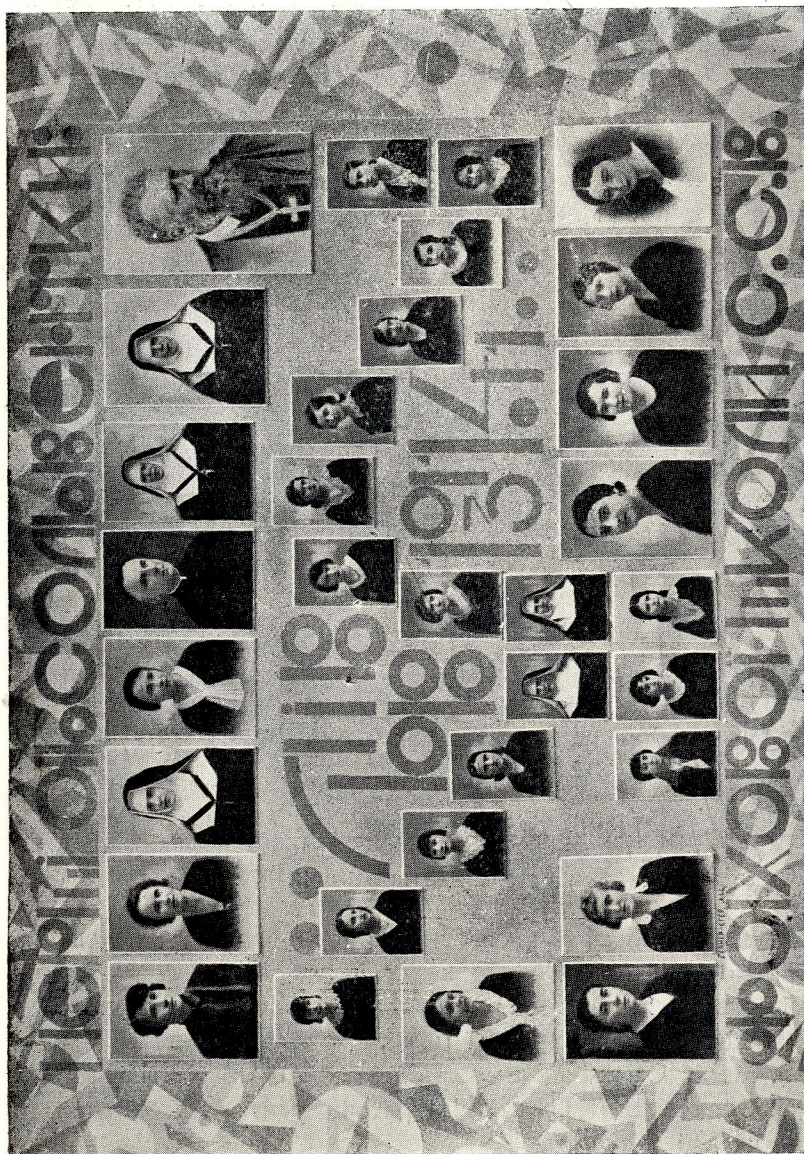

„День весни“ в фаховій школі в 1931/32 шк. р.

Учительський збір, як школи середнього типу, складається з кваліфікованих сил. Ось їх перегляд:

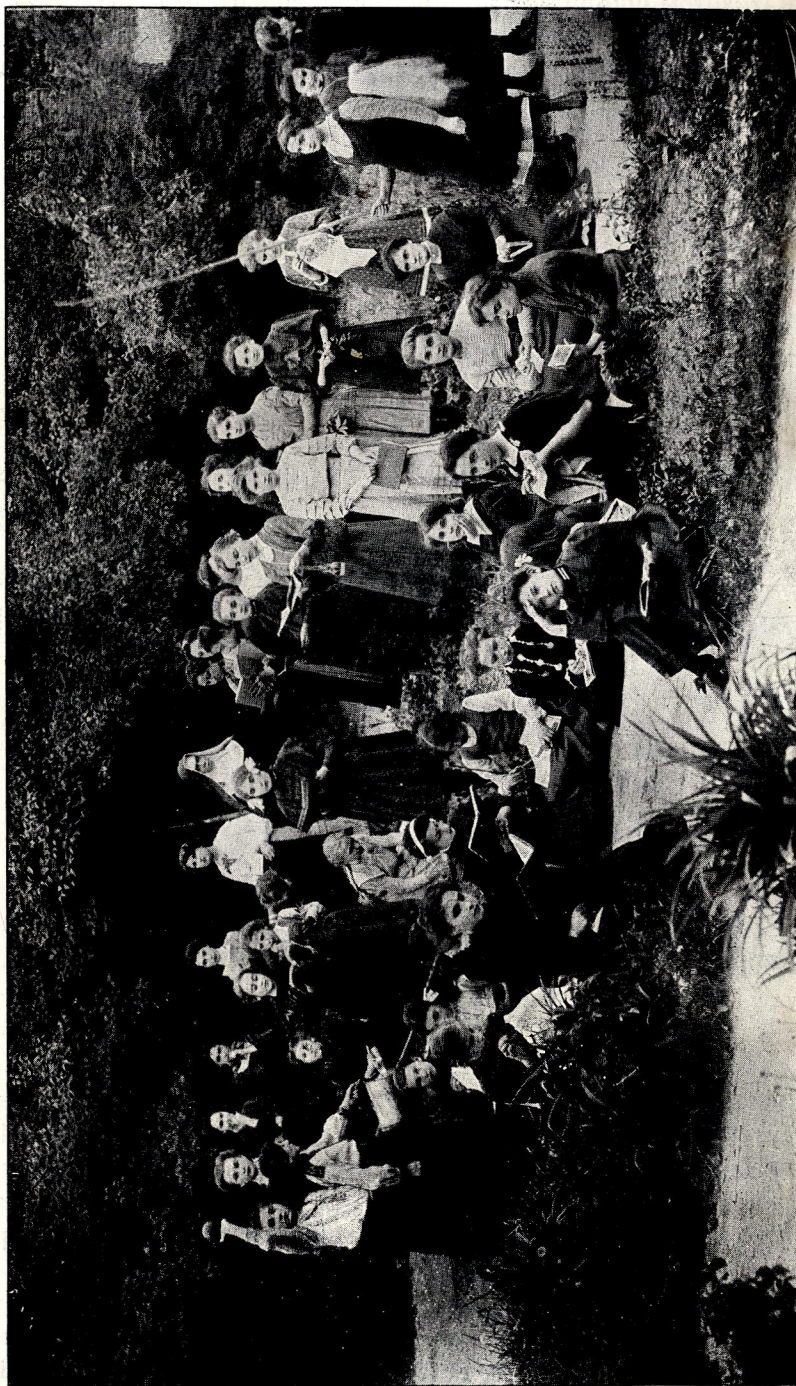
1. Марія Янович — управителька, учить української, німецької і французької мови,
2. Марія Сташинська учить польської мови й історії,
3. Олександра Гургула-Щуратова учить математики (купецькі рахунки),
4. Петро Ісаїв учить господарської географії і про сучасну Польщу,
5. м. Емелія Волошин ЧСВВ. учить хемії,
6. Марія Морачевська учить рисунків і костюмольогії,

7. Оксана Суховерська учить гімнастики,
8. Катря Гладилевич учить співу,
9. Наталія Гургула учить кравецтва,

Перші абсолюенти фахової школи в 1930/31 шк. р.

10. Ірина Луцька учить кравецтва й шиття,
11. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учить шиття білля,
12. м. Марія Копистянська ЧСВВ. учить писати на машині.

Інститутки гімназистки в 1907/08 шк. р.

Катихитом школи був від початку існування до травня 1934 р. о. Др. Ярослав Левицький, з того часу о. Теофіль Горникевич. Дня 11 травня 1934 р., в річницю свята „Українська Молодь Христові“, посвячено школу Найсв. Серцю Христовому.

Інститут. Вище вже говорено про інститут у зв'язку з долею вселюдної школи й там короткими словами переповіджено про нього аж до того моменту, коли його зліквідовано. Був це інститут при вул. Зибликевича ч. 30, в будинку „Народнього Дому“, в якому приміщувались спершу учениці вселюдної школи

Інститут у 1910 р. (сидять у 2-ім ряді зліва 3-й проф. Біликовський, м. Віра Слободян, м. Волод. Філевич, о. Дольницький, п. Россовська, проф. Свистун. У 5 ряді 2-га з права Стефанія Цьорох, теперішня м. Саломія).

львівських василянок, пізніше — учениці вселюдних міських шкіл, учениці учительських семинарій та студентки вищих шкіл. Тепер буде мова про інший інститут, що в ньому мешкали учениці власної гімназії, пізніше ще й учениці фахової школи та студентки вищих шкіл, а який існує й досі. Є це інститут при вул. Длугоша 17.

Цей інститут повстав у 1906/07 шк. році, як інтернат для гімназисток, і як такий ділив він долю й недолу гімназії. Інститут веде з уповажнення ігумені префекта й вона за нього від-

повідальна. Про життя в інституті дасть нам ближче поняття порядок дня у ньому, а він такий: 6:30 ранку вставання, 7:5 молитви, а після того снідання й до школи, 1:30—3:30 обід і відпочинок, 3:30—4:30 наука, 4:30—5 підвечірок, 5—7 наука, 7 вечерея, 8 молитви й молодші спати, а старші можуть учитись до 9:30. У той час усі світла мусять бути погашені. Раз у тиждень для всіх інституток обов'язковий прохід за місто та дозволений вихід у місто, щоб поладнати найконечніші справи — старшим 2—3 самим, молодшим 5—6 під доглядом монахині. Інститутки мають в інституті поміч у науці; їм допомагають: одна платна студентка-

Інститут у 1928 р.

інструкторка та одна монахиня-інструкторка. Крім того одна з монахинь до того кваліфікована (тепер м. Марія Копистянська) учить інституток (за окремою оплатою) гри на фортеп'яні; учениці можуть після того скласти іспити на вищі роки музичного інституту. Також подбала управа інституту про те, щоб її вихованниці були вправлені в церковнім співі й заангажувала до того відомого диригента Дмитра Котка.

Кількість дівчат в інституті не була все однакова. Залежало це від різних причин, як змога приміщення, матеріальне положення батьків, тощо. І так до 1928 року, себто до часу надбу-

дови одного поверху в будинку інституту, було в ньому 40—45 дівчат, від 1928 р. звичайно до 80, а від 1933 р. 45—50, бо частину помешкань інституту заняли монахині після того, як вивпровадились із дому при вул. Зибликевича.

Інститут утримується з оплат батьків інституток. Оплати були різні в різні часи: — в лекші роки 130 зл., пізніше 100, 80, 70, а тепер — у скруту 50—60 зл. у місяць.

Над релігійним вихованням інституток працюють сестри-настоятельки інституту. Для інституток усе отворена домашня молитовниця, вони можуть кожного дня рано вислухати Службу Божу й до того їх усе заохочується. Щоб поглибити в інституток

Марійська дружина студенток (1934).

релігійне життя й удержати його на високім рівні, існує в інституті марійська дружина „Входу в Храм Преч. Діви Марії“ й до неї належать майже всі інститутки. Спершу, від 1929 р., коли дружина була основана, була з нею канонічно злучена й марійська дружина студенток, але в 1933 р. цю останню ериговано як самостійну й агреговано до римської „Пріма Прімарія“. Числить вона тепер 40 членок-студенток і користуєсь nadalьше з прихильности й гостинности монастиря, маючи тут до розпорядження гарну домівку й молитовницю. В теперішньому стані має дружина дві секції: евхаристійну й харитативну. Дружинниці сходяться на спільні богослуження, адорації, розважання, спільні

сходини з конференціями о. провідника й релігійно-науковими рефератами членок і запрошених доповідників-спеціалістів, відбувають щороку замкнені реколекції, уладжують різні свята в честь Преч. Діви Марії, відбувають прощі та приймають участь у загально-католицьких і національних працях і організаціях, як у католицькій акції жіночої молоді, студентських католицьких вічах, тощо.

Вище вже приходилося при різних нагодах торкатися справи приміщення цього монастиря і його заведень. Тепер про це основніше.

Василіянки прийшли у Львів у 1881 р. і примістилися в будинку при вул. Зибликевича 24. Будинок був власністю „Народного Дому“, що віднаймив його на 6 літ тодішньому львівському єпископові-помічникові Сильвестрові Сембратовичеві, як передсідникові організаційної комісії для справ жіночого виховного заведення у Львові. Наймаючі мали на свій кошт поробити відповідні адаптації в домі, всякі добудови й перебудови могли робити тільки за порозумінням і з дозволу власника, без права домагатися звороту грошей, хіба що перед можливими перебудовами була заключена окрема умова, яка регулювалаб ті справи. Єпископ, як наймаючий, зобов'язався був покликати до життя окреме товариство, що перенялоб на себе всю журу й опіку над львівським виховним заведенням. „Народній Дім“ винаняв дім і город при вул. Зибликевича за умовлений чинш 600 злр. річно, сплачуваний наймаючим у той спосіб, що в виховному заведенні мало найти приміщення й повне удержання троє дівчат, вибраних управою „Народного Дому“. Контракт найму, оскільки його не вимовлено булоб на один рік перед його упливом, мав автоматично продовжатись на один дальший рік.

Із пожертв громадянства адаптовано дім для цілей виховного заведення та інтернату. Пізніше добудовано до нього одне крило й побудовано церквою при ньому.

Монахині сиділи в тому домі спокійно аж до смерти кардинала Сембратовича в 1898 р. Після смерти кардинала „Народній Дім“ відказався дальше наймати згадану реальність на давніх основах, але справу програв перед судом. Спір між „Народнім Домом“, як власником реальності, і монахинями, як уживачами, тягнувся досить довго й щойно в 1902 р. між „Народнім Домом“ і словітським монастирем складено нову умову, силою якої монастир віднаймав у „Народного Дому“ дім з городом при вул. Зибликевича на шість літ на виховне заведення для дівчат

за річним чиншом 2.000 кор. Чинш мав бути вирівнюваний в той спосіб, що монахині обов'язувались утримувати по 6 інституток річно, що їх вибере „Народній Дім“. Крім того „Народній Дім“ застеріг собі право нагляду над вихованням дівчат через своїх делегатів та право назначувати „учителей для обучения дома церковному и русскому языкамъ, истории Руси и русской литературы, и т. п.“¹⁾. Ця умова продовжувалась автоматично ще через три роки аж до 1911 р., коли то „Народній Дім“ судовою дорогою усунув монахинь із вул. Зибликевича. До цього дому вернули монахині ще раз у часі війни й перебували в ньому до 1933 р. А саме, в 1917 р. управа „Народнього Дому“ перейшла в українські руки й вона заключила умову з монастирем та віднаймила дім і город монахиням на монастир і інститут за малим чиншом на 12 літ. Цю умову потвердило тодішнє галицьке намісництво, як надзірний орган над фундацією „Народній Дім“, і коли пізніше управу „Народнім Домом“ передано знову московітам, не могли вони перед часом усунути монахинь із занятого дому, як уживаного на підставі умови, заключеної згідно з усякими правними формальностями. Щойно коли скінчився термін, передбачений умовою, — монахині мусіли опустити будинок і город, а „Народній Дім“ перебрав його в своє посідання.

Тепер монастир міститься в домі при вул. Длугоша 17. При цій же улиці мають монахині ще два інші доми, а прийшли вони в їх посідання в такий спосіб. Покійний митрополит-кардинал Сильвестер Сембратович набув був ще як професор львівського університету на власність реальність з двома домами — одним партеровим і другим одноповерховим — при вул. Длугоша 17. Ця реальність притикала до городу реальности „Народнього Дому“ при вул. Зибликевича. У своїм завіщанню перед смертю утворив кардинал із цієї реальности фундацію, якою управляла кураторія, а її ціллю була допомога бідним дівчатам у школі²⁾. Ці доми винаймала кураторія фундації: партеровий — приватним льокаторам, поверховий — на школу вправ при мужеській учительській семінарії. Так тривало це до року 1906. Коли з початком того року почали думати над заснуванням гімназії, треба було подумати теж і про приміщення для неї. За допомогою

¹⁾ Церковный Востокъ 1912, I, ст. 29.

²⁾ о. Др. Степан Юрик із Золочева каже, що перед операцією кардинала в його завіщанню місце про реальність при вул. Длугоша було уложене так, що вона мала перейти під управу „Народнього Дому“. Щойно після операції звернено йому на це увагу й він те місце виправив.

Ексцеленції митрополита Андрія кураторія фундації пішла монастиреві на руку й віддала йому до вжитку в 1906 р. партеровий домок, а в слідуючому 1907 р. також і поверховий дім, і в тих домах примістилась гімназія з приготовляючими класами та інститут для гімназисток. Ці доми з городом стали таки власністю монастиря, а він зате має утримувати в інституті щорічно 6 дівчат на т. зв. фондї кардинала Сембратовича¹⁾. Тут вони перебували до 1912 р., в котрім то році перенеслися з гімназією й інститутом до нового закупленого дому при вул. Потоцького 95, але про це нижче.

Пересправи з „Народнім Домом“ і загроза виповідження монахиням уживання дому при вул. Зибликевича, казали ігумені думати про власний дім. Вправді монахині дістали вже були в 1906 р. від кураторії фундації ім. кард. Сембратовича згаданий дім при вул. Длугоша ч. 17, але цього дому ледви старчило на поміщення тільки 6 клас гімназії й інституту, а на випадок опущення дому при вул. Зибликевича не булоб де монастиреві подітися. Тому, коли найшлася нагода купити близько доми при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20 — монастир, при щедрій допомозі Ексцеленції митрополита Кир Андрія, купив ці оба доми. Оба доми винаймає монастир і по нинішній день приватним людям на мешкання за чиншом.

Те, що грозило, сповнилося. В осені 1911 р. „Народній Дім“ усунув судовою дорогою монахинь із дому й церкви при вул. Зибликевича. Одна частина монахинь замешкала у вільних кімнатах у власних домах при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20, а друга примістилась у приватному помешканні о. крилошанина Тита Войнаровського, що тоді був неприсутній у Львові й добровільно відступив своє помешкання. Гімназія й інститут для гімназисток залишились при вул. Длугоша 17 до кінця шк. року 1911/12, коли то перенеслися до нового дому при вул. Потоцького. За російської окупації дім посвятив православний єпископ Евлогій на захист, але в 1917 р. монахині приходять в посідання своєї власности й переносять там спершу захист для сиріт-хлопців, а пізніше переносять до нього інститут для учениць-гімназисток.

Такий стан (монастир розірваний на трое) не міг тривати довго. На щастя трапилася нагода набути відповідне приміщення на монастир. А саме, українське педагогічне товариство, що по-

¹⁾ В останньому році, з уваги на скруту, митрополичий ординаріат знизив це число до 4.

Ексцеленція митрополит Кир Андрій Шептицький.

будувало було при вул. Потоцького 95 великий дім на бурсу, найшлося в клопотах і мусіло новий будинок хоч-не-хоч продавати. З цього скористали монахині і при щедрій допомозі Ексцеленції митрополита купили дім, а семиморгову реальність коло нього дарував Митрополит. Розуміється, на будинку залишився гіпотечний довг, який монастир сплачує до нині (тепер ще 40.000 зл.¹⁾). До цього дому перенісся у 1912 р. монастир, гімназія й інститут, тепер спільний для власних гімназисток і для учениць інших шкіл. У ньому перебували монахині зі своїми заведеннями до 1918 р., поминаючи те, що в воєнний час російське військо заняло було частину дому на шпиталь.

У 1918 р. наступив поділ монастиря. Частина монахинь лишилася в домі при вул. Потоцького 95, а частина перейшла до старого осідку при вул. Зибликевича і Длугоша. А що інституції цього монастиря були вже так розрослися, що не можна було їх примістити у давніх домах при вул. Зибликевича і Длугоша, а новонабуті доми при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20 до цього не надавалися, винанято у наукового товариства ім. Шевченка, як завідувача фундації, академічний дім при вул. Супінського 21 з обов'язком відремонтувати його після воєнного знищення, і в тім будинку приміщено гімназію. Тут містилась гімназія до кінця шк. р. 1925/26. Але, тому що дім треба було опорожнити для студіюючої високошкільної молоді, що після війни стала щораз то більше напливати до Львова, приступлено в 1925 р. до будови власного дому для гімназії. На будову збирано гроші в краю, але вибудовано його тільки завдяки великій щедрості й жертвенности Ексцеленції митрополита Кир Андрія, що жертвував на це довжний скрипт акц. спілки

Будинок гімназії при вул. Длугоша 17 а.

Будинок гімназії при вул. Супінського 21 з обов'язком відремонтувати його після воєнного знищення, і в тім будинку приміщено гімназію. Тут містилась гімназія до кінця шк. р. 1925/26. Але, тому що дім треба було опорожнити для студіюючої високошкільної молоді, що після війни стала щораз то більше напливати до Львова, приступлено в 1925 р. до будови власного дому для гімназії. На будову збирано гроші в краю, але вибудовано його тільки завдяки великій щедрості й жертвенности Ексцеленції митрополита Кир Андрія, що жертвував на це довжний скрипт акц. спілки

¹⁾ Цей довг тяжить тепер на монастирі св. Макрини.

„Полотно“ на 3.150 ам. дол. та грішми 2.409 ам. дол. і 8.000 шв. франків. Впродовж року вибудовано великий двоповерховий будинок з модерним уладженням і від шкільного року 1926/27 міститься гімназія вже у власному домі.

Та ще раз прийшлося думати монастиреві над поширенням своїх приміщень у звязку з наміром відкрити фахову промислову школу. Цим разом розв'язано справу так, що в існуючому здавна фундаційному одноповерховому домі витягнуто, як це тепер у Львові в повоєнному часі часто буває, другий поверх. Сталося

Монастир, інститут і фахова школа при вул. Длугоша.

це в 1928 р. В той спосіб поширено поміщення для інституту й одержано місце для приміщення фахової школи. Тепер у цьому домі займають: II пов. — інститут, I пов. — фахова промислова школа, партер — інститут (їдальня, каплиця, гостинні). Розуміється, дещо помешкань інституток заняли монахині, як перейшли із дому при вул. Зибликевича. Монахині мешкають тепер теж на III поверсі (дахові кімнати) гімназійного будинку.

б) Монастир св. Макрини при вул. Потоцького 95.

Про цей монастир, а властиво про його осідок, вже згадувано вище при обговорюванні поміщення монастиря св. Василія Великого. Хоч цей монастир фактично почав своє існування, як самостійний, у 1919 році, то всетаки, для кращого перегляду, про виховну працю в ньому приходиться говорити кількома роками вперед, себто в часі, коли він творив із монастирем при вул. Зибликевича (Длугоша) одне спільне. Під сучасний момент має монастир такі виховні інституції: вселюдну школу, вчительську семінарію й гімназію, захист для сиріт й інститут, і про них по черзі буде тут мова.

Вселюдна школа. Вона повстала в 1915 році, після того, як російське військо опустило Львів і частини будинку монастиря, де приміщувались по черзі два шпиталі, казарма для війська й інфекційний шпиталь. Розпочалась школа торжественним богослуженням, що його відправив о. Юліян Дзерович, професор учительської мужеської семінарії, а в часі російської інвазії капелян монастиря. В першому році записалось 35 дітей і розміщено їх у класах I, III і IV, а другої не отворено з причини браку дітей. В організації школи багато фахової допомоги дав Олекса Гайдукевич, управитель школи на Замарстинові біля Львова.

У дальших роках школа розвивалася нормально. Розуміється, загальні події того часу мали свій вплив і на школу. І так, у липні 1916 приходить до монастиря сиротинець і діти з нього побільшують у наступному шкільному році кількість дітей у школі. Ця кількість шкільних дітей побільшується в 1918 році ще дітьми, що прибули з України, з Катеринослава й Бердянська. Були це діти, вивезені москвинами з Галичини при відвороті російської армії, або й такі, що народились там із батьків, що їх воєнна хуртовина викинула на Україну. Деякі з них не знали ані свого походження ані свого прізвища. Також некорисно відбилась на школі українсько-польська війна, спершу в самім Львові, а пізніше довгий час близько Львова. Був час, коли шкільні діти, що мешкали в батьків, не могли цілком ходити до школи. Також треба відмітити, що школа користалась з американських дарів у харчах та одіжі.

Школа була приватною, без прилюдних прав, але існувала вона з відома шкільної влади й від тієї влади візитував її вже в першому році існування інспектор Радванський (лютий 1916). Такі візитації відбувались і пізніше, а їх вислідом було надання

Діти вселюдної школи після першого св. Причастя в 1933 р. (сидять м. Йосифа Худерська, ігуменя м. Віра Слободян, редампторист о. Йосиф Схрейверс, о. дир. Василь Лищиняк, о. Олександр Бучацький, с. Венедикта Кахнікевич, с. Зиновія Мельник).

школі права пралюдности в квітні 1921 за візитатора школи Казимира Брухнальського.

Вселюдна школа (зразу називалась вона народньою школою) мала спершу 4 класи, пізніше прибула класа V (1919/20), а далі VI й VII (1920/21), себто 3 виділові класи, так що з моментом одержання права прилюдности вона була вже повною 7-класовою школою. Пізніше, коли монастир отворив учительську дівочу семінарію, вселюдна школа стала школою вправ при семінарії (січень 1925).

Як розвивалася школа, покаже нам отся табелька:

Шк. р.	кл.	I	II	III	IV	V	VI	VII	разом
1915/16		17	—	7	15	—	—	—	39
1916/17		14	18	8	11	—	—	—	51
1917/18		27	34	26	10	—	—	—	97
1918/19		68	59	30	22	—	—	—	179
1919/20		25	17	23	36	20	—	—	121
1920/21		27	18	27	32	25	18	13	160
1921/22		33	60	30	24	29	26	14	216
1922/23		25	9	49	50	27	21	17	198
1923/24		26	—	12	24	30	24	22	138
1924/25		11	9	14	19	32	29	24	138
1925/26		13	17	19	13	19	29	34	144
1926/27		13	17	19	13	17	28	30	137
1927/28		14	16	18	22	9	20	34	133
1928/29		20	17	14	15	11	11	19	107
1929/30		17	27	16	17	10	11	14	112
1930/31		22	18	26	19	8	15	11	109
1931/32		8	27	21	31	—	—	—	87
1932/33		12	12	31	26	24	—	—	105
1933/34		13	11	16	31	19	26	—	116

Вселюдна школа є школою дівочою, але монастир був змушений приймати до неї хлопчиків із сирітського захисту. Ця практика остала й надалі, а тому на бажання й для вигоди батьків приймається до неї й тепер хлопчиків до IV кл. включно.

Вселюдна школа поставлена так, як і кожна інша того роду школа. Управительками були спершу монахині, а як у 1922/23 шк. році при монастирі засновано дівочу вчительську семінарію і вселюдна школа стала в 1924/25 р. при ній школою вправ, управителем її був кожночасний директор семінарії. Так діялось воно до кінця шк. р. 1932/33, бо з початком наступного шк. року з розпорядження львівської шкільної кураторії школу відділено від семінарії й від того часу вона під особною управою. Ось імена управительок школи: м. Віра Слободян (1915/16—1917/18), м. Йосифа Худерська (1918/19—1919/20), м. Тереса Гікке (1920/21—1921/22), м. Саломія Цьорох (1922/23—1923/24). Від 1924/25 шк. року управляв нею вже директор семінарії Др.

Микола Чубатий (до кінця 1928/29 шк. р.), а даліше (до кінця 1933/34 шк. р.) новий директор семинарії о. Василь Лициняк.

Учительський збір складався з катихита й відповідної кількості вчительок монашого і світського стану. Безплатним катихитом школи в перших літах був о. Юліян Дзерович, а після того, як він обняв управу державної учительської дівочої семинарії, — о. Олександр Бучацький.

Учительський збір становили спершу виключно самі монахині, пізніше недостаток в учительських силах доповнювано світ-

Лекція куховарства для дітей старших років уселюдної школи (VI—VII кл.) під проводом с. Василії Кальмук.

ськими вчительками. Із монахинь відмітимо такі: Йосифу Худерську, Ігнатію й Віру Слободян, Йосафату Бень, Саломію Цьорх, Надію Журибиду, Тересу Гікке, Євгенію Дорош, Софію Букшовану, Евфросину Вітошинську, Володимир Морозик, Любов Яримович, Марту Юрчук, Ісидору Литвин, Маркіяну Войнаровську, Дам'яну Жолонович, Зиновію Мельник, Венедикту Кахникевич, Модесту Колянковську, Онисиму Шушкевич й Атанасію Біланюк.

Монастир, як власник школи, все старався про фахову освіту й вищі кваліфікації для вчительок-монахинь і тому вислав

м. Софію Букшовану на дворічний курс на інституті ручних робіт,
м. Саломію Цьорох послав на студії педагогіки й пропедевтики

Шкільна передишка в монастирському городі під доглядом мм. І. Литвин, С. Цьорох та с. В. Кахникевич.

філософії на львівському університеті, де вона й зложила докторат, м. Тереса Гікке зложила скорочений професорський іспит на львівському університеті, а також покінчила свої студії на

тому університеті з української фільмології м. Ірина Мармаш. Отсі вчительки з такими кваліфікаціями вчили не тільки в семінарії, але й у вселюдній школі, а це найкраще свідчить про самий рівень школи.

Школа заснувалась у тяжкі воєнні роки, а до того ще й мала в великій мірі служити як виховне заведення для безпритульних дітей-сиріт. Ясно, що в таких обставинах треба було дуже великої жертвенности монастиря, щоб вивінувати її в найконечніше шкільне приладдя. Становище в справі вивінювання школи покращало щойно в шк. р. 1919/20, коли то в грудні місяці о. В. Личиняк привіз шкільне приладдя із зліквідованої школи для наших воєнних збігців у Святобожичах на Моравії. На це зложились лавки, бібліотека, образи й книжки та деяке фізикальне приладдя.

Із святочних чи торжественних днів школи слід би відмітити такі: Шкільна дівтора вітала 10 вересня 1917 року Ексц. митрополита, що повернув тоді із трьохлітньої царської неволі на рідну землю, з початком 1922/23 шк. р. школу посвячено торжественно св. Священномученикові Йосафатові, що його мощі віднайдено в Білій на Підляшші й 1917 року перевезено торжественно до церкви св. Варвари у Відні, де й досі вони знаходяться.

Учительська семінарія основана в шк. році 1922/23, а до її оснування прийшло ссь як: Вселюдна школа вже від двох років випускала по кільканацятєро дітей-сиріт із монастирського сиротинця-захисту й доходячих із батьківських домів зпоза монастиря, що покінчили VII клясу. Вони ішли учитись фахового заняття або записувались до одинокої можливої тоді для них школи — державної учительської дівочої семінарії. Як директором тієї семінарії став безкорисний катихит вселюдної школи й прихильник монастиря о. Юліян Дзерович, робив він багато, щоб своїх учениць примістити в своїй семінарії. Але це не вистарчало й тому порадив він монастиреві заложити свою власну приватну учительську семінарію для своїх дітей і для дітей тих батьків, що не можуть їх із браку місця примістити в того роду школах.

Наука в семінарії почалась, як і в усіх тоді школах, дня 1 вересня 1922 р., на основі дозволу тодішнього львівського шкільного куратора Станислава Собінського, що не тільки не робив ніяких труднощів у заснуванні школи, але й пізніше відносився до неї все прихильно та нераз приходив їй із матеріальною допомогою, покриваючи за сироти рахунки на закупно шкільного приладдя, або даруючи їм шкільні книжки. Завдяки

Учениці семінарії з візитатором Іваном Матієвом у 1923 р. (сидять сс. Е. Дорош і Т. Гікке, віз І. Матіїв, кат. о. В. Лициняк, мм. С. Цьорох Н. Журибда).

прихильній opinії куратора не робило труднощів і міністерство освіти, що дало свою концесію на школу в дні 16 березня 1923 р.

Мовою навчання семінарії була мова українська, але вже в вересні 1923 року з домагання львівської шкільної кураторії деякі предмети викладались у польській мові. Цей стан потвердило в січні 1925 р. міністерство віроісповідань і просвіти окремим розпорядженням.

Семінарія, як школа публична, підлягала наглядові шкільної влади, отже кураторії львівської шкільної округи, із її до ручення її візитували візитатори.

На лекції фізики проф. Дра Р. Цегельського в семінарії.

Першим візитатором семінарії був покійний інспектор Іван Матіїв, що візитував її в травні 1923, а пізніше візитували її часто інші візитатори. Звіти з візитацій були все для семінарії корисні, а їх наслідком було те, що семінарія в грудні 1925 р. дістала від міністерства право прилюдности. Користь із того була така, що учениці семінарії могли у себе здавати іспит зрілості та без ніяких труднощів переходити до інших семінарій, державних, а за дітей державних урядовців шкільну оплату вплачувала держава¹⁾.

¹⁾ Пізніше, в скруту, вже цього не робила.

Семинарія розвивалась правильно; щороку прибував новий курс, а в шк. р. 1926/27 відбулась уже перша матура. Осягнувши в шк. р. 1926/27 повну кількість приписаних курсів (V), семинарія протрималась у тому стані до кінця шк. року 1931/32. Від шк. р. 1932/33 почавши касується щороку найнижчий курс, так що в шк. р. 1935/36 залишиться з неї тільки один, найвищий (V) курс. Стоїть це в зв'язку з новим пляном організації шкіл, що касує семинарії, а вводить IV-класові гімназії нового типу, а над ними дволітні загально-освітні чи трілітні педагогічні ліцеї. Табеля, що нижче, покаже нам найкраще, як розвивалась семинарія.

Лекція слайду в семинарії під проводом м. Любови Яримович.

Шк. р.	курси	учениць	шк. р.	курси	учениць
1922/23	I	51	1928/29	I—V	219
1923/24	I—II	92	1929/30	I—V	216
1924/25	I—III	128	1930/31	I—V	199
1925/26	I—IV	186	1931/32	I—V	181
1926/27	I—V	230	1932/33	II—V	143
1927/28	I—V	226	1933/34	III—V	87 ¹⁾

Семинарією управляє директор. Спершу виконувала ті обов'язки м. Тереса Гікке (від перших днів існування семинарії до 20. I. 1924), дальше м. Саломія Цьорох (21. I. 1924 — 30. X. 1924),

¹⁾ Звіти дирекції й каталогіи.

пізніше Др. Микола Чубатий (31. X. 1924 — кінець шк. р. 1928/29) та о. Василь Лициняк (1. IX. 1929 — кінець шк. р. 1933/34).

Річ ясна, що хоч директор управляє школою й за неї відповідальний, то діє це на спілку з учительським збором, що під його проводом творить педагогічну раду школи. Завдання ради — дбати про науковий і виховний рівень школи. Для обдумання окремих справ можуть бути творені окремі комісії.

Директор семінарії Др. Микола Чубатий.

До вчительського збору семінарії за весь час її існування належали:

1. м. Букшована Софія, вчила ручних робіт,
2. м. Дзяма Олена, вчила музики й співу,
3. м. Дорош Євгенія, вчила математики й фізики,
4. м. Журибіда Надія, вчила руханки,
5. м. Мармаш Ірина, вчила української мови,

6. м. Худерська Йосифа, вчила ручних робіт,
 7. м. Др. Цьорох Саломія, вчила історії й географії та педагогічних предметів,
 8. Яримович Любов, учила слейду.
- Із світських учительських сил учили:

Директор семінарії о. крил. Василь Лициняк.

1. лік. Др. Барвінський Олександр — гігієни,
2. Ганицька Мечислава — руханки,
3. Гладилевич Катря — співу,
4. Гречух Григорій — історії,
5. Зелений Зенон — математики й фізики,

6. Крайківська Юлія — географії,
7. о. Лициняк Василь — релігії,
8. Левицький Северин — української й німецької мови,
9. Лежогубська Ірина — української мови,
10. Лясковський Франц — польської мови,
11. Мороз Микола — методики й практики,
12. о. Др. Фіголь Іван — релігії.
13. Др. Цегельський Роман — математики й фізики.
14. Др. Чубатий Микола — педагогічних предметів,
15. Янович Марія — української мови.

Лікаркою семінарії і вселюдної школи була Др. Теодосія Туна-Надрагова та Др. Дарія Лежогубська-Чубатова до своєї смерті в 1934 р.¹⁾

В семінарії поставлено також натиск на те, щоб у самих учениць розбудити духа власної ініціативи та її найвідповідніше покермувати. Цьому завданню служать класові самоуправи та різні, чи то загально-шкільні чи класові кружки чи організації.

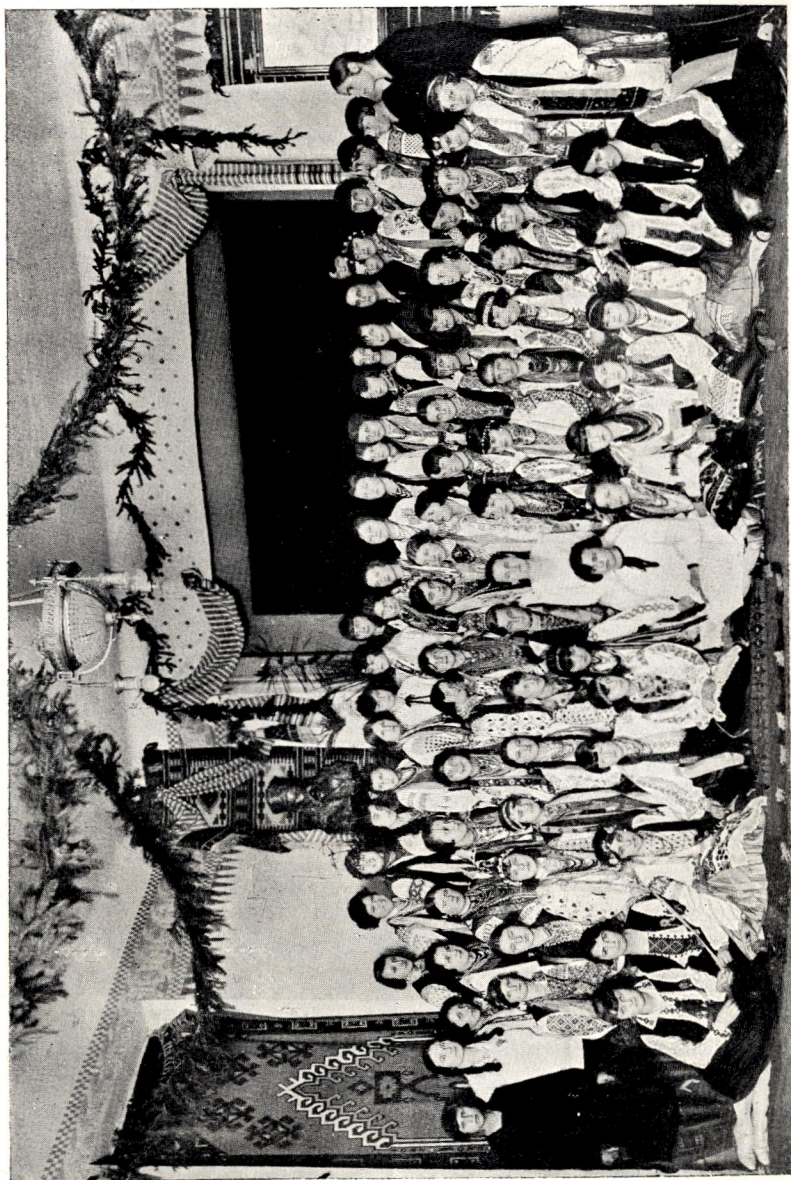
Завданням класових самоуправ є суспільне виховання учениць через працю їх самих під проводом опікуна чи опікунки класи. Учениці мають самі вирішувати деякі менше важні справи та самі вважати, щоб їх товаришки виконували ті рішення. Можуть також недбалих і опірних карати. Розуміється, і прийняття постанов і наложення якоїсь кари класовою самоуправою важне тільки тоді, коли воно потверджене учителем-опікуном класи.

Не треба згадувати, що в семінарії, як школі монастиря, кладеться дуже велику вагу на релігійне виховання учениць. А щоб те релігійне життя поглибити, існує при семінарії марійська дружина. Спершу провадили її оо. василіяни Й. Скрутень і Й. Лучинський, пізніше перебрав провід о. Олександр Бучацький, катихит вселюдної школи при монастирі. Дружина уладжує сходи́ни й різні релігійні торжества. Дружина має теж свій власний прапор. Заходами дружини заложено товариство „Християнської Помочі“, що має завдання приходити з моральною й матеріальною помічю та розбуджувати між членами духа християнської любови, щоб вони колись, працюючи як учительки між найубогішими й опущеними, могли ту любов виявляти чином.

Поглибленню знання служать класові самоосвітні кружки. Сходи́ни в кружках відбуваються звичайно раз у мі-

¹⁾ Хроніка семінарії та звіти дирекції.

сяць і на них читають учениці та обговорюють реферати з різних ділянок знання, як з історії, біології, фізики, тощо.

Після шевченківського концерту — хор семінаристок з п. Катрею Гладилевич (1929 р.).

Естетичному вихованню служить музичний кружок, спільний для всіх учениць семінарії, під проводом учительок музики й співу, давніше Катрі Гладилевич, а тепер м. Олени

Дзями. До завдань цього кружка належать приготування всяких концертів, академій і імпрез. Крім того членки кружка бувають під проводом провідниці-опікунки на різних мистецьких і музичних імпрезах та пізніше на спільних сходинах їх обговорюють.

Фізичному вихованню, крім того, що приписане офіційними шкільними програмами, служить спортивний кружок. Спершу існувала при семінарії пластова організація, але її влада розв'язала й тоді повстав спортивний кружок. Є він спільний для цілої школи й опікується ним учителька руханки М. Ганицька. Члени кружка улажують спільні прогульки в околиці міста та

Пластовий звіт провідникові о. Ол. Бучацькому.

на спільних сходинах читають із фахових журналів статті і власні реферати та обговорюють їх.

Гімназія. Є це продовження семінарії в зв'язку з новим організаційним пляном шкіл, що касує дотеперішні семінарії, а на їх місце вводить чотиролітні гімназії й дво-чи трилітні ліцеї. Гімназія має дати загальну підготовку, а трилітній педагогічний ліцей має підготувати кандидаток учительського звання. Покищо при монастирі була отворена в шк. р. 1933/34 I-а кляса гімназії й записалось до неї 12 учениць. Гімназія була під тою самою управою, що й семінарія.

Говорячи про гімназію, нам слід згадати ще про одну

школу, що в скорім часі має бути відчинена. А саме, міністерський плян організації шкіл передбачує творення окремих 4-літніх семінарій для виховниць установ дошкільного виховання. Власне в наступному шкільному році 1934/35 має бути така семінарія отворена.

Захист для сиріт. Є це одна із віток діяльности монахинь, що була викликана особливими воєнними обставинами, а прийшло до цього ось так. Дня 15 липня 1915 відбулась у митрополичій палаті у Львові під проводом о. офіціяла Білецького нарада, в який спосіб принестиб поміч жертвам війни. На тій нараді вибрано „Український комітет несення помочі вдовам і сиротам, жертвам війни“ і на його чолі станув тодішній директор „Народньої Торговлі“ інж. Василь Нагірний. Спершу вся

Діти захисту на вільній забаві у Збоїсках (1917 р.).

діяльність комітету проявлялась у збиранню добровільних датків і пожертв та в уділюванні одноразових підмог потребуючим, але вже в вересні тогож року піддав голова комітету гадку — отворити в порожніх помешканнях „Народнього Дому“ при вул. Корняктів ч. 1 сирітський захист. У жовтні повернув з еміграції о. проф. Лициняк і зголосився до праці в комітеті та став виконувати обовязки секретаря комітету. Він знав, скільки нашої безпритульної дітвори марнувалось по таборах у Гмінді, Талєргофі, Вольфсбергу й Ст. Міхаель біля Леобену й тому всіх переконував у konieczности негайного заснування сирітського захисту. І справді, головно завдяки його заходам і агітації отворено в полудне дня 12 грудня 1915, в навечеря св. Андрія, при вул. Кор-

няктів перший у нас у воєнних літах „Захист для сиріт ім. митр. Андрія гр. Шептицького“, як побажання в день Ангела для Митрополита-страдника, що був тоді в неволі в Курську. Першими мешканцями захисту було 7 сиріток, але ця мала громадка більшала сливе щодня, так що за перших шість місяців кількість сиріт дійшла до числа 130. Захистом управляла вдова по професорі гімназії Ольга Лучаківська, а помагало їй у тім дві платні вчительки й кілька наймичок. Лікарську опіку обняв незабутній

Захист у Збоїсках 1917 р.

Др. Сильвестер Дрималик та виконував її безкорисно й опікувався сиротами повних 4 роки.

Захист відчинено не маючи в касі ніяких фондів, усього 600 австр. корон. А всетаки він не занепадав, та навпаки — розростався й сироти, що вже в не дуже довгий часі переступили число 200, були все й ситі й одіті й обуті та мали змогу навіть учитись, хоч тоді школи були позачинювані. Сталось це завдяки повній посвяті, що з нею працювали члени комітету, й божому благословенню. Крім згаданих вгорі голови й секретаря поклали тут великі заслуги: заст. голови Гермін Шухевичева, Стефанія Козакова, Євгенія Вергановська, Стефанія Монцібовичева, Марія Білецька, Марія Федакова, Варвара Літинська й інші.

Приміщення захисту в „Народньому Домі“ виявилось уже

дуже скоро як невідповідне. Брак сонця й повітря впливав дуже зле на здоров'я дітей; вони почали хорувати та підіставали струпи по голові й по тілі, а тому лікар радив шукати іншого приміщення. У прикрім положенню звернувся секретар комітету до о. прал. Тита Войнаровського з проханням примістити сироти в дворі у Збоїсках під Львовом (двір закупив Експ. митрополит ще перед війною) і там їх цримішено.

Коли влітку 1916 року Львову грозило знову заняття московськими військами, а з тим і можливість вивезення дітей у Росію, як це було в 1915 р. з дітьми, що були вивезені до Катеринослава й Бердянська, постановив комітет у порозумінню з тодішнім

Дівчата-сироти захисту в Збоїсках при забаві (1917 р.).

галицьким намісником ген. Діллером вивезти більші й здоровіші діти на бараки в Гмінді в Долішній Австрії, а малі й обтяжені різними недугами залишити у Львові. Так і сталось: більших і здорових вивезено в Гмінд, а з малими й недужими не було що зробити, бо весь персонал захисту не хотів лишатись у краю, а рішив утікати на захід. У скрутнім положенню звернувся комітет з проханням до монастиря при вул. Потоцького, щоб прийняв ті діти під свою опіку. Після наради з монахинями рішилась тодішня ігуменья м. Володимира Філевич прийняти на себе той обов'язок, тому що обсяг праці василіянського чину, що його так всесторонньо визначив св. Основник, обнімає теж і опіку над сиротами. І так у дні 14 липня 1916 року прийнято до монастиря 45 дітей¹⁾.

¹⁾ З хроніки мон.; Ю. Шкрумеляк, Українські сироти, Львів 1921, ст. 21.

До згоди монахинь зайнятися сиротами причинилось крім наглячої зовнішньої конечности ще й те, що тодішній комісар жіночих василіянських монастирів о. Павло Демчук, добуваючи мощі св. Йосафата в Білій на Підляшші, відкрив на надгробній плиті надпис „Йосафатки“, а тим пригадалась іще одна сторінка діяльності монахинь, що якраз тоді була дуже на часі¹⁾. Друге, що також заважило на рішенню монастиря, було те, що о. комісар, будучи у Берліні в зв'язку з клопотами о дозвіл перевезти мощі Святого до Відня, мав нагоду оглядати там великий сиротинець (300 дітей), що його вели домініканки, й він поділився

Хлопчики-сироти в Збоїсках на руханці (1917 р.).

з сестрами тим, що бачив, та дораджував післати в Берлін своїх сестер, бо там у вересні отвирали теоретичний курс виховання сиріт.

І дійсно монастир вислав у вересні 1917 року дві монахині: Віру Слободян і Саломію Цьорох у Берлін на курс, що був улажений для монаших і світських осіб, але перші всетаки переважали. На цім курсі мали наші монахині змогу обзнайомитися з найновішими педагогічними напрямками, що вимагають навіть і в збірнім вихованню родинного життя з далеко посуненим індивідуалізуванням дітей. Мали теж змогу брати участь у викла-

¹⁾ Василіянин о. Щуровський зложив був у 1792 році у Білій жіноче згромадження сестер йосафаток на правилах св. Василія Великого. Йосафатки займалися вихованням дівчат, особливо бідних сиріт. Їх одіж складалася з фіолетового габіту, ясно-синього пояса зі срібними або білими френзлями із гаптованими на обох кінцях пояса літерами Б. Й., ясно-синьої мантиї й каптура, по яким спадав газовий вельон, що покривав особу до стану (пор. Віц і Боман II, 15).

Захист у 1918 р. (сидять: с. Саломія Цьорох, мм. Йосафата Бень і Віра Слободян, о. дир. Теодосій Лежогубський, с. Йосифа Худерська й м. Ігнатія Слободян).

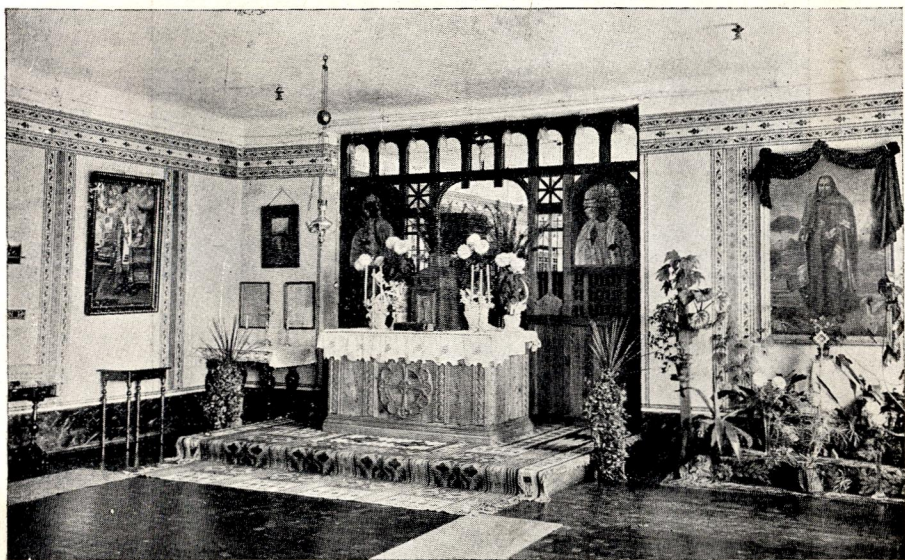
дах з обсягу педагогіки, уладжених заходами католицького товариства „Харітас“ і на них прелєгенти вказували на потребу

інститутки й сироти захисту в 1929 р. (сидять м. Марта Юрчук, м. Ігум. Біра Слободян, о. дир. В. Лициняк, с. Кикилія Капко і м. Анна Смелська).

введення новітніх метод у вихованню, бо під тим оглядом пішли вже протестанти далеко вперед.

Підчас побуту в Берліні мали наші монахині змогу оглянути зразкові берлінські захисти й приглянутися та пізнати, як ведено їх під педагогічним і технічним оглядом. Вони оглянули т. зв. Pestalozzi-Fröbel-Haus, заведення сс. уршулянок, себто гімназію й музичну консерваторію, та заведення Йосифіток (Josefsschwestern), що зробили на них особливо миле вражіння. Життя цих монахинь є дуже схоже зі способом життя кармелітанок: не їдять мяса й зберігають дуже строгу мовчанку, а тому кожна має свою окрему келію до праці. Зате діти поділені в них на т. зв. Familien-Gruppen, а в кожній не більше як 24—25 дітей-шко-

Молитовниця для інституток і дітей (за престолом для монахинь).

лярів у різнім віці. З Берліна привезли вони до дому багато книжок з німецької педагогічної літератури, що було на нашім ґрунті невиданою новістю.

Вернувши в монастир, взялись наші монахині те, що бачили на чужині в зразковому стані, пристосовувати до нашої таки нужди. Захист у той час був уже чималий та мав у собі і хлопців і дівчат (до 16 років). Вони приходили в захист дуже занедбані так під моральним як і під фізичним оглядом. Прийняття починалось звичайно з того, що дитину треба було найперше обстригти, але й те роблено обережно, бо голова була звичайно покрита струпами або боляками, а їх пізніше треба було щоденно чи-

стити й гоїти. Дитину після того купалося, а одіж палилось, бо звичайно була така понищена й занечищена, що не можна було вже з нею нічого зробити; навіть латки вже не було до чого причіпити. Загалом монастиреві приходилось дуже важко старатись про одіж для дітей¹⁾.

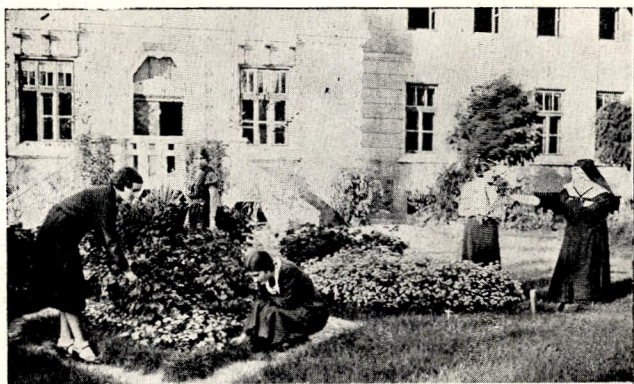

Статуя Матері Божої в монастирському городі (фундована о. Іс. Дольницьким).

Діти, що їх монастир перебрав літом 1916 року, поміщувались спершу таки в монастирським будинку при вул. Потоцького 95, але коли з початком шк. р. 1916/17 треба було знайти в монастирським домі приміщення на іститут для гімназисток,

¹⁾ Ледви вдалося раз монахиням дістати пряжі і з неї всукати шнурівки для дітей, але хлопча вдача не видержала й на великий клопіт сестер усі хлопці поробили собі зі шнурівок батоги.

а до того й дати змогу сиротам ходити до школи, перенесено частину дітей (хлопців) до опорожнених домів монастиря при вул. Длугоша 17. Дівчатка до 10 років залишилися в монастирі при вул. Потоцького, де ходили до школи. З моментом, як монастир дійшов до порозуміння з новою управою „Народнього Дому“, що з поворотом австрійської влади знайшлася в українських руках, щодо найму будинку при вул. Зибликевича 30, перенесено 24. X. 1916 цілий сиротинець до того дому. Нараховував він тоді всього 80 дітей і 8 монахинь. У домі при вул. Зибликевича перебував захист до 1918 року. Тоді то заключено умову з науковим товариством ім. Шевченка, як куратором академічного дому й до того то дому перенесено гімназію. З момен-

При поливанні цвітів у монастирськiм городі.

том перенесення гімназії на вул. Супінського стало конечно уладити для гімназисток інститут при близько від академічного дому положеній вул. Длугоша. Тому то сирітський захист перенесено знову на вул. Потоцького й там він уже на все залишився.

Хоч захист мав у собі і хлопців і дівчат і немовлят, то вони всетаки були порозміщувані окремо й окремі сестри були призначені до нагляду над ними. Хлопчики, що ходили до приватної української школи, були під доглядом мм. Антонії Лесняк й Анни Смельської, дівчата під доглядом м. Саломії Цьорох, а маленькими дітьми опікувалася с. Катерина Гурська. Цілим захистом завідувала м. Софронія Ерделлі. Таким мішаним для дітей обох полів залишився захист до 1921 р. Того року в осені хлопчиків вилучено із захисту й перенесено до оо. василіян у Бучачі й оо. редемптористів у Збоїсках, а в захисті залишились самі дівчатка.

Говорячи про цю ділянку праці монахинь, нам слід тут згадати, що монахині цього монастиря вели один рік захоронку для сиріт у Збоїсках в реальності Ексц. митрополита (березень 1917 — кінець лютого 1918), коли то управу захоронки перейняли сс. Йосафатки. Вели її сс. Йосафата Бені і Саломія Цьорох.

Нам лишилося ще говорити про кількість дітей в поодиноких роках у захисті, про те, що з тими дітьми пізніше ставалося, про домашній порядок у захисті та про джерела утримання захисту.

На перше питання відповідь наглядно табелька, що нижче.

Рр.	дітей	рр.	дітей
1916/17	145	1925/26	110
1917/18	207	1926/27	113
1918/19	251	1927/28	114
1919/20	229	1928/29	99
1920/21	203	1929/30	71
1921/22	185	1930/31	57
1922/23	155	1931/32	62
1923/24	163	1932/33	54
1924/25	114	1933/34	60

Вихованиці захисту ходили до вселюдної школи, що при монастирі, та вчительської семінарії, давніше ходили й до гімназії на вул. Длугоша, а тепер мають змогу ходити до гімназії при своїм монастирі, ходили до школи промислової й торговельної і до вищих шкіл у Львові. Деякі з них ходили до майстерень учитись моднярства й шиття.

Життя у захисті нормує правильник, що взорований на подібних правильниках у таких заведеннях по інших монастирях. Монастир не творив нічого свого питомого, а приймав те, що показалося як стійне й цінне у практиці інших. Розуміється, велику вагу звернено на те, щоб час по науці дати вихованицям змогу провести на довільних забавах під доглядом сестер-виховниць відповідно до пори року, отже в літі в грі мячем, в теніс, тощо, в зимі — на санках, совгах і т. п. Маючи це на увазі монастир подбав про те, щоб було можна де цю розвагу провести й тому уладив відповідну площу на теніс і мячеві гри, що зимою дасться легко перемінити на ледовище до совгів. Положення монастиря за містом, серед горбів, дає вже само з себе великі можливості дітям займатися в зимі санковим спортом. На ті випадки, коли розвага дітей не може мати місця на вільному повітрі, подбав монастир про те, щоб дати дітям розвагу в хаті. Цьому завданню служить бібліотека, хатнє радіо, патефон, тощо.

Діти дістають у захисті опіку, удержання й науку даром.

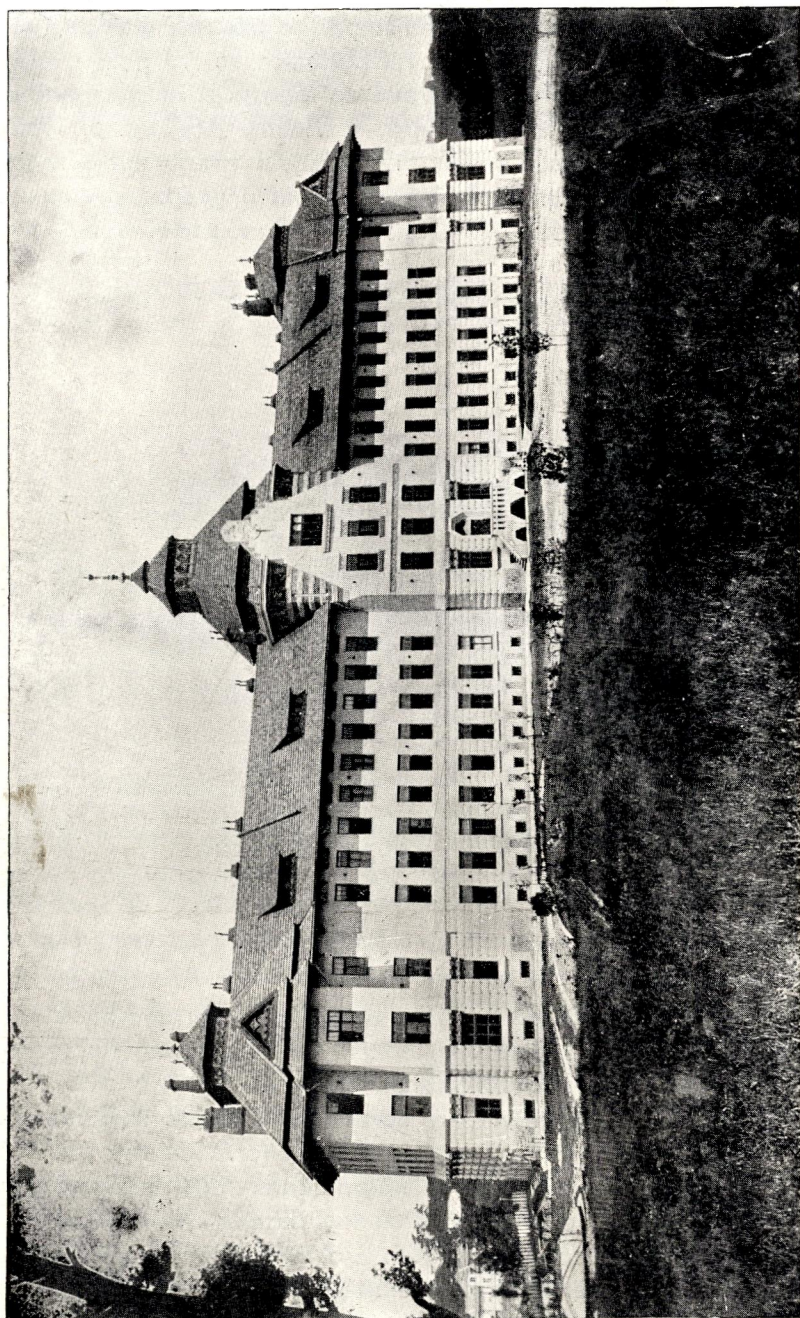
Кошти удержання захисту покривається з трьох джерел: частину сиріт утримує Ексц. митрополит Андрій із власних фондів (напр. у шк. р. 1932/33 платив Ексц. митрополит за 19 дітей), другу частину утримує статутове товариство „Захист ім. митрополита Андрія гр. Шептицького для сиріт у Львові“ (у шк. р. 1932/33 на фонді цього товариства було 12 дітей), а третю частину бере монастир на свій кошт. Щоб покрити кошти удержання захисту їздять монахині на квести по краю, але вони дають тепер дуже

Ситківкова площа в монастирському городі.

мало. Часом дістає захист дрібні підмоги від міністерства й львівської міської управи (напр. у 1932/33 шк. р. дістав монастир із обох джерел по 500 зл. допомоги).

Інститут. Про нього не багато прийдеться нам говорити після того, що вже було говорено про захист. Повстав він у 1924 році в звязку з потребою дати приміщення тим ученицям, що записались були до семінарії, а за них батьки були в змозі платити. На самім ділі стало так, що до існуючого вже захисту почато приймати за оплатою учениць семінарії. Це припинання дітей за оплатою нічим на інституті і його порядку не відбилось, хіба тільки тим, що кількість дітей в інтернаті сильно побільши-

Монастир при вул. Потоцького 95.

лася. Оплата за удержання в інституті виносила 50—80 зл. у місяць, відповідно до платничої спромоги батьків та загалом до господарської конюнктури. Оплата за навчання в семінарії була для них окрема.

Монастир і його виховні заведення поміщені у власнім домі при вул. Потоцького ч. 95, положенім за містом серед горбків, що в повоєнному часі зачинають поволі зникати, а на їх місці появляються все нові доми й улиці. Як прийшли монахині в посідання дому переповіджено вище на стор. 141.

Монастир у Рівні Ясінській.

На монастирським домі є ще під цю пору гіпотечний довг, який монастир сплачує щорічними ратами біля 4000 зл. і повинен їх виплатити в 1946 році. Будинок, як це вже показує ілюстрація, є великий і може вигідно помістити в собі і монастир і всі його виховні заведення. Простора монастирська молитовниця, переділена, служить до спільного вжитку і монастиря і шкіл і інтернату. На шкільний ужиток віддано в будинку 17 кімнат, що займають партер, I-й і частину II поверху. Клясові салі просторі, ясні, переважно вікнами звернені на південь. Цілий дім і школи вдержувані в зразковім порядку й про це все похвально висказувались ті, що з доручення шкільної влади візитували школи монастиря. Крім клясових саль є велика руханкова

ся, де відбуваються концерти, академії і всякі шкільні імпрези, окрема фізикально-біологічна робітня, окрема кімната для ручних робіт, окрема кімната для лікарських оглядин шкільною лікаркою. Долучені до цього образки зілюструють нам сказане найкраще.

Здається, вже все сказано про монастир св. Макрини. Тепер требаб згадати дещо про філію цього монастиря в Рівні Ясінській біля Підлютого, бо діяльність цього монастиря така невелика,

Деревляна монастирська церковця в Рівні Ясінській і шкільні діти при забаві.

що не можна булоб відступити йому окремого місця, а не згадувати не можна. Цей філіяльний дім повстав у 1922 р., коли то „Український комітет несення помочі вдовам і сиротам, жертвам війни“ дарував монастиреві св. Макрини реальність і церковцю з домом у Рівні Ясінській чи Камінці біля Підлютого, як ремунерацію за ведення сирітського захисту в рр. 1916—1921. Дім положений серед чудової гірської околиці над рвучою річкою Лімницею, має постійно 10 сестер та служить за місце відпочинку для монахинь матірнього монастиря у місяцях вільних від шкільних, чи загалом виховних занять. Також користають із цього дому ті вихованці захисту чи школи, що для них конечний побут у горах на свіжому повітрі. Спромога монастиря дуже мала,

раз тому, що монастир сам дуже бідний, а подруге — його положення серед гір, далеко від сіл, не може дати йому ніколи змоги широко розвинути виховну діяльність. Та всетаки монастир, якраз у такому положенні, робить багато. Сестри ведуть тут школу й приготувляють малу дітвору до прийняття св. Тайн. Приготувивши дітей до гідного прийняття св. Тайн і причепуривши їх та одівши в біле одіння, шите самими монахинями, до того ще й на їх власний кошт, сестри залишають щорічно таке вражіння у приступаючої до Господньої трапези молоді та в старших, що воно ніколи не дається затерти. Монахині помагають теж при св. місіях, дають змогу дооколичним людям, що дуже далеко

Підчас науки в школі в Рівні Ясінській.

мають до церкви, не тільки вислухати Службу Божу в приписані дні, але в їх церкві можуть це чинити щоденно, а о. капелян, що при монастирі, помагає їм у душевних потребах, усе, коли тільки забажають.

Також помагають монахині людям у їх щоденних потребах і недугах, чи то порадою чи ліками, що їх видають із підручної монастирської аптички. На цьому й вичерпується круг занять рівнянських монахинь.

4. СТАНИСЛАВІВ.

Василіянки появляються в Станиславові в березні 1900 р., щоб обняти управу інституту для дівчат, що його утримувало „Товариство Пань Руських“. Інститут містився тоді при Казими-

Фундаційний дім інж. Ол. Осостовича в Станиславові.

„Інститут Марії“ в Станиславові у 1902 р. (сидять з ліва сс. Христина Карпюк, Анна Теодорович, Антоніна Лесняк).

рівській вул. і там теж замешкали монахині. Але вже в травні тогож року інститут перенесено на іншу вулицю, тоді Заболотівську, нині Петра Скарги під ч. 17. до дому фундації ім. інж. Ол. Осостовича¹⁾. Фундацією управляла станиславівська єпископська капітула й від неї винаймило дім згадане товариство на інститут.

Та відносини між власником інституту й монахинями не зложились найкраще, а наслідком непорозумінь було те, що товариство відібрало монахиням управу інституту. Інститут перенесло товариство до іншого дому, а монахині залишились у фундаційному домі. При монахинях залишилось 18 учениць і для

„Інститут Марії“ в 1926 р. (сидять: с. Володим. Урбанська, м. Софр. Василишин, м. Макр. Павлюк, м. Макар. Полішко і м. Теодосія Бойко).

них отворили сестри новий інститут під назвою „Інститут Марії“, бо така була воля фундатора Ол. Осостовича. Домом завідувала дальше капітула, як куратор фундації, і щойно в липні 1909, коли показалось, що сестри станули вже твердою ногою на станиславівським ґрунті та зможуть виконати ті завдання, що їх поставив фундатор, капітула віддала монахиням дім на власність.

Діставши дім на власність могли монахині робити дальші кроки біля розбудови школи, до чого наглив їх брак приміщення для самого інституту та семінарії і вселюдної школи, що їх сестри вже в дуже скорому часі після приїзду до Станиславова

¹⁾ Як прийшло до Осостовичевої фундації див. його лист у Додатку.

заложили. Дякуючи великій опіці й допомі станиславівського єпископа Ексц. Григорія Хомишина, приступили монахині в квітні 1911 року до будови нового монастиря. Будова почалась від правого крила, призначеного на школу, й закінчилась у 1912 році. Другого крила й церкви не вибудовано й досі з браку фондів, так що в цім однім крилі міститься досі і монастир і школа й інститут.

Виховна діяльність монахинь у школі почалась у 1907 році. Того року отвирають сестри приватні семинарійні курси й ве-

„Інститут“ Марії“ в Станиславові: Реколектантки в 1931 р. (сидять с. Йосифа Ісопенко, редемпт. о. Породько й с. Миросл. Максимчук).

дуть їх два роки, стараючись при тому о дозвіл на отворення публичної школи для кандидаток учительського звання. З кінцем жовтня 1909 року дістає монастир концесію від міністерства освіти на отворення семинарії і дійсно її з днем 1 листопада отвирає. Отворено наперед I-ий курс, а з кожним новим роком перебував усе вищий курс, так що в шк. р. 1912/13 семинарія мала вже повне число курсів, тоді IV.

Семинарія була школою публичною та існувала з дозволу влади, але права прилюдних шкіл дістала щойно за польських часів у шк. р. 1919/20 й від того часу щороку його діставала.

Абітурієнти станиславської семінарії василіянок у 1924 р. (сидять: Ом. Вислоцький, Петро Пахолків, Ксав. Ценкнеріана, м. Макарія Полішко, м. Саломія Сосновська, катих. о. Петро Палатинський, дир. Мих. Девоссер, Адр. Копистянський, Ром. Чубатий, Мих. Назар, Мик. Мельник, Юст. Крайківський).

Як розвивалася семінарія, покаже нам табелька, що нижче.

Шк. р.	курси	учениць	шк. р.	курси	учениць
1909/10	I	24	1922/23	I—IV	200
1910/11	I—II	73	1923/24	I—IV	176
1911/12	I—III	98	1924/25	I—IV	237
1912/13	I—IV	139	1925/26	I—IV	207
1913/14	I—IV	117	1926/27	I—V	197
1914/15	війна й інвазія		1927/28	I—V	193
1915/16	I—IV	132	1928/29	I—V	189
1916/17	війна й інвазія		1929/30	I—V	172
1917/18	I—IV	129	1930/31	I—V	179
1918/19	I—IV	147	1931/32	I—V	134
1919/20	I—IV	155	1932/33	II—V	95
1920/21	I—IV	160	1933/34	III—V	84
1921/22	I—IV	201			

Від шк. р. 1932/33 почато касувати найнижчі роки семінарії. Стоїть це в зв'язку з новим пляном організації шкіл, про що докладніше говорено при львівським монастирі св. Макрини на стор. 151. На місце убуваючого курсу семінарії прийшла і тут І класа гімназії нового типу в шкільному році 1933/34.

Семінарією управляли директори. Виконували ці обов'язки ось такі панове:

Михайло Вашкевич (1909—1911/12), Теодор Грицак (1912/13) о. Іван Сатурський (1913/14), Михайло Девоссер (1915/16—1924/25), Микола Ковальчук (1925/26—1927/28), Микола Лепкий (1928/29), Андрій Крохмалюк (1929/30—1932/33), Григорій Заморока (1933/34).

Учительський збір складався з учителів місцевих державних шкіл та в досить малій мірі із самих таки монахинь. Із монахинь учили: Магдалина Гуменюк (1912/13—1913/14), Ангелина Ценкнер (1913/14, 1915/16, 1917/18 і 1920/21), Ірина Олексюк (1924/25), Макарія Полішко (бувша станиславівська ігуменя), Ілярія Павлишин (1925/26—1926/27 та від 1932/33 і далі) та Софронія Василишин, що від шк. р. 1933/34 учить педагогічних предметів.

Зрештою про семінарію не булоб що цікавого сказати, бо все в ній таке саме, як і в кожній іншій такій школі. Годилосяб хіба згадати про організації для самовиховання. Самоуправа існує тут як і в кожній середній школі в наші часи. Існує теж при семінарії марійська дружина та самоосвітні кружки: україністок, природничий, історично-географічний та спортовий, що заступає пластову організацію, розв'язану владою¹⁾.

Вселюдна школа. В парі зі стараннями про відкриття вчительської семінарії ішли старання про відкриття вселюдної школи при монастирі, що служилаб як школа вправ для семінарії. Старання увінчалися успіхом і трохи скорше ніж на семи-

¹⁾ Із звітів, шкільних актів і каталогів та хроніки монастиря.

Пластова дружина семінарії в 1925/26 шк. р. з провідником проф. Романом Чубатим,

рію дістав монастир дозвіл відкрити школу вправ та крім чотирьох нижчих ще й три вищі, виділові кляси. Сталось це на основі рескрипту краюї шкільної ради з червня місяця 1909 р., так

Діти вселюдної школи після першого св. Причастя з Преосвщ. станиславівським єпископом Кир Григорієм.

Вселюдна школа в Станиславові: м. Миросл. Максимчук зі своєю клясою.

що з початком шк. р. 1909/10 починає вселюдна школа при монастирі своє існування. Школа не мала теж спершу права прилюдних шкіл, а дістала його щойно в грудні 1912 р., отже й тут випередила семінарію, що, як було сказано вище, дістала право прилюдности вже за часів польської влади.

Про розвій школи дасть нам поняття табличка, що нижче.

Шк. р.	учениць	шк. р.	учениць	шк. р.	учениць
1909/10	23	1917/18	355	1925/26	110
1910/11	48	1918/19	356	1926/27	103
1911/12	90	1919/20	354	1927/28	111
1912/13	136	1920/21	351	1928/29	104
1913/14	164	1921/22	243	1929/30	143
1914/15	війна	1922/23	199	1930/31	146
1915/16	150	1923/24	188	1931/32	108
1916/17	війна	1924/25	175	1932/33	91
				1933/34	86

IV кл. вселюдної школи в Станиславові з учителькою м. Єронімою Яцук (1931).

Школою управляли то окремі управителі то директори семінарії. Ось їх імена: Михайло Девоссер (1909/10), м. Магдалина Гуменюк (1910/11—1911/12), А. Шепарович (1912/13—1913/14), Микола Ковальчук (1925/26—1927/28), м. Софронія Василишин (1928/29—1929/30), Андрій Крохмалюк (1931/32—1932/33), Григорій Заморока (1933/34¹⁾).

Із монахинь за весь час існування школи вчили мм. і сс.: Агнета Ценкнер, Ірина Олексюк, Емелія Пришляк, Макрина Павлюк, Василя Глібовицька, Макарія і Дарія Полішко, Іларія

¹⁾ Шкільні акти й каталогі.

Павлишин, Панкратія Музика, Софронія Василичин, Тереса Колісник, Меланія Буцманюк, Мирослава Максимчук, Йосифа Ісо-

Вселюдна школа в Станиславові: Руханкові вправи з вінцями.

Дім, де міститься „Інститут Марії“ і школи василіянок у Станиславі (від вулиці).

пенко, Марта Мишишин, Евстахія Ольхова, Августина Весоловська, Ольга Борковська, Єроніма Яцук і Іринейя Ортинська.

Школа й семінарія та інститут приміщувались спершу в старім, фундаційнім домі, але з часом, як почало прибувати більше клас і не було де дітвори примістити, винайнято в шк.

р. 1911/12 на ту ціль будинок при вул. Голухівського ч. 4 й там приміщено кілька клас. Брак власного будинку, де моглиб знайти приміщення всі заведення монастиря, казав ігумені робити ста-

Той самий дім із подвіря.

рання біля будови власного дому, що й дійсно завдяки щедрій опіці станиславівського єпископа Ексц. Григорія й жертвенній піддержці всього духовенства єпархії в короткому часі сталося, але про це вже згадувано вище.

5. ДРОГОБИЧ.

Недостача вчительської семінарії в Дрогобичі відчувалася вже від давна, але не було змоги її відчинити. Щойно в 1920 році така змога знайшлася й тоді, за устним дозволом тодішнього куратора львівської шкільної округи Станислава Собінського, відкрито семінарію. Відкрито всі тоді вимагані 4 курси нараз, так що семінарія вже в першому році свого існування була повною школою.

Перші два роки існувала семінарія тільки на основі устного дозволу куратора та щойно в 1922 р. дістала вона письмєнну концесію від міністерства освіти. Право прилюдности дістала семінарія щойно по 5-ох літах існування, себто в грудні 1925 року, й у травні 1926 р. відбулася в школі перша матура. До того часу їздили учениці семінарії здавати матуру в Перемишлі.

Про семінарію, як вона жила й розвивалася, скаже нам табелька, що її ось тут наводимо:

Шк. р.	курсів	учениць	шк. р.	курсів	учениць
1920/21	I—IV	80	1927/28	I—V	108
1921/22	I—IV	99	1928/29	I—V	111
1922/23	I—IV	99	1929/30	I—II	70
1923/24	I—IV	101	1930/31	I—V	104
1924/25	I—V	113	1931/32	I—V	104
1925/26	I—V	88	1932/33	II—V	84
1926/27	I—V	120	1933/34	III—V	62

Пластунки дрогобицької семінарії в 1926/27 р. (по середині сидить проф. О. Чайківська).

Семінарією, як і кожною середньою школою, управляв директор. Директорами були: о. Полієвкт Кміт (1920/21—1922/23), Микола Байрак (1923/24—1924/25), о. Онуфрій Гадзевич (1925/26—1926/27), о. Євген Громницький (1927/28—1928/29), а після нього директуру обняв проф. Микола Григорійчук.

В семінарії вчили здебільша вчителі місцевих державних і приватних шкіл, а з монахів учили: Емілія Тимочко, що й була настоятелькою сестер, Олександра Молчко й Марія Ізничак.

Про те, що при семінарії є різні кружки для самовиховання, не треба здається і згадувати, бо це виховний напрям нинішніх часів і вимагає цього шкільна влада та слідує за виконанням через своїх візитаторів.

Вселюдна школа. Повстала при семінарії в першому році її існування, бо без школи вправ і не може існувати семінарія, як школа, що виховує кандидаток учительського знання. Мала вона в собі спершу 7 клас, у шк. р. 1932/33 — 5 клас, а в 1933/34 шк. р. — 6 клас.

Матуристки дрогобицької семінарії в 1933/34 р. (сидять: Др. М. Рабій, Л. Огороднікова, дир. Григорійчук, м. Вас. Сивч, проф. Мельхерт [прислана предсідниця matur. комісії], м. Мар. Ізничак, о. П. Подоляк, О. Собчук, В. Волчко-Кульчицький, І. Бойчук).

Нижче подаємо кількість учениць у школі.

Шк. р.	учениць	шк. р.	учениць	шк. р.	учениць
1920/21	21	1925/26	77	1930/31	128
1921/22	115	1926/27	83	1931/32	135
1922/23	78	1927/28	106	1932/33	69
1923/24	88	1928/29	136	1933/34	101
1924/25	82	1929/30	130		

Першим управителем школи в першому році її існування був директор семінарії о. Пол. Кміт (1920/21). Пізніше управляли нею окремі люди, звичайно монахині. Ось їх імена: мм. Емілія Тимочко (1921/22—1923/24), Амвросія Сивч (1924/25), Олександра Молчко (1925/26—1927/28) й Марія Ізничак від шк. р. 1928/29.

Вселюдна школа василянок у Дрогобичі в 1927/28 шк. р. (сидять з ліва: м. Ачар, Сивч, м. Олекс. Молчко, о. Євген Громницький, м. Мар. Ізничак, м. Юл. Лопушанська).

Крім згаданих управительок, що вчили в школі, вчили в ній ще й такі сс.: Василя Сивч, Юлія Лопушанська й Віра Питлик.

Отся станиця яворівського монастиря веде в Дрогобичі інститут для учениць семінарії та захист для дітей — усе в малих розмірах, бо нема на це ані власних фондів ані ніяких допомог. В інституті перебувало в останніх літах біля 20 платних і кілька безплатних інституток, як це звичайно буває по монастирях.

Семінарія, школа й інститут із захистом приміщені в домі, що є власністю „Епархіяльної Помочі“ перемиського духовенства й знаходиться при вул. Конарського ч. 11¹⁾.

6. ПЕРЕМИШЛЬ.

Брак приміщення для замісцевих дітей, що ходили до вчительської семінарії й віділових шкіл у Перемишлі, відчувався від давна. До реалізації справи взялось „Товариство Руських Жінок“ у Перемишлі й воно ввійшло в контакт із яворівськими монахинями, ангажуючи їх до наміченого заведення. В попередньому (ст. 50) згадано про те, що на першій капітулі монахинь у 1902 році рішено відкрити новий дім у Перемишлі. Стало це можливе завдяки успішним переговорам яворівського монастиря з „Товариством Руських Жінок“. Вже в короткому часі після першої капітули, бо з початком вересня 1902 р., як початком шкільного року, отворено в Перемишлі „Руський Інтернат“ для учениць дівочої вчительської семінарії й учениць віділових шкіл під проводом василіянок. Шкільні діти, що передше скиталися по чужих інтернатах (венедиктинок і феліціянок) мали від тепер свій власний інтернат.

Інтернат нараховував перед війною 1914 р. пересічно біля 50 учениць, у післявоєнних часах це число змаліло, а в останніх роках має інтернат около 20 учениць.

Інтернат удержується із оплат батьків, що в різні часи були різні. Біднішим ученицям ішла управа інтернату все на руку, а конечні при тому недобори покривали своїми пожертвами то автономичні то приватні інституції (галицький краєвий виділ, товариства „Віра“, „Дністер“, „Ризниця“), будьто приватні особи, головно Есц. митрополит Андрій і тодішній перемиський єпископ Преосв. Константин Чехович та теперішній Преосв. Йо-сафат Коциловський.

Інтернат примістився був зразу в нанятій кам'яниці при

¹⁾ Із шкільних актів у Дрогобичі.

Водній вул., але вже в наступному році інтернат мусів опорожнити заняману кам'яницю, бо купив її був перемиський магістрат для міської виділової школи, що й до нині там міститься. Монахині мусіли шукати собі іншого приміщення, яке й по немалих труднощах знайшли, винаймаючи одноповерхову кам'яницю при вул. св. Йосифа 18 на Засянню. В цій новій поміщенню інтернат перебував один рік, бо в 1904 р. знайшлася нагода закупити на власність дім на Засянню при Сяновій вул. (гепер Каспровича) ч. 5. В тім році й перенесено до новозакупленого дому

Дівчата перемиського інтернату з м. Амвросією Сивч.

інтернат і там перебуває він по нинішній день. Дім закуплено головню завдяки заходам і допоміжці пок. прал. Мирона Подолинського. Його теж старанням завдячують монахині набуття другої нерухомості при Кляшторній вул., що її закупили в 1906 р.¹⁾

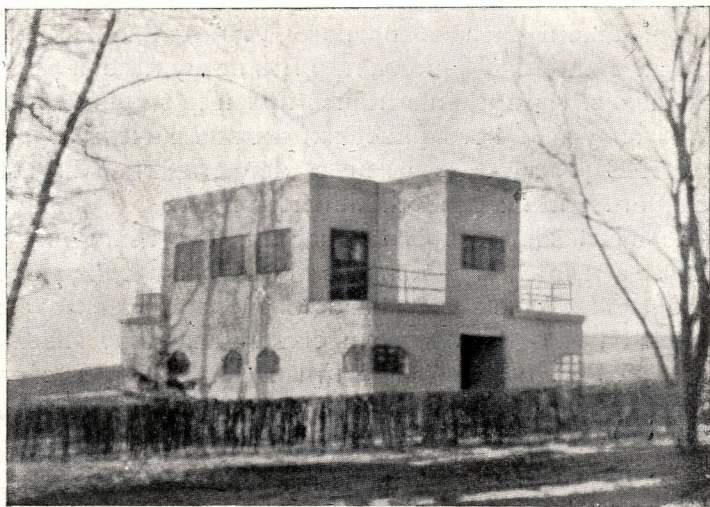
Інтернатом завідує настоятелька, а їй помагає при тім намісниця й префекта. Першою настоятелькою була м. Йосафата Теодорович, намісницею м. Олена Лянгевич, префектою м. Софія Козоровська. Пізніше настоятельки змінювалися досить часто. Найдовше були настоятельками. м. Макрина Мельничук (1903—1913)

¹⁾ З монастирської хроніки в Перемишлі.

й м. Василя Сивч (1920—1929). Тепер настоятелькою інтернату є м. Амвросія Сивч.

7. ПІДМИХАЙЛІВЦІ.

Цей монастир є самостійним (матірним) домом, але існує загалом ще недовгий час. Його початки сягають в останні роки великої війни та ведуть нас у мале містечко Журавно жидачівсько-го повіту. А саме, за стараннями дооколичного духовенства, головнo о. Григорія Музички, пок. о. Йосифа Логинського й о. Євгена Федоришина, отворено в тім містечку сиротинець. Завдяки енергії згаданих священників та жертвенности суспіль-

„Студіон“, дім призначений на школу в Підмихайлівцях.

ности цей сиротинець набув у 1920 р. на власність у Журавні малий дім і реальність та від травня тогож року передано цю реальність і дім словітському монастиреві, що оснував та і свою філію, а вона мала дальше вести сиротинець. Нова філія розвивалася успішно, так що на домашній раді матірнього словітського монастиря в 1927 р. піднесено, ба й порішено справу його уса-мостійнення. А саме, Ексц. митрополит, на предложення домашньої ради, відлучив на 5 літ журавенську філію від матірнього сло-вітського монастиря. За цих 5 літ мав журавенський монастир уладити все так, щоб дім міг бути на все канонічно встановлений

як дім самостійний. Ішло головню про матеріяльне забезпечення дому.

В три роки пізніше, в 1930 році, монастир заключив контракт з о. Іваном Туркевичем та в той спосіб набув від нього решту його земельного маєтку, біля 95 моргів землі з парком, мешкальним домом та забудуваннями, — все, розуміється, в зруйнованому стані. Але монастир не мав настільки готівки, щоб заплатити всю ціну купна, бо виручене з продажі реальности й домика в Журавні далеко-далеко не вистарчало. Поважну суму купна підмихайловецького дому й маєтку (22.000 ам. дол.) покрили складки земляків в Америці, куди монастир вислав своїх квестарок. Усю ціну купна сплачено й монастир перенісся в Підмихайлівці таки вже в 1930 році.

Таким чином умовина повного усамостійнення монастиря була вповні виповнена — монастир мав певну матеріяльну основу й забезпечення. На прохання монастиря й за згодою словітського монастиря вилучено його рішенням митрополичого ординаріату із лютря 1933 р. на все із звязи з монастирем у Словіті та канонічно ериговано як самостійний монастир.

Виховна діяльність цього монастиря до цього часу ще не проявилася в нічому, хіба тільки в тім, що він опікується сиротами, але їх теж невеличка кількість. Монастир, як далекий від залізниці й на селі та посідаючи більшу земельну власність, наміряє в найближчому часі відкрити в себе дівочу господарську школу та захоронку, яку наразі вже веде для місцевих дітей¹⁾.

8. ФІЛЯДЕЛЬФІЯ.

Для наших переселенців із Галичини й Закарпаття почали організувати парохії наші священики вже в 80-их роках минулого століття та будувати церкви й школи, але церковна організація була завершена щойно в 1907 р., коли то Апостольський Престіл іменував окремого єпископа Сотера Ортиньського. До того часу оставали вірні грекокатолицького обряду під владою ірляндських єпископів. Осідком нового єпископа назначено місто Філядельфію.

Брак власного єрарха відбився некорисно на нашій церкві. Багато вірних дало себе легковірно звести з правдивої дороги й покинуло свою віру й свій нарід. До того окружаюче життя впливало на нашу еміграцію дуже нівелююче. Щоб цьому лихові

¹⁾ Із монастирської хроніки й листів.

Преосвщ. Сотер Ортинський, перший гр.-кат. єпископ в Америці (1907 р.).

в якийсь спосіб зарадити й рятувати те, що серед тієї дійсності можна було рятувати, постановив Єпископ почати направи відносин від виховання молоді на здорових католицьких і національних засадах. До тієї виховної (а в суті річі й місійної) праці задумав Єпископ ужити василіянок, що вже в минулому виявили деяку практику і вмільсть у виховуванні дітей та звернувся з проханням о поміч до галицького Митрополита. До цього кроку крім загальних міркувань спонукало його теж і те, що в тім часі появилися було в Америці чотири жіночі особи, що були усунені з монастиря в старому краю. В Америці виступили вони як монахині, що самі з власної волі покинули монастир, розуміється — в монаших одягах василіянок. Незєдинена церква в Ньюорку прийняла їх оваційно як своїх і там вони при великім здвизі народу виреклись своєї католицької віри та піддалися тамошньому незєдиненому архієпископові. Ті самі особи появилися згодом і в Філядельфії, та, виступаючи надалі в василіянській монашій одязі, почали й тут ширити свою протикатолицьку пропаганду. Багато нетямучих людей потягнули вони за собою, а про їх успіх свідчить те, що вони заходилися біля будови свого власного монастиря в Філядельфії, отже в самій столиці грекокатолицького єпископа. І дійсно легковірні люди складали гроші на будову монастиря.

Маючи прохання американського Єпископа й визнаючись у конечности місійної праці монахинь в Америці, Ексц. митрополит звернувся з гарячим закликом до старокраєвих монастирів, щоб у них голосилися монахині до праці в Америці на славу Божу й спасіння душ.

До цієї праці в Америці зголосилося декілька монахинь у яворівським монастирі. Були це мм.: Олена Лянгевич, Пафнугія Тимочко, сс. Евфимія Курилас і Макрина Гарді. Вони і виїхали до Америки пізньою осінню 1911 р., відвідавши наперед Ексц. митрополита, що відправив у їх наміренню Службу Богу й посвятив усі майбутні американські монастирі Пресв. Христовому Серцю, Пречистій Діві Марії і св. Йосифові Обручникові ¹⁾.

Сестрами дуже щиро заопікувався той, що найкраще розумів конечність їх праці й що тому їх викликав, — американський грекокатолицький єпископ Кир Сотер. Він умістив їх при своїм боці, в осідку своєї катедри, щоб вони ділом параліжували згубну роботу відступниць, а ще більше тому, щоб могли їм прийти

¹⁾ З хроніки яворівського монастиря.

все з помічу. Він закупив у Філядельфії дві камяниці, переробив їх на монастир та подарував на власність монастиреві, так що яворівські монахині, приїхавши в Америку, застали монастир готовий.

Нарід прийняв монахинь із одушевленням і всі почали до них горнутись. Вже в першому тижні свого побуту на новім місці праці отворили наші монахині початкову школу для української молоді та вчили в ній української мови, катихизму й церковного співу.

Внедовзі круг діяльності монастиря поширився. На прохання своїх вірних почав думати Єпископ над справою реалізації сиротинця, що для вдержання наших переселенців у батьківській вірі й національності була дійсно дуже пекуча. Багато сиріт находилося по ірландських католицьких сиротинцях, а там вони ставали пропащі для української нації, та навіть протестантських, а там вони запропащувались і для віри і для нації. Справу полагодив Єпископ так, що купив у сусідстві монастиря ще два великі доми й уладив у них сиротинець та віддав його в управу василіянкам.

В сиротинці приміщено спершу 100 сиріт, пізніше це число побільшувалось, але й це було лише каплиною в морі. Удержував сиротинець своїм коштом Єпископ та в дечім причинялись до того добровільні пожертви й датки. Алеж і утримання такої інституції потягало за собою чималі витрати й найбільші засоби булиб з часом вичерпалися. Отже, щоб інституцію поставити на кріпких матеріяльних основах, єпископ Ортінський заложив при монастирі ризницю, друкарню й книгарню, віддав ці інституції під управу монахинь, а підчиненому духовенству поручив підпирати їх і словом і ділом.

На зазив Владики поспішило духовенство й вірні з помічу,

М. Олена Лянгевич, перша ігуменя в Філядельфії.

чим і як могли, а праця в допоміжних інституціях таки на добре закипіла, щоб виконати замовлення. В ризниці шили сестри на спілку з дівчатами й гаптували фелони, стихарі й іншу церковну утвар, в книгарні помагали при видаванню мнижок. Бувало, що деякі священники присилали свої рукописи на молитовники й книжечки, а весь дохід жертвували на сиротинець.

Будинок сиротинця василіянок у Філадельфії.

Праця, що її розвинув монастир вже в перших днях свого існування, вимагала більшої кількості людей. Монастир не мав їх. Час від часу на заклик то самого монастиря то на прохання еп. Сотера Ортинського приїхала одна-друга сестра, але того всього було таки замало. Колиж до того м. Олена Лянгевич, ігуменя монастиря, що й так не мала великого здоров'я, з надміру праці й виснаження занепала на грудну недугу, а не було кому її виручити, звернувся Єпископ до церковної влади в старім краю з проханням — прислати в Америку монахиню, що на

місце м. Ол. Лянгевич моглаб зайнятись монастирем і його інституціями, а також щоб могла провадити новіціят. За згодою перемиського єпископа Константина Чеховича вибралася на цю працю м. Макрина Мельничук, а з нею м. Климентина Якимович, що заявила охоту до праці в ризниці.

Справа новіціяту була в монастирі актуальна вже в перших днях існування, але не було змоги її наладати. Мусів жеж монастир себе на американському ґрунті відповідно представити, щоб інші, бачучи його працю, й собі забажали працювати в ньому на божу славу та й монастир мусів собі підховати кандидаток на майбутніх монахинь. З цієї причини пекуча справа протягнулась три роки, заки її зреалізовано.

М. Макрина Мельничук приїхала до Філядельфії з кінцем грудня 1913 р., а в місяць пізніше, себто з кінцем січня 1914 р., еп. Сотер отворив торжественною проповіддю перший новіціят василянок, поручаючи уряд маістри новичок м. Макрині Мельничук. З моментом отворення новіціяту було вже на пробі 10 кандидаток, а в першому й другому році існування новіціяту було в монастирі по 20 новичок.

З хвилиною отворення новіціяту була вже вирішена й забезпечена на майбутнє справа доросту монастиря. Новіціят достарчав нових сил до праці в сиротинці, в школі та в робітнях.

Єпископ Сотер Ортинський, що зложив монастир і його вивінував та забезпечив його на майбутнє, опікувався ним до останніх днів свого життя¹⁾. Після його смерти гр.-кат. епархію в Америці поділено на дві частини: на епархію для галицьких і епархію для закарпатських українців. Покищо обі епархії не дістали ще своїх єпископів, а тільки тодішній апостольський делегат із Вашингтону іменував адміністраторів — для галицьких українців о. Петра Понятишина, пароха з Неварка, для закарпатських — о. Гавриїла Мартяка, пароха з Ленсфорду. Філядельфійський монастир залишився під владою адміністратора для галицьких українців, а він іменував ігуменею м. Макрину Мельничук, дотогочасну маістру новичок й заступницю ігумені, на місце м. Олени Лянгевич, що в короткому часі після смерти еп. Ортинського теж перенеслася до вічності.

Положення монастиря і його нової ігумені після смерти печаливого опікуна еп. Сотера Ортинського було дійсно дуже трудне. Монастир нараховував тоді 30 монахинь, а в сиротинці

¹⁾ Помер 24 березня 1916 на удар серця.

М. Макрина Мельничук і перші новички філядельфійського монастиря (1914 р.).

було біля 150 сиріт, до того ще й на будинках, що їх дістали монахині в дарі від Єпископа, був довг у сумі 19.000 доларів і їх треба було теж частинами сплачувати. Всьому тому мали монахині зарадити власними силами й власною працею в ризниці і в друкарні та в дечім і збірках. Та над дальшою долею монастиря й сиротинця чувало боже Провидіння, бо минули літа, а монастир продовжує свою корисну працю по нинішній день.

Під сучасний момент сиротинець нараховує пересічно понад 100 дітей. Майже половина з них є круглими сиротами, друга половина має батька або матір. Сиротинець є мішаний, себто перебувають у ньому хлопчики й дівчата в віці від 7 — 14 літ. Після 14 року життя хлопці опускають сиротинець, а дівчата, оскільки вони виявляють охоту пізніше вступити в монастир, можуть залишитись у сиротинці на дальші літа й ходити до вищих католицьких шкіл.

В сиротинці обов'язує домашній порядок і його ось тут наводимо. Отже діти встають у 6:30 ранку, а в 6:55 ідуть усі парами на Службу Божу. Після повороту з богослуження снідають у год. 8-ій. При столі прислугують собі самі діти: старші хлопці — хлопчикам, дівчата — дівчаткам. Шкільна передполуднева наука триває дві і пів години (9 — 11:30), а після того в 12-ій год. Ангел Господень і обід. Пополудні в год. 1-ій знову починається наука й триває теж півтретя години. Після пополудневої науки діти підвечірюють і вчуться до вечері, що відбувається в год. 6-ій вечора. Після вечері діти моляться з монахинями й короткий час проводять на забаві, а потім дальше наука до год. 9-ої. В годині 9-ій ідуть усі спати. До цього загального порядку належить теж і сповідь, що відбувається щоп'ятниці, а перед першою п'ятницею місяця відбувається вона в четвер. В неділі й свята обов'язує окремий денний порядок.

Вгорі згадувано, що монахині в першому тижні свого побуту на новій землі отворили школу для дітей — та це в дійсності не була школа, як це загально розуміється, себто інституція, що веде повне виховання довірених їй дітей. Монастирська школа була інституцією допоміжною й мала дати своїм дітям те, чого вони в чужій школі не могли дістати. Отже вчили в ній ручних робіт, співу й української мови. Такий стан тривав до 1925 року. Тоді то тодішня ігуменя монастиря м. Мітродора купила окремий будинок на школу й з 1926 роком почалась при монастирі правильна цілоденна наука. Школа мала спершу тільки три ступні (по тамошньому „грейди“), а від 1930 р. стала

Сиротинець при філадельфійському монастирі (між дітьми сидить о. прал. Ол. Пик).

вона 8-ступневою школою й тоді то відбувся з великим торжеством перший випуск молоді (т. зв. „гредуейшен“).

Школа уладжена так, що її управителем є кожночасний парох філядельфійської катедри, під теперішню пору о. пралат і канцлер Олександр Пик. Учать самі монахині, з відповідними до того кваліфікаціями. Це вже амбіція монастиря — дати змогу радим досягнути найвищі кваліфікації, щоб цілоденну науку поставити на відповіднім рівні. В 1932 році вчило в школі 8 монахинь: Модеста, Ірина, Вероніка, Мирослава, Венедикта, Василія, Ольга й Ангела, що була між ними т. зв. принципалкою.

Викладовою мовою школи є мова англійська, але дуже багато уваги звернено на те, щоб українська мова була в належній пошані, бо школа по своїм дусі є таки українською школою. Діти мають щоденно години української мови. Крім приписаного шкільного матеріалу дітей учиться надобовязково: хлопців і дівчат — співу й музики (української пісні), дівчат — ручних робіт, шиття, вишивання й цирування, старших ще й куховарства.

Школу основано в першій мірі для власних таки сиріт із сиротинця, але до неї ходить чимало дітей із батьківських домів зпоза сиротинця. Та вона не може обслужити всіх дітей греко-католицьких батьків у Філядельфії. Багато дітей мусить ходити до чужих шкіл, часто навіть протестантських. Щоб і цьому лихові бодай у дечім зарадити, отворили монахині й провадять т. зв. недільну школу. Вчать у ній в неділі між 2 й 4-ою годиною, а ходить до неї понад 150 дітей, хлопців і дівчат (у 1931 р.). Вчать у школі головнo релігії, української мови й співу українських пісень. У релігійному життю утверджує їх марійська дружина під проводом монахинь. Від неї то жертвує дівтора цілий травень за наш нарід та за її почином і доглядом діти влаштовують щороку при кінці травня великий похід, т. зв. „травневу процесію“, з участю понад 300 дітей. Вона теж причиняється до того, що монахині можуть щорічно приготувити до першого св. Причастя біля 150 дітей, призбираних із цілої Філядельфії, що ходять до протестантських шкіл. Щороку справляють теж діти якийсь дарунок для Непорочної Диви.

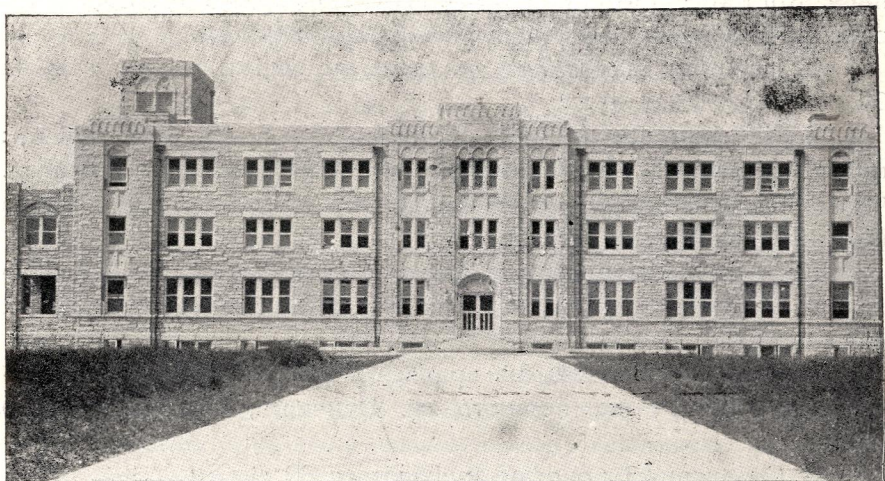
Виховна праця, як усюди, вимагає теж великих коштів, а їх роздобуває монастир із пожертв своїх і чужих та зі збірок по Філядельфії. Дальшими немалозажними джерелами утримання монастиря, школи й сиротинця це доходи з ризниці, друкарні (друкує Місіонарі, календарі та книжки духовного й світського змісту) та з книгарні з українськими й англійськими книжками.

Після першого св. Причастя дітей у Філядельфії (між діворою сидять Преосв. Конст. Богачевський і о. прал. Ол. Пик).

Книгарня має теж прибутки із різних деволюціоналій, як хрестиків, медаликів, образців і т. п.

Всі ці головні інституції монастиря (сиротинець і школа) та допоміжні (ризняця, друкарня й книгарня) містяться у власних будинках монастиря. Вже вище згадувано, в який спосіб прийшли монахині в їх посідання. Дещо дістали в дарі від покійного еп. Сотера Ортинського, дещо купили самі, як показалася потреба. Та монастир подбав теж і про те, щоб своїм дітям дати відпочинок і розвагу в вільних від шкільної науки місяцях поза великим фабричним містом на вільному повітрі. Отже дівчата

Матірний дім василіянок філядельфійської єпархії в Факсчейс.

з сиротинця переводять ферії в матірному домі в Факсчейс (побудованому в 1931 р. за суму 215.000 дол.), а хлопці на фермі в Чесапіку Сіті. Фарму купив і подарував монастиреві теж¹⁾ пок. еп. Ортинський. Вона положена над морським заливом, точніше — через город ферми переходить відного заливу. Обі місцевости положені серед чудової природи й серед зелені набирають діти сил до дальшої праці в школі. Також багато батьків старається примістити своїх дітей за оплатою в цих монастирських домах на феріях, але перешкоджує цьому брак місця¹⁾.

Ми нарочно спинилися на філядельфійському монастирі, бож він був першим нашим жіночим монастирем на американській землі та й нині, хоч матірний дім уже в Факсчейсі, він залишився центром виховної праці василіянок в Америці. Для кращого пе-

¹⁾ Із менших публікацій філяд. монастиря та з листування.

регляду цілості подаємо сумаричні відомости теж і про нього, в звязку з відомостями про інші дома в Америці. Отже:

1. Філядельфія: Власні дома з 25-ма монахинями та такими інституціями: сиротинець для 100 дівчат і хлопців, цілоденна мішана 8-класова школа (140 дітей), недільна школа (150 дітей), марійська дружина (100 дітей), приготування до першого св. Причастя (150 дітей); допоміжні інституції: друкарня й книгарня.

2. Факсчейс: Власний дім, матірний із 1931 р., з 37-ма монахинями й новіціятим та вищою школою для дівчат, що задумують посвятитися монашому життю; допоміжна інституція: ризниця. Крім того матірний дім має тут свою ферму і тут проводять свої ферії дівчата з філядельфійського сиротинця.

3. Ньюорк: Дім із 7-ма сестрами та вечірньою школою на 90 дітей.

4. Чесапек: Дім із 7-ма сестрами та такими інституціями: малий сиротинець на 10 дітей і вакаційна школа на 40 дітей. Фарма на Чесапіку це місце відпочинку на феріях для хлопців із філядельфійського сиротинця.

Крім цих, сказатиб, осередків провадять василіянки свою працю ще в т. зв. парохіяльних домах, а провадять вони їх у таких місцевостях:

1. Клівленд, 3 монахині, провадять вечірню школу й приготування дівчату до першого св. Причастя; опікуються 200 дітьми.

2. Скрентон, 3 монахині, опікуються 80 дітьми.

3. Шікаго (Норт), 4 монахині, опікуються 150 дітьми.

4. Шікаго (Савт), 3 монахині, опікуються 160 дітьми.

5. Гемтрамк, 3 монахині, опікуються 90 дітьми.

6. Пітсбург, 3 монахині опікуються 150 дітьми.

9. ЮНІЄНТАВН.

Поставлено отсю місцевість не тому, щоб Юнієнтавн був центром виховної діяльності або в ньому перебували монахині від довгого часу, а називаємо так тому, що Юнієнтавн, хоч найсвіжіший набуток монахинь в угро-руській американській єпархії, є тепер матірним монастирем. В дійсности центром виховної праці монахинь цієї єпархії є Елмгурст, але про це нижче по порядку.

Як відомо, наші земляки із Закарпаття задержали свою відрубність в Америці. Спершу творили вони разом з галицькими українцями одну єпархію, але зі смертю першого грекока-

толицького єпископа в Америці Сотера Ортинського почали робити заходи біля утворення окремого єпископства для еміграції з Закарпаття, й вони увінчалися успіхом. Після смерті єп. Ортинського назначено було двох окремих адміністраторів для галицьких і закарпатських емігрантів. Адміністратором для закарпатців став о. Гавриїл Мартяк.

Так, як ішли старання біля отворення власної єпархії для закарпатців, ішли теж старання біля створення окремого монастиря для наших закарпатських земляків. Ще за життя першого грекокатолицького єпископа Кир Сотера старалися різні організації закарпатців дістати на це згоду Єпископа та старалися теж про те, щоб філядельфійський монастир відпустив від себе деяку кількість монахинь для обслуги їх добродійних і виховних інституцій. Але ці заходи не мали успіху, бо філядельфійський монастир не мав настільки сестер, щоб їх їм віддати. Ті заходи в філядельфійському монастирі повторювалися ще більше після смерті єп. Ортинського, коли закарпатці дідали вже свого адміністратора й надіялися невдовзі дістати свого власного єпископа. Але й тими разами філядельфійський монастир відмовлявся вчинити їх волю та потішав їх, що може колись це таки станеться.

Так то справа оснування окремого монастиря для закарпатців протягалася до 1920 року. В тому році, видно з божого Провидіння, назначив тодішній адміністратор галицьких українців о. Понятишин нову ігуменю в філядельфійському монастирі, а дотогочасна ігуменя м. Макрина Мельничук, тепер вільна від обовязків і свідома тих прохань і заходів, що робили в неї закарпатці, почала продумувати над тим, як би то здійснити їх бажання. У здійсненню свого заміру вона знайшла добру помічницю в с. Макрині Гарді. Вони удалися до адміністратора єпархії для галицаких українців о. Понятишина, представили йому всю справу та просили дозволу отворити окремий монастир для обслуги еміграції із Закарпаття. Одержавши дозвіл від своєї духовної влади, сестри удались до адміністратора єпархії для закарпатців о. Мартяка, а цей, у порозумінню з апостольським делегатом у Вашингтоні, Іваном Бонзано, прийняв їх під свою владу, вручаючи їм грамоту на оснування монастиря й доручаючи для цієї цілі зайняти один дім при грекокатолицькій парохії в Клівленді. Пароха клівлендської церкви назначив о. адміністратор тимчасовим прокуратором і візитатором монастиря. Було це в день Богоявлення 1921 року.

Монастир у т. зв. угро-руській американській епархії почав існування маючи дві сестри. Та ця кількість почала скоро збільшуватись, бо обставини для цього були пригожі. Вже третього дня після того, як сестри осілись у Клівленді, прилучилася до них, за дозволом своєї влади, с. Евфимія Курилас, а в кілька тижнів пізніше зголосилося до нього декілька нових кандидаток. Були це сироти, вихованці філядельфійського сиротинця. Найсолодше Христове Серце, якому посвячено монастир вже від першої хвилини його існування, опікувалося новою обителлю в особливіший спосіб.

Перші облечени в клівлендському монастирі в 1921 р.

Новий монастир мусів перебороти багато труднощів, перетерпіти багато браків і багато невгод. Переносили їх терпеливо й нові кандидатки монашого стану, але за божою благодаттю всі труднощі переборено. Кандидатки перейшли добре двомісячну пробу, а тоді, за дозволом церковної влади, відчинено для них новіціят. Провадила його вправною рукою настоятелька нової обителі м. Макрина Мельничук, що довгий час вела таку працю в філядельфійському монастирі. Так то, зберігаючи всі приписи канонічного права, а то: стягнувши протокол й задержавши всі права й привілеї, чином т. зв. „Малого облечення“ в дні 19 червня

1921 р. почав при монастирі своє існування новіціят. Після цього „Облечення“, що відбулося дуже торжественно при великім здвизі народу, вступило до монастиря знову кілька кандидаток.

Минуло дальших 18 місяців і монастир готовився до нового великого дня, до складання монаших обітів перших кандидаток із новіціяту. Обставини зложились на це дуже пригожі. Якраз тоді був в Америці Ексц. митрополит Андрій і його попросила настоятелька монастиря перевести це торжество. Ексцеленція митрополит радо погодився на те та, приготувавши новичок 8-денними духовними вправами, прийняв обіти нових монахинь.

Перші новички монастиря в Клівленді (посередині ігуменя м. Макрина Мельничук з двома европ. сестрами: Єфимією Курилас і Макриною Гарді).

Складали вони свої обіти вже по новому канонічному праву, себто на три роки. При цій нагоді складала свої торжественні обіти с. Макрина Гарді. Так то з кінцем 1922 року монастир мав уже 8 монахинь із зложеними обітами та кілька новичок і міг тепер приступити до виконання тих завдань, для яких був покликаний. Прийшло це вже досить скоро, а саме одна велика за-помогова організація, що нараховує біля 200.000 „угро-руських“ членів, вибудувала в Елмгурсті великий сиротинець на 250 сиріт, коштом біля пів мільона доларів. З дозволу адміністратора

епархії управу сиротинця обняли сестри клівлендського монастиря й туди перенеслися зі своїм новіціят. Управу нового дому й сиротинця переняли монахині за окремою умовою-контрактом зі згаданою запомоговою організацією, а при заключенню цього контракту знову багато допоміг присутній тоді в Америці Ексц. митрополит.

Так то монастир дістав у своє розпорядження великий дім і велику інституцію та велике поле до праці. В домі відзначено одне крило виключно тільки на монастир і на новіціят, а тому не було побоювань про те, де примістити нових кандидаток мо-

Сиротинець в Елмгурст.

нашого звання й дійсно до новіціяту почало напливати кандидаток більше, ніж це було в Клівленді.

В Елмгурсті обняли монахині під свою управу сиротинець та школу при ньому, а й самі продовжували свою освіту по вищих школах, щоб мати нових людей до обсади місійних домів в епархії. Про удержання монахинь дбала вже запомогова організація.

Та з часом почало й тут не ставати місця на новіціят, бо кількість покликаних усе збільшувалася. З відома духовної влади почали монахині збирати гроші між своїми й англійцями на закупно власної реальности й евентуальну будову власного дому.

Та почати щонебудь без єпископа не було як, а очікуваний єпископ не приходив. Вкінці таки прибув до єпархії для „угро-руських“ власний єпископ в особі Преосв. Василя Такача з Ужгороду. Обняв він владу в своїй єпархії в червні 1924 року. Тогож самого року звізитував Преосв. єпископі монастир в Елмгурсті й знайшов у ньому доброго монашого духа. Невдовзі після того монахині отворили другий місійний дім у Вілксбер під покровом св. Йосифа, в вересні 1925 року. В цьому домі монахині обняли управу 8-класової школи. Будинок на школу й приміщення для монастиря побудувала вілксберська парохія й записала його в книгах на єпархію. Церква в Вілксбер платить щомісяця монахиням гонорар за працю в школі й з того вони себе утримують.

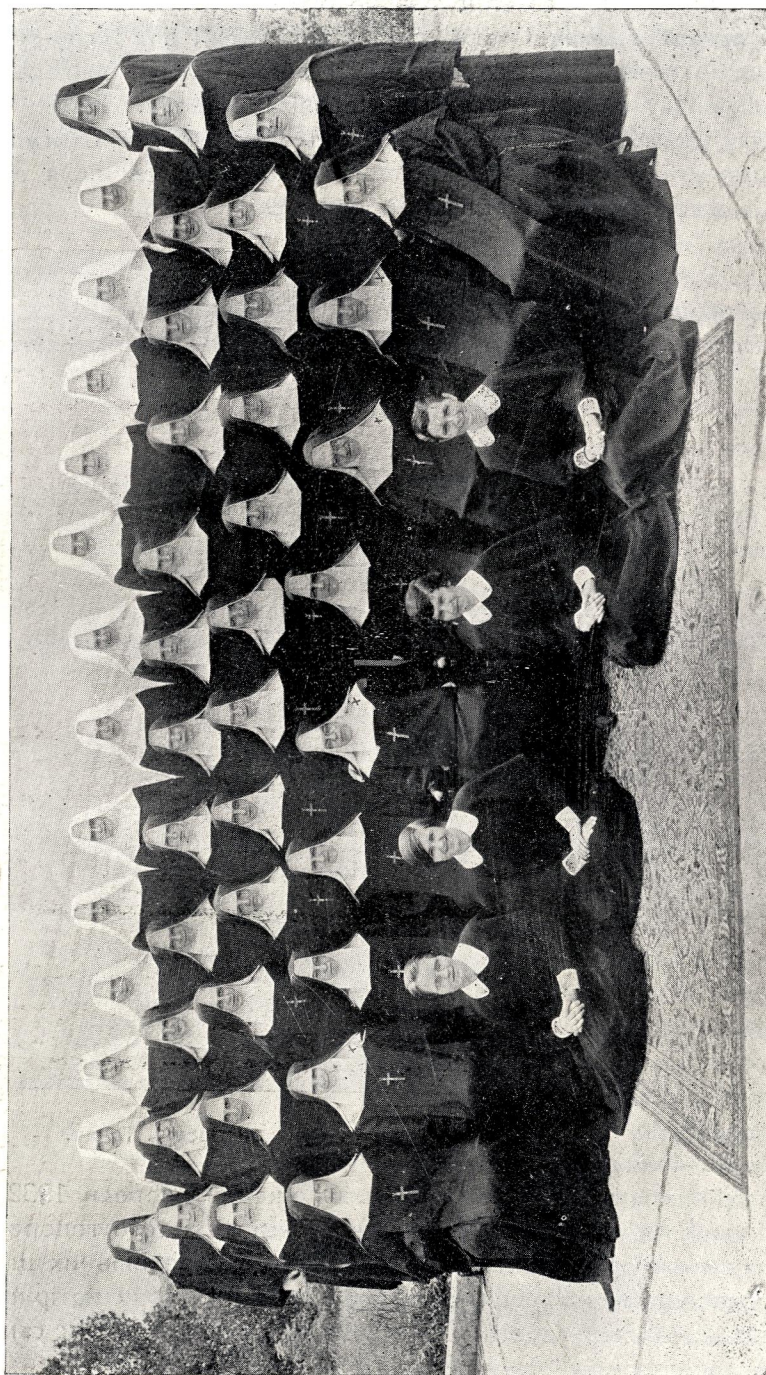
В слідуючих літах монахині в угро-руській єпархії поширили поле своєї праці, отвираючи нові місійні доми. Так то в 1927 р. до двох вище згаданих прийшов третій дім у Трентоні під покровом св. Василя Великого, що опікується найбільшою кількістю дітей, бо 4-ма сотками, та 4-ий дім у

Преосв. єпископ Василь Такач.

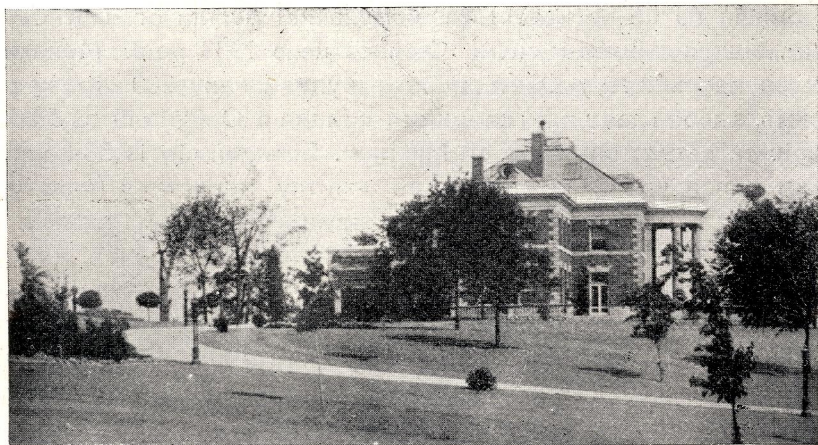
Гейзелтоні під покровом св. Макрини, зложений у вересні 1932 р.

Кожний місійний дім утримує себе самого з того гонорару, що його виплачують їм парохії за працю в парохіяльних школах. Що заощадають у році, віддають при кінці року матірному монастиреві. Місійні доми по парохіях будовані коштом самих парохіян, але записані на єпископа.

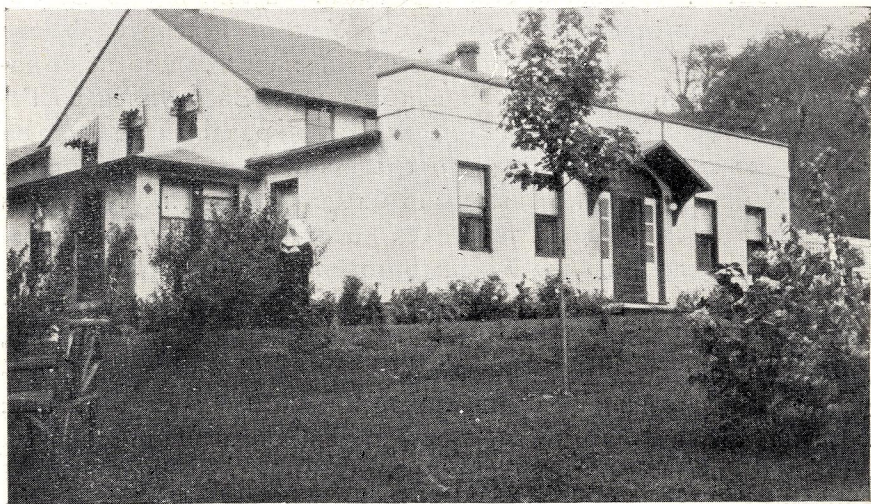

Монахині з Елмгурста в 1927 (на переді кандидатки).

Вище згадувано, що з відома церковної влади збирали монахині гроші на спеціальне призначення, а саме на закупню власної реальності й будову власного монастиря. З прибуттям єпископа-ординарія справа пішла справно. В порозумінню й за його

Матірний дім св. Макрини в Юнієтавн.

Бувш. матірний дім у Факторівіл.

благословенням сестри підшукали чималу реальність в Факторівіл, з 170 акрами землі, домом і господарськими будинками та закупили її за 20.000 доларів. Тут то в навечеря Покрови Пресв.

Богородиці 1927 р. перенесли вони із Елмгурста свій матірний дім з новіціят, а в кілька днів пізніше посвятили його Найсоллодшому Христовому Серцю.

Монахині задумували в Факторивіл побудувати для себе великий будинок бодай на 100 осіб, але з часом показалося, що Факторивіл на це не надається й монахині мусіли оглядатися за іншим, відповіднішим місцем. Сталося це в 1933 році. Монахині продали реальність у Факторивіл, а купили нову 200 акрову реальність з двома великими кам'яними домами в Юнієнтавн за 50.000 доларів та посвятили його св. Макрині. Більший дім із 38-ма кімнатами призначений виключно до вжитку монастиря (клявзура й новіціят), в меншому з 26-ма кімнатами поміщений інститут.

Матірний дім утримує на різних курсах по школах, як музики, малярства тощо, своїх членок, а фонди на своє удержання черпає у першій мірі з господарства, дальше із заробітків з шиття фелонів і церковних риз, дещо із збірок та з тих лишків, що їх присилають із своїх заробітків монахині при місійних домах в Елмгурст, Вілксберр, Трентон та Гейзелтон¹⁾.

10. УЖГОРОД.

В 1921 р. одержади станиславівські василіянки із Закарпаття листа, в яким повідомлялося, що в Ужгороді старенька вдова Поганьова хоче записати монахиням свій маєток, щоб вони занялися виховуванням бідних опущених сиріт. Звернулися до Галичини в тій справі тому, бо за мадярського правління не було на Закарпаттю ані одного жіночого греко-католицького монастиря.

Між монастирем і людьми, що бажали стягнути з Галичини на Закарпаття василіянок, тягнулася кореспонденція в цій справі досить довго, до того ще й пашпортові труднощі діло проволікали. Та вкінці таки 28. X. 1921 виїхали зі Станиславова дві монахині, мм. Магдалина Гуменюк і Ірина Олексюк, до Ужгороду, щоб на місці розглянути справу фундації. Тут ними заопікувалися люди прихильні оснуванню монастиря на Закарпаттю, а саме: о. Василь Такач, тоді духовник семінарії а пізніше єпископ в Америці, о. Августин Волошин, директор учительської дівочої семінарії й народній діяч, та його сестри Ольга й Олена. Вони й вели передше довгу кореспонденцію зі станиславівським монастирем в справі стягнення монахинь до Ужгороду, вони й постаралися, що тодішній ужгородський єпископ Антін Папп прийняв

¹⁾ Із монастирської хроніки й листів м. Макр. Мельничук.

монахинь у свою єпархію. Наводимо осьтут письмо Єпископа, змінючи тільки його етимологічний правопис на фонетичний: „Признаючи приняте Вашого письма от 10. X. 1921 і благодаря Вас за обширні інформації, імію честь сообщити, что Преп. сестри: м. Магдалина Гуменюк і Ірина Олексюк прибили до Ужгорода і с Єпископским Ординаріатом, як і с другими компетентними властями, докончили свої переговори в ділі поселенія Сестер Василиянок на територію Подкарпатской Руси, респективно в преділи єпархії мукачевской. — Єпископска Консисторія с єдногласним одушевленієм рішила поселити тут сестри Вашого

Дівчата з ужгородського інтернату василіянок у 1926 р.

монастиря, под тими однакож умовами, что сестри от Вас преселившієся а) употребляти будут етимологіческое правописаніє, б) приспособлятися будут к тутешному нарічію і в) не вмішаються в жадное діло політическаго характера. — Упомянуті Ваші сестри найшли у нас своє честное виживленіє, но чтобы они свою організаційну роботу дале продолжати могли, жадаєм Ваш чим скорійший писменний отвіт, относящійся на то, что приймете ли наші под а, б, в) точками наведеніє условія? — В прочих в Ваші благобойні молитви вручаюся і свою єпархію, остаюся.. ітд. в Ужгороді, 30 октября 1921“.

Після одержання відповіді й згоди зі Станиславова на зга-

дані умовини, почали монахині розглядатися в нових обставинах. Та справа фундації не могла бути полагоджена, бо дім фундаторки Поганьової був зайнятий і не можна було його опорожнити, а тому монахині, вижидajući терпеливо кінця, замешкали тимчасово в домику власности ужгородської капітули. За той увесь час ішли старання перед світською владою про призначення майбутнього монастиря правною особою та про знайдення терену праці для монастиря.

За ініціативою о. Авг. Волошина, що був головою товариства церковних учителів, вирішило те товариство віддати монахиням управу свого інтернату, званого теж сиротинцем, бо в ньому виховувалися на кошти товариства сироти по вчителях. Та й це нічого не допомогло, бо будинок інтернату, що містився при вул. Ракоція 36, був зайнятий військом і не було змоги його відібрати від війська. Вийшло таке, що перед монахинями отворилось немало можливостей, але зараз нічого не можна було зреалізувати. Та монахині не тратили надії на успіх, ба що більше — за дозволом своєї духовної влади удались до Станиславова просити в ігумені нових сестер на Закарпаття. По трьох місяцях вернули вони на Закарпаття ще з трьома монахинями, а саме зі сс. Василією Глібовицькою, Маркіяною Матіяс та Агнетою Ценкнер.

Після повороту монахинь із Станиславова їх приятелі в Ужгороді справу повели були вже так далеко, що вистарались о дозвіл на призначення монастиря правною особою й можна було вже приступити до уложення фундаційного акту Поганьової. Отже Поганьова відписувала монастиреві все своє майно, себто 30 моргів доброї землі, біля 7 моргів саду, старий мешкальний дім і господарські забудовання, а за те все монастир обов'язувався заложити й вести сиротинець для зовсім опущених дітей.

Та фундаційний дім дальше занимали свояки фундаторки, дім інтернату-сиротинця по церковних учителях занимало військо, а монахиням не було де розвинути свою працю. Та і в цім скрутнім положенню боже Провидіння не опустило монастиря. Не можучи знайти способу до праці в Ужгороді, були монахині покликані до Пряшева, щоб обняли управу інтернату дівчат. Покликав їх туди капітульний вікарій о. Др. Микола Руснак і там перебували всі монахині повних два роки.

Василіянки були покликані до Ужгороду, там зложили вони фундаційний акт і мали перебрати в посідання майно, там для них приготовано поле праці, але випало інакше: свою працю

Дитячий садок при ужгородському монастирі василянок (сидять м. Север. Махник і с. Макр. Гуній).

приложили вони в Пряшеві; в Ужгороді неначе на них забуто. Зміни прийшли щойно в 1924 році разом зі зміною на владичім престолі. Тоді то дотогочасного мукачівського єпископа Паппа, що почував себе мадяром і нічому було йому дбати про українську справу, іменовано архієпископом і перенесено на Мадярщину, а владичий престіл в Ужгороді обняв єпископ Петро Гебей. Він то сам із власного почину спровадив із Пряшева монахинь та передав їм управу інтернату для священничих сиріт, що був до тепер під управою світських пань. Будинок інтернату, при вул. Ракоція 23, був власністю грекокатолицьких священників, а за те деяка кількість священних сиріт мала в ньому безплатне приміщення. Крім них були ще в інтернаті дівчата інших батьків, так духовних як і світських, і за них плачено щомісяця гроші за удержання. Будинок інтернату був просторий і міг помістити велику кількість дітей, але притім був він дуже старий і вимагав усе нових направок.

Так то в вересні 1924 р. приїхала з Пряшева м. ігуменя Магдалина Гуменюк з двома сестрами до Ужгороду й перебрала управу інтернату, а в Пряшеві залишилася, як ігуменя, м. Ірина Олексюк із ще одною сестрою. Та тих, що були на Закарпаттю, не ставало до праці ні в Ужгороді ні в Пряшеві: в Ужгороді дістали до обслуги відразу інтернат з 70-ма дівчатами, в Пряшеві — з 40-ма дівчатами. До того монахині вчили ще в місцевих церковних т. зв. горожанських (виділових) школах. Отже в потребі звернулися монахині до свого давнього дому в Станиславові прислати нових сестер до праці. І дійсно тодішня станиславівська ігуменя м. Маркина Павлюк вислала на Закарпаття ще чотири сестри, що поділились по дві до Ужгороду й Пряшева, але й це не помагало. Лихові зараджено основно щойно тоді, коли монастир отворив свій власний новіціят у 1925 році.

1925 рік в історії ужгородського монастиря був важний. В тому році опорожнивсь фундаційний дім Поганьової й можна було монастиреві приступити до реалізації фундації. Саме отворення фундаційного дому відбулося дуже торжественно. На посвячення дому явився сам Єпископ з численним духовенством, а й світські, хоч Мінайська вулиця, при якій під ч. 34 положений дім і господарство покійної Поганьової, находився далеко за Ужгородом, явилися також у великій кількості. Тії люди пожертвували теж і все найконечніше, щоб належно вивінувати сиротинець. Приміщено в ньому відразу 15 сиріт-дівчат, дітей цілком опущених, яким дається змогу перебувати до 15-го року

Монахині з ужгородського монастиря в 1932 р.

життя в сиротинці й ходити до місцевих шкіл. Сиротинець утримується далі по нинішній день, а кошти покривають доходи з поля й саду та пожертви милосерних людей. Найбільше прилягала до серця доля сиротинця одній бідній жінці Жужці (Зузанні) Огнич, що, сама в останній нужді, при всякій нагоді збирає дрібні датки на сиротинець. Також треба тут відмітити, що й земляки з Америки не забувають на потреби своїх братів у батьківщині та часто присилають більші жертви між іншими потребами теж і на сиротинець.

Інтернат священичих сиріт в Ужгороді.

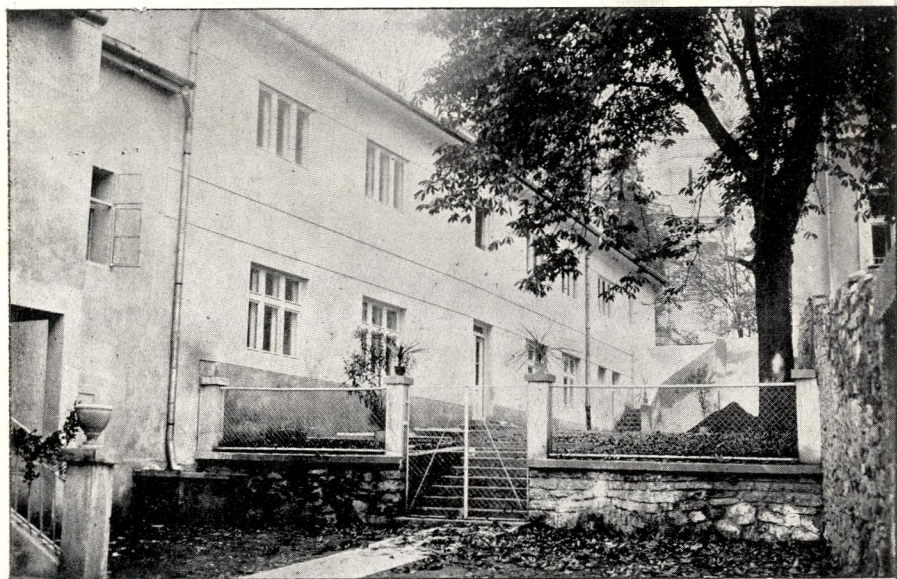
Про новіціят, отворений теж у 1925 р., вже згадувано вище. Приміщено його тимчасово в відокремленій частині інтернату на I-му поверсі. Злогосилося до нього 5 кандидаток.

В слідуючій 1926 році опорожнило військо будинок інтернату учительських сиріт і управу цієї інституції обняли зараз монахині. Таким чином дістали під свою опіку свіжих 48 дітей, так що під теперішню пору ужгородський монастир веде два інтернати для дівчат і сиротинець у фундаційному домі.

З літами придбали монахині ще одну, вправді невелику, але цінну реальність. А саме, старенька вдова Евфрозина Хома від-

писала монастиреві за містом свій дімок з винничкою, щоб лише дати їй опіку і притулок на старість. Винниця вправді невелика, але в гарнім положенню і служить монахиням за місце відпочинку підчас ферій.

Так то монастир придбав на власність дарованих дві реальности, але це не могло забезпечити монастиреві дальшого гарного розвитку. До того був потрібний відповідний власний дім. І тут знову прийшов з великою допомогою прихильник монастиря Преосв. єпископ Василь Такач в Америці. Він зарядив

Новіціят в ужгородському монастирі.

між своїми земляками й єпархіями в Америці збірку на закупно монастирського дому для василіянок в Ужгороді, а збірка повелася так гарно, що в 1929 р. ігуменя Магдалина Гуменюк могла приступити до купна відповідного дому на монастир. І дійсно, за американські гроші вона закупила 1929 році старий дім у сусідстві інтернату для священничих сиріт, так що сестри, заняті в інтернатах, можуть приходити на всі монаші вправи до монастиря. До цього нового дому притикає ще й великий город, так що є місце для відпочинку для дівчат з інтернату та й монастир не потребує купувати кончею городовини й садовини для інституток.

Призбирані в Америці гроші старчили не тільки на те,

щоб закупити дім зі садом, але й привести цю запущену реальність до порядку та зробити її пригідну до вжитку. Сестри відновили старий будинок і примістили в ньому інтернат для 15 дівчат, фреблівську школу й робітню килимів. Другу частину дому, що була вже в такому лихому стані, що не давалася вже направити, монастир збував у 1932 р. і на її місці побудував поверхову добудівку, в якій приміщено новіціят з монастирською каплицею. Новіціят відділений тепер зовсім від інших будинків, точно так, як того вимагає канонічне право.

Інтернатська молитовниця в Ужгороді.

Монастир розвивається щораз краще й з року на рік побільшується. Від часу отворення новіціяту вступило до нього 37 кандидаток, всі урожениці Закарпаття. Після зложення монаших обітів дає їм монастир змогу продовжувати свою освіту в місцевих школах, так що за кілька років круг ділання монахинь ще більше пошириться. Хоч і як їх тепер мало й скільки інституцій скупими силами мусять вони вести, то всеж таки дають вони свою конечну працю і в школах та в учительській дівочій семінарії.

Про те, що зробили василіянки в Ужгороді, свідчить хіба

найкраще кількість дівчат, що виховувалися в інтернатах. За несповна десять років виховної діяльності в Ужгороді випустили вони 545 дівчат, з чого 160 зложило іспит зрілості.

11. ПРЯШІВ.

Про те, як прийшли сестри до Пряшева, згадувано вище. Запросив їх до ведення інтернату тодішній капітульний вікарій о. Др. Микола Руснак, а прийшли з Ужгороду тому, що там не могли з причини несприятливих обставин нічого робити. Багато до того, що сестер запрошено до Пряшева, причинилася відома тамошня письменниця Ірина Негребецька, що й приїздила в Уж-

Інтернатки в Пряшеві в 1924 р. (сидять з ліва на право: м. Вас. Глібовицька, м. Агн. Ценкнер, м. Магд. Гуменюк, м. Ір. Олексюк, с. Макр. Матіяс).

город наклонювати до того монахинь, а як вони приїхали в Пряшів, приготувала їм дуже тепле й гарне прийняття місцевою громадою. Витала їх ціла капітула з капітульним вікарієм о. Руснаком на чолі, а ознаки прихильності громади були теж одним із немаловажних товчків у дальшій тяжкій праці монахинь.

Інтернат отворено з днем 1 листопада 1922 року й зголошилося до нього зараз таки з початку 40 дівчат, що ходили до різних шкіл у Пряшеві. Інтернат поміщувався в порожній єпископській палаті, але й тут прийшлося перебороти багато труднощів біля влаштування дому на інтернат, бо дім був майже по-

рожній. І тут допомогли теж дуже багато земляки на еміграції в Америці, що, самі добре організовані, не забувають про рідну

Інтернатки в Пряшеві в 1929 р. з с. Теофанією Чайковською.

Інтернатки в Пряшеві в учальні при науці (1933 р.).

землю та кожним разом приходять їй з допомогою. Помагав у перших початках і доброю радою і грешем також і пряшівський капітульний вікарій о. Руснак.

В жовтні 1922 р. приїхав до Пряшева новоіменований апостольський адміністратор пряшівської єпархії, крижівський єпископ Діонісій Няраді. Він не тільки не забув про монастир

Дім монастиря і інтернату в Пряшеві при вул. Францісцого.

і інститут, але навпаки — опікувався ним дуже радо та був не лише покровителем, але й духовним провідником.

Монастир з інститутом поміщувався за вікарювання о. Руснака

й адміністраторства Преосв. Нярадого в єпископській палаті. Там поміщувався він і в перших літах правління нового адмістратора Преосв. Павла Гойдича, що замешкав був у духовній семінарії. Але з часом треба було таки подумати про опорожнення єпископської палати. Тому Єпископ закупив у 1929 році при вул. Францісцого 19 гарну кам'яницю, з невеликим парком і городом, і там приміщено монастир і інтернат. У 1932 р. заходами Преосвщ. Гойдича розбудовано дім у той спосіб, що вибудовано окрему каплицю й поширено кімнати, так що інтернат відповідає тепер усім вимогам. А вимоги ті не дуже то великі,

Інтернат у Пряшеві від городу.

коли зважити, що Пряшів знаходиться на Словаччині, де наших земляків дуже мало. В інституті перебуває пересічно 40 учениць у році. За десять літ існування інтернату під проводом василіянок було в ньому кругло 440 учениць, з того 150 зложило іспит зрілості.

Пряшівський монастир є дуже малий, усього 4 сестри. Кандидатки відбувають свій новіціят в ужгорському монастирі. Крім праці в інтернаті виконують сестри вчительську працю теж у місцевих горожанських (виділових) школах.

12. КРИЖІВЦІ Й ШІД.

Монахині словітського монастиря появилися в Хорватії щойно в воєнних роках, хоч звязки між нашими земляками в теперішній Югославії й словітським монастирем існували вже довго перед війною. А саме, тодішній ректор грекокатолицької семінарії в Загребі, а пізніший крижівський єпископ Преосв. Діонісій Няраді присилав наших дітей із Хорватії на виховання в словітський монастир, ними опікувався та підпомагав монастир.

Інститутки крижівського монастиря з мм. Мар. і Авг. Смічиклас.

Колиж настала світова війна та через нашу Галичину перекочувались хвилі різних військ, монахині в порозумінню з великим своїм прихильником у Хорватії вислали туди в 1915 році 9 сестер і 9 дітей, щоб за кордоном могли в спокою перевести тяжкі хвилини війни. Монахині замешкали в конвікті в Крижівцях. В 1917 році з приїздом у Крижівці м. Анни Теодорович зреалізовано водночас інститут, де знайшло собі приміщення 20 дівчат, учениць місцевих шкіл. Поміщувався монастир з інститутом в домі конвікту, в якому згодом добувано друге крило. М. А.

Теодорович перебувала в Крижівцях несповна 4 роки та в 1920 році передала управу крижівського монастиря м. Августині Смічиклас, а сама з кількома сестрами перенеслась до Шіду в Сримі, де тоді траплялась нагода заложити новий монастир і дійсно його тоді заложено.

В Шіді заняли монахині палату, а властиво руїни, бо майже 30 літ займав її жид-арендар, а в воєнному часі військо. Спершу примістились монахині в двох кімнатах, що ще сяк-так надавалися до вжитку. Пізніше відреставровано цілий будинок. З початку обняли монахині управу державного сиротинця й вели його кілька літ. Пізніше перестала держава класти гроші на утримання сиротинця й сестри були приневолені утримувати сиротинець власними засобами. В Шіді утримують монахині теж і інститут. Всіх василіянок у Югославії небагато — всього 24. З того в Крижівцях 5, у філії крижівського монастиря в Камєніці — 3, в Шіді — 16.

Коли приглянемося педагогічній діяльності василіянок, то можемо ствердити поважний вклад праці, яка заслугує на тим більшу увагу, що обставини, серед яких доводилося сестрам працювати, зовсім не пособляли їхній праці та й середники, якими могли користуватися, були дуже марні.

Як ми бачили вище, матеріальне вивінування поодиноких наших монастирів в порівнянні латинськими монастирями було мале. Скількиж то разів ми зустрічалися зі звітами про цілковиту матеріальну нужду василіянок, приневолені жити з праці рук і милостині. Та тяжкі обставини й усякого роду труднощі не відстрашували і незнеохочували їх до праці для поодиноких душ і суспільности. Повні довіря в божу поміч, користаючи з батьківської опіки наших єпископів і духовенства, що все радо спішили їм з помічю й жертвами, вони беруться за відновлювання й будування монастирів, а дальше за найбільш для них відповідну працю: виховання молодих дівчат у чесності й побожності.

Як було вже сказано, інтензивніша й дещо більш систематична праця на виховнім полі зачинається в другій половині XVIII й початках XIX століття, зразу на Литві й Білоруси, опісля на Волині та в Галичині. На жаль православна реакція в Росії знищила унію і з нею всі виховні заведення та й самих василіянок, що остали вірні католицькій церкві, як у Вітебську, Полоцьку, Пінську, Орші, Вильні, Мядзьозі, Мінську, Новгородку, Дермані,

Підгірцях, Полоннім і Володимирі Волинським, — заведення, що так гарно розвивались на початку XIX століття.

Одиною територією, де василіянки мали змогу працювати на виховнім полі, була покищо Галичина. Треба признати, що цю змогу вони використали вповні. З малого початку в словітським монастирі, вратованім від заглади завдяки старанням єпископів, головню кард. Михайла Левицького, повстає ціла низка шкіл, які згодом успішно розвиваються, так що нині сестри мають класичну гімназію у Львові, вчительські семінарії зі вселюдними школами й інтернатами (Львів, Станіславів, Яворів, Дрогобич), фахову школу (Львів), фреблівські садки (Підгайці, Жиравка, Вишнівчик). В Перемишлі ведуть василіянки інтернат, а при львівським інтернаті мають вони сиротинець; в Рівні Ясінській коло Підлютого ведуть вони 4-класову вселюдну школу.

Не тільки на землях під Польщею, але й поза її межами, як на Чехословаччині, в Югославії й Америці розвинули василіянки виховну діяльність. В Ужгороді провадять 3 інтернати для дівчат і один сиротинець. Крім того вчать у горожанській церковній школі і вчительській семінарії. В Пряшеві мають теж інтернат, та ведуть інтернати в Югославії, Крижівцях і Шіді. В Америці, в Філадельфії, є сиротинець для дівчат і хлопців, цілоденна 8-класова школа, друкарня, в Факсчейс вища школа для дівчат (кандидаток до монастиря, новіціят), окрім того вечірні школи: в Нью-Йорку, Чесапіку, Клівленді, Скрентоні, дві в Шікаго, Гемтрамку, й Пітсбургу. В угро-руській єпархії ведуть в Елмгерст сиротинець та вечірні школи в Вілксбері, Трентоні, Гейзелтоні. Загальна кількість василіянок в Європі й Америці коло 500.

Можна сміло твердити, що школи василіянок стоять на високім рівні. Щодо добору учительських сил, наукових засобів та поміщень вони не уступають іншим школам того самого типу, а в багатьох їх перевищують. Про це свідчить у першу чергу постійна висока фреквенція учениць в тих школах та довіря, з яким суспільність відноситься до них, а далі хочби все добрі висліді візитацій представників шкільної влади та факт, що при сучасній гострій контролі і збільшених вимогах шкільної влади, школи василіянок майже без виїмку мають права державних шкіл.

Що щораз то нові виховні станиці появляються в останніх літах, це доказ внутрішньої сили Чина. Це дозволяє надіятися в майбутности ще кращого розвитку його виховної діяльності.

ЧАСТИНА III.

ДОДАТОК

ГРАМОТИ Й ДОКУМЕНТИ.

I. КОРОЛЬ ІВАН КАЗИМИР ЗВІЛЬНЯЄ ГРУНТ, КУПЛЕНИЙ
У 1646 Р. НА ЛЬВІВСЬКОМУ ПЕРЕДМІСТІЮ НА МОНА-
СТИР, ВІД УСЯКИХ ДАНИН (1659 р. ¹⁾).

Ian Kazimierz z Bozey Łaski, Krol Polski, Wielkie Xiaże Litewskie, Mazowieckie, Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Inflantskie, Smolenskie, Czerniechowskie, A Szwedzki, Gottski, Wandalski, Dziedziczny Krol.

Oznaymuiemy tym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu zosobna, komu o tym wiedziec teraz y w potomne czasy bedzie należało. Iż supplicowano Nam przez pewne Pany Rade Nasze Duchownego y Swieckiego Stanu imieniem Naboznych Czernic, to jest Zakonnice Religiey Wschodniey Cerkwie Greckiey we Lwowie na Przedmiesciu Krakowskie nazwanym podług institutiey y obrzędu Zakonniczego iem należącego zycie prowadzących przyczyniając za niemi, abysmy onym łaske Nasze krolewską oswiadczaiąc Danine Gruntu Pietnickie przezwanego zdawna, tamze we Lwowie na przereczonym Przedmiesciu Krakowskim, między innemi Gruntami Woyciecha Zbaraskiego y Iacka Stolarza z jedney, a Prokopa Skubylki z drugiey strony, leżącego, przez Wielmożnego Wasila Woiewode y Hospodara Ziem Mołdawskich u Szlachetnych Iana Skorodinskiego y Fedory Małzonkow kupionego iako w sobie Zapis kupna w Zamku niskim Lwowskim Feria Tertia post Dominicam Quadragesimalem Oculi proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Sexto zeznany opiewa, a przez tego zas Hospodara tymze Zakonnicom Religiey Greckiey Lwowskim na wystawienie na niem Monastera y Cerkwi, podług danego Listu w lasiech 29 Octobra Roku tegosz 1646 opisanego y w Xięgi Grodzkie Lwowskie Sabbatho ante Festum Sanctae Catharinae Virginis et Martyris proximo Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Septimo actiowanego przekazanego stwierdzili y zmocnili. Ktorą to suplike iako w rzeczy słuszney do Nas za temisz Czernicami Zakonniciami Religiey Greckiey Lwowskimi wniesioną wyrozumiawszy, y onych samych pobożne zelum ku tak świętobliwemu y pamiętnemu dziełu namierzoney woli aby Chwała Boża pomnożenie brała zważywszy, tudzież y na przyczyne Wielebnego Oycy Arseniego Zeliborskiego ritus Graeci Władyki Lwowskiego Halickiego y Kamienca Podolskiego, Archimandryty Uniowskiego nieodmowiliśmy onym tego nic tak zdroznego nie widząc czemu byśmy takowey Daniny zwysz opisanego Gruntu powagą Maiestatu Naszego stwierdzic y zmocnic nie mieli, iakosz tym Listem Ninieyszym gruntownie y skutecznie

¹⁾ З архіву словітського монастиря.

podług Zapisu y Listu Hospodarskiego we wszystkim iako nayw-
 rowniey nienaruszonym prawem wieczysto stwierdzamy y znac-
 niamy. A na dowod tego pomieniony Grunt w Zapisie Kupna y Da-
 niny Hospodarskiej (ktore My także we wszystkich punktach clau-
 sulach y conditiach approbuujemy) wyrażonych, opisany wszczeg-
 y wzdłuż iako zdawna w sobie y w swey okolicznosci iest, y ze
 wszystkimi jego przynależnościami, pożytkami, przychodami y uro-
 dzajnościami teraz y na potomn bęącemi od wszelkich podatkw,
 ciężarów, czynszow krolewskich y Zamkowych, tudzież y od Zol-
 nierskich stantyi składek y exactyi, y innych powinności Urzędow
 Sądow władzy, y Iurisdictioney Swieckich wyimujemy y zwalniamy,
 a wedle Immunitates Ecclesiasticas prawem pospolitym Religiey
 Greckiey obwarowanych w Dobro Duchowne Cerkiewne na chwałę
 Bożą oddane wiecznie y nieodmiennie wcielamy y obracamy. Tak
 iż pomienionym Czernicom Religiey Greckiey Zakonnicom Lwow-
 skim wolno będzie y iest przerzeczonego Gruntu y jego wszelkich
 przynależności teraz y w potomne czasy będących y przyczynio-
 nych wedle upodobania swego zazywac y na tymże Gruncie Mo-
 naster y Cele dla sposobnego swego mieszkania y Cerkiew dla
 odprawowania nabozenstwa y służby Bożej Obrzędem Wschodniey
 Cerkwie, za błogosławieństwem należytego iem Pasterza, bez prze-
 szkody wszelkich iakieykolwiek conditiei, stanu, vocatiei Osob Du-
 chownych y Swieckich drzewem lub murem wystawic, y w tym
 Monasterze przy Cerkwi wystawionej podług Professiey Zakonni-
 czey, y podania Wschodniey Religiey Greckiey Cerkwie, za obra-
 niem sobie zposrodku siebie Starszey Ihumeniey spokojnie żywot
 prowadzić referując się całe do swego Pasterza własnego coby do
 ich naylepszego porządku życia Monasterskiego Zakonniczego na-
 leżało y być mogło. Obiecując to po Nas y Naszych potom Succes-
 sorach Naiasniejszych Krolach Polskich iż pomienionych Czernic
 Zakonnich Religiey Greckiey Lwowskich wszystkich y kaźdey z nich
 terazniejszych y po nich następujących od zwysz opisaney Daniny
 przez Nas niniejszym przywileiem stwierdzoney tudzież y od
 Gruntu namienionego y jego wszelakich należności, także Mona-
 stera y Cerkwie ktore sobie za staraniem swoim lub pobożnych
 ludzi pomocy, y opatrzenia wystawia, wiecznemi czasy nie oddalimy
 y ni od kogo tam in toto quam in parte oddalac nie dopuscimy,
 ale i owszem dla wygody przykupic do tego Gruntu inszego z władzy
 Naszey pozwalamy, na znak wieczystey pamięci y łaski Naszey
 krolewskiej, aby się przy tym założonym Monasterze y Cerkwi za
 Nas y Successory Nasze Krole Polskie chwała y usługa Bogu
 Wszechmogącemu oddawała. Co do wiadomości wszystkim na ten
 czas y w potomne czasy przywiodszy, dla lepszey wiary y pew-
 nosci ręką Naszą podpisalismy y pieczęć koronną przycisnąć do
 tego roskazalismy. Dan w Warszawie Dnia VII. Miesiāca Czerwca
 Roku Panskiego MDCLIX Panowania krolestw Naszych Polskiego X.
 a Szwedzkiego XI. Roku. Ian Kazimierz Krol. Ian Ignacy Bąkowski
 Podkomorzy Chełmski.

(На противній сторінці уміщена клявзуля обляти в львів-

rozazahmy - Dan. to Maryawia, Dnia
Sarkawimrent

Podwierdzenie Daniny Gruntu na
wzstawnie Monastera y Cerkwi
Czernicom Lwowskiem.

Jan Bonawy Bąkowski
Podkomorzy Chełmiński

ських городських актах: Feria Sexta post Festum Transfigurationis Christi Domini proxima Anno Eiusdem 1664-to ad personale Oblationem Nobilis Theodori Gandzaronowski ad acta Castrensia Capitanealia Leopoliensia susceptum et inductum).

II. КОРОЛЬ ІВАН III СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ЛЬВІВ-СЬКИМ МОНАХИНЯМ ТРИ ЛИСТИ СВОЇХ ПОПЕРЕДНИКІВ НА РІЖНІ ПРИВІЛЕЇ (1679 р.¹⁾).

Ian III, z Bożej Łaski Krol Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski i Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Smolenski, Siewierski, Czernichowski.

Oznaymuujemy ninieyszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komuby o tym wiedziec należało teraz y w potomne czasy. Producowany Nam był imieniem Zakonnych Panien Graecoruskich na Przedmiesciu Lwowskiem, pod tytułem Panny Przenaswietszey Offiarowania ufundowanych, List Pargamenowy Ręką S. pamięci Praedecessora Naszego Michała podpisany y Pieczęcią koronną zawieszistą stwierdzony, cały, nienaruszony y w niczem niepodeyrzany Zamykaiący w sobie approbatie y confirmatie Praw Dekretow Consensow y funduszow Monasteru tych Zakonnych Panien Lwowskich y supplikowano Nam przez Wielebnego Iozepha Szumlanskiego Episkopa ritus Graeci Lwowskiego, Halickiego y Kamienca Podolskiego abysmy tenze List powagą Naszą krolewską approbowali: Ktorego de vebro ad verbum taki jest Tenor. Michał z Bożej łaski Krol Polski Wielki Xiążę Litewski Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Inflantski, Wołyński, Podolski, Smolenski, Siewierski y Czerniechowski. Oznaymuujemy teraznieyszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komu by o tym wiedziec należało teraz y w potomne czasy: Przedkładane Nam były imieniem Naboznych Panien Zakonnych Graecoruskich Lwowskich, na Przedmiesciu pod tytułem Panny Przenaswietszey Offiarowania ufundowanych, trzy Listy, dwa papierowe, a trzeci pargaminowy; Pierwszy de actu et data w Lwowie dnia dwudziestego czwartego Octobra Roku Panskiego 1669 Ruskim stylem pisany, ręką Wielebnego Iozepha Szumlanskiego ritus Graeci Lwowskiego Halickiego y Kamienca Podolskiego podpisany y pieczęcią przypieczętowany, zamykaiący w sobie Consens y Decret na wolne Swiec, począwszy od pułgroszka, po groszu, po pułtoraku y daley robienie, y onych wszędzie przedawanie, takze y Proskor pieczenie y onych przedawanie bez wszelakiey Popow, Diakow y innych osob przeszkody. Drugi List de actu et data takze we Lwowie Pierwszego dnia Marca Roku Panskiego 1668. ręką Urodzonego Iana Mniszcha Starosty Naszego Lwowskiego podpisany y przypieczętowany, Zamykaiący w sobie Confirmatią Praw y wolnosci Gruntow Monasterskich. Trzeci List Pargamenowy ręką S. pamięci Antecessora Naszego Iana Kazimierza podpisany y pieczęcią zawie-

¹⁾ З архіву словітського монастиря.

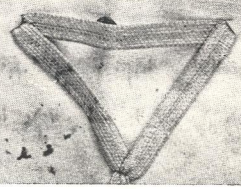
sistą stwierdzony zamykający w sobie fundum Monastera pomienionego Panińskiego Graecoruskiego Lwowskiego: y Supplikowano Nam przez Wielebnego Iozepha Szumlanskiego, należytego ich ritus Graeci Lwowskiego, Halickiego y Kamienca Podolskiego Episkopa, abysmy te wszystkie powagą Naszą stwierdzili: Z których to trzech Listow a osobiłwie Pargamenowego text słowo w słowo iest takowy. Ian Kazimierz z Bozey łaski Krol Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski... (тут повторється дослівно лист з Додатку під ч. I) My tedy Michał Krol, stosując się do takowej Wielebnego Oyca Iozepha Szumlanskiego Lwowskiego, Halickiego y Kamienca Podolskiego ritus Graeci Episkopa instantiey, za przedręczonemi Zakonnickami Monastera Offiarowania Naswieszey Panny Lwowskiego Przedmieyskiego ritus Graeci, ten wzwyż inferowany List, iako tez y wszystkie Prawa iech Zapisy, legatie tak de actu et data specificowane, iako tez y na pismie będące we wszystkich punctach, clauzulach, artykułach approbowac y confirmowac umyslilismy, iakoż ninieyszym Listem Naszym quoniam iuris sunt, approbuiemy, confirmuiemy chcąc te całe miec y po Następcach Naszych abysmy wyszczeczonym Prawie wolney na Starszą Elekciey, tudziesz Swic robieniu, Proskor pieczeniu, przedawaniu zostawali dokładając tego y mocno warując aby tak Monaster sam, iako y grunta iego do niego należące kupione, darowane, legowane, y które mają y miec będą od wszelakich Exactiey, Podatkow Poborow i innych iakiem kolwiek sposobem wymyslonych Exactij, Extorsij Zamkowej, iako y Strażnego tudziesz Statij, Stancij, Składek Żołnierskich wolnemi byli wiecznemi czasy, Na co dla lepszey wiary przy podpisie Ręki Naszey Pieczęć Koronną przycisnąć rozkazalismy. Dan we Lwowie Dnia VIII. Miesiąca Listopada Roku Panskiego MDCLXXIII. Panowania Naszego VI. Roku. Michał Krol Mieysce Pieczęci mnieyszey Koronney. X. Stan: Bużenski P. W. K. Regent Kancel. Koron. My tedy Ian Krol łaskawie do słuszney Wielebnego Iozepha Szumlanskiego Episkopa Lwowskiego, Halickiego y Kamienca Podolskiego instantiey za Pannami Zakonnemi Lwowskimi ritus Graeci, przychylając się wzwyż inferowany List, takze wszystkie Prawa documenta foundationis y Consensa iech iakiekolwiek mają we wszystkich punktach, clauzulach, artykułach y conditiach approbowac y confirmowac umyslilismy: iakoż ninieyszym Listem Naszym approbuiemy y confirmuiemy; obiecuiąc to po Nas, y po Naiasneyszych Następcach Naszych ze przy rzeczonych Prawach Consensach y wolnosciach łaskawie tez Panny Zakonne Lwowskie ritus Graeci zachowane będą. Ktory to List dla większey Naszey pewności Ręką Naszą własną podpisawszy, Pieczęcią Koronną stwierdzic rozkazalismy. Dan w Żółkiewi Miesiąca Pazdziernika Dnia VIII. Roku Panskiego MDCLXXIX. Panowania Naszego VI. Roku. Ian Krol. Confirmatia Praw Pannom Zakonnym Religiey Graeckiey Konwentu Lwowskiego na Przedmiesciu Krakowskim.

(Цю грамоту короля Івана III потвердив король Август II Саський у 1699 р., виставляючи на це окрему грамоту, що зберігається в архіві словітського монастиря).

A circular vignette depicting a religious scene, possibly the Adoration of the Kings. The scene is enclosed in a circular frame and shows several figures, including a central figure (likely the Virgin Mary) and a child (likely the infant Jesus), surrounded by other figures in a domestic or sacred setting. The vignette is surrounded by elaborate, symmetrical floral and scrollwork decorations. Above the vignette, there is a small, stylized figure, possibly an angel or a saint, emerging from a cloud. The entire illustration is rendered in a detailed, engraved style.

[illegible]

Santhrol.

Confirmatio P^{ri}oris Pannoni^{ae} Zakony^{ensis} Religio^{nis}
Sach^{is} Konventu^{is} Long^{is} n^{ost}re admⁱⁿist^{ra}ti^onis
Kra^{ko}vi^{ensis}

Король Іван III Собіський потверджує львівським монахи́ям три листи своїх попередників на різні привілеї (1679 р).

III. КОРОЛЬ ІВАН СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ПРИВИЛЕЇ, НАДАНІ СЛОВІТСЬКОМУ МОНАСТИРЕВІ СТАНИСЛАВОМ І ІВАНОМ МНІШКАМИ (1679 р. ¹).

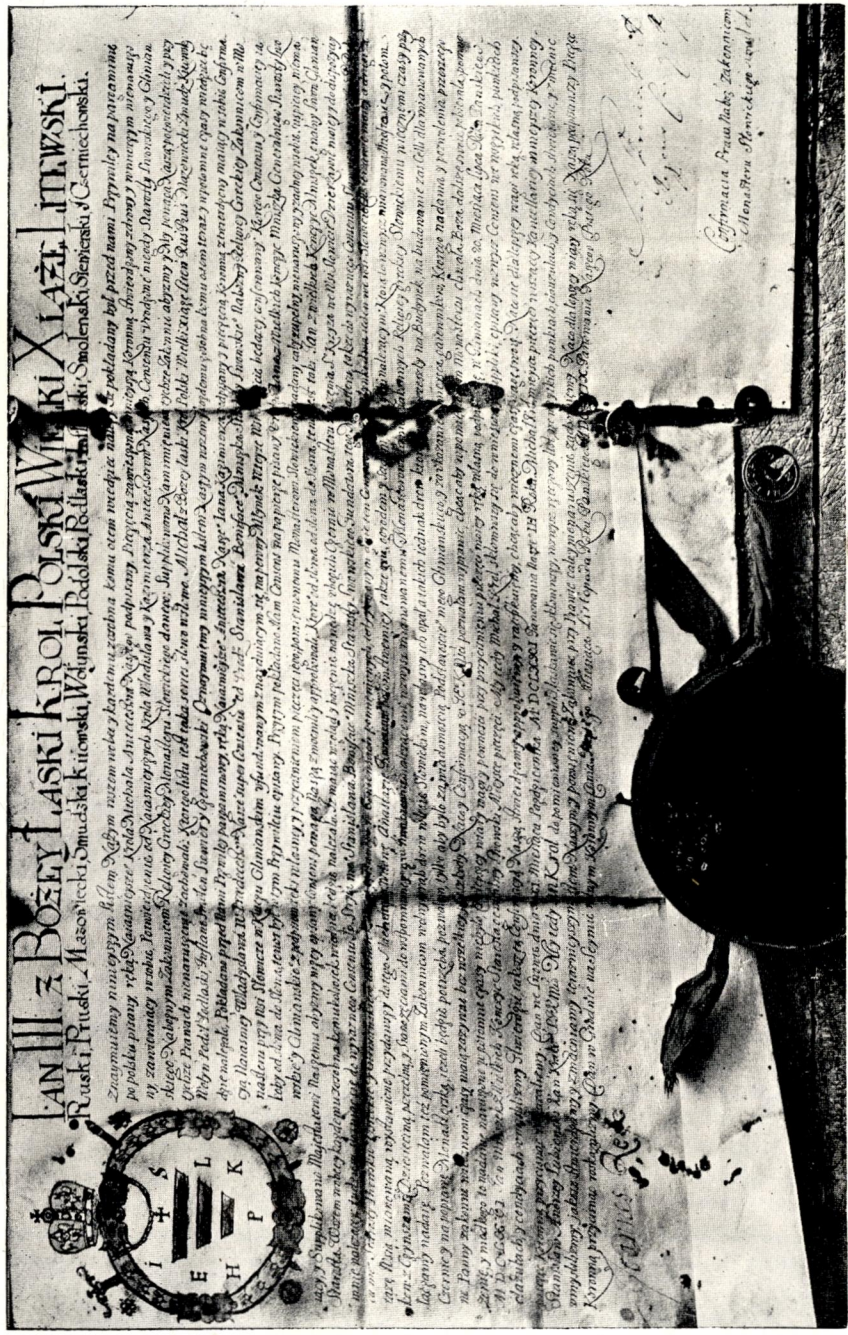
Ian III. z Bożey Łaski Krol Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołyński, Podolski, Inflantski, Smolenski, Siewierski, Czerniechowski.

Oznaymuiemy niniejszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu zosobna komu otem wiedziec należy. Iz pokładany był przed nami Przywilej na pargaminie po polsku pisany, ręką Naiasnieyszego Krola Michała Antecessora Naszego podpisany. Pieczęcią zawieszoną mnieyszą Koronną stwierdzony zdrowy, y wniczym nienaruszony, zawieraiący wsobie, Potwierdzenie od Naiasnieyszych Krola Władysława y Kazimierza Antecessorow Naszych. Consensu Urodzonego niegdy Starosty Lwowskiego y Glinianskiego, Naboznym Zakonnicom Religiey Greckiey Monasteru Słowickiego danego; Supplikowano Nam imieniem tychże Zakonnicy abyśmy y My powagą Naszą potwierdzili y przy tychże Prawach nienaruszenie zachowali: Ktorego listu iest taka series słowo w słowo. Michał z Bozey Łaski Krol Polski Wielki Xiążę Litewski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantski, Smolenski, Siewierski y Czerniechowski. Oznaymuiemy niniejszym listem Naszym wszem y kazdemu zosobna komu o tem teraz y wpotomne czasy wiedzeć będzie należało, Pokładano przed Nami Przywilej pargaminowy, ręką Naiasnieyszego Antecessora Naszego Iana Kazimierza podpisany y pieczęcią Koronną ztwardzony maiący w sobie Confirmacyą Naiasnieyszego Władysława IV. Praedecessora Naszego super Consensum od Urodzonego Stanisława Bonifacego Mniszka Starosty Lwowskiego Naboznym Religiey Greckiey Zakonnicom w Monasteru przy Wsi Słowicze w Kluczu Glinianskim ufundowanym znayduiącym się, napewny Młynek Wteyże Wsi Słowicie będącey, conferowany, Ktorego Consensu y Confirmaciey iakoby od słowa do słowa, tenor był wtym Przywileiu opisany. Przytym pokładano Nam Consens na papierze pisany, Urodzonego Iana z Wielkich Konczyc Mniszka Generalnego Starosty Lwowskiego y Glinianskiego z podpisem ręki własney y przycisnieniem pieczęci iego, pomienionemu Monasterowi Słowickiemu nadany cały zupełny, nienaruszony, y zadney wsobie suspiciey niemaiący, y Supplikowano Maiestatowi Naszemu abyśmy nizey opisany Consens powagą Naszą zmocnili y approbowali, Ktorego od słowa do słowa tenor iest taki; Ian zwielkich Konczyc Mniszek generalny Lwowski Glinianski Starosta. Wszem wobec y kazdemu zosobna komukolwiek wiedzieć będzie należało. Iz maiąc wzgląd y baczenie na nędzę ubogich Czernic w Manasteru założenia Świętego Krzyża we Wsi Słowicie Dzierzawie moiey y do dyspozycij mnie należącey; tudziesz stosuiąc się do wyraznego Consensu Sp. Stryia mego Stanisława Bonifacego Mniszka Starosty Lwowskiego Fundatora tego Mona-

¹) З архіву словітського монастиря.

steru, także do wyraźnego Consensu Sławney pamięci Imci P. Rodzica mego Starosty Lwowskiego Osieckiego y Glinianskiego cokolwiek mają opisanego w Consensach pomienionych cały y to onym daię ten Consens na Młynki dwa ieden we wsi Słowicie Dzierzawie moiej a drugi za tążę Wsią mianowaną wystawione przydawszy do tego Szlachetną Wdowę Anastazję Konczewiczową z potomstwem iey, także gruntem ogrodem y Sadem, do tego gruntu należącym; Którą to wzwyż mianowaną Anastazję y potomkow z Czynszami: Dziesięciną pszczelną y Sianożęciami do wspomnionego gruntu Konczewiczow należącemi, wzwyż mianowanemu Monasterowi Panien Zakonnych Religiey greckiey Słowickiemu wiecznemi czasy przyłączamy **nadaię**. Pozwalam też pomienionym Zakonnicom wolny wręb dreb wlesie Słowickim, na własny ich opał, a takich iednak dreb ktoreby się niezeszły na Budynek, na budowanie zas Celli dla mianowanych Czernic y na poprawę Monasterską, iezeli będzie potrzeba pozwalam, tylko aby było za wiadomością Podstarostiego mego Glinianskiego, y za ukazaniem mieysca gaiewnikow, Ktorego nadania y pozwolenia przerzeczone Panny zakonne wiecznemi czasy mają zazywac bez wszelkiej przeszkody. Naco y Confirmacją I. K. Mci pozwalam wyprawic, chcąc aby w pomienionym Monasterzu chwala Boza dalsze swoje pobierała pomnozenie, y niiodkogo to nadanie naruszone w potomne czasy niebyło, Dla lepszey wiary wagi y pewnosci przy przyciśnieniu pieczęci moiej ręką własną podpisuie się, w Glinianach dnia 20. Miesiaca Lipca Roku Panskiego MDCLXVI. Ian Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta generalny Lwowski Mieysce pieczęci. My tedy Michał Krol, skłoniwszy się do wniesioney Suppliki, opisany wzwyż Consens we wszystkich punktach clauzulach y condyciach wmyslilizmy stwierdzic, iakosz tą Confirmacją Naszą stwierdzamy approbuiemy, y ratyfikuiemy, chcąc aby wiecznemi czasy wagę swoię. Na cosie dla lepszey wagi ręką własną podpisawszy, pieczęć Koronną przycisnąc rozkazalizmy. Dan we Lwowie dnia XXXI. Miesiaca Pazdziernika MDCLXXI Panowania Naszego III Roku. Michał Krol, mieysce pieczęci wiszącey Kancellariey mnieyszey Koronney. Stanisław Andrzej Łubienski Kan. Krakow. I. K. M. My tedy Iar Krol do pomienioney suppliki, łaskawie się skłoniwszy, wzwyż rzeczony list we wszystkich punktach, clauzulach, y Condyciach stwierdzic, y zmocnic umyslilizmy; iakosz stwierdzamy y znacniamy teraznieyszym listem Naszym, y pomienione Zakonnice przy Prawie cale y nienaruszenie zachowuiemy. Na co dla lepszey wiary ręką się Naszą podpisawszy Pieczęć Koronną przycisnąc rozkazalizmy. Dan w Grodnie na Seymie walnym Koronnym Dnia Piątego Miesiaca Listopada Roku Panskiego MDCLXXIX. Panowania Naszego Piątego Roku. Ioannes Rex. St. Kraiewski, Regens Canc.

(Це потвердив король Август III. у 1754 р., виставляючи нову грамоту. Замітне те, що в грамоті Августа III замість: „przydawszy do tego szlachetną wdowę Anastazję Konczewiczową z potomstwem iey także grunt, z ogrodem y sadem do tego gruntu

Король Іван Собіський потверджує привілеї, надані словітському монастиреві Станіславом і Іваном Міншаками (1679 р.).

належачым“ написано: „przydawszy do tego Mielniczkę wdowę Anastazję Fedycę z potomstwem iey, także rolą, ogrodem y sadem do tey roli należacym“. Пізніший текст виглядає правильніший, бо ні шляхтянки ні її маєтку не можна було подарувати монастиреві, очевидно як підданих).

IV. ВІЗИТАЦІЯ ШАДУРСЬКОГО В СЛОВІТСЬКІМ МОНАСТИРІ (1763 р.¹⁾.

Visitatio Generalis Monasterii Słowitensis Monial. Ordinis Sancti Basilii Magni 12-ma Mensis Maii vs: Millesimo septingentesimo sexagesimo tertio Anno expedita. Nicolaus Szadurski.

А. Кательог монахинь.

Прzewielebna Serafina w Zakonie Anastazia w Świecie nazwiskiem Zińkowska przyięła habit y Professyą Roku 1704 14-ta octobris vs: tu w Słowicie, rodem ze wsi Podsosnowa, córka kapłańska promowana iest na Starszeństwo za Instrumentem IWo olim Imci xda Athanazego Szeptyckiego, Biskupa pod ten czas Lwowskiego 22-go Miesiąca Sierpnia w Roku 1721 w Uniowie datowanym, teraz sub Actum Wizyty in Originali produkowanym: życie przystoynie, niemniej urząd swoy sprawnie przykładnie, y ita ob decrepitam aetatem, zostaiąc w słabości wypraszasie, aby na lgumeństwo, kogo innego z Panien, obrać wolno było y to stać się mogło, w nayprędzszym czasie.

Wielebna Glicerya w Zakonie, Helena w Świecie nazwiskiem Popielówna, przyięła habit, razem y Professyą Roku 1702 dnia drugiego Mca kwietnia tu w Słowicie; rodem z Kulczyc z pod Sambora, Córka urodzonego Bazylego Popiela z pracy rąk sustentuie się, ma lat blisko 90: ta niesłyszcy, y niewidzi.

Wielebna Melecya w Zakonie, Maria w Świecie nazwiskiem także Popielówna, Siostra rodzona Panny Gliceryi, oblekła się w habit zakonny, circa Annum 1720, razem y Professyą uczyniła in Manibus W X-a Innocentego Zińkowskiego Ord-s: S.B.M.: Kaznodziei Unioński; ma lat więcej jak 70: obchodzi się wedle możności z pracy rąk swoich.

Wielebna Iulianna w Zakonie, Xenia w Świecie, Mielnikówna, ze wsi Korynic z pod larostawia wzięta habit w lazwinie od nayprzewielebniejszego X-a Jotki, Zakonu S. B. W. pod ten czas IWXdza Biskupa Chełmskiego Audytora, razem wtedy uczyniła y Professyą, 26-ta lbris vs: 1755 to Anno, ma lat wieku swego 32. sprawuie posłuszeństwo Zakrystyanki; przyszła z konwentu iaźwińskiego, lat jest 4: sustentuie się z pracy rąk swoich, a posagu żadnego in parato niema.

Wielebna Elżbieta w Zakonie, Iustyna w Świecie rodem z Kamieńca Podolskiego, córka iacentego Czukaiewiczza Mielnika,

¹⁾ З архіву Національного Музею у Львові.

przyjęła habit w Sasowie od Przewielebnego Xdza Partheniego Łomikowskiego, na ten czas Igumena Podhorzeckiego, lat iest circiter 60: wtedyż razem y Professyą uczyniła; przeniosła się z Sasowa, Rok temu trzeci; ma lat wieku swego więcej iak 80: In parato grosza, nil quidem allegat se habere, z pracy rąk sustentuie się: była Igumenią w Sasowie.

Wielebna P a m filia w Zakonie, Katarzyna w Świecie, córka kapłańska z Chrystynopola, przyjęła habit w Horodyszczach w Dyecezyi Chełmskiej, oraz y Professyą uczyniła tamże, in Manibus WXdza Antoniego Terleckiego, Zakonu S. B. W. Prezbytera, iest lat temu więcej, jak 50: z którego to klasztoru tu do Słowity przeniosła się, może być lat blisko 30: aetatis, od narodzenia swego Annorum 70 zostaje cicra actualem Obedientiam, sustentuie się z pracy rąk swoich, nec docuit de Dote.

Wielebna H e l e n a w Zakonie, w Świecie quandam Paraskevia nazwiskiem Szumska, córka pracowitego lwana Szumskiego, Obywatela korynieckiego z pod larosławia, przyjęła habit w łaźwinię od Przewielebnego Xdza Iustyna Bodakowskiego Zakonu S. B. W. Igumena Horodyskiego, y ta ieszcze nie Profeska, w zakonie iest lat ze 30: od narodzenia swego, ma mieć lat więcej jak 50: iak przeniosła się tu do Słowity, rok piąty nastąpił; posagu żadnego niema, et de opere manuum sustentuie się.

Wielebna A n y z y a w Zakonie, w Świecie olim Anastazia, córka uczciwego Iana Singeliwicza z Koniuch oblekła się w habit zakonny 15 Aprilis vs: 1722 Anno tu w Słowicie, y oraz Professyą uczyniła, eadem in Praeside Rudo Esichio Kornicki O. S. B. M. Hegumeno, Krasnopustynens; ma wieku swego od narodzenia, więcej iak lat 70: Obedyencyę sprawuie w Krytosie, vivit absq dote z pracy rąk swoich, Zakonnica vere przykładna.

Wielebna Kornelia w Zakonie, w Świecie Katarzyna szlachetnego olim Andrzeja Paślowskiego w Zmysewiskach, obywatelka z pod larosławia przyjęła habit w Sasowie, od Przewielebn. Xdza Sulatyckiego, Zakonu S. B. W. Prezbytera, ieszcze przed kozacczyzną laty ośmnastą, potym Professyą uczyniła in manibus Nayprzew. Xdza Hypacego Bilińskiego, pod ten czas Offła Lwowsk., w lat kilka po kozacczyźnie; ma wieku swego od narodzenia, więcej iak lat 60: przeniosła się z Sasowa za dyspozycyą IMmi Loci Ordinarii feliciter rok temu trzeci tu do Słowity, nulla habita in parato Dote, iak może sustentuie się y w Zakonie wysługi czyni.

Wielebna Eufrozynia w Zakonie w Świecie Ewa, córka kapłańska, nazwiskiem Lewicka z Wołkowa, przyjęła habit razem y uczyniła Professyą 15 kwietnia, w Roku 1740-tych, w ręku Przewiel. Xdza Ezycheho Kornickiego, Hegumena Krasnopust., ma lat wieku swego blisko 60, do kryłosa należy; żyje przy Pannie Starszey, której nadsluguie: posagu żadnego nie wniosła do klasztoru.

Wielebna Febronia w Zakonie, Anastazia w Świecie, nazwiskiem Żukowska Córka Xdza Parocha terażniejszego Pitreckiego, przyjęła habit Zakonny 26-tego Mens. Febr. w Roku . . . z Rąk Przewielebnego X Gedeona Gulskiego, Wikarego Monasteru Abba-

cialnego Uniowskiego, wniosła posagu do klasztoru Zł Polls 500: które to pieniądze znajdują się pod Protekcją I Wm Xdza Biskupa, szczęśliwie terażniejszego Lwows. za rewersem in tenorem — Daie ten dokument Xdzu Dyonizemu Mszańskiemu Dziekanowi Złoczowskiemu, jakom odebrał w depozyt Sumę Zł Polls pięćset dico Zł 500: posażnych Panny Anastazii Żukowskiej, zabirającej się do Zakonu, klasztoru Słowickiego PP. Bazylianek, które jeżeli się dadzą na Prowizję, od tego czasu Prowizji będzie się płaciło siedm odst. In quorum Fidem Datt w Lwowie drugiego Lutego 1762go Roku — L. Szeptycki BLHK — Wyż rzeczona Panna, ma lat wieku swego 18: czytać, y śpiewać umie, indiget, aby była przypuszczona do Professyi.

Б. Копії грамот.

1. Станислав Мнішек дає дозвіл словітському монастиреві на дрова із своїх лісів (1610 p.).

Leśniczym y Leśnym Lasu Słowickiego pilnującym rozkazuje, abyście nie bronili wolnego węgłu do tego lasu Czernicom z Słowity na budowanie Monasteru Słowickiego, także y na opał, za pokazaniem tej moiej karty. Dan we Lwowie 29 Ebris An: 1610 — Stanisław Mniszek, Starosta Lwowski. (Locus Sigilli).

2. Станислав Мнішек дарує словітському монастиреві grunt i млин (1615 p.).

Actum in Castro inferiori Leopoliens. Feria ante Festum Sae Hedwigis electia proxima Anno Dni 1616 ad Officium, ad Acta praesentia Castrens: Capitanealia Leopoliens. veniens Personaliter Iwan Krasowski, Civis Leopoliens. nomine Religiosarum Virginum et Viduarum Monasterii Sae Crucis, Ritus Graeci, a Villa Słowita in Tractu Oppidi Gliniańs. fundati, obtulit Officio praesenti Literas Privilegii Młci Stanisłai Bonifacii Mniszek de Magna Kunczyce, Capitanei Loci, ab eodem pridie infrascriptorum datas, manu illius propria subscriptas, et Sigillo consueto munitas, nullo in puncto vitiatas, petens easdem ad Acta praesentia suscipi, quas officium praesens, annuendo affectationi Eiusdem Offerentis suscepit et Actis inscribere mandavit; earum vero Literarum Privilegii, tenor est eius modi, qui legitur, talis: Stanisław Bonifacy Mniszek z Wielkich Kunczyc Starosta Lwowski: Bacząc bydz nędzny y ubogi Monaster Mniszek, albo Czernic założenia Śgo Krzyża na chwałę Boga, Religiey Greckiey, przy wsi Słowicie w Kluczu Gliniańskim do Starostwa mego Lwowskiego należącey, aby się tym więcej Chwała miłego Boga rozmnażała, y za Mnie P. Boga prosili, pozwoliłem y pozwalam ku żywności tym ubogim zakonniczkom, Młynek w tej wsi Słowicie będący, ze wszystkie mi pożytkami, y wymiarami zboża wszelakiego, iakom ia sam używał; do tego pułdworzyska puste Ławrykowskie z Ogrodami y Sady, Łakami, y przyległościami do tego Dworzyska należącemi, na co dać Im ten konsens moy obiecuiąc do Żywota mego, tego

młynka, od nich nieodbierać y tego pozwalając, aby sobie confirmacyą na to, by y wiecznemi czasy u króla Imci wyprawili: na co się Ręką Swą podpisuję, y pieczęć przycisnąć rozkazałem, Dan w niskim Zamku Lwowskim in 16-ta Mensis Ianuarii Anno Dni 1615-to: Post quarum Literarum ingrosationem, eidem offerenti exemplar originale, ab Officio praesens est restitutum — M. stianus Morawski, Vicecapitaneus Castrens. Leopoliens (Locus Sigilli Capitanealis¹⁾).

3. Stanisław Mnišek daruje ziemię y дозволяє словітському монастиреві вибудувати собі два млини (1628 р.).

Stanisław Bonifacy Mniszek z Wielkich Konczyc, Starosta Generalny Lwowski — Baczac bydz nędzny y ubogi Monaster Mniszek albo Czernic założenia So Krzyża, na Chwałę P. Boga Wszzechmogącego Religiey Greckiey, przy wsi Słowicie, w kluczu Glinianskim, do starostwa mego Lwowskiego należący, aby sie tym więcej Chwała Boża rozmnażała, pozwoliłem y pozwalam, Im żywności tym ubogim Zakonniczkom młynki dwa, jeden we wsi Słowicie, a drugi za wsią na rowie niedochodząc Brodoku zbudować, który to młynek Tatarowie byli spalili: W których Młynkach powinna wieś Słowita mleć, y wymiar dawać ze wszelakiego zboża, a ten wymiar nigdzie indziej niema się obracać, tylko na wyżywienie samym Czernicom. Do tego puł Dworzyszcz puste Ławrykowskie z ogrodami, Sadami, Łakami y innemi przyległościami zdawna do tego Dworzyszcz należącemi, także ogród osobny z sadem Hayducze nazwany, czego oni wszystkiego spokojnie mają zażywać, y wrębu do lasu na ich potrzebę domową niemaia bronić. Tym Czernicom, y po nich następującym wiecznemi czasy. Naco im dać ten konsens moy z podpisem ręki moiey, y przyłożeniem pieczęci, pozwalając aby Sobie Confirmacyą u króla Imci wyjednali. Dan we Lwowie dnia Dwunastego miesiąca Lipca, Roku Panskiego Tysiąc sześćset dwudziestego ósmego — Stanisław Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta Lwowski. (Locus Sigilli).

4. Stanisław Mnišek назначує духовного провідника й господаря словітського монастиря (1626 р.).

Stanisław Bonifaciusz Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta Generalny Lwows. — Oznaimuie komu wiedzieć należy, iż na pisanie Władky Lwowskiego, abym do Monasterzu naszego Słowitskiego Świętego Krzyża dla pomnożenia y rozkrzewienia Chwały Bożej, także y pożałowania iako białogłów y Panienek w Monasterzu mieszkających, z ramienia swego nadał Im za Duchownego Oyca, y Opiekuna dosyć doznanego, w pobożnym życiu Ieromonacha Hrehorego, którego to Monasterzowi, y żyjącym w nim Czernicom za opiekuna, y Duchownego nadaie z tą władzą, aby onym Starszą która by była godna onemi rządzić nadawał, y onemi rządził; tych które by chcieli żyć według porządku

¹⁾ Ex Actis Castrens. Leopoliens extractum — Correxist Brachnowski.

Reguły Ich przyjmował, y do pobożnego życia ich sporządzał, y nauczał do którego przydaie do świeckich potrzeb ku pomocy rządzenia i sprawowania, zawiadywania dozorcę i opiekuna Uczciwego P. Gabryela Langisa, który to będzie powinien mieć staranie o rozmnożeniu w Gruntach budowaniach czego im Reguła ich broni stawiać się prawnie bronić. Monasterya, osób Gruntów, y wszelakey całości postrzegać, zastępować y zawiadować wszakże za wolą Starszego Oyca Hrohorego y też onych Czernic wszystkich, bo cokolwiek uczyni ma być. Przeczytawszy tedy list przyczynimy Oyca Władyki także y ustną prośbę Czernic Monasterya tego, bacząc iż o rzecz słuszną prozba ich wyżej pomienionych Person im za Opiekuny dożywotnie, daie y pismem tym potwierdzam a dla pewności, pieczęć swą przycisnąć kazałem, y ręką swą podpisałem. Dan na niskim Zamku Lwows. Dnia iedynastego Augusta Roku 1626 — Stanisław Mniszek Starosta Lwows. (Locus Sigilli).

V. КАТАЛЬОГ ВАСИЛІЯНОК ЛЬВІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ВВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕЧ. Д. М. НА КРАКІВСЬКИМ ПЕРЕД- МІСТЮ (1769 р. ¹⁾).

Te są zakonnice Z. S. B. W. w klasztorze Lwows. pod tytułem Offiarowania Najświętszey Panny.

1. Eufemia Derewińska. Córka Sławetnych Piotra y Katarzyny Derewińskich obywatelów grodzieckich narodzona w Grudku Roku 1709, okszczona w Cerkwi Św. Mikołaja Dnia 1. kwietnia, wzięła Imie na kszie Marya. Wstąpiła do Zakonu Roku 1726 dnia 24 Febr. Wzięła Habit z Rąk W O Hilariona Zakonnika od S. Iana. Uczyniła Sluby zakonne Roku 1730 Dnia 24 Februarii przed W O Witałym Spowiednikiem od S. Jerzego za pozwoleniem Nayprzewielebniejszego w Bogu Imci X Malskiego officiala Lwow. Wzięła Imie w Zakonie Eufemia. Umarła Roku 1776 Dnia 15 Oktobra. Pogrzebiona w Koncu Cerkwi od Zachodu między dzwonicą y Cerkwią obok P. Pelagii od południa.

2. Pelagia Gelechowna. Corka Uczciwych Bazylego y Marii obywatelów wsi Wilek pod Rawą okszczona tamże Roku 1720 Dnia 5 Februarii wzięła Imie na kszie Agatha, wstąpiła do Zakonu Roku 1726 Dnia 24 Febr. Wzięła Habit z Rąk W O Hilariona Zakonnika od S. Iana. Uczyniła Sluby zakonne Roku 1703. Dnia 24 Febr. przed W O Witałym Spowiednikiem od S. Jerzego, za pozwoleniem Nayprze. w Bogu Imci X. Malskiego officiala Lwowa, wzięła Imie w Zakonie Pelagia. Umarła Roku 1772 Dnia 20 Iunii. Pogrzebiona w Końcu Cerkwi od Zachodu przed drzwiami Cerkiewnemi.

¹⁾ Кательог взятий із рукопису був. львівського монастиря Введення в храм Преч. Діви Марії на Краківським передмістю св. Пятниць, що тепер зберігається в архіві яворівського монастиря. Дата 1769 р. мабуть помилково дописана пізніше.

3. Angelina Miracka. Córka Uczciwego Kszysztofa Mirackiego y Reginy obywatelów Warszawskich, Narodzona w Warszawie Roku 1746. Okszczona w kościele S. Krzyża Dnia 24 Ianuarii wzięła Imię na kszcie Agatha Anna Wstąpiła do Zakonu Roku 1768 Dnia 8 Iulii. Wzięła Habit z Rąk Wielł Imci Księdza Antoniego Lewńskiego Proboszcza Cerkwi Mieyskiej Lwows Officiała Głgo Lwowa. Uczyniła Sluby Zakonne Roku 1769 Dnia 21 9-bra przed Tymże Wielł Im. X. officialem za pozwoleniem Im. Xiędza Lecna Szeptyckiego Biskupa Lwowa. Wzięła Imię w Zakonie Angelina. Umarła Dnia 18 Oktobra Star. Kalendarza 1790 Roku. Pogrzebiona na publicznym Cmentarzu pod S. Ianem.

4. Makrena Snaszycka. Córka Urodzonych Kazimierza y Katarzyny Snaszyckich Narodzona we Wsi Koniuszkach Ziemi Halickiej Roku 1735 Dnia 9 Febr. wzięła Imię na Kszcie Ludwika, wstąpiła do Zakonu 1768. Dnia 2 Febr. Wzięła Habit z Rąk Wielł. Imci Xdza Antoniego Lewńskiego Officiała. Uczyniła Sluby Zakonne Roku 1769. Dnia 21 9-bra przed Tymże Wielł Im. Xdzem Officialem za pozwoleniem lw. Imci Xiędza Biskupa Dobrodz. wzięła Imię w Zakonie Makrena. Umarła Dnia 28 Grudnia 1788 pogrzebiona na publicznym cmentarzu.

5. Thekla Kulczycka. Córka Urodzonych Bazylego Daszyńiec Kulczyckiego na sedis Certe Sortis w Kulczycach y Heleny, Narodzona y okszczona tamże w Kulczycach Roku 1729 Dnia 25 Martii. Wzięła na kszcie Imię Maria. Wstąpiła do Zakonu Roku 1769 Dnia 22 Obrs wzięła Habit z Rąk W-o Imci Xiędza Antoniego Lewńskiego katedralnego, y Stauropigialnego Proboszcza Protonot. Głgo y officiała Głgo Lwow Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1773. Dnia 21 Obra przed tymże W lrn. Xiędzem Officialem za Wyrażnym na piśmie pozwoleniem I. W. Pasterza, Dobrodz. Biskupa Lwowa Koadiutora y Administratora Metropolii Cały Rusi Leona Szeptyckiego wzięła Imię w Zakonie Thekla. Roku 1800 in Februaris umarła.

6. Elżbieta Narbottowna. Córka Wgo Imci Pana Antoniego Narbutta y Ewy z Szeptyckich Narbuttowy Narodzona Roku 1736 Dnia 24 Obra. Wzięła na Chrzcie Imię Katarzyna. Wstąpiła do Zakonu Roku 1770 w Februarii, wzięła Habit z rąk Wo Imci Xiędza Antoniego Lewńskiego katedralnego i Stauropigialnego Proboszcza Protonott Aplgo, y Officiała Lwows. Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1773. Dnia 21 Obra przed Tymże W Imci X. Officialem za pozwoleniem I. W. Pasterza, wzięła Imię w Zakonie Elżbieta na posagu złł. Połł. 7000. Umarła Dnia 23.10 1775 Roku. Pogrzebiona pod Scianą Cerkiewną od południa minawszy drzwi południowe ku wschodowi.

7. Febronia Andruśkiewiczowna. Córka Sławetnych Piotra y Barbary Andruśkiewiczów obywatelów Lwowskich, narodzona Roku 1751 Dnia 29 Obra w Parafii S. Teodora Menczenika, wzięła Imię na chrzcie Anastazia, Wstąpiła do Zakonu 1772 Dnia 10 Iunii, wzięła Habit z Rąk Wo Imci Xdza Antoniego Lewńskiego Katedralnego y Stauropigialnego Proboszcza Protonot Aplś-

kiego y Officiala Głgo Lwows. Uczyniła Sluby Zakonne Roku 1773. Dnia 21 Obra przed Tymże W Imci Xdzm Officialem za pozwoleniem lw. Archipasterza Dobrodz. wzięła Imie w Zakonie Febronia. Ma posagu 1000. Przeżywszy lat 14 Świętobliwie y przykładnie Dnia 13 lunii 1786 Roku przeniosła się do wieczności. Pogrzebiona na cmentarzu publicznym pod S. Ianem Bohosłowem w samym węgle pod górą od wschodu Słońca.

8. Helena Kunaszewska. Corka W-go Imci P. Stefana Kunaszewskiego Cześnika Lotyczewskiego y Anny narodzona Roku 1755 Dnia 22 lulii w Kołomyi na Pokuciu wzięła Imie na chszcie Magdalena wstąpiła do Zakonu 1772 Dnia 10 lunii wzięła Habit z Rąk Wo Imci Xdza Antoniego Lewińskiego Proboszcza Katedralnego y Staurop. Protonot. Aplgo y Officiala Głgo Lwows. Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1774 Dnia 2 Lipca przed Tymże W Imci X Officialem za pozwoleniem W Imci X Biskupa Dobrodz wzięła Imie w Zakonie Helena. Ma posagu 1000 Roku 1795 18 Obra umarła.

9. Magdalena Iaremkiewiczowna. Corka Szlachetnych Symeona Iaremkiewicza y Eufrozyny Obywatelow Lwowskich narodzona Roku 1756 Dnia 1 Aug. ochszczona w Parafii Mieyskiej wzięła Imie na kszcie Anna wstąpiła do Zakonu 1774 Dnia 15 lunii przyięła habit z Rąk Wo Imci Xdza Piotra Bielańskiego Kanonika Lwowskiego. Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1780 Dnia 11 Oktobra przed Tymże już laśnie Wielmożnym Piotrem Bielańskim Nominatem Biskupem Lwowskim w przytomności Prbney Panny Tekli Kulczyckiej y Przetożney y Całego Zgromadzenia Zakonnicy y wielu świeckich osob w Cerkwi. Wzięła Imie w Zakonie Magdalena. Ma posagu złt. Połt. 1000.

10. Iulianna Wołkowińska. Corka Urodzonego Imci P. Teodora Wołkowińskiego Winsgerenta Trębowelskiego Grodzkiego y Anny z Horodyskich Wołkowińskiej. Narodzona Roku Dnia wzięła na chszcie Imie Marianny Wstąpiła do Zakonu Roku . . . Wzięła Habit w dzień Zesłania Ducha Nays. za pozwoleniem I W Pasterza z rąk Nayprz. Imci X Zarzańskiego Opatu uniowskiego. Uczyniła Zakonne Sluby Roku . . dnia 15 Augusta przed W Imci X Antonim Lewińskim Prob. H. L. y Officialem Głgo Lwowskim wzięła Imię w Zakonie Iulianna. Ma posagu Tysięcy 2000. Przeniesiona z Słowity do Lwowa Roku 1775. Umarła Dnia 23 grudnia 1787 pogrzebana na publicznym Cmentarzu.

11. Eufemia Kierdiakiewiczowna. Corka W X Iana Kierdiakiewicza Parocha Dehowskiego z pod Halicza y Maryi. Narodzona Roku 1748 Dnia 15 Octobra Wstąpiła do Zakonu Dnia 15 Februaria 1775 Roku wzięła Habit za pozwoleniem I W Pasterza z Rąk W Imci Lewińskiego Prob. Katt y Officiala Lwowskiego. Uczyniła Sluby Zakonne, Dnia Lipca 1776 przed W Imci X Piotrem Bielańskim Kanonikiem katedralnym Lwowa w przytomności zgromadzenia Zakonnego y wielu Swieckich ludzi. Wzięła Imie w Zakonie Eufemia, na Swiecie miała imie Parascewa Ma Posagu 2000.

12. Antonina Zawałkiewiczowna. Corka szlachetn. Bazylego Zawałkiewicza, mieszczanina Sądowej Wiszni y Anny Naro-

dzona Roku 1753, Dnia 3 Febr. Wzięła na chszcie Imię Iustyna. Wstąpiła do Zakonu 15 Febr. 1775 Roku. wzięła Habit za pozwoleniem IW. Pasterza z rąk Wo Imci X A. Lewińskiego Prob. Katt y Officiala Głgo Lwowa. Uczyniła Śluby Zakonne w Roku 1778 Dnia 14 Ianuarii przed W Imci Xiędz Gerwazym Zawalkiewiczem Z S O B W od W Imci Antoniege Lewińskiego Prob. katt y Officiala Lwowa deputowanym za Starszeństwa w Bogu P Tekli Kulczyckiey wniosła posagu zł Poł 2000. Umarła Dnia 17 kwietnia 1788 pogrzebana na publicznym Cmentarzu przy sp P Febronii.

13. Benedykta Promińska. Corka Urodz W Imci P. Dominika Promińskiego Łowczego Sieradzkiego y Rozalii z Pańkowskich Promińskiej. Narodzona Roku 1755. Dnia 3 Grudnia Wzięła Imię na na chszcie Barbara. Wstąpiła do Zakonu Roku 1777 Dnia 6 Czerwca. wzięła Habit za pozwoleniem IW Pasterza z rąk W-o Imci X Piotra Bielańskiego Kanonika Lwowskiego Ta po odprawionym Nowicyacie y trzech leciech u Sukience Zakonney że nie oddawał oyciec ley własny przyręczonego posagu zp 3000 do Profesyi Zakonney nie przypuszczna, y przez tegoż własnego Oyca z Sukienki Zakonney za wiadomością y pozwoleniem od kogo należało, wywleczona z klastoru wzięta roku 1781. Dnia 26 czerwca.

14. Theodora Rakowska. Corka Szlachetnych Antoniego Rakowskiego y Anny Urodzona w Wiszniowcu miasteczku na Wołyniu za Brodami Roku . . . Dnia Wzięła Imię na chszcie Teresa Tekla. Wzięła Habit Zakonny Reguły S. Bazylego W za pozwoleniem I W Im Piotra Bielańskiego Kustosza Katt. Administratora wakującego biskupstwa y Nominata Biskupa Lwowa A X Dnia 21 Listopada 1780 Roku z Rąk W-o Im. Xiedza Ierzego Dorożyńskiego kanonika katt. Lwowa, w przytomności Całego Zgromadzenia Zakonnego y ludu liczego. Za Starszeństwa Prbney Panny Tekli Kulczyckiey Starszey ad Prowisionem Imci Dm Nominali Eppu. Roku 1786 w Auguscie wywlekła się y wyszła z dobrej woli swoiey na świat.

15. Serafina Lubaczewska. Corka Szlachetnych Michała y Katarzyny Lubaczewskich Obywatelow Lwowskich narodzona Roku 1750 Dnia 19 Listopada y ochszczona w Parochii Przedmieyskiej Lwowskiej Cerkwi Богоявлення Господня wzięła Imię na chszcie S Maria. Wzięła Habit zakonny, Reguły S O Bazylego W. Za pozwoleniem IW Imci X Nominata Biskupa y Fundatora Dobrodzieja Piotra Bielańskiego Dnia 17 czerwca Roku 1781 z Rąk WImci xłana Gartoczewskiego Umarła Dnia 17 czerwca 1788, pogrzebana na publicznym Cmentarzu przy sp. P. Febronii.

VI. КОРОЛЬ ВОЛОДИСЛАВ IV ПОТВЕРДЖУЄ ФУНДАЦІЙНИЙ АКТ МАРГАРИТИ ДИШКЕВИЧЕВОЇ В КОРИСТЬ ЯВОРІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ (1637 р.¹).

Władysław Czwarty, z Bożej Łaski Król Polski, Wielkie Xiążę Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie, Zmudzkie, Inflanskie a Szwedzki Gotski Wandalski Dziedziczny Król.

Oznaymujemy tym Listem Naszym wszem wobec y każdemu zosobna. Komu to wiedzieć należy. Pokładany był przed nami list pergamenowy, niżej wpisany ręką Urodzonego Iakuba Sobieskiego Podczaszego Koronnego, Krasnostawskiego y laworowskiego Starosty Naszego, podpisany, y pieczęcią jego własną Utwierdzony, cały zupełny nienaruszony, y niwczem niepodeyrzany którego te są słowa: Iakub Sobieski Podczaszy koronny Krasnostawski laworowski Starosta, na Złoczowie y Pomorzanach Pan Dziedziczny — Wiadomo czynie komu o tym wiedzieć należy, Iż przychilając się do produkowanych przedemną zapisów Urzędowych imieniem Uczciwey Małgorzaty Hryckowny de Actu Feria quinta post Festum Circumcisionis Domini, Anno Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Sexto; Także też Feria Sexta ante Dominicam Laetare, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Sexto; tudzież y pewnego zawartego Contractu, między pomienioną Hryckowną, y Nabożnym Nicephorem Zuhałowiczem, Cerkwi Górney Przedmieyskiej Tytułu Matki Bożej Popem Namiesnikiem laworowskim, także y Bratem iego Andrzejem Zuhałowiczem Hryckowiczem y Synami iego Stephanem y Hrehorym, także y Iackiem Oyca Artyma Synem Feria Sexta post Festum Sanctissimae et Individuae Trinitatis 1636, względem Consensu mego, nato im osobliwie danego Iako . . . Feria quarta post Pentecost 1636; ku puszczeniu do spokoynego trzymania, y używania zapisanego ogrodu podle między ogroda teyże Małgorzaty Hryckowny dziedzicznego z jednej strony leżącego, wszierz od rzeki z stawu y od Młyna przy Mieście lanowie stojącego płynącej, po między ogroda y budynku Pobożnego Oyca Artyma Zuhałowicza Popa, wzdłuż zasie iako zdawna jest wsobie ograniczony, aż po Pasieki przedmieyskie z Sadkiem sliwowym y Olszniczkami onemu wkońcu przyległemi, z drugą stroną teyże Cerkwi Górney od Miasta także z połowicą zagrodników, z tej strony od Monastera Uliczką do studni ydąc, leżącemi zdawna na Zagrodkach, dotegoż Ogroda należących zasiadłemi Monasterowi Pobożnych Czernic y Zakonniczek Religiey Graeckiej Cerkwi Wschodniej nowo fundowanym za Consensem moym; podle teyże Cerkwi Górnej, y na gruncie dziedzicznym pomienionej Małgorzaty Hryckowny, y za iey własnym staraniem, y z pracy rąk iey kosztu niemałego łożeniem ku czci y chwale Bożej y Naświetszey Panny Mariey, aby stąd zbudowanie dobrych y pobożnych chrześcian rość mogło. Dałem sie snadnie Użyć Usilnym prośbom imieniem przerzeczonej Małgorzaty Hryckowny, do mnie wniesionych, abym przy tych zapisach y Contractach, one całe y nienaruszone na Fundacji tego Mo-

¹) З єпископського архіву в Перемишлі.

nastera, y Ogroda obok będącego zachowawszy, władzą moją Starościna potwierdził. Dotego też wzięwszy dostateczną wiadomość od urodzonego Pana Filipa Rykowskiego na ten czas Podstarościego mego laworowskiego, że te Ogrody y Zagrodniczy, wyżej wspomnieni, żadnym ciężarom ani podatkom zamkowym niepodlegają, y owszem od nich wolne są. Ani zamek laworowski w prowentach swych w Inwentarzu, żadney umy y przeszkody przeto nie będzie miał, przy tych zapisach y Contractach wyżej opisanych pomienioną Fundacją Monasterza Ućciwey Małgorzaty Hryckowny, we wszystkich punktach Clausulach także y Conditach cale zachowawszy na to wszystko Consens moy Starościn daię y znacniam, y Confirmatią od Króla I. E. Msci, Pana Mego Młściwego oney sobie y Monasterowi wypawić y otrzymać pozwalam. A dla lepszej wagi tego wszystkiego przy pieczęci moiey ręką się swą podpisuię Dan w Pomorzanach w Wigilią Świętą Iana Świętego Chrzciela, Roku Pańskiego Tysiąc Sześćset Trzydziestego Szostego. Iakub Sobieski, Podczaszy Koronny, Krasnostawski laworowski Starosta, manu propria. Proszono nas tedy imieniem Ućciwey Małgorzaty Hryckowny Mieszczki laworowskiej, abyśmy władzą y powagą Naszą Królewską pomieniony list wyżej wpisany ztwierdziwszy, y zmocniwszy, rzeczoną Małgorzatę Hryckownę przytym wszystkim co iest wyżej wyrażone, y Monaster iey zachowali. My tedy prozbami za nią do Nas wniesionemi przywiedzeni będąc że w rzeczy słuszney pomienioney List we Wszystkich iego punktach, Clausulach, Conditach, y Artikułach ztwierdzić y zmocnić Umysliliśmy, Iakoż tem listem Naszym ztwierdzamy y zmocniamy y Ućciwą Małgorzatę Hryckownę z iey Monasterem przy tych gruntach y Wolnościach, ile prawo pospolite dopuszcza, y używanie tego wszystkiego iest, zachowuiemy: Na co się ręką Naszą podpisawszy, pieczęć Naszą koronną przycisnąć rozkazaliśmy, Dan w Warszawie na Seymie Walnym Koronnym, dnia X. Miesiąca Marca Roku Pańskiego MDCXXXVII. Panowania Królestw Naszych IIII, A Szwedzkiego piątego roku Vladislaus Rex. Iakobus Wysz S-R Maiestatis.

VII. ЗАПИС МАРГАРИТИ ДИШКЕВИЧЕВОЇ ЯВОРІВСЬКОМУ МОНАСТИРЕВІ ГРУНТУ „СТАВЧИСЬКА“ (1639 р.¹⁾.)

Ia Małgorzata Hryckowna Żuhaiewiczowna po Meżu Iackowa Dyszkiewiczowa, Mieszczka laworowska, przy świadkach y mieszczanach tuteyszych wiary godnych, niżej podpisana. Daię ten dokument zakonnicom Monasteru laworowskiego, iż za pomocą Boską otrzymawszy Prawo z Wilna od Naiśnieyszego Monarchi Polskiego, Pana naszego Miłościwego do odebrania gruntów Monasterowi przezemnie zafundowanemu, opisanego y ograniczonego, z dobrej tedy woli moiey, będąc zdrową na ciele y umyśle przyłączam do tegoż Monasteru, obszar moy dziedziczny z Stawkiem na nim nazwanym Niedzwiedziowskim za stawem laworowskim między Ryszczynym a Ra-

¹⁾ З єпископського архіву в Перемишлі.

dzieckiego, y Pańskim obszarem leżący, okopem y innemi znakami w okolicy oznaczony, na który obszar zakonnicom moim oraz Ich sukcesorkom y całemu Monasterowi, prawa mego ustępuję moc daię i cessyą wieczną czynię nic sobie y krewnym swoim nie zestawując, ale zaraz na potomne czasy Monaster nowozafundowany, do zupełney possessyi przypuszczając. Na co się przy ludziach uproszonych podpisuję w laworowie w Domu Oyca Namiesnika Brata mego kochanego i Fundatora, dnia dwudziestego ósmego Maia Tysiącznego sześćsetnego trzydziestego dziewiątego. Małgorzata Dyszkiewiczowa mieszcza laworowska (підписи).

VIII. ЗАВІЩАННЯ ДИШКЕВИЧЕВОЇ (1644 р. 1).

Actum in Castro Premesliensi Feria Sexta ante Sancti Martini Pontificis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

W Imię Pańskie Amen. Iezus.

Na wieczną rzecz y Pamiątkę, ja Małgorzata w świeckiem stanie Hryckowna Mieszcza laworowska, a w Zakonnym teraz Stanie Makryna, za łaską Bożą za Cons. I. W. I. Mości Pana Iakuba Sobieskiego Woiewody ziemi Ruskiej Krasnostawskiego laworowskiego starosty, za przywileiem y Confirmatye od Iego Królewskiej Mości Pana Naszego Miłościwego otrzymaną. Fundowawszy przedtym Manastyr Pannien Zakonnych albo Czerniczek na Przedmieściu laworowskim, wedle Cerkwie przedmieyskiej, Tytułu Wniebowzięcia Błog. Panny Mariey ku czci y chwale Boskiej, y ku świątobliwemu życiu Panien i wdow w Zakonniczym Stanie według Reguły Sw. Bazylego żyjących y naydujących się, koreby stan swoy ku służbie Panu Bogu poslubili: Teraz zas doczekawszy iakie natenczas niegdy bydz ograniczenia pobudowania do tego Manastyra Panienskigo, y rozmnozenia wnim tak szlacheckiego iako i mieszcckiego stanu Czerniczek y Porządku zakonniczego odprawuiącego się w nim wespół zemną y zapowodem moim niegodnym Panu Bogu Czesc y chwałę oddawszy, wzięłam przed się umysł, baczac Się być Smiertelną y niewiedząc pewney godziny Smierci swey, Aby za wieku Swego y dobrego zdrowia takie postanowienie y sporządzenie przez oznaymienie ostatniey woli moiey, teraz y po zeysciu moim nie odmiennie między żyjącymi wtym Manastyru Czerniczkami naydowało się y nie naruszone umocnione zostawało przez opisanie Testamentu mego tego, wobec wszem do wiadomości odnoszę.

Nayprzod przerzeczony ten Manastyr nie na Samą tylko Siebie Fundowałam, zapisy Urzędowe na te grunty od Pokrewnych swoich, y inszych służące otrzymałam prawa y przywileie od Króla legomości otrzymywała albo wyprawowała, ale y na Zakonniczki albo Czerniczki Poboznego życia będące i w porządku Reguły według starożytnego Podania w Religiey Greckiey od S. S. Oycow Wschodniey Cerkwie naydujących się.

¹⁾ З єпископського архіву в Перемишлі.

Wtórą. Czernicom teraz y napotym będącym wszem wobec w mocą Praw przereczonych Zapisow y Przywileiow mnie y onym służącym wlewam y daię wszelkie Prawo moje na te Grunty Manasterskie pomienione Prawa y Przywileie, w moc y ręce wszystkim oddaie, Aby przy nich cale y nienaruszenie bez żadnego następowania, odeymowania y czynienia trudności w sumieniu ich od wszelkich Stanów i Person Duchownych i Swieckich Pokrewnych y Niepokrewnych bez przeszkody zachowane były, pokornie proszę y Sądem Bożym grozę.

Trzecią. Potomkom moim Pokrewnym, bliskim moim y dalekim zadnego Prawa Pretextu, Spadku, Dziedzictwa y Przyczyny do Przereczonego Manastyrza, Gruntów, dóbr y należytości do niego tak y do Czerniczek wniem znajdujących się iako P. Bogu poslubionych y od wszelkich person Uwolnionych potomnymi Czaszy nie zostawuie, ale iako iest zapisani od mocy wszelkich wyięty, y ią uwalniam od Spadków y dziedzictwa iakimkolwiek obyczaiem wymyślnego, bowiem ze iako, tak od niego zadnego spadku y Prawa nie mieli y niemają y wiekuście mieć nie mogą, y aby onych zadnym sposobem niesmieli y mieć nie ważyli się Straszliwym Sądem Bożym grozę.

Czwartą. Czerniczek albo Siostrzyczek moich wszech wobec teraz y na potym będących proszę y napominam y utwierdzaiąc w potomną pamięć to onym za upominek woli moiey zostawuie, aby się Pana Boga bojąc, ktoremu się ze wszystkiego Serca slubem się oddały, wszyscy się wzajem siostrzenską nie obłudnie miłowały, szanowały, przysięgi swoiey przy wstepowaniu w stan zakonny, którą czyniły naruszyc w czym warowały się. Czystosc Panienską zakonną starały się zachować w wierze św. starożytney według wschodniey Cerkwie pilnie strzegąc wynaydowały się według Reguły albo Kanonów św. Bazylego y Oycow Swietych zyc pilnie starały się.

Na każdy rok po zeysciu moim ztego świata, obieranie Starszej albo Hegumenicy po Nabozenstwie zwyczajnym y wysłuchaniem Rachunkow wedle przychodow y rozchodow przeszłej Hegumenicy aby odprawowały, która Starsza aby za radą wszystkich Siostr swoich tak rząd Manastyrski, iako y wszelki pilny dozór około nich wszystkich opatrowała, iako wspólnym zycia zachować się zwykło, tak z strony odzieży iako i Pokarmow Trapeznych nazwanych, zsiebie dobry przykład pobożnego zycia drugim Siostrm dawała, w Pychę się P. Bogu brzydko niepodnosiła, Siostrzyczki swoje miłowała dobre, a złe zaś karnością z drugimi uskramiała. Siostrzyczki też one iako Starszą we wszystkieu Cci y poszanowaniu aby miały, y bez iey wolei aby nie tylko z Manastyrza tego do drugiego na insze Miasta y Mieysca, ale y na stopę wychodzić y występować nieważyły się, ale wszelkie posłuszenstwo oney oddały i obszczego zycia iako się to nazywa pilnie zachowały.

Piątą, a iz siła na dozorze Duchownym, iako się sprawować mają w zyciu zakonnym zależy, przetoż z ramienia mego y z ostatniey wolei moiey Naznaczam Wielebn. Oyca Antoniego Łuszczynskiego Hegumena Manastyrza Hruszowskiego aby był dożywoćnim

dozorcą i spowiednikiem ich, za którego by radą duchowną y w życiu tym Duchownym pomnażając się radą Duchowną y zbawienną zawsze byli i żyły.

Szostą przereczonemu Manastyrowi przez mnie Fundowanemu y Czerniczkom albo Siostrzyczkom moim, teraz y na potem znajdującym się z dzieła rąk moich y iałmużny żyjących, zegnając onych za ostatnią wolą moją, aby która nienaruszenie niwczem zachowana była od nich upominając aby włóczących się niepotrzebnie Czernic bez zadnego Sw adectwa y doświadczenia nie przymowały do siebie, ale raczey w małości swej na duszne zbawienie y odziedziczenie w Królestwie Niebieskiem tu starali zarabiając. A iż w każdej sprawie porządek ma bydz zachowany w pogotowiu tak w Gruntownym Akcie zaciągu mego, zem nietylko Sama Siebie na wieczną służbę Bogu memu oddała, ale y Czerniczki Siostry moje wiaższy, na duszę moją poki siły zdrowia stawały, takom na służbę Panską Przyprawiła, iako mi Duch św. kazał, a iż do życia Cieleznego nadywały się niektóre, które do tego Zakonu św. Maiętność i Posagi swoje wniosły. Regestr nato porządnie spisany objaśnie wam z podpisem Duchownego Ojca Antoniego Łuszczynskiego, który ma bydz chowany w ich depozycie. Przeto po Panu Bogu Naśw. Pannie ku pomocy ratunku y zastępowaniu w uciskach y w utrapieniach po zeysciu moim z tego świata, Naznaczam Mianuie pokornie prosze aby były za Patrony, Opiekuny, y Obronce naprzód lasnie przeroswieconego legomościa Piotra Mohyle z Bożej łaski archi Episcopa Metropolite Kiiowskiego y Halickiego y wszystkiej Rusi. Takze I. W. I. Moyzesza Mohyle Hospodara ziemie Mołdawskiej, Duchownego W. O. Antoniego Hugumena Hruszowskiego z ich Mościom P. P. Szlachty Koronny, I. M. O. Bazylego Lytyńskiego Syna, I. M. P. Piotra Manastyrskiego, Burgrabiego Przemyskiego, I. M. P. Mikołaja Rogozińskiego, I. M. P. Teodora Tustanowskiego z ich M. P. P. Mieszczan Lwowskich P. Gabriela Langisa z Synem P. Marcianem P. Alexandra Procopowica, Przemyskich P. Iwana Duszna, P. Iwana Kuzmica, P. Gabriela Olszanke w laworowie, P. Andrzeia Hryckowica Zugaia brata mego rodzonego, P. Semona Smerkaia aby względem zapłaty sobie wiekuistej przereczonych Czerniczek i Siostr moich cd krzywd wszelakich, trudności przénagabania od różnych person Pokrewnych y dalekich, bronie raczyli y dozor opieki względem rozmnożenia chwały Bożej y samych onych pilni mieli, zamykając ten Testament y wolą moją stwierdzam i umacniam we wszystkich wyżej opisanych punktach y Clauzulach nie inaczey, aby zachowane były koniecznie mieć chcę ztym jednak dokładem, ieślibym ieszcze co rozumiała za przedłużeniem od P. Boga wieku sobie, coby zbawiennego i pozytecznego Manastyrowi y sobie przydac, przyłożyć albo co odmienic y poprawic tedy zachowuję sobie zupełną moc w tym, że to na osobnym piśmie tego Testamentu mego nienaruszając powinna będę uczynic y objaśnic a iesliby mie P. Bóg w tym Czasie ztego świata zabrac raczył, tedy tak iako wyzey napisano iest, w swej mocy na wiecznymi czasy zostawać y aby zaden nieważyl się go niwczym naru-

szać y przestępywać srogim karaniem Bozym y tu y na onym przysłym wieku strasliwym Sądem Pańskim wszystkim takowym grożę.

A Siostrzyczek moich płacźliwie proszę, aby pamiętając o mnie niegodney ustawicznie P. Boga prosiły, aby mi był miłosiernym Sędzią y godną z nimi mie czynił przysłych wiekuiŝtych dóbr z wybranyimi lego Świętymi. Amen.

Co dla lepszey mocy y pewnoŝci tego Testamentu mego użyłam Ich Moŝciów wzwyż mianowanych Patronów y opiekunów, aby rękami się swymi podpisali.

Pisany iest w laworowie w Monastyrze przereczonym dnia dziesiątego września R. Pańskiego Tysiącznego szeŝsetnego czterdziestego czwartego. (Слідують підписи).

IX. КОРОЛЬ ІВАН ІІІ СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ПРИВІЛЕЇ ЯВОРІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ (1679 р. ¹⁾).

Ian Trzeci z Bożey Łaski Król Polski Wielki Xiążę Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie Zmudzkie Inflantskie Kiiowskie Wołyńskie Smoleńskie Siwierskie y Czerniichowskie.

Oznaymuiemy teraznieyszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komuby o tem teraz y wpotomne wieki wiedzieć należało. Prezentowane Nam byli pięć Listów dwa Pargaminowe, a trzy Papierowe Imieniem Nabożnych Ritus Graeci Zakonnicek Monastera Panieńskiego pod Tytułem Zwycięstwa Panny Przenajświętszey na Przedmieŝciu wielkim laworow. ufundowanego.

Pierwszy List Wiell. niegdyŝ Stey Pamięci Iakuba Sobieskiego Podczaszego Koronnego a Starosty natenczas Krasnostawskiego y laworows. miłego Rodzica Naszego de Actu et Data w Pomorzanach w Wilią Sgo Iana Krzyciela Roku Pańskiego 1636. Ręką własną podpisany y pieczęcią przypieczętowany. Zamykający w sobie List approbujący Zapisy Małgorzaty Hryckowny. Pierwszy FERIA 5 ta post Festum Circumcisionis Anno Domini 1636 także teŝ FERIA 6 ta ante Dominicam Laetare Ao 1636 także y pewny zawarty kontrakt między tą Hryckowną y nabożnym Niceforem Zuhałowiczem teŝ Cerkwi Gorney Namiesnikiem, Bratem iego y Synami, post Ftum Smae et Individuae Trinitit Ao 1636. względem pewnego cgrodu teŝ Hryckowny z sadem sliwowym, y olszaniczkami, z połowicą Zagrodników... Monasterowi Pobożnych Zakonnicek Religiey Greckiej uczynione y zeznane.

Drugi List Papierowy de Actu et Data w Wilnie dnia ostatniego miesiąca kwietnia Roku Pańskiego MDCXXXIX Conferowany, Ręką nayiasniejszego Antecessora Naszego Władysława Króla Podpisany, y Pieczęcią koronną przypieczętowany, zamykający w sobie Consens na ustąpienie dobr y gruntów temuŝ Nabożnemu Zuhałowiczowi, a osobie Małgorzacie Hryckownie służący.

Trzeci List Pargaminowy de Actu et Data w Warszawie na

¹⁾ З єпископського архіву в Перемишлі.

Seymie walnym koronnym dnia X. miesiąca marca Roku Pańskiego MDCXXXVII conferowany Ręką tegoż Nayiasniejszego Antecessora Naszego Władysława Króla podpisany y pieczęcią przypieczętowany; Zamykający w sobie Confirmacyą wyż pomienionego Listu Zapisy y Kontrakty approbującego Wiell. wyż rzeczzonego S. Pamięci miłego Rodzica Naszego¹⁾.

Czwarty List de Actu et Data w laworowie dnia 11 Aprila R. P. 1655 Ręką iuż Naszą za Urzędu Naszego, Podpisany Zwycięstwa Panny Przenayswiętszey ufundowanego swiec szelaznych y roznych woskowych w Mieyskiev Cerkwi, osobiłwie podczas Solennizacyi doroczney S. Ierzego od godziny do godziny to iest poczowszy od południa Wiliy, iako oni nazywaią od Wieczerni, y nazaiutrz w Samy Fest S. Ierzego du drugiey wieczerni, przedawanie bez wszelakiey tak od Bractwa iako y od Bakalarza przeskody.

Piąty List papierowy de Actu et Data infrascripto, Ręką także Naszą podpisany y Pieczęcią przypieczętowany, którego Series Verborum Sequitur est q talis. Ian z Sobieszczyna Sobieski Chorąży Koronny Pułkownik y Oberszted I. K. M. na Złoczowie y Pomorzaniach Pan Diedziczny Stryiski laworows. etc. Srarosta. Wszystkim wobec y każdemu zosobna komu o tym wiedzieć należy mianowicie Podstarościemu Memu, teraz y na potym będącemu, Raycom, y całemu Urzędowi Miasta laworowa wiadomo czynię, iż przychilając się cale do dawnych Praw y Libertacyi, ktore od S. P. Anticessorów Czernice Wielkiego Przedmieścia na Monastyr y cztery chałupy do tegoz należące perpetuis temporibus sobie conferowane maią, y dziś onym niedereguiąc surowo przykazuię, aby wzwyż mianowane Czernice Wielkiego Przedmieścia przytychze Libertacyach zostawały, to iest aby zaden nad zakaz moy z tych czterech chałup do Monastyru onych należących Zadnych Exactiy, podatkov, y składek na żołnirza pod winą wyciągać nie ważył się. Na co dla lepszey wiary y pewności przy podpisie Ręki moiey Pieczęć moią przycisnąć kazałem. Datt w zamku laworowskim 7 Septembris Roku Pańskiego 1661. Ian Sobieski Chorąży Koronny Mieysce Pieczęci. Wszystkie tedy te Prawa, Przywileja, Consensa, Monasteru Panienskiego Ritus Graeci laworowskiego wyzey de Actu et Data, tak essentialiter wyrazone, iakoby tu w słowo słowo ingrossowane byli: y Supplikowano Nam Imieniem tychze Zakonic pomienionego monastyru, abyśmy one powagą Naszą Królewską stwierdzili y zmocnili. Tedy My łaskawie przychyliwszy się do Suppliki Ich iako tez y Instancyi za niemi wniesionej wyz pomienione Prawa Ich, iak od Stey Pamięci miłego Rodzica Naszego conferowane, iakotez y od nayiasniejszego Antecessora Naszego Króla Władysława approbowane y potwierdzone Powagą Naszą Królewską także approbować, y Konfirmowac umysliliśmy, iakoz niniejszym Listem we wszystkich Punktach, Klauzulach, Artykułach approbuiemy y konfirmuiemy, y przy wszystkich gruntach do tegoz Monastera zdawna należących, y na potym kupionych, lub legowanym, darowanym sposobem należyć maiącemi, tudziez y przy-

¹⁾ Лист друкований під ч. VI.

wolnościach konfirmujemy, zwolnym Nabożeństwa Swego, osobliwie Służby Bozey, wswioiey Cerkwi monasterskiey odprawieniem y kiedy chcieć ku odprawowaniu nabożeństwa Duchownego zaciągnięciem, z dokładem jednak Przełożonego Swego, a Przełożony Ich lub Namiesnik, lub poieżnik Episkopski tego Im odmawiać niema, y owszem być pomocą. Także Swiec w Mieyskiey Cerkwi na S. Ierzego, iako otym szerzey Prawo opiewa przedawaniem bez przeszkody Bractw y Bakalarza.

Aże w Prawie y konsensie od Nas danym od chałupek tylko czterech Libertacyą mają, a Successu temporis, iako y teraz więcej na Gruntach Swoich Czynszowników mają, y mieć będą, tąz Libetacyą Naszą aby nic Miastu y ciężarom nie podlegali. Waruiemy teraznieyszym Potwierdzeniem Naszym Dokładając y tego aby onemu zaden tak z Bractwa, iako y Parochian świecki nierządził, ani się do nich nie interesował; po winami na zamek laworows. nie...

Co do wiadomości wszystkim, komuby otym wiedzieć należało, podawszy mieć chcemy, w potomne wieki nienaruszenie. Na co dla lepszey wiary Ręką sie Naszą podpisawszy Pieczęcią stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w laworowie dnia wtorego Miesiąca Octobra Roku Pańskiego MDCLXXIX Panowania naszego Królestwa Polskiego VI Roku ettc. Ian Król.

X. РЕЛЯЦІЯ ЯВОРІВСЬКИХ МОНАХИНЬ ДО ЕП. АТАНАСІЯ ШЕПТИЦЬКОГО (1776 р. ¹).

Illustrissime, Excellentissime Domine Domine, Domine Clementissime!

Monasterii laworowiensis Antecedanae Moniales Ords. S. B. M.; Ante foundationem sui laworovi, cum omni Solemnitate Iuris Saxonici, circa Ecclesias Chrittis S. Georgii Martyris, emerunt Sibi duas Domos, cum funde iis adiacente.

Pro una Domo

1621 Ao Feria 6 ante Festum Praesentationis B. V. M: Solverunt Flor: Poll: 136: Ex actis Civilib. laworov.

Pro altera Domo

1627 Ao Feria post Fm S. Bartholomaei Apli dederunt Flor. Poll 140 Ex actis Civilib. laworov.

In his itaque emptis Domibus, manserant antecedanae Moniales ad Annum 1636.

Cum ergo hoc Anno 1636 subsecuta fundatio, et Monasterium erectum esset, praefatae Moniales, in illis Domibus collocando hortulanos, translatae sunt ad claustrale Monasterium.

Grassante igitur Chmielnicij hostilitate Ao 1648. Collocati a Monialibus hortulani, amplexi sunt Ius Civile, et ad usq sub Iure

¹) З єпископського архіву в Перемишлі.

Civili existunt. Summa autem Monialium totalis, Flor: Poll 276, in his Domibus et fundo iis adiacente ad usq haeret.

Favente ergo Protectione haerentis Summae restitutionem supplicat cum sua Communitate.

Athanasia Dembicka O. S. B. M. Priorissa Monasterii Iawor. 1776 r. do I. E. Athanas. Szeptyckiego Ks. Modest Sliwiński prokurator.

XI. ДО ІСТОРІЇ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ.

(ЛИСТ ІНЖ. ОЛЕКСАНДРА ОСОСТОВИЧА З 1904 р.¹⁾)

Слава Ісусу Христу!

Najprzewielebniejsza Matko

Dobrodziejko!

Na łaskawe zapytanie nie pospieszylem dotąd z odpowiedzią, gdyż miałem szpital w domu. Żona moja była ciężko chorą i przez dwa tygodnie na słabość nerkową w łóżku przeleżała. Dziś, dzięki Panu Bogu Wszchemocnemu, moja żona już chodzi po domu, ale z medycynami jeszcze rozłączyć się nie może. Pierwej nim o pokrewieństwie Słobodżianów wspomnę, uważam za konieczne tak dla odpowiedzi listu jak i ku pamięci instytutu co dotąd nie uskuteczniłem — opisać myśl przewodnią dla zrobienia fundacyi z połowy realności l. 13 przy ul. Zabłotowskiej w Stanisławowie, jako spuścizny po śp. Maryi Osostowiczówniej, której to realności całość, nazwaną była przez wiele własnością spadkobierców po śp. Franciszce Krajkowskiej. Po krótkiem ledwie półtrzecia rocznem pożyciu małżeńskiem umierając pierwsza żona moja Kornelia z Krajkowskich podczas kuracyi w San Remo we Włoszech w dniu 29 listopada 1872, pozostawiła mi półtoraroczną córeczkę „Maryę“. Do roku 1883 nie wiele robiło mi kłopotu osierocenie dzieciny małej — pomimo, że jako urzędnik kolejowy bywałem prawie gościem w domu — gdyż miałem przy sobie siostrę moją Ludwikę, która jako sierota, nie mając innego przytułku, ofiarowała się całkiem do pielęgnowania dzieciny. W dniu 7-go stycznia 1883 po niedługiej słabości zmarła mi ta siostra, która była jakby własną matką dla sierotki — i ja dopiero w jedynastym roku wdowieństwa znalazłem się nie przygotowany w krytycznem położeniu, nie mając już w domu opieki dla dorastającej panienki. Od tej pory zacząłem lokować córkę albo w konwiktach poza Stanisławowem, albo przyjmowałem obce osoby w dom dla opieki córki, ażeby w Stanisławowie do szkoły chodziła — robiąc w międzyczasie zabiegi wyszukania drugiej matki dla mej córki. Wszystkie te usiłowania były tylko kosztowne, ale dla córki mojej nieodpowiednie, i w tym się zakończyły, że ta córka moja Marya, w wilię dnia śmierci swej matki 28 listopada 1888 w 18-tym roku życia, jako uczenica 2-go roku seminarjum nauczycielskiego w klasztorze P. P. Benedektynek w Przemyśle na szkarlatynę zmarła. Na takie, rychło po sobie następujące straty szukając ulgi w mo-

¹⁾ 3 актів станиславівського монастиря.

dlitwie, podały mi Nieba w rok później z początkiem listopada 1889 podczas Mszy św. w dniu św. Stanisława Kostki — myśl taką: „Spuściznę po śp. mej córce Maryi, a mianowicie połowę realności l. 13 przy ul. Zabłotowskiej w Stanisławowie wraz z matczyną wyprawą ofiarować S. S. Bazyliankom w Jaworowie celem utworzenia z czasem konwiktu wyższego jak jaworowski, w którym by córki księży ruskich, co wcześniej matkę utraciły i jedna taka łacinniczka w miejsce śp. mej córki Maryi jako sierotki aż do wyjścia w świat, znalazły opiekę macierzyńską wraz z nauką zawodową. Drobiazgi zaś kosztowne w spuściźnie tej będące — dostałaby ta sierota do wyprawy, która z tego instytutu pierwsza zamaż pójdzie. — W tej uroczystej chwili przyszły mi na pamięć wszystkie strapienia, które jako wdowiec ze swoją córeczkę miałem, — a że księża ruscy, których córeczkom Nieba rychlej matkę zabiorą, nie w wygodniejszym położeniu się znajdują, przeto tak dla mnie, gdyby była córka moja jeszcze żyjąca, jak i dla nich, taki macierzyński przytułek byłby pożądanym. Jeszcze Msza św. nie skończyła się w kościele, ja miałem już w mej duszy cały program fundacyi gotów. Z wykonaniem natchnień Bożych jest ale człowiek bardzo powolnym. I nie dziw, kiedy już i prorok Jonasz zwlekał swą podróż do miasta Niniwy, dokąd go Pan Bóg posyłał, aż przebył trzydniowy areszt we wnętrznościach wieloryba, dopiero poszedł w drogę nawracać grzeszne miasto. I w łódkę mego powołania biły burze i gromy, może tak silne jak te, które miotaly okrętem, gdzie się prorok Jonasz schronił. Albowiem ja nie zaraz wykonał to w domu, com w dniu świętym w kościele postanowił. Lata całe przeszedł na zwlekaniu, a gdy się w roku 1892 po 20 tu letnim życiu jako wdowiec ożeniłem, i familia od roku do roku pomnażać się poczęła, zachwiałem się w przedsięwzięciu mojem o tyle, że spuściznę po śp. mej córce SS. Bazyliankom dopiero w testamentie zapisać umyśliłem. Najlaskawsze Nieba na takie zwlekanie przyrzeczenia jednakże nie zezwoliły. I tak dziatwa, którą mię Pan Bóg w drugim małżeństwie obdarzał, zaczęła rychło jedna po drugiej zmierać — po 4tym takim pogrzebie, gdy się żona moja nowego przybytku spędziwała — a mię na domiar wszystkiego niepowodzenia bez żadnych powodów, przed czasem w służbie spensjonowano: nagliła też żona z początkiem roku 1899, bym oddał spuściznę po śp. córce mej Maryi komu obiecałem. Wtedy to jeździłem do Jaworowa z zapytaniem u S. S. Bazylianek, czyby ofiarowanie połowy realności dla założenia filii klasztoru przyjęły, z prośbą o wysłanie kogoś do Stanisławowa dla rozpatrzenia się, czyby ofiara miała odpowiednią wartość, a nadto czyby z przyjęciem jednej połowy, objęły i opiekę nad drugą połową, względnie nad jej właścicielem umysłowo chorym szwagrze moim, Sylwestrze Kraj-kowskim, którego kuratorem ja byłem, a to w tym celu, żeby z czasem i jego połowa klasztorowi się dostała. W między czasie wracając z Wiednia zatrzymałem się w Przemyślu, dzie ksiądz biskup Czechowicz mi polecił sprawę darowizny oddać w ręce kapituły w Stanisławowie. Kilka tygodni czekałem wizyty, a gdy z klasztoru z Jaworowa nikt nie przyjeżdżał, ja zaś od ks. Przełożonego klasz-

toru otrzymałem listowne polecenie, porozumieć się z ks. Mitratem Facyewiczem, a nadto śp. Tkaczunek zapewnił mi, że kapituła na przyjazd do Stanisławowa S. S. Bazylianek z Jaworowa nie zgodziła się: ja robiłem tak, jak mi ks. biskup w Przemyślu poradził — i na podstawie tego powstał urzędowy kontrakt darowizny, którego główny ustęp ck. notaryusz p. Buczyński tak ułożył. „Pan Aleksander Osostowicz wedle księgi gr. gminy miasta Stanisławowa właściciel niewydzielonej połowy realności pod l. kons. 106 4/9... darowuje niniejszem tę należącą do niego połowę grecko katolickiej kapitule w Stanisławowie na tejsze wyłączną i nieograniczoną własność w tym celu i z tą intencją stron obu, ażeby połowa realności przedmiotem niniejszego kontraktu darowizny będącej, mogła z czasem służyć ku pomieszczeniu instytutu kształcącego ruskie dziewczęta i dającego tymże wedle możliwości przytułek zanim same utrzymać się zdołają, a zostającego pod kierownictwem gr. kat. kapituły biskupiej w Stanisławowie i prowadzenie przez zakonnice ruskiej narodowości i gr. kat. obrządku, oraz by starano się w miarę funduszków utworzyć przy tym instytucie oddziały fachowe a mianowicie: agronomiczny, buchalteryczny, kształczący dziewczęta do zawodu pocztowego i kolejowego, jako też do nauk medycznych, a który to instytut ma nosić nazwę: „Instytut Maryi“. Na podstawie tych przytoczonych zapisów jednego według myśli i serca, a drugiego w akcie notaryalnym złożonego, raczy Najp. Matka osądzić, że mnie nie przysłuży prawo protegowania sieroty Słobodzian jako krewną Krajzkowskich na bezpłatne przyjęcie do instytutu. W obu aktach nie ma wzmianki o jakimkolwiek zobowiązaniu instytutu dla rodziny Krajzkowskich. Zresztą ani ja ani Krajkowscy, na utrzymanie sierót w instytucie żadnych kapitałów nie złożyli. Przeciwnie ze spadku po śp. Sylwestrze Krajzkowskim, do którego i Słobodzian się zgłosiła, należy się instytutowi kilkutyśieczna kwota, jak z majątku fundatorki Maryi wybraną była na pokrycie braku na utrzymanie umysłowo chorego współwłaściciela Sylwestra Krajkowskiego jakoteż i na reperacje budynków w połowie jemu należących — na co wszystko dochody z czynszu domowego nie wystarczały. A nadto znaczna część spadku powinna by przyspaść dla jego siostrzenicy śp. Maryi, jako najbliższej jego krewniej, a w osobie instytutu stanisławowskiego zawsze żyjącej. O przyjęciu Słobodzian raczy wyrokować wyższa władza. W rządy instytutu ja się mieszać nie mogę. Tyle raczy Najp. Matka Dobr. po długim czekaniu przyjmując w odpowiedzi na łaskawe zapytanie i ten list jako zawierający opis początku fundacyi proszę między papiery dotyczące domu w przechowanie złożyć. Za łaskawe przyjęcie w czasie nieobecności Najp. Dobrodz. w domu serdecznie dziękuję łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania.

Aleksander Osostowicz
emeryt. nadinż. kolejowy.

Stryj, 18/9. 1904.

XII. КАТАЛОГ ВИЗНАЧНІШИХ СВЯТИХ ІНОКИНЬ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО.

МАКРИНА — дівиця, настоятелька й сестра св. Василія В.	19. VII. 378 р.
АВРЕЯ — дівиця, настоятелька	4. X. 630 „
АВРЕЛІЯ — дівиця	27. IX. 900 „
АЛЬДЕГУНДА — настоятелька	28. IV. 661 „
АНАСТАЗІЯ — сенаторка Царгороду	10. III. 568 „
АННА — мучениця	30. XI. 760 „
АНТУЗА — дівиця	27. VII. 775 „
АНТУЗА — молодша, дочка цісаря Константина	17. V. 775 „
АНТУЗА ПУБЛІЯ — мати св. Й. Золотоуст.	9. X. 366 „
АПОЛІНАРІЯ — дівиця	5. I. 408 „
АРТЕЛЯЙДА — дівиця	3. III. 550 „
АТАНАСІЯ — жінка св. Андроніка	28. II. 488 „
АТАНАСІЯ — вдова	14. VII. 850 „
АТАНАСІЯ — царгородська	9. XI. 765 „
АФЕЛЛЯ — дівиця, римлянка	397 „
БЛЯТТА — сестра св. Теодора Сикеота	20. IX. 600 „
БЛЕСІЛЛЯ — римлянка	8. VII. 410 „
ВАЛЬДИТРУДА — монахиня	29. IV. 670 „
ВЕНЕДИКТА — тов. св. Галлі римлянки	6. V. 504 „
ВЕНЕРАНДА — сицилійська дівиця, мучениця	21. VI. 929 „
ВЕСТІЯНА — вдова з Кападокії	31. III. 380 „
ГЕРУНДИНА — дівиця	21. VII. 592 „
ГРИГОРІЯ — дівиця сполетська	30. I. 520 „
ГАЛЛЯ — римлянка, вдова	5. X. 504 „
ГЕНОВЕФА — дівиця в Франції	3. I. 490 „
ГОРГОНІЯ — сестра св. Григорія з Назіянзу	9. XII. 390 „
ДИМИТРІЯДА — дівиця, римлянка	9. XII. 413 „
ДІОНИСІЯ — мати св. Евтимія	10. VIII. 420 „
ДОМІНІКА — настоятелька царгородська	8. I. 474 „
ДОМНІНА — настоятелька в Сирії	1. III. 460 „
ДОРОТА — сестра св. Василія В.	19. VII. 380 „
ЕВФРАЗІЯ — дівиця	3. III. 401 „
ЕВФРОЗИНА — княжна, настоятелька полоцька	23. V. 1173 „
ЕВФРАЗІЯ — молодша	13. III. 390 „
ЕВФРАЗІЯ — старша	15. VIII. 386 „
ЕВФРОЗИНА — дівиця олександрійська	13. IX. 420 „

ЕВСЕВІЯ — названа Ксенія	30. VI.	VI. в.
ЕВСЕВІЯ — сестра св. Василия В.	30. VI.	370 р.
ЕВСТАХІЯ — дочка св. Павлі	28. IX.	415 „
ЕВСТОЛІЯ — римлянка, дівиця	9. XI.	607 „
ЕВДОКІЯ — цісарева	1. VIII.	470 „
ЕЛЄВТЕРІЯ — настоятелька ковстантиноп.	15. VII.	704 „
ЕЛПІДІЯ — монахиня	20. IX.	600 „
ЕМЕЛІЯНА — дівиця, римлянка	5. I.	580 „
ЕМЕЛІЯ — мати св. Василия В.	30. V.	370 „
ЄЛЕНА — з Бельфорту дівиця	21. V.	992 „
ЄЛИСАВЕТА — тов. св. Нікандра	19. IX.	800 „
ЄЛИСАВЕТА — чудотворна	24. IV.	600 „
ЗОЯ — покутниця в Палестині	13. VII.	420 „
ІРИНА — дівиця з Гази	23. VII.	410 „
ІСИДОРА — монахиня в Тебаїді	1. V.	395 „
КАТЕРИНА — вдова, настоятелька		995 „
ЛІМБАНІЯ — дівиця з Італії	16. VIII.	900 „
ЛІЯ — настоятелька, римлянка		397 „
МАРИНА — дівиця в Бітинії	17. VI.	400 „
МАРИНА — монахиня в Сицилії	17. VII.	1064 „
МАРІЯ — єгипетська	1. IV.	VI. в.
МАРІЯ — монахиня антіохійська	29. V.	410 р.
МАРІЯ — жінка св. Ксенофонта	26. I.	515 „
МАРІЯ — своячка св. Авраама	5. IX.	390 „
МАРКЕЛЛА — римлянка, вдова	13. I.	410 „
МАРКИЛИНА — сестра св. Амвросія	17. VII.	397 „
МАРТА — мати св. Симеона	5. VI.	551 „
МАРТА — настоятелька в Пельопонезі	19. V.	905 „
МАТРОНА — настоятелька в Константинополі	8. XII.	458 „
МЕЛАНІЯ — вдова, римлянка	31. XII.	438 „
МУЗА — дівиця, римлянка	2. IV.	604 „
НЕОМЕЗІЯ дівиця в Італії	27. IX.	900 „
НОННА — мати св. Григорія з Назіанзу	5. VIII.	370 „
ОЛІМПІЯДА	15. VIII.	370 „
ПАВЛЯ — римлянка	26. I.	420 „
ПАТРИЦІЯ — з Константинополя	25. VIII.	407 „
ПЕЛАГІЯ — покутниця	8. X.	451 „
ПЕНТАДІЯ	25. VII.	407 „
ПРИНЦІПІЯ — дівиця, римлянка		397 „
ПЛАКИДА — дівиця вероненська	1. X.	430 „
ПОРФІРІЯ — покутниця	21. IX.	620 „

ПРАКСЕДА-ПАРАСКЕВІЯ — полоцька	28. IX. 1239 „
ПРАКСЕДА — терновська	14. X. 1150 „
ПУБЛІЯ АНТУЗА — настоятелька	9. X. 398 „
ПУЛЬХЕРІЯ — цісарева	7. VIII. 455 „
РЕДЕМПТА — дівця, римлянка	25. VI. 592 „
РОМУЛЯ — дівця, римлянка	25. VI. 592 „
САЛЬВІНА — вдова, римлянка	24. X. 409 „
СЕВАСТІЯНА — настоятелька в Царгороді	7. VI. V. в.
СИЛЬВІЯ — монахиня	31. VIII. 395 „
СИНКЛІТИКА — олександрійська	5. I. 400 „
СОПАТРА — дівця, дочка цісаря Маврикія	9. XI. 607 „
СОФІЯ — монахиня в Франції	X. в.
ТАРСІЛІЯ — римлянка	25. XII. 590 „
ТЕКЛЯ — константинопольська	9. VIII. 870 „
ТЕОКТИСТА — дівця	10. XI. 902 „
ТЕОДОРА АВГУСТА — мати цісаря Михаїла III.	11. II. 866 „
ТЕОДОРА — солунська	5. IV. IX. в.
Бл. ТЕОДОРА — россаненська дівця й настоят.	28. XI. 980 „
ТЕОДОРА — олександрійська	11. IX. 409 „
ТЕОДОСІЯ — мучениця царгородська	18. VII. 726 „
ТЕОДОСІЯ	21. VII. 396 „
ТЕРЕСА — монахиня в Італії	22. V.
ФАБІОЛЯ — римлянка	28. XII. 400 „
ФОТИНА — дівця в Палестині	13. VII. 420 „
ЦЕЗАРІЯ — дівця, сестра св. Цезарія	28. I. 530 „
ЮЛІЯ — табенез.	15. VIII. 402 „
ЮЛІЯННА — вдова царгородська	29. XI.
ЮЛІЯННА — вдова бононська	7. II. 404 „
ЮКИНДА — дівця	25. XII. 460 „

Крім святих вище списаних у катальозі, що по більшій частині був видрукований в 1695 р. в Римі, Месині й деінде в Життю св. Василія В., є ще згадка в Тріоді постній, Минеї грецькій та в римськiм Мартильоґіоні¹⁾.

¹⁾ X. Menniti P., Z. S. B. W. Szkoła bazylikańska, стр. 336 — 365.

ЗМІСТ

Вступ	5
Література й джерела	7

I. Погляд на історію СС. Василіянок

I. Законодавець і основоположниця монастирів — св. Василій Великий і св. Макрина	13
II. Поширення василіянських жіночих монастирів по світу і в нас	25
III. Віднова жіночих василіянських монастирів і їх сучасній на основі правил і конституцій	43
IV. Перегляд монастирів СС. Василіянок давніх і сучасних	57

II. Погляд на виховну діяльність СС. Василіянок

I. Генеза виховної праці у василіянських монастирях . . .	81
II. Виховна діяльність Василіянок у давнину	85
III. Виховна діяльність у сучасних монастирях	
1. Словіта	95
2. Яворів	104
3. Львів — св. Василія (вул. Длugoша 17)	115
— св. Макрини (вул. Потоцького 95)	143
4. Станиславів	171
5. Дрогобич	181
6. Перемишль	185
7. Підмихайлівці	187
8. Філядельфія	188
9. Юнієнтавн	200
10. Ужгород	208
11. Пряшів	217
12. Крижівці й Шід	221

III. Додаток — грамоти й документи.

I. Король Іван Казимир звільняє ґрунт куплений, на львівському передмістю на монастир, від усяких данин (1659 р.)	227
---	-----

II. Король Іван III Собіський потверджує львівським мона- хиям три листи своїх попередників на різні привілеї (1679 р.)	229
III. Король Іван III Собіський потверджує привілеї, надані словітському монастиреві Станиславом і Іваном Мніш- ками (1679 р.)	231
IV. Візитація Шадурського в словітським монастирі А. Католюг монахинь	233
Б. Копії грамот	235
V. Католюг василянок львівського монастиря Введення в Храм Преч. Д. М. на краківським передмістю	237
VI. Король Володислав IV потверджує фундаційні акти Мар- гарити Дишкевичевої в користь яворівського монастиря (1637 р.)	241
VII. Запис Маргарити Дишкевичевої яворівському монасти- реві ґрунту „Ставчиська“ (1639 р.)	242
VIII. Завіщання Дишкевичевої (1644 р.)	243
IX. Король Іван III Собіський потверджує привілеї яворів- ського монастиря (1679 р.)	246
X. Реляція яворівських монахинь до еп. Атанасія Шептиць- кого (1776 р.)	248
XI. До історії станиславівського монастиря (лист інж. Олек- сандра Осостовича з 1904 р.)	249
XII. Католюг визначніших святих інокінь Чина Св. Василя Великого	252

762
P/1 7126 4 1987

Др. С.
Церков

ІСТОРІЯ
СС.
ВАСИЛІЯ
НОК

1934